

ION AGÂRBICEANU OPERE
TEXTELE DIN ACEST VOLUM, PREGĂTITE PENTRU
TIPAR SUBT SUPRAVEGHEREA AUTORULUI ÎNTRE ANII
1953 - 1963, APAR SUBT ÎNGRIJIREA LUI G. PIENESCU

Coperta și supracoperta: *Cristea Müller*

ION AGÂRBICEANU

OPERE 5

POVESTIRI

ȘI NUVELE

1968 EDITURA PENTRU LITERATURĂ

DOUĂ IUBIRI

I

De departe ai gândi că e o pădurice și că printre arborii stufoși se zăresc, cine știe cum, niște petece de cer albe, parcă văruite. Numai când te apropii și vezi cum ies pe drumul alb carăle cu boi îndesați, ce-și mișcă pe-ndelete lăstarele, rumegând, cu ochii pe jumătate închiși - îți dai sama că acolo trebuie să fie o gospodărie de oameni. Și ce mai oameni! Când vezi unul, să stai în loc și să te uiți după el până îl pierzi din vedere, înalți, albineți la față de parcă nu stau în arșița soarelui, cu mustăți negre și cu niște ochi pătrunzători, de-i simți până-n suflet când s-au oprit odată asupra ta. După ce nu-i mai vezi, simți că trebuie să privești sus în înălțimi, ca și când ar fi să vezi un vultur cum trece pe deasupra ta. Întri însă pe drumul neted în păduricea aceea, și înțelegi că nu e numai o gospodărie de oameni acolo, o odaie, ci un sat întreg, ce stă tihnit în umbra pomătului bogat. O măreție, un simț de neatârnare se desprinde parcă din orice casă șindrilită, cu pereți albi ca de lapte, cu ograda largă. Băieți sănătoși-bulgări se joacă pe la porțițe. Ți se oprește privirea pe ei: au ochii umezi, negri, obrajii împurpurați, fragezi, de să-i tai cu un fir de păr. Femei nu prea vezi - unde și unde câte-o bătrână, cu furca-n brâu, șade la poartă și-și umple poala surții de lână cu gușile din caier, pe care atâta le-a amestecat în gură, până era aproape să le înghită. Și tot mergi pe drum încolo mirându-te, până ce, între arbori

înalți, bătrâni, cu ramurile amestecate, zărești o casă înaltă, masivă, cu pereții suri, ce pare împietrită acolo de veacuri. Două turnulețe, la miazăzi și la răsărit, își dezvăluie în lumina soarelui coperișurile pline de negei negri și verzi. Ai zice că e biserică, dar prea pare că-ți spune: «Stai departe, trecătorule!» Și în jurul bisericilor nu se trage un zid așa de gros și de înalt, cum e zidul ce înconjoară hotarul de grădină în care e casa asta. Vezi bine că nu-i biserică! Iată biserica, drăguța, colo, mai la luminiș, pe-o măgură mică. Vezi crucea neagră de lemn deasupra clopotniței cernite, și știi că, lângă ea, zidirea ceea trebuie să fie casa Domnului. Și aproape de biserică, casa popii – știi, să fie cinste satului întreg. Oamenii zic că vor face ei și biserică nouă, dar întâi au trebuit să șteargă de pe fața pământului casa cea veche în care a șezut popa cel bătrân. Că era mai mare rușine o asemenea casă. Vrednici oameni!

Dacă ești domn și trecând prin satul ăsta nu intri la popa, a doua oară să nu mai treci, că-ți iese-n drum și te spală!... – oricine-ai fi. «Crezi că n-am cu ce să omenesc un oaspe? Crezi că trebuie să cumpăr vin de la crăcimă, ca să-ți dau un păhar? Ce mai lume! Să treacă pe lângă poarta noastră ca pe lângă o poartă străină, de parc-am fi urși, nu oameni! Ce, nici acum nu unpi să vii?» Tu ești străin, nu l-ai văzut în viața ta, dar simți că trebuie să-l urmezi. E de o frumusețe cum n-ai mai văzut. Mustățile groase, pierdute în bogăția de barbă neagră, niște ochi în care întotdeauna vezi sufletul – sufletul aprig, aprins – o frunte înaltă și senină. Să-l tipărești și să-l pui în biserica cea dintâi din țară, unde umblă crăiese și cocoane mari, ți să vorbească o țară întreagă de el. De unde Dumnezeu sfântu' să se fi sălășluit în satul acesta? Dar n-ai vreme să te gândești mult, că popa-ți deschide portița. Simți de-acuma de ce-l arde pe popa să nu treci pe lângă el fără să-l cercetezi. O curte curată ca un pahar și niște șoproane și niște grajduri, de să te întorci și să te uiți mirat la popa. «Apoi de! astea ce-s? Iac așa! Ziduri» – zice, și te duce în casă. La început parcă n-ai vedea, parc-ai visa. Și așa, în vis, vezi două

chipuri de fete, de-ți pierzi mințile când stai înaintea lor. Vin și dau mâna cu tine, și tu nu știi de le-ai strâns mâna ori numai umbra mâinii lor. Dintr-o altă odaie vine preoteasa: ea trebuie să fie – e mai în vârstă, dar tot așa de frumoasă. Nu poți zice un cuvânt legănat... Abia târziu îți scapă un oftat adânc din piept. Încetul cu încetul îți trece senzația că visezi, și ochii ți se luminează deodată, și inima ți se umple de o bucurie nemărginită. Și nu i-ai văzut în viața ta pe oamenii aceștia până acum! Dar te simți așa de bine între ei, așa de acasă, de nu ți-ar mai veni nicicând să te duci de-acolo. Numai acum înțelegi deplin stăruința popii de-a te avea oaspe. Atâta îndestulare, ațiuita sănătate și viață nu ți-a mai fost dat să vezi. Daic-ai fost deznădăjduit mai înainte, când mergeai pe drum – când pleci din casa popii, simți că ai câștigat o putere uriașă de muncă și de luptă. Și popa arăta că într-adevăr are cu ce omeni oaspeții. Copilele umblau atât de sprintene, că de nu ar fi adus nici pui fript, nici plăcinte, te-ai fi săturat numai văzându-le mersul. Popa să nu fi adus nicio cană de vin vechi din pivniță, te-ar fi îmbătat numai cu muzica glasului plăcut.

Aspră fire popa! Vedeai din cum trânteste paharul de masă, de câte ori îl golea. Fetele zâmbeau și te ucideau numai cu o privire aruncată pe furis. «Suflete, cântă-ne ceva, s-audă și dumnealui o privighetoare din pădurile noastre!», astfel zicea popa către preoteasă. Și spunea cuvintele așa de liniștit, fără niciun semn de fală, ca și cum ar fi zis: «Femeie, dă-mi un chibrit!» Preoteasa sorbea și ea din păhărel – subțire, așa cum sorb femeile – și privea apoi țință la popa. O doină curată, tremurată, umplea odaia parcă nu cu glas, ci cu un parfum îmbătător. Să juri că-n tot lungul Târnavelor și cât îi țara Secașului nu găsești o țarancă sau o fată care să cânte așa.

Stai așa și ascultă, și de la o vreme te cuprinde o teamă: judeci oare cu mintea sănătoasă, ori e un vis tot ce te înconjoară în casa asta? E drept că și țărani ca-n satul acesta nu găsești, să umbli poște de-a rândul, așa lujeri de oameni. Și au un cer senin ca cicoarea, și au păduri înalte

de brad, și un aer de-ți adună sângele în obraji.

Dacă apuci să scapi până nu se întunecă și să-ți vezi de drum, te depărtezi cu o imagine curată, de vis, care te urmărește zile întregi. Dacă însă ai apucat să rămâi până se aprinde lampa, se schimba totul. Vinul vine mereu, popa bea vârtos, dar nu se îmbată niciodată. Numai ochii îi scânteiază, glasul-i e mai puternic, și din când în când i se încrețește fruntea. «Bea, frate, ce sfântu, așa român ești? Bea, că-mi crapă buțile în pivniță și n-are cine mi le bea. Zvântă-l, frate, să nu rămâie o picătură!» Și el prinde cu amândouă mâinile cana de vin și umple iar paharele. «Așa! Lumea asta se duce, iac-așa se trece, cum înghiți un pahar de vin. Și să ai cel puțin câteodată pe cineva, cu care să bei. Femeile, ele nu știi!» Golește iar paharul și iar îl izbește puternic de masă. Ochii-i caută pe cineva prin casă, și nu găsește nimic. Fetele, știind ce are să urmeze, se retrag încet, sfioase, pe divanul din fund. Preoteasa, văzând și ea ce vine acum, se apropie mai tare cu scaunul de popă. El se uită ținută la străin: «Înțelegi tu, frate, ce va să zică aceea să muncești o viață și să n-ai pe nimeni de cine să legi o nădejde? Asta o poți înțelege, asta nu-i greu de înțeles! Dar să fi avut pe acel cineva, să-l ai și acum, și lotuși să n-ai nicio nădejde! Asta s-o pricepi tu! Că femeia-i femeie, și-atât! Crezi că nu-mi iubesc fetele? O, tu nu știi, frate, tu nu știi nimic!» – Preoteasa se apropie mai tare și-i spune încet: «Las, dragă, vezi, copilele iar se supără!» Popa nu mai zice nimic, fetele se ridică și trec în odaia vecină. Asta o durea pe preoteasa! Vie oaspeți cât de mulți, aducă popa pe cine vrea în casă, dar să-l lase să plece până nu se înnoptează. Că dacă s-a înnoptat odată, popa n-ar mai lăsa vreun oaspe să plece, pentru lumea asta. Și-apoi s-apucă să-i spună lucruri pe care nu le înțelege străinul, și cine știe ce gânduri își va face despre ei.

Popa un răstimp mare nu zice nimic. Se gândește la ceva foarte depărtat, căci privește prin pereții odăii ca și când ar fi de sticlă. Apoi se scoală deodată în picioare: «Să fi avut pe cineva odată, frate, și-apoi să nu-l mai ai! Și tu să fii cel ce-i poruncești, și totuși să nu-i poți porunci! Să vezi

cum ți se zdrobește o nădejde tare, și să stai cu mâinile în sân! Ba, când te întâlnești cu cel ce-a fost al tău, să fie destul să-ți zică o vorbă, ca tu să nu-i mai poți zice nimica. Asta s-o înțelegi tu, și-apoi să-mi înțelegi inima! Să te doară sufletul, pentru că ți se zdrobește, și totuși să ți se umezească ochii când vezi că el e fericit.» Preoteasa îl împacă iar, popa își umple paharul, se ridică, ciocnește cu tine și zice foarte serios, cu glas adânc: «Să trăiască Dan, la mulți ani să trăiască!» – Apoi adaugă scurt: «Acum s-a gătat. Nu mai bem!» Dar de dormit trebuie să dormi la ei în noaptea aceea. Popa, în pat, se liniștește, și povestești cu el de-a mai mare dragul. Știe atâtea întâmplări, atâtea pățanii!... și le spune așa de frumos!... Tu stai nedumerit, și nu știi nici la ce să te gândești. Dar în curând ți se reîmprospătează impresia cea dintâi ce ai avut-o, când ai intrat în casa popii, și-adormi visând cum două zâne se pogoară din cer și înseninează văzduhul tot.

II

Oamenii spun că de când s-au pomenit, în satul acesta au fost tot preoți din neamul Muntenestilor – popa Ion, popa Niculae, popa Vasile, și așa pe rând toți câți sunt amintiți la ieșirea cu darurile, până la preotul ce face acum pomenirile celor adormiți, până la popa Iancu, toți sunt din neamul acesta. Cântăreți vestiți și niște dragi de români, de fetele cele mai frumoase din jur scăpărau toate să le fie preotese. Oameni cu dare de mână din moși-strămoși, care puneau în buzunar, fără să se uite la ei, banii ce-i căpătau la boteze și cununii. Pentru înmormântări nu-și aduce nimeni aminte să fi luat vreodată ceva. Era destul că fac îngroparea, căci aveau o inimă miloasă de lăcrămau de jalea rudeniilor celor adormiți. Popa care a fost înaintea lui Iancu – popa cel bătrân – a murit în furci în vremile de lumină mare și de izbucniri puternice ale răzmeriței. Oamenii îți arată și acum locul – aproape de biserică – unde și-a dat sufletul ca un făcător de rele. Și când îți povestesc cum s-a întâmplat, nu se uită la tine, ci ochii lor privesc, arși de durere și încruntați, spre munții vineți, ce-și dezvăluie în lumina soarelui toată masivitatea lor. Când

sfârșesc de spus, numai atunci își pleacă fruntea în pământ și zic cu glas plin de remușcări: «A fost un sfânt!»

Popa Iancu, nu știe nimeni de ce, nu vorbește nicicând despre tat său, nu-l amintește niciodată pe «popa cel bătrân». În casă însă, subț icoana răstignirii, îi are chipul, un chip care privește ager și muștrător pe oricine intră în casa popii Iancu. Numai când cele două fete trec pe lângă el, parcă privirile i se îmbună și un zâmbet parcă vrea să-i încremenească pe buze. Când trec copilele și când trecea Dan, feciorul popii Iancu, singurul fecior. Numai cât Dan nu prea era pe-acasă. Popa Iancu l-a dat de mult la carte, să nu se stingă vița de hirotoniți a Muntenestilor. Și-a vrut el să-i dea o învățătură temeinică. Dintâi l-a dat la școli românești. Și învăța băiatul, că avea o frunte deschisă și niște ochi luminoși, de se înseninau și dascălii și simțeau parcă o căldură la inimă când răspundea Dan. Popa Iancu însă nu era mulțumit. Câteodată se gândea mult, părea că vede el ceva departe, și după ce isprăvea de gândit, zicea preotesei: «Tu, Mario, cine știe...» Dar vorba n-o isprăvea niciodată, să știe preoteasa ce vrea să spuie. A văzut numai că la a cincea clasă, Dan a trebuit să meargă la școli străine. Băiatul s-a împotrivit cât l-au ajutat puterile lui de cincisprezece ani. Când l-a suit popa în căruță, a răcnit o dată: «Nu mă duc, tată!» și-a dat să sară din căruță. Dar Iancu l-a luat în brațe, l-a strâns la piept, l-a sărutat și i-a zis așezându-l frumos pe lădiță: «Ce știi tu! Ba te duci!»

Preoteasa a rămas ca de var, răzimată de stâlpul porții, pe când sluga, voinic, ardea cu biciul caii suri, ce alergau în sărite. Și Dan le-a scris a treia zi că-și ia lumea-n cap, așa i-i de urât, așa i-i de străin. Dar nu și-a luat-o, că a patra zi popa a fost acolo și numai atâta i-a zis copilului: «Măi, Dane, mă, nu vrei tu s-ascuți de tată-tău, mă?» Dă-i tremura glasul, și ochii îi erau plini de lacrimi. Copilul s-a uitat un răstimp la el, apoi plânsul izbucni, și numai atâta a putut să zică: «Rămân, tată!»

Și a dus-o bine Dan la școala străină, că avea minte ageră. Dar când venea în vacanțe acasă, preoteasa nu se

putea mira de-ajuns de ce copilul ei e așa de palid și de ce are durerea aceea mare în ochi. Preotul se făcea că nu vede nimic. Icoane nedeslușite, îmbrobodite în neguri, îi veneau mereu în minte, nespuse de atrăgătoare. Nu știa ce are să fie, dar simțea că acolo departe, când va fi lumină, va trebui să-l vadă și pe Dan al lui. Într-o vacanță, Dan plecă foarte supărat de-acasă. Ziua întreagă a hoinărit pe câmp, printre muncitori, prin păduri, și când a venit sara acasă, obrajii îi ardeau și ochii-i erau plini de văpăi de lumină. Era numai preoteasa așasă, și Dan i-a povestit tot ce-a văzut în ziua aceea, cu atâta patimă, de gândeai că-i va țâșni sângele din obraji. La urmă oftă și zise numai atât: «Vezi, mamă dragă, cum îs oamenii noștri, și dascălii străini, la școală, ne spun că stăm pe-o treaptă cu Țiganii. Ce batjocoră!»

Doi ani de zile așa a dus-o feciorul popii Iancu. Dar când a terminat clasa a șasea era de optsprezece ani și-i mija o mustăcioară moale și deasă, de se opreau fetele din sat pe drum și ziceau: «Ui, tu dragă, la ficiorul popii!» Iar babele oftau: «Tu, soro, oare vom mai trăi noi să-l auzim și pe Dănuț cetind Evanghelia?»

Preoteasa, așa câteodată, se gândea că oare ce față din jur ar vrea Dan să fie preoteasă aici în satul lor. Dar lui, vezi bine, nu ar fi îndrăznit să-i zică o vorbă legănată. Simțea că Dan ar fi roșit până la urechi. Că iată, Dan e de optsprezece ani, și într-o sară, prin iulie, a venit acasă aprins la față ca un bujor. Se apropie de preoteasă și-o întreabă, privind-o cu ochi foarte neliniștiți:

— Mamă, cine e domnișoara aceea care umblă cu baronița de la noi în trăsură?

— Cine să fie? fată-sa.

— Fată-sa?! întreabă mirat Dan. Gândeam că e una străină!

— Pentru noi e ca și o străină, zise preoteasa. Nu umblăm la ei, nu vin la noi. Ce-am și căuta? apoi nu ne-am putea nici înțelege. Nu știu o vorbă românește, deși mai ales doamna a trăit mult în satul nostru. Dar, ia spune-mi, cum ți-a venit în minte să întrebi?

Dan nu mai cuteză să privească în ochii preotesei.

— Eram printre lunci, pe drum. Au fost acolo la coasă vreo douăzeci de români, și să vezi cum stau acum întinse pe lunci brazdele groase. Mirosul de iarbă înflorită te îmbată, și deasupra era un cer senin ca lacrima. Să te fi tot plimbat pe drumul acela. Deodată însă aud cum duruie o trăsură în ropotul de copite a doi cai negri, cu găturile încordate. Mă-ntorc, dar nu mă-ntorc bine, și căruța trece pe lângă mine. În căruță, baronița și o fată. Copila avea o pălărioară albă, și haina întreagă îi era ca zăpada. Numai ochii și sprâncenele îi erau negre - încolo, zăpadă din pădure. Zău, mamă, de nu-ți spun drept: dintâi credeam că-i un înger.

Preoteasa se uită la el și râde cu mare poftă:

— Vezi, Dane, eu cred că nici nu-ți vei fi ridicat pălăria. Ce vor fi gândit? Doar pe baronița o cunoști!

— Nu mi-am luat-o, că nici n-am avut vreme... Dar copila, după ce a trecut căruța, îndată și-a întors capul și s-a uitat la mine. Auzi, mamă, chiar în ochi mi s-a uitat!

Preoteasa râse din tot sufletul.

— Mai știi! încă te-o fi deocheat Ella, bat-o s-o bată de fată! Hai, Dane, că-ți sting eu cărbuni și nu ți-o fi nimic!

Dan nu zise nimic, ci ieși în curte, de aci merse în grădină, apoi veni iar în curte. Deschise portița și ieși în uliță. Amurgise bine, și vitele se culcaseră prin curțile creștinilor. Liniștea creștea mereu, se auzeau zvonuri depărtate, cu cât te apropiai mai mult de capătul satului. Deasupra, luminile albe se îndesau tot mai tare, bătucind cerul, ca și cum ai bate dese cuie de argint cu gămălie de diamant pe un fond întunecat, neguros.

Ajuns în capătul satului, Dan se întoarce iarăși pe același drum. Mergea acum repede. Acasă cină în grabă și se culcă.

Îi plăcea să doarmă vara afară. Casa popii are pridvor, și-acolo, Doamne, ce pat și-a mai făcut Dan! Aproape, un păr - sădit de strămoșii lor - își tremură frunzele ușoare la cea mai mică boare. Aici, să ai toate gândurile de pe lume și tot trebuie să dormi. Așa crezuse

Dan totdeauna. Și iată, în sara asta nu-l prinde somnul. Din tot ce a văzut astăzi, două imagini se redeșteaptă mereu: aude duruitul trăsurii și vede fata. Și în răstimpuri îi vine în minte vorba «Ella» – mamă-sa a zis că o cheamă Ella. Bine, dar ce are el cu fata aceea? Nimic! Iac-așa, i s-a părut și lui că-i un înger. Atâta tot. Dan se zvârcolea în pat și cerca să adoarmă. Dar o vede cum își întoarce capul și cum i se uită drept în ochi. Și uite, Dan vede și acum ochii aceia. «Pentru ce și-a întors Ella capul? Fleacuri! De ce să nu și-l fi întors, doar nu era ținută în trăsură?!» Pacea adâncă creștea mereu peste sat, și târziu se ridică și luna plină, albă. Dan, când a văzut-o, a avut o senzație foarte ciudată: să prindă cu mâinile amândouă luna de pe cer, să o ascundă în sân: cum e rece, poate că l-ar răcori.

A doua zi, când era și popa Iancu în casă, zise preoteasa:

— Vezi, Dane, tu ai putea să-ți petreci frumos vacanța. Să vezi ce rai e în grădina baroniței. Cum știi tu ungurește, i-ai mai ținea de urât Ellei, că n-are săraca pe nimeni să mai schimbe o vorbă, numai florile din straturi și pasărilor din întunecimea arborilor stufoși.

Dan aruncă o privire furișe spre popa, apoi își plecă fruntea în pământ. Dar nu putu sta mult așa și ieși afară. Iancu se uită întrebător la nevastă. Preoteasa râse și-i spuse pățania de ieri a lui Dan.

— Copil, părinte; să-l vezi ce însuflețit mi-a povestit cum s-a întâlnit cu baronița și cu fată-sa...

Popa Iancu, după un răstimp de tăcere, ca și când s-ar fi gândit la altceva, zise, fără să se uite la preoteasă:

— Copil, copil, dar uite că-i dă mustața!

— Apoi, privind la Maria, zise iar: Nu vezi că-i dă mustața?

Zilele din iulie dogoresc ca un cuptor aprins, dar popa Iancu are o grădină cu iarbă subțire, de mătase, veșnic umbrită. Sub nucul rotat, cu coaja crăpată, Doamne, cum citea de bine Dan, cu gândul dus departe, prin pădurile de brazi cu aerul tare, pe potecile uitate ale munților bătrâni, de unde s-a pogorât odată atâta cinste și

vitejie, ca să se stingă batjocorită în văi, și să rămâie munții goi, înnegriți de durere. Avea popa cărți frumoase, și Dan, cum învăța la străini, trebuia să citească și românește, că românește avea să facă odată slujba sfântă în biserică. Și Dan sta ceasuri întregi acolo la umbră și citea, și când îi spunea popii ce i-a plăcut mai mult, acesta îl privea cu niște ochi ce păreau că voiesc să vadă în inima băiatului.

Dan merse și acum. În grădină. Dar ceea ce citea acum i se părea foarte cunoscut, mai citise de-atâtea ori aceleași pagini parcă. Întorcea foaie după foaie, dar ochii îi lunecau peste șiruri ca peste o oglindă lucie de apă. Și e veche cartea asta și, iată, unele șiruri sunt mai șterse. Pare că el n-are alta de făcut decât să strângă din ochi ca să vadă slovele acelea! Da, de alte ori putea să citească în tihnă. Dar acum cine e de vină că dintre pruni nu zboară bine o mierlă galbenă și vine alta să fluiere, cu atâtea întorsături, parcă anume ca s-o ascuți? Și când au mai fost prin grădina popii atâtea ghionoi verzi să bată mărunț toaca în toate părțile, de să nu faci alta, numai să-ți tot întorci capul după ciocănitul lor, ca și când te-ai apăra de-o albină ce-ți tot bâzâie pe la urechi? Vezi bine că Dan nu-i de vină, el nu le-a chemat. Și, în urmă, păcat e că închide cartea și iese la uliță? Și așa s-a mai răcorit, și înțepenește omul dacă nu se mai mișcă.

Dan a ieșit în sat, dar nu știa încotro să meargă. Va da el pe undeva, că doar într-o zi de vară e larg hotarul. Când a ajuns însă pe lângă zidul cel înalt, a simțit așa ca un fel de frică și a trecut grabnic: Să nu se deschidă cumva porțile grele ale curții, și căruța baroniței să iasă chiar acum, și să treacă în ropotul de copite a celor doi cai negri, cum îi tăciunele, cu gâturi încordate. După ce s-a depărtat, a stat și a privit în urmă. Nu era nimic, numai un car venea în mersul legănat al boilor. Dan porni și-i veni în gând: Oare ce-ar fi să audă duruitul trăsuri de ieri? Ce să fie? Ia, ar trece pe drum încolo, de nici nu ar avea vreme s-o vadă. Fără să se mai gândească la căruță, îi veni deodată în minte lunca de ieri, cosașii, brazdele de iarbă mirositoare.

Doamne, mai ales sulfina și sânzienele, cum îmbălsămau aerul! Și se vedea de-acolo departe, de să fi tot privit cum se înalță-n zare munții vineți.

Cosașii erau acum în altă parte, adânc în lunci. Și nu se mai auzea șuieratul de șerpi al coaselor, nu se mai vedea cum se înclină domol iarba, înaltă. Vedeai numai cum se leagănă, stând parcă în loc, românii plecați de spate. Și din când în când coasele se răzimbau în toporiști și începeau să glăsuiască, cum fac primăvara prin frăgari sticleții: ciovine-ciovine-ciovine-ciovinc. Copiii spun că atunci zic sticleții: opinci-opinci, că vine primăvara.

Dan se plimbă pe drumul alb dintre lunci, cum se plimba și aseară, dar mirosul de sulfina nu se mai simte, și colo spre miazăzi, unde încep munții, azi e o negură deasă, de nu se mai vede nimic.

Câteva zile tot așa a dus-o feciorul popii Iancu, se plimba în toată sara printre lunci și trecea repede, în sat, pe lângă zidul acela sur. Simțea așa ca niște unde ușoare, străvezii, căldyțe, cum cearcă să-i pătrundă întreg trupul, dar care se depărtau iarăși. Acasă, preoteasa nu i-a mai amintit niciodată de Ella, dar popa se uita din când în când cercetător la băiat. Nu avea însă nici el vreme să se mai gândească la toate. Era în toiul secerii, și-au venit românii gătiți de sărbătoare, cu trei ceterași după ei, să-i facă popii claca. Dan, în ziua aceea și-a uitat și de căruță și de Ella. Că în holda înaltă cântau secerile, acolo unduia șirul lung de fete, plecate peste mănunchiurile grele, și cântau și ele, cu obrajii îmbujorați. În urmă, feciorii chiuiiau, strângeau în legăturile lucii snopii, îi ridicau și-i izbeau să stea în picioare. Țiganii strângeau vârtos ceterile subț barbă, și, din când în când, înnodau câte-o coardă. Lanurile popii nu s departe de pădure, și totuși nu găsești un fir mâncat de pasări. Dar pe lângă ele trece o cărarușă pe care numai la căratul griului și la culesul cucuruzului umblă cară. Ce să caute dar pe aci căruța aceea care vine în pasul domol al cailor? Ce caută, nu știe nici popa Iancu, nici Dan, dar văd amândoi că s-a oprit în capul lanului. Stă așa câțeva vreme, apoi văd că se coboară două chipuri de femei. Lui

Dan i s-a ridicat deodată tot sângele în obraji, apoi s-a albit cum îi păretele. Un fecior, trecând cu legături subsuoară pe lângă popa, zise:

— E baronița de la noi cu fată-sa.

Iancu se uită mai bine.

— N-au putut să-și vadă de drum. De altfel nici nu prea au drum pe-aici, numai își fac, că cine le oprește? Dar iată! Asta încă-i ceva. Uite, Dane, face sămn cu mâna. Cine știe, li s-o fi stricat ceva la căruță. Mergi de vezi!

Dan nu zise nimic, dar nu se mișcă din loc.

— Ci mișcă-te! Eu să merg? Și așa n-aș ști să schimb o vorbă cu ele. Și sluga li-i ungur, de cei cu pălăria cât un cuib de țarcă.

— Nu mă duc, tată!

— Atunci mergem amândoi. Ei, parcă te măncă oamenii!

Nu era nimic stricat la căruță. Dar spunea baronița că Ella voia să audă mai de-aproape cântecele fetelor și glasurile de ceteră, și să-i spună cineva cum merge claca asta. Preotul n-a stat mult aci, și-a ridicat pălăria de paie și s-a dus. Dan nu vedea numai pe baronița. Asta se mira cât de frumos vorbește Dan ungurește.

— Auzi dumneata, în doi ani să știi așa de bine o limbă, e lucru rar. Se vede că ai bun cap. – Și baronița privi lung la fruntea lui largă și luminoasă. – În anul viitor tot la noi o să continui? E foarte bine așa. Înveți o limbă după care poți trăi bine. Câte slujbe nu ți se deschid! Dumneavoastră, românii, faceți rău că nădărduiți numai la preoție.

Dan nu înțelegea nimic din ce-i spunea baronița. Ar fi putut sta așa, cu capul plecat, oricât de mult, și nu ar fi avut cuvânt de spus. Dar un glas argintiu îi umplu de fiori tot trupul.

— Dumneata ești de mult acasă?

— De patru săptămâni, domnișoară.

— Mult, eu sunt numai de două. Și ce faci dumneata pe acasă?

Dan nu zise nimic, dar baronița râse:

— Ce să facă? Tu gândești că toți oamenii sunt ca tine, Ella? El aici a crescut și nu se dorește într-alt loc.

— Vezi, mamă, cum ești și tu. Parcă eu m-aș dori într-alt loc. — Ella își întoarse capul către secerători: Câți să fie de toți oare?

Dan privi și el lung într-acolo, ca și când n-ar fi văzut nicicând pe oamenii aceia, apoi, când își întoarse capul, văzu iar pălărioara aceea albă și ochii negri, care s-au uitat atunci din trăsură la el. Nu putu să spună o singură vorbă, ci baronița zise în locul lui:

— Vor fi așa, la o sută cincizeci.

— Ba, sunt două sute, zise acum Dan.

Ella ar fi dorit să știe multe de toate, până și ce cântă fetele. Feciorul popii Iancu răspundea la început rar, în două-trei cuvinte, dar, încetul cu încetul, glasul i se înălță, își pierdu tremurarea, și răsuna învăluit parcă de o căldură dulce, așa cum îi era glasul când răspundea înaintea dascălilor. A dat să-i spună pe ungurește unele cântece pe care le trăgăneau acum secerătorii. Dar în multe locuri se poticnea, nu afla cuvântul, ori, de-l afla, simțea cum i se aprind obraji. Ella râdea că nu știe așa cuvinte ușoare pe ungurește.

— Știi dumneata, știi, dar ar trebui să știi și mai bine. Cât stai acasă uiți și ce știi. Ce zici, mamă, n-ar fi bine să nu-și uite? apoi vezi, de la noi ai putea să înveți câte ceva.

Baronița nu zise nimic, ci privi iar la fruntea luminoasă a lui Dan. Așa înalt, suleget, cu privirea deschisă, deșteaptă, așa lujer de tânăr nu a văzut ea printre odraslele magnaților lor.

— Așa-i, Ella, că-i drăguț băiat? zise ea pe nemțește.

Ella nu răspunse, ci privi cu ochii mari, umezi, la Dan, care, înțelegând și el atâta potop de nemție, se îmbujoră la față, de părea că-i va țâșni sângele din obraz.

Baronița întinde mâna feciorului popii Iancu și se urcă în trăsură. Ella rămâne nemîșcată înaintea lui Dan, cu ochii în pământ. Mînuța i se ridică de câteva ori, dar se lasă iar în lungul trupului zvelt, ce părea că începe să tremure, cum ar tremura un fir de trestie la adierea

zefirului. Apoi porni deodată sprintenă, ca și când s-ar fi speriat de ceva, și se lipi de mamă-sa în trăsură. O prinse de după gât.

— Cât e de bine aici, mamă! Unde mergem noi acum?

— Putem s-ajungem, până nu sfințește soarele, la marginea pădurii. Știi, trebuie să luăm ojina acolo. Ce zici, Ella, ți-e frică? N-are de ce să-ți fie. Lupii pornesc târziu din văgăunile lor. Și-apoi, dacă vrei tu, vine și feciorul popii cu noi. El știe toate locurile cu primejdie, că doar pe-aici a crescut.

Și mama și fata priviră acum la Dan, care sta în marginea drumului, cercetând cu ochii depărtările mari. Soarele, ce se apropia de sfințit, înveșmântându-se în purpură, îi scâlda fața și fruntea într-o lumină tare. După ce-l priviră mult așa, în lumină, Ella îmbrățișa iar pe mamă-sa, și baronița chemă pe Dan să meargă cu ele. Dan avea simțământul că are să se topească aci, sub privirile Ellei. Simțea că trebuie să meargă, și totuși atâta s-a împotrivit, până ce baronița era cât pe-aici să se mânie.

Drumul acesta și ojina de la marginea pădurii o săptămână întreagă l-a ținut în fierbințeli pe feciorul popii Iancu. Preoteasa îi spunea că prea e palid, prea de multe ori se împiedică prin casă, și-l întreba ce are. Bolnav e?

— Nu mi-e nimic, mamă, ce să-mi fie?

Mergea în grădină, acolo, sub nucul ce lucea ca bronzul în lumina soarelui. De sta cu ochii deschiși, vedea stejarul de la marginea pădurii. Vedea cum razele soarelui în amurg se furișează printre frunze și se joacă în șuvițele de păr ale Ellei, ca o mângâiere, ca o dezmierdare, venită de la un suflet îndrăgit ce-i departe. Auzea glasul acela curat, așa de curat încât de-atunci parcă i s-au înseninat toate glasurile omenesti, chiar și al slugii când răcnește la boul ce dă să împungă. Și, de câte ori îl auzea, părea că-i învăluie inima valuri ușoare, luminoase, ce-l gâdilă, așa-l gâdilă, de-i vine să râdă. Vedea mânuțele albe – niște mânuțe de cum le vezi, să le iei, să ți le lipești de obraz, și să nu-ți acopere nici jumătate obrazul. Și cu mânuțele acestea îi da Ella când o prăjitură, când un picior de pui

fript, și râdea Ella când el scăpa vreo bucată, ori când îi tremura așa tare păhărelul cu vin în mână.

Dacă-și închidea ochii, avea senzația că și acum e în trăsură, și că zboară caii într-un potop de tropot, dar totuși căruța mergea așa de lin, ca și când ar aluneca pe-o apă. Șade cu fața spre cele două femei, și-atâta se uită în ochii mari ai Ellei, și ea atâta privește în ochii lui, până ce i se pare că unul vede prin ochii celuilalt o lume așa de frumoasă, de nu li se mai puteau despărți privirile. Și, când pleapele i se ridicau, tresărea, neștiind unde e acum. Cu ceva numai nu era mulțumit, de câte ori se gândea la ziua aceea. Ella a zis c-așa e voia ei, să audă o cântare ca aceea de la seceră. Și Dan a trebuit să cante o doină! Cum va fi cântat? El nu și-a auzit glasul deloc, dar bine nu a putut să cante. O, va fi cântat rău, de bună seamă! Dacă nu, Ella de ce-ar fi rămas așa de serioasă și părea că ochii ei îs alții? De bună seamă îi va fi părut rău că l-a pus la o încercare așa de nepotrivită pentru el. Adică, stai, potrivită ar fi fost ea, că, Doamne, ce cântece frumoase știa Dan, atunci însă nu a fost potrivită.

Popa Iancu nu zicea nimic, ci ochii i se încruntau din când în când, uitându-se la băiat. Dar încruntarea trecea grabnic, și, când preoteasa îl întreba pe Dan ce are, popa se răstia cu vorbe aspre: «Ce să aibă? Nimic. Vezi bine că nimic, dar voi, femeile, cu-atâtea întrebări, îmbolnăviți și pe omul cel mai sănătos.»

Dan n-a mai cutezat să meargă niciodată pe drumul dintre lunci, nici la lanul unde a fost grâul lor. Pe lângă zidul sur, înalt, trecea cu capul în pământ, ca și când l-ar alunga cineva. Acasă putea să citească mai bine, și preoteasa se bucura când băga de seamă cum i se rumenesc pe fiecare zi obraji.

Dar, înainte de septembrie, Dan colindă odată tot hotarul: se despărțea pe un an de el. Numai câteva zile mai avea, și va pleca acolo, unde, Doamne, cât e de strâmtă lumea! Feciorul popii Iancu își vedea pentru cea din urmă oară locurile scumpe. Dar de ce-i venea așa de cu supărare, când trecea pe lângă o măgură, pe lângă un

părăuaș, și se gândea: până la anul n-o să le mai văd!? Știe Dumnezeu sfâncul ce inimă are omul câteodată! Stai în loc și te gândești că-i inima ta, și tot nu pricepi. Așa și Dan acum.

Porni spre casă nemulțumit de sine, și cu presimțirea că trebuie să se sfădească cu cineva. Și cu cât se apropia mai mult de sat, cu atâta inima i se făcea tot mai amară. Era pe însărate, când, potolindu-se căldura, mierlele galbene fluieră tare și curat din prunii grădinilor. Numai una da să se înece, câteodată. O răcoare senină plutește pe deasupra grădinilor largi, iar pe huditele mai ascunse se pornesc umbrele, umede parcă. Pe lângă zidul înalt, Doamne, ce răcoare-i! Și Dan nu trece acum grabnic pe lângă el, ci se gândește: «Oare de ce-i așa de rece zidul acesta?» Dar nu se gândește mult la asta, căci de după el, din grădină, sufletul unui cântec prinde să se strecoare printre arborii bătrâni, să se învâluie prin coroanele lor bogate, să se împrăstie apoi, tânguindu-se, umplând grădina toată. Era un plâns domol de strune, din care se desprindeau suspine calde, înlăcrămate. Dan se opri lângă zid, aproape de poartă, ca înlemnit. Nici nu băgă de seamă cum s-a deschis poarta și o căruță cu doi cai suri ieși în drum. Sluga se întoarse să închidă cele două aripi mari, grele, ale porții, și stătu apoi locului, uitându-se la Dan.

— Zice frumos hoața, domnișorule, așa-i că zice frumos? Ascultă și dumneata, că eu era să nu mai pornesc după trifoi!

Dan tresări și se uită la român:

— Cine zice acolo din ceteră?

— Cine să zică? Baronița a tânără. Să vezi ce mai pui de fată! Dumneata n-o cunoști?

— Nu! zise Dan și porni grabnic spre casă.

Abia sara târziu se gândi mai deslușit: să fi cântat el totuși frumos în pădure, că Ella cânta acum pe violină doina ce i-a tremurat-o el atunci?

În cele trei zile din urmă Dan n-a vorbit nici zece cuvinte. Își împacheta cărțile, și nu le putea potrivi bine. Preoteasa îi ajuta, dar, după ce le puneă o dată în rând, lui

nu-i plăcea, și se apuca să le așeze altcum.

În ziua plecării, preoteasa nu se putu răbda să nu-i zică:

— Auzi, Dane, spune-mi tu mie ce ai pe suflet. Vezi, n-ai plecat nicicând așa de fără voie ca acum. De ce nu vrei să-mi spui?

— Cum să-ți spun, mamă, dacă nici eu nu știu? Iacă, m-a cuprins și pe mine, așa, o jale. Dar o să-mi treacă, numa să mă apuc odată iar de învățat.

— Vezi bine că o să-i treacă, zioea popa. Trebuie să-i treacă. Acolo n-are vreme de gândit. O să-i treacă, Mario, n-ai grijă.

Dar când sluga Gheorghe sta cu căruțul gata înaintea pridvorului, Dan nu știa încotro să-și îndrepte privirile pline de lacrimi. Când sărută mâna popii, din gene i se desprinsese un strop cald. Iancu-l îmbrățișă, apoi ieși grabnic în curte să deschidă poarta. Când ieși căruțul, Iancu răcni odată la un mânz ce da să scape după trăsură, de bietul mânz se întoarse ca lovit cu parul, și fugi în grajd ca alungat de streche.

Popa și preoteasa în ziua aceea n-au vorbit nimic, dar sara Maria nu se mai putu stăpâni.

— Iancule, ni se prăpădește ficiorul! Nu era mai bine cum am zis eu? Să-l fi trimis la preoție! Vezi că nu-l trage inima să mai umble la străini.

Popa, cum se frământase cu gândurile toată ziua, răspunse scurt:

— Nu se prăpădește, Mario, nu se prăpădește. Știu eu că o să-i prindă bine. Las că-i trece! Tot popă o să fie din el odată.

La școală, Dan sta de multe ori cu cartea în mână ceasuri întregi și nu putea învăța trei șiruri. Dar, după ce odată dăduse un răspuns așa de slab de se cruci profesorul și se mirară conșcolarii, mândria de student bun îi învioră sufletul. Copil e el acum, într-al nouăsprezecelea an, să se lase dus de farmecul poveștilor copilărești? Doară e o prostie și numai să te gândești, să te pui alături cu copila unei baronițe, tu, un copil de popă românesc de pe sate!

Mare prostie! Și Dan se puse pe învățat, cercând mereu să-și țină gândurile acasă. Și le-a ținut el până într-un rând, când servitorul de la școală îi ceru doi bani pentru că are să-i dea o carte. «Va fi vreo scrisoare de-acasă» își zise Dan. Dar nu era de-acasă, căci popa Iancu nu i-a scris nicicând o carte ilustrată. Doamne sfinte, de unde va fi? căci Dan nu primise în viața lui ilustrate. O scrisoare mărunță, fină, așa de necunoscută că nu ar fi ghicit în veci de unde să fie. Când i se opriră însă ochii pe pecetea poștei, Dan se albi ca perețele. Ascunse grabnic ilustrata în buzunar și intră în clasă. A rămas în scaun, fără să se miște, trei ceasuri, și fără să cuteze să se uite la cineva. Abia acasă o scoase din buzunar, dar cu teamă, și citi de vreo zece ori până o înțelese. Și era o slovă ca tipărită!... «Domnule Dan, dacă ai vrea aș urma bucuroasă o corespondență cu dumneata. Mi-ai trimite vești de pe acolo, eu vești de pe la noi. Spune-mi, vrei?

— Ella». Lui Dan i se păru că s-a făcut deodată primăvară. O lumină mare îi umplu sufletul, și nu știa de ce. Vedeă lumea întreagă altcum. Nu-i mai părea nepotrivit ca el să stea de vorbă cu Ella. Dimpotrivă, i se părea că altcum nici nu ar putea să fie, decât să se apropie tot mai mult de lumina aceea. Îi scrise dar că s-a bucurat din inimă de scrisoare și că va corespunda totdeauna cu cea mai mare plăcere. Dar când să o adreseze, rămase zăpăcit. Unde să i-o trimită? Ella uitase să-i dea adresa. A doua zi, într-o scrisoare închisă, fata îi spunea să nu se supere, că a fost așa de încurcată încât a uitat să-i dea adresa.

Dan trimise acasă o epistolă plină de seninătate. Așa bine nu s-a simțit de când e la școală, ca în anul acesta, învață tot mai ușor, și răspunde de-i uimește pe dascăli.

— Vezi? Am spus eu că-i bine! Las că-i bine așa! zise popa.

Prin depărtarea mare, sufletul lui Dan și al Ellei se apropiau tot mai mult. Dan simțea că să fie Ella acum, aici lângă el, mai ales dacă ar fi mamă-sa, baronița, n-ar putea să-i vorbească așa de liber cum îi scria. Când lua pana în mână, nu-și mai aducea aminte cine-i Ella, ci

Secțiune 1.01 vedea numai așa cum a văzut-o mai întâi, cu pălărioara albă, cu ochii și sprâncenele negre, și încolo – zăpadă în pădure. Simțea cum i se odihnesc ochii de mură pe chipul lui, și vedea iar o lume nespus de frumoasă când

Secțiune 1.02 se uita mult în ochi. Își scriau așa de prietenește, așa de sincer, mărturisindu-și că de-abia așteaptă amândoi să vie vacanța să se întâlnească. Către sfârșitul anului, lui Dan i se păru că i-a trecut orice sfială și era hotărât să meargă la baronița îndată ce va ajunge acasă. Că-i scrisese Ella, acum în primăvară, c-au înflorit florile toate și-i un miros de tei de te îmbată, și că ea se simte așa de singură, deși numai de-o săptămână a venit acasă.

Preoteasa, când îl văzu așa de voios, așa de mândru, nu mai știa cum să se-nvârtească în jurul lui. Iar popa Iancu îi puse mâna pe umăr, și-i zise cu glas plin de căldură: «Să trăiești, Dane, ficiorul meu!»

Dan, în cea dintâi duminică, spuse foarte serios:

— Vedeți, eu cunosc pe baronița, cunosc și fata! Până acum a mai mers așa. Eram copil. Dar acum cred că trebuie să merg o dată la ele, că de nu, vor gândi că-s urs din pădure.

Preoteasa îi răspunse cu ochii plini de bucurie:

— Vezi bine că să te duci. Nici nu se poate altfel. Să nu gândească, Doamne ferește, că ești...

— Ce să gândească? Ia spune tu, ce să gândească? zise răstit popa, care tresări când auzi pe Dan vorbind de baroniță.

— Stai numa, Iancule, nu le lua toate ca o furtună. Uite, se cuvine...

— Mie-mi spui ce se cuvine? Nu știu eu? auzi acolo, să vie ea să-mi spuie...

— Dacă nu vrei, nu mă duc, tată. Dar ce-i dacă mă duc? Dumneata știi că am fost odată în trăsura lor. Știi, atunci ai zis să merg. Mă duc și vin. Ce-i într-asta?

Popa Iancu privi îndelung la Dan. Îi păru așa de liniștit, așa de cuminte, și, totuși, Doamne, ce ochi rugători

avea acum. I se păru că stă așa de liniștit în fața lui, ca atunci când l-a dus mai întâi la școala străină, când i-a zis: «Rămân, tată!». Ca și când i-ar fi părut rău de pornirea lui, îi zise cu glasul așezat: - Du-te, Dane, de ce să nu te duci? Iacă, mi-e de mamă-ta mie, că se tot pune să-mi dea sfaturi.

Baronița era cine știe prin ce odaie, într-un fund de divan, dar Ella, în veranda dinaintea casei grele, încerca să acate niște vița sălbatică, să stea așa, încurcată, să nu pătrundă soarele. În după amiaza aceea, Ella i-a arătat toată frumusețea grădinii, și, când se despărțiră - fără să se întâlnească și cu baronița - numai atunci a văzut Dan bine cu ce ochi se uită fata asta la el. Doamne, ce mai ochi! de să meargă Dan acasă și să-și sărute surioarele, să se între preteasa ce-i de capul lui.

Dar după vizita dintâi nu mai treceau două zile fără ca Dan să nu meargă în grădina largă ca un hotar. Baroniței îi părea bine că fată-sa are cu cine-și petrece, și-i ducea pe amândoi cu dânsa la plimbare în trăsură.

De multe ori se gândea baronița că oare ce se va alege din fata ei? în societățile baronilor vedea bine că nu-i place, că, neștiind cum să se poarte cu lumea, nu o bagă nimeni în seamă. De altcum, rămasă de mult văduvă, trecuse prin umilite năcazuri, și măreția de altă dată, când trăia baronul, era pe cale de-a se șterge. Pământurile se împutinau, numele lor nu-l mai citeai pe nicăiri. Fata o crescuse într-un institut de călugărițe. Numai de un an ieșise de-acolo. De aceea poate că-i așa de nepricepută și așa străină de lume.

Și fata asta, Ella, era tot ce mai avea pe lume, tot ce mai rămăsese dintr-o veche familie boierească, cu nume mândru. N-ar fi fost în stare să se împotrivească la cea mai mică voință a copilei. La ce s-ar împotrivi? Ea a băgat de seamă că Ella prinde să bată din aripioare, a văzut și s-a bucurat din tot sufletul. Ce e viața asta, când trăiești ca o bucată de lemn? Și ce primejdie putea să urmeze de-aci? Nimic! I se distrează fata și-atât, și-odată va râde ea însăși cum a scâlciat capul unui fecior de pepă românesc.

Numai cât nu se întâmplă în lume toate chiar după cum le judecă împărații. Că gândul merge drept, din treaptă în treaptă, dar inima are atâtea ascunzișuri, de nicicând nu știi ce va ieși la iveală.

În vacanța aceasta și cea din al doilea an – cea din urmă vacanță a lui Dan ca student la gimnaziu – tinerii au ajuns așa de departe, încât, întâlnindu-se, nu-și mai puteau lua ochii unul de la altul, iar când nu se vedeau, gândurile le erau aceleași.

De multe ori, în liniștea însărării, din grădina încinsă de zid, se auzea glasul curat, puternic, mlădios al lui Dan, cum se înalță și plutește peste întinderea aceea străină. Și, când suspinele din urmă ale doinei mureau prin întunericul stejarilor bolțiți, murmurul coardelor, îndrăgit parcă de cântecul care se stinge, se înălța sfios, ca și când i-ar fi fost teamă și ca și când totuși ar fi vrut să ajungă doina de mai nainte.

— Drumul trecea pe lângă grădină, și se opreau oamenii în loc când veneau de la luncă, ascultau, și, când plecau mai departe, clătinau din cap mirându-se.

Popa Iancu auzea și el, cu ochii încruntați.

— Ce-i asta, Mario, spune-mi, înțelegi tu, ce-i asta? Știi tu cum mi se strânge mie inima? Să vezi numa că n-are să fie bine.

Îl punea pe Dan să scrie, să copieze. Îi da pe-o zi muncă de patru zile.

— Dane, e lipsă mare de scrisorile acestea. Vezi de le dă gata, că eu nu am vreme!

Îi venea de multe ori gândul urât să-l închidă pe Dan acolo în casă, să poată lucra. Punea cheia în broască, dar o scotea grabnic, părându-i parcă prea copilăresc lucrul acesta.

Și Dan scria ce scria, dar, de la o vreme, nu mai putea face nimic bine. Trecea peste greșeli de se crucea popa Iancu.

— Bine, măi Dane, dar cum ai putut să scrii așa! Îi, mai Dane, cum ai putut?

Dan, palid ca după boală, se uita cu ochii mari,

îndurerați, îndelung la popa, până când taică-su nu mai putea să-i sufere privirile.

— Lasă-l, părinte, lasă-l să mai iasă pe-afară, că se prăpădește așa. Nu vezi că se prăpădește, părinte?

Și preotesei i se umpleau ochii de lacrimi.

— Măi, Dane, măi, spune-mi ce-i cu tine, mă? Spune-mi tu mie, că doar de-aceea ți-s tată!

— Ce să am, tată, iacă, ce să am?

Glasul îi era așa de plin de durere, că popa Iancu trei-patru zile nu-i mai da nimic de lucru. Dar de câte ori îl auzea cântând *acolo* în grădină, popa Iancu simțea o mare mânie în piept. Atunci ar fi fost în stare să-i tragă o sfântă de bătaie, așa fecior tânăr cum îi de să pomenească. Dar când îl vedea, când îl vedea *acasă*, preotul nu mai era omul de mai nainte.

Dan, în acești doi ani din urmă, drept că s-a făcut bărbat, dar nu așa cum și-l închipuia popa. Unde s-a mai pomenit în neamul lor obrajii aceia veștezi și ocâaii veșnic plini de durere? Și, când Iancu își arunca din când în când privirea la chipul «popii cel bătrân», îi părea că acesta zâmbește batjocoritor. Atunci simțea că se-mpie

3 - Opere, vol. 5 - Agârbiceanu trește ceva în el, și să te fi ferit Dumnezeu să-i fi zis o vorbă împotrivă.

Dar mai avea popa Iancu o nădejde. Dan fusese primit între clerici, și, între cântecele de biserică, i se vor deștepta gânduri mai bune și se va trezi în el sufletul de neam hirotonit al Muntenestilor. Și tot va da Dumnezeu să fie bine.

Dan nu s-a împotrivit. A mers și a îmbrăcat veșmântul lung preotesc, ca oricare alt tânăr. De ce să nu-l îmbrace? Că doar acum e om mare și trebuie să-și vadă de-o slujbă. Dar după o lună de seminar, popa Iancu primi o scrisoare scurtă de la superioritate: «Fiul dumitale înainte ou două săptămâni ne-a spus că l-ai chemat *acasă*, fiind bolnav. Dacă îi este mai bine, să vie cât mai în grabă, în interesul lui.»

Popa Iancu, citind scrisoarea asta, gemu ca și când l-ar fi înjunghiat un fier ars prin inimă. Stătu apoi așa, ca

înlemnit, în mijlocul odăii, cu privirile rătăcite. Ieși afară trântind ușa de se zguduiră fereștile, ca și când ar fi căzut trăsnetul pe undeva pe-aproape. Prin curte n-a dat de nime. I se păru că nu stă bine troaca din care beau vitele – un trunchi scobit de stejar, cât toate zilele. Popa îl prinse, îl ridică de pe pociumbi, bătu cu muchia toporului un pociumb ce era ridicat, și ridică iar trunchiul. Apoi începu să se plimbe furtunos prin curte, de la șopru până la poartă. S-a împiedicat de două bucăți de pari. Le-a ridicat și le-a azvârlit peste șură. S-a hotărât la ceva. Să se ducă și să scrie atât: «E tot bolnav. Încă rău. Ștergeți-mi băiatul din șirul clericilor, că poate n-o să mai vie.»

Dar când să intre în casă să facă scrisoarea, iată un rumân năcăjit intră în curte:

— Părinte, să faci bine să vii, că-i tare rău mamei!

Popa Iancu privi la el ca la un dușman:

— Ce vrei, mă? Iar cu moartea? Pare că fără mine nu puteți muri! Ba puteți, vei vedea tu că puteți!

— Să ierți, sfinția-ta, dar e în cele din urmă!

— Asta-i! în cele din urmă! Toți așa zic, că-s în cele din urmă! De ce n-ai venit mai devreme atunci?

— Nu știam că moare, părinte!

— Nu știai că moare! Dar trebuie să aștepti până să-și dea duhul? Atunci se vine la popa? Cum v-am spus eu în biserică, mă? Când trebuie să spui popii că ți-e bolnav cineva la casă? în clipele din urmă?

— Ci lasă-mă, părinte, păcatele mele, că mi-i de-ajuns mie cu câte năcazuri am pe cap. Nu-mi mai ținea și dumneata acum cazanie!

— Ce cazanie! Asta-i minte, mă, minte trebuie să ai!

— Sfinția-ta, vii ori nu vii? Voiam numai să-ți spun că e dorința mamei să te mai vadă o dată și să mai sărute o dată patrafiru, că știe Dumnezeu ce va fi pe lumea ceealaltă.

Popa, ca și când i-ar fi venit deodată ceva în minte, zise:

— Spui că-i bolnavă rău?

— Își dă sufletul, sfinția-ta.

— Săca-ți-ar capul! De ce nu mi-ai spus mai în grabă!

Și popa-și luă grabnic patrafirul și porni, de rumânul abia se putea ține după el.

Sara, fără să-i spuie preotesei ceva, făcu scrisoarea și o trimise. Dar noaptea întreagă popa Iancu nu putu să închidă un ochi.

Abia acum, după ce-a prins să se liniștească de izbitura ceai dinții a veștii, abia acum a început adevărata furtună în sufletul lui. I se părea că se învâрте casa cu el, apoi că se cufundă într-o prăpastie adâncă, cu o repezeală uimitoare. Atunci se opintea în blanele patului, să rămâie deasupra, să nu se cufunde. Era un întuneric adânc în jurul lui, numai cadrele aurite ale unui chip luminau în noaptea aceea. Popa Iancu își aținti tare privirile asupra chipului aceluia, și, deodată, un fior rece îi zgudui tot trupul. Chipul popii cel bătrân îl privea dureros, cu ochii plini de muștrare. Părea că aude un glas ce vine de departe și-i spune mereu la ureche, dar glasul îi pătrundea până în inimă: «Nu puteți voi nimic, nu puteți!». Și tot de departe păreau că se apropie icoanele pe care popa le-a văzut în gândurile lui de atâtea ori, învăluite în ceață, și despre care credea că odată trebuie să se lumineze. Veneau tot mai aproape, dar vâlul, în loc să se subțieze, era tot mai gros pe ele, și nu mai putea deosebi nimic. Chipul lui Dan se pierdu și el, întunecat, printre celelalte. Vai, și chipul acesta gândea el să-l vadă odată luminos cum îi sfântul soare! Nu știa nici mai înainte ce-are să fie, dar simțea că odată va fi lipsă de oameni, de oameni luminați la minte, cu inima înflăcărată. Că va fi lipsă de bărbați care să strângă la piept un neam năcăjit.

Ce vor face ei? Popa Iancu nu știa ce vor face, dar simțea că vor trebui să spele o batjocoră de veacuri. Și iată, el a vrut să-i deie lui Dan o creștere așa cum și-a gândit-o el. A văzut Dumnezeu cât a fost de curat gândul lui. Și iată, limba aceea străină l-a apropiat de-o fată care a nimicit tot ce a zidit el în mintea lui de atâția amar de ani. Bine-a zis preoteasa: «Las băiatul, vezi că nu trage să meargă în străini!». Dar preoteasa nu știa nimic. Ea a

putut zice astfel. Și totuși, era mai bine clacă se lua după ea. Unde se va fi dus acuma Dan? Rătăcește iac-așa prin lume și se va pierde! Cine știe ce se va alege din el! Și nu va mai ști nimeni că e feciorul popii Iancu. Cu cât se gândea mai mult la Dan, cu-atâta se potolea: Când îi vedea cum a fost în anii din urmă, îl cuprindea o milă și o iubire gingașă. Săracul Dan, că mult a suferit el! Mult, și nu ne-a spus o vorbă legănată. Nu, că vedea că pe mine mă doare. Dar am eu dreptul să stau în calea inimii lui? Câteodată îmi pare că-l am, câteodată nu. Și asta e! Să nu știu de am dreptul au ba!

O viață întreagă de chinuri i se desfășura apoi. Ce va zice lumea de Dan? Tot vor afla odată că nu a venit acasă. Se va întâlni el, popa, cu prieteni de-ai băiatului și-l vor întreba: «Părinte Iancule, Dan pe unde se mai ține?». Și el va sta cu gura încleștată și nu va ști ce să răspundă. Și la vreo petrecere de vară vor întreba fetele: «Dan de ce n-a venit?», și el își va întoarce într-altă parte ochii uzi de lacrimi. Cunoscuții îi vor zice: «Nu ți-am văzut de mult ficiorul, pe unde-l mai porți la școli?». Și el își va pleca privirea ca un vinovat și se va îngălbeni ca pământul. Ce? odată tot va trebui să știe lumea! Și Dan, acolo departe – între străini, pe unde va fi – nu va ști nimic de toate acestea. Se va uita la fata aceea cu ochi negri, cu fața albă, și va gândi că altă lume nu mai este. Va suferi, căci nici nu le va auzi batjocorile străinilor, și lui îi va fi de ajuns că poate s-o vadă pe Ella. O, ba nu! Dan nu va suferi asta! Dacă ar suferi-o, n-ar mai fi vrednic să se gândească Iancu la el, și iată că se gândește! Se gândește și îi e teamă să nu i se întâmple ceva, cum a pornit așa, de capul lui în lume. Săracul Dan, că tare trebuie să-i fie arsă inima! Altfel, cum și-ar putea închipui Iancu, ca feciorul lui, care e așa de cuminte, să se gândească la trăinicia dragostei lui cu o fată din neamul asupritorilor? Nu, nu, e un foc aprig, dar un foc care trece. Numai de nu l-ar arde pe săracul Dan, până se va scăpa de el.

Dimineața spuse tot și preotesei, care rămase înlemnită. Bocetele ei nu încetară săptămâni de-a rândul.

«Săracu' Danu! Ce va fi cu el? Pe unde va dormi? Cine i-a spune o vorbă bună?»

Către sărbătorile Crăciunului, Dan le scrisese o carte lungă și duioasă, de au plâns și popa și preoteasa ca doi copii, când au citit-o. Să nu-i ducă nicio grijă, că el e bine. S-a înscris la Drept și scrie într-o cancelarie. Nu duce nicio lipsă. De Ella amintea numai atâta că poate s-o vadă în toată ziua. Preoteasa s-a mai liniștit; popa încă părea mai senin.

Dar trecură sărbătorile Crăciunului, ale Paștilor, trecu vacanța de vară, și Dan nu mai venea acasă. Scrisese că e ocupat mereu cu scrisul în cancelarie și că nu poate veni.

Iancu, cum era preot, știa că tot ce vine, de la Dumnezeu vine. A rămas cu o durere mare în suflet, care însă izbucnea foarte rar. Gospodăria lui mergea strună, ca și mai înainte, și părea de multe ori mulțumit de sine. Dar nu mai mergea nicăiri. Rar în oraș, câteodată, cu treburi importante. Și atunci i se părea că domnii de pe-acolo se uită cu ochi cercetători la el și că vor să-l întrebe ceva. Popa trecea repede pe lângă ei, dar i se părea că aceia rid disprețuitor după ce a trecut. Părerea aceasta îl urmărea și acasă. Aci însă, totuși, se simțea mai tare. Numai când trecea cineva – vreun domn – prin sat, și nu se abătea pe la el, atunci își simțea întreagă umilirea. Iar durerea adâncă din suflet i se răscolea numai după ce se aprindea lampa. Și tot umplea paharele – pentru el și pentru oaspe. Atunci i se părea că nu a uitat nimic din tot ce gândea odată, și, să nu fi fost preoteasa să-l îmbune, cine știe ce-ar fi gândit străinul de vorbele popii!

În

Soarta lui Dan era hotărâtă, căci Ella ar fi murit chiar numai la gândul că trebuie să se despartă de el vreodată. I-a scris numai atâta, că-i bolnavă, c-ar vrea să-l mai vadă, și Dan a și pornit fără să se mai gândească. Și, într-adevăr, era bolnavă, se ofilea văzând cu ochii, și baronița nu mai știa pe ce lume e. Când a sosit Dan, l-a îmbrățișat ca pe copilul ei, și, în două zile, i-a aflat o cancelarie de avocat foarte bună. Putea să trăiască bine Dan, și în toată după-

amiaza trebuia să vină la Ella. Lumea în care trăia Dan acum nu-i mai cerea să gândească. Nu s-a gândit nici la ceea ce a făcut, nici la ce va urma de aici încolo. Simțea numai că e bine așa, nespus de bine. În toată după-amiaza să respire viața care-i lipsește până în după-amiaza următoare... încetul cu încetul i se întărea simțământul că, în lumea asta, nu există nimic afară de dragostea lui. Nu-i venea niciodată în minte viața lui trecută, nu-și mai aducea aminte de sat. Abia câteodată îi răsărea chipul părinților. Dar așa de șters, încât îl uita foarte în grabă... Vor trece câțiva ani, s-o face avocat, și, atunci, nu va fi nicio piedecă s-o poată lua pe Ella.

Vacanțele nu le petrecea în cancelarie, cum scria acasă. Mergea cu fata și cu mamă-sa la băi și prin străinătate, în trei ani de zile se schimbaseră de nu l-ai mai fi cunoscut pe feciorul popii Iancu. Să fi venit acum în sat, oamenii s-ar fi uitat mirați după el: «Oare ce domn să fie acesta, măi dragii mei?». Dar lui nu-i da prin gând, căci părea că nu se mai gândește la nimica. De la baronița nu avea să sufere nicio umilire. Era un suflet împăcat, trecut peste apele tulburi ale mării și care nu avea ochi să se mai uite la fată, așa-i era de dragă. Dar aveau rudeni pe care Dan niciodată nu le-a putut suferi. Domni bătrâni, cu barba albă și cu fețele pocite. Domni tineri, care, până nu se dregeau la oglindă, erau negri-vineți. Domnișoare cu părul mincinos și cu obraji văruiți. Veneau când unii când alții pe la baroniță, de multe ori când era și Dan pe acolo, și atunci nu-și mai afla stare pe scaun. Ce au mutrele acestea cu Ella? Sunt așa de departe unii de alții cum e cerul de pământ. Și, în răstimpuri, când vedea că Ella râde cu hohot de glumele lor ușoare, simțea parcă ceva rece cum i se apropie de inimă.

Într-o sară s-au adunat la baroniță multe rudeni. Era sărbătoare mare în sara aceea: a doua zi era aniversarea Eliei. Între pahare voia bună crescă deodată. Ella, într-o haină albastră, părea că nu umblă, ci plutește prin casă. Dan era plin de voie bună cum nu mai fusese de mult. Glumea acum cu oamenii aceia pe care mai nainte nu-i

putuse suferi. Ochii-i luminau ca două diamante negre, înlăcrămate. Cu neamurile fetei vorbea ca și când ar fi fost rude de-ale popii Iancu, și avea sentimentul că trăise foarte de mult între oamenii aceștia, că e *acasă* între ei. Când se gândea că mâine va fi logodna lui cu Ella, fără să vrea îi veneau în minte crâmpoșele din viața lui, chipuri din copilărie, de la ei din sat. Dar le vedea așa de șterse, încât ochii nu i se puteau opri mult asupra lor. Ce-a trăit el până acum? Nimic. Numai de-aici încolo va începe pentru el adevărata viață.

Veselia curgea tot mai adâncă, răscolind hohote de râs – Doamne, ce hohote! Altă dată feciorul popii Iancu și-ar fi astupat urechile și ar fi scrâșnit din dinți. Acum râdea și el cu ceilalți. Așa, către miezul nopții, râsul conținea și oaspeții își întoarseră capetele spre un domn tânăr, vestit de bun povestaș și glumeț. Nu zisese mai nimic, în sara aceea, până atunci. Ce va spune? O întâmplare petrecută în zilele acestea în oraș. Se preumbla, acum de curând, cu niște prieteni. Într-un colț de stradă vede doi oameni și o femeie, cum stau pierduți, nemaștiind în ce parte s-o apuce. De cându-i pe lume, nu a văzut atâta prostie întipărită pe fața unui om! Ai fi zis că viața întreagă și-o petrecuseră într-o pădure întunecoasă, și că miroseau cu nările-n vânt – ca sălbătăciunile – să vadă încotro s-o apuce. El, povestașul, nu a mai putut răbda să nu meargă până la ei, după ce a văzut că tot într-un loc stau. Căciulile acelora li s-au ridicat din cap, și părul lung, uns, lucea la soare. I-a întrebat cinens și ce caută. Și bărbații și femeia au început să vorbească toți trei deodată, făcând semne neisprăvite cu mâna. Au venit și prietenii lângă el, și-au râs să moară, cum oamenii aceia nu-și mai gătau poveștile, deși vedeau că nu înțelege nimeni nimic, decât o vorbă numai; Ardeal. Și deodată a înțeles că aceia erau niște valahi.

I-au făcut să se urce într-un tramvai, să mai râdă puțin lumea. A doua zi gazetele scriau de un scandal petrecut în tramvai. Cică doi valahi au bătut pe conductorul tramvaiului, fiindcă acesta i-a tot întrebat că

unde merg, dar ei n-au răspuns nimic, ci s-au plimbat de câteva ori de la o stație la alta. Când conductorul le-a cerut bani și n-a vrut să-i lase să coboare, i-au tras o sfântă de păruială, de se strânsese lumea ca la urs. Poliția i-a dus pe toți trei la răcoare.

— Deștepți oameni, frate! Să prinzi iepuri cu ei! zise cineva.

Și râseră cu toții din inimă. Cum, și Ella a râs?! zâmbit-a oare, sau numai i s-a părut așa lui Dan? Nu, nu a putut să i se pară. Căci el, când a început domnul acela să vorbească, a simțit așa deodată trei junghiuri în inimă, de s-a îngălbenit ca pământul. Ochii i s-au oprit la Ella și nu și i-a mai luat de la ea până nu s-a isprăvit povestea. Și iată, când au hohotit ceilalți, a zâmbit și Ella. Lui Dan i se părea că i se apropie de inimă ceva rece ca gheața.

Din gluma aceea se porniră altele pe socoteala valahilor. Bătrânii vorbeau despre cruzimile acestor oameni fără suflet, povesteau cu glasuri înalte fărădelegile lor din răzmeriță. «E un popor sălbatic și de-aceea e brutal.» «Ce bine era odată, când puteai pifezni trupurile acelea de bestii până țâșnea sângele, și se zvârcoleau ca șerpii în țărână!»

Știa toți să spună câte o cruzime sau prostie de-a valahilor. Unul începu de capii revoluțiilor românești: «Au fost tâlhari de codru! Și nu le-a săcat nici acum sămânța de tot!» Râdeau și vorbeau cu glasuri potolite, deșertând paharele. Și nu se afla iun singur om care să spună o vorbă bună de oamenii aceștia, nimeni care să le ia apărarea!

Dan simțea că tot mai tare îi încleștează inima o mână de gheață. Era alb ca perețele, și ochii îi ardeau, de nu te-ai fi putut uita la el. Nu se mișca însă de pe scaun. Din când în când, părea că valuri mari îi umflă pieptul, și atunci privea cu ochi rugători la Ella. Părea că așteaptă să spună ea o vorbă de apărare. Dar n-a spus. Nu, ci a râs și ea în rând cu ceilalți, umezindu-și ochii negri. Citise și ea cine știe pe unde o glumă batjocoritoare despre valahi, și o spuse.

Lui Dan i se păru că s-a frânt ceva în el, simțea că

mâna aceea rece atât i-a strâns inima până i-a făcut-o numai cât un glonț. I se păru, apoi, că prin casa întreagă începe să bată un vânt ce-l izbește puternic în față. Părea că împrăstie și părea că aduce ceva vântul acesta. Iar lumea începu să se învârtă cu el și, când i se păru că acum se cufundă, gemu o dată, de rămaseră cu toții încremeniți.

— Ce-i, Bubi? Ce-i cu tine, dragă? Uite cât ești de palid! Ce te doare, scumpule? Vai, mamă, vino, că moare Bubi!

Ochii lui Dan priveau nemișcați, arși de o mare durere. Când își ridică privirile la Ella, aceasta nu putu să zică decât:

— Ah, mamă! - și căzu în brațele rudeniilor.

— Ce ai, domnule Havasi? Ai necaz cu inima? Nici nu știam că suferi de inimă. Apoi atunci, vezi bine, petrecerile lungi nu pot să-ți facă bine.

— Da, cu inima. Dar îmi trece, nu-i nimic, știu eu că-mi trece.

Baronița se sperie de glasul lui; nu-l auzise nicicând să vorbească așa de adânc, ca de pe altă lume.

— Auzi -, dragă, eu văd că suferi. Să dormi în noaptea asta la noi. Trimitem după un doctor.

— Nu, doamnă, nu e de lipsă. Știu eu că-mi trece.

Își roti o dată prin casă ochii măriți de durere, se sculă și plecă.

În odăița lui i se* păru că i se mai ușurează durerea și putu judeca mai limpede. O, da, nespus de limpede vedea ceea ce până acum nu văzuse. Zguduirii de friguri îi cuprinseseră trupul tot, și inima începu să-i bată depdătare. Îi veniră în minte, clare, icoanele din trecut. Își vedea într-o lumină mare copilăria lui. Luncile cu iarba mirositoare, cerul senin și înalt, pădurile întunecate și, spre miazăzi, munții vineți. Părea că nu le-a văzut în viața lui așa de frumoase ca acum. Preoteasa și popa păreau că privesc în depărtări și tot așteaptă pe cineva să vie. O, da, popa Iancu e un sfânt! Când l-a dus la școli străine, nu știa popa Iancu ce-are să urmeze. Și iată ce-a urmat. Acolo a suferit cu inima arsă de durere, cu dinții încleștați, toate

batjocorile străinilor. Ochii îi ardeau și nu cutezau să privească pe dascăli în față. Simțea că n-ar fi bine să-i privească. Așa a dus-o el doi ani, și n-a spus la nimeni nimic. Dar, iată, de când s-a întâlnit cu Ella, el a început o altă viață, îi părea că toată lumea îl privește cu ochi buni. Ella era străină, dar lui Dan i se părea că de-ar fi toți străinii așa, ar fi cu toții frați. Se alipise tare de femeia asta, și era hotărât să trăiască între străini, numai să trăiască în apropierea Ellei. Fără nicio greutate a suferit să i se zică Havasi, când erau oaspeți în casă. Ce-i un nume? Și a tot mers așa orbiș înainte, până ce, în sara aceasta s-a descărcat un trăsnet aproape de el. Și trăsnetul acela a fost râsul batjocoritor al Ellei. Și, din descărcarea aceea, s-a făcut deodată lumină în jurul lui, în mintea lui. O, numai acum înțelege el cât de mult s-a înjosit. Aude în urechi batjocorile vechi de la școală, și-l dor acum cum nu l-au durut niciodată. Abia acum înțelege cuvintele baroniței, nespuse de umilitoare: «Tot la noi mergi și pe anul viitor? Foarte bine faci. Înveți o limbă, pe urma căreia poți să trăiești în viață.» Adică limba lui e o zdreanță de lepădat, nu mai poți trăi în lumea asta cu ea? Și uite, când a părăsit seminarul și a venit, ca un smintit, să nu moară Ella, baronița, în loc să-i dea lăcaș aci la ea, și toate cele de lipsă, i-a câștigat un loc de scriitor. Îi era rușine să-l ție în casă. Da, rușine. Vezi că a făcut să i se zică și pe alt nume, să nu știe nimeni din ce neam se trage. Adică neamul lui e o batjocoră a lumii? Să nu fie vrednic să stea în rând cu alte neamuri? Vai, Dane, tu numai acum ibagi de seamă cât de orb ai fost! Cât de nefericit ești tu, Dane, că iată, ochii aceia ce te-au făcut să-ți iei lumea-n cap, nu oglindesc un suflet deosebit de sufletele celor pe care i-ai întâlnit în jurul ei, și pe care nu ai putut să-i suferi nicicând. Cum de te-ai putut tu hotărî să-ți petreci viața între astfel de oameni?

Dan se cutremură și se umplu de groază: locul ăsta de scriitor baronița i l-a câștigat. Din el a trăit trei ani! Și i se părea acum că viața lui în ultimii trei ani a fost o viață de parazit, slujba lui - o slujbă murdară. Vântul care-l

simțise la baroniță în casă, se porni acum iara. Părea că vrea să-l răcorească și să spele de pe fruntea lui o pată grea. Și părea că aduce de departe icoane clare, luminoase. Ochii lui Dan se deschiseră mari, să vadă bine: popa și preoteasa îl așteptau cu brațele deschise, și icoana aceea întunecată din părete părea că se luminează. Cum de n-a putut să înțeleagă el până acum că locul lui e între semeni, nu între străinii asupritori? Uite, acum parcă citește în ochii înlăcrămați ai preotesei, în privirile aprinse ale popii, judecata aceasta!

Dimineața Dan telegrafie acasă: să trimită căruța la gară. Apoi scrise baroniței cu litere ce pătrunseră prin hârtie: «Mă duc și nu ne vom întâlni mai mult. Drumurile vieții noastre n-au fost făcute să se întâlnească.» Dar rămase un răstimp pe gânduri: ce să-i scrie Ellei? Mai avea el să-i scrie ceva? Nu avea. Și cum iar și putea scrie acum?

Popa Iancu, îndată ce primi telegrama, ieși furtună pe ușă, rupse căpestrele cu care erau legați caii în grajd și-i îmbracă în hamuri până ai număra zece. Se urcă în trăsură și-i arse cu pleazna de fuior. Dar la poartă caii se opriră deodată, frământând pământul. Popa-i înfioră să sară în două picioare. Preoteasa Maria ieși speriată în pridvor:

— Pentru Dumnezeu, Iancule, ce te-a apucat? Îmi vine să-mi fac cruce! Ce-i cu tine, Iancule? Unde ai de mers cu căruța?

— Vine Dan, Marie, astăzi vine!

— Vine? Atunci mână, părinte, mână în grabă!

Numai peste câteva clipe au băgat de seamă că poarta e închisă. Căruța a trebuit dată înapoi, și numai după aceea durui ipodișorul de la poartă. Barba popii flutura în vânt, și caii se umplură în grabă de spume. Când sosi șirul lung de vagoane, cum trecură puțin de gară, popii i se păru că nu o să se mai oprească, și începu să alerge după ele. Când se coborî Dan, popa Iancu l-ar fi cunoscut dintr-o mie, deși nu mai era Dan cel deodată. Nu l-a sărutat, nu l-a strâns în brațe, ci, strângând mâna băiatului ca într-un teasc de fier, i s-a uitat drept în ochi:

— Ai venit, Dane? Era să mori pe-acolo prin străini! Bine-ai făcut, Dane, bine-ai făcut! Nu te teme, Dane, va trece tot. Ajută Dumnezeu!

Căruța porni într-o goană și mai nebună. Ai fi zis că la mijlocul drumului caii vor plesni. Popii i se părea că furase o comoară scumpă și aleargă s-o ascundă acasă cât mai curând. Din când în când își da peste umăr barba mare: Dan era tot în căruță! Și Iancu ardea cu pleazna de fuior iepele pe spinare, îndemnându-le să meargă din ce în ce mai iute.

Popa Iancu a tras în sara aceea o cină până după miezul nopții. Îi spunea preoteasa:

— Las să se culce Dan. Ce, atâta amar de drum cât a venit, l-a zdrobit cumu-i măru!

— Ba nu! Ce știi tu! Așa-i, Dane, că nu ești ostenit? Spune numa, Dane, spune, frate, ce sfântu, doar nu te vei fi ostenit!

Și Iancu îl învăluia cu o privire prin care vedea un suflet aprins, desfăcut parcă de trup, care în toată clipa poate să pornească într-un avânt măreț, să nu se mai întoarcă.

— Simțeam eu, frate, că tu nu vei putea suferi nicio umilire. Gândul acesta a ținut sufletul în mine. Măi, Dane, mă, ce crezi tu, ce-ar fi fost de nu te mai întorceai? Ia, ar fi trecut ele odată și zilele ce le mai aveam de trai! Cine ar fi știut dintre noi atunci ce e viața?

Popa se frământa pe scaun și nu se putea așeza bine.

— Drept ai, Dane! Asta din sufletul meu a ieșit. Suntem și noi cineva în lumea asta. Și nu-și mai bate joc nimeni de noi! Acum să știi că ești om, Dane! Bea, frate, să bem păharul acesta în sănătatea ta.

Și el ciocnea, ca și când ar fi vorbit cu un străin:

— Să trăiască Dan, la mulți ani să trăiască!

Dan dormi bine, după ce vreo trei nopți de zbucium îl storseseră, ca și când ar fi zăcut patru luni pe coaste, în zilele următoare, încetul cu încetul i s-au luminat și cele din urmă ascunzișuri întunecate ce-i rămăseseră în suflet. În aerul înviorat, sub bolta albastră de cicoare, obrații lui

începeau să se rumenească. Zicea de multe ori, cu ochii umezi: «Vai, mamă, cât e de bine acasă!»

Dar n-au trecut trei săptămâni, și Dan căzu la pat. Se usca văzând cu ochii și părea că-l cearcă niște junghiuri pe la piept. Noaptea dormea foarte neliniștit și-și aducea aminte de multe ori de chipul Ellei. Ce va fi gândind fata aceea, că el a părăsit-o în ziua logodnei? Bine, dar ce drept mai avea să se gândească? Nu și-a bătut ea joc de Dan, nu a râs ea împreună cu ceilalți? Dar dacă ei nici prin minte nu-i va fi trecut că-l va supăra? Putea el să creadă că Ella a râs din răutate? N-a avut el vreme să-i cunoască sufletul? Nu i-a rămas lui proaspătă, până în sara aceea, impresia dintâi, că Ella e un înger?

— Și, din zbuciumul de gânduri, i se limpezea tot mai mult unul: Ella era nevinovată. Și atunci simțea o durere pe care n-o mai simțise niciodată în viața lui: i se părea că din inimă îi șoptește un glas plin de durere: «Dane, asta e dragostea ta? Vrednic ești tu că fata aceea și-a oprit odată ochii la tine?» - Și lui Dan îi venea să se înăbușe cu pernele din pat, să înțepenească deodată, să nu mai simtă nimic.

Preoteasa atât i-a melițat popii, până ce l-a silit să meargă după un doctor.

Acesta îl examina cu atenție și-i spuse popii, între patru ochi, îngrijorat:

— Părinte, e primejdie. Poate să fie atacat în toată clipa de boală de piept. E din cale afară de agitat, și din pricina asta nu mai scapă de fierbințeli.

Iancu privi încruntat la doctor.

— Ce primejdie, doctore, ce primejdie? Las că-i trece, știu eu că are să-i treacă. Ce știi dumneata!

Doctorul plecă mânios și-i spuse că mai mult să nu-l cheme la casa lui.

Și drept avu popa Iancu. Dan se ridică din pat și se întremă în curând. Făcea plimbări lungi pe câmp, prin păduri și, când venea acasă, preotesei i se părea că-i tot mai frumos. «Bun e Dumnezeu, va mai trece și vremea până la toamnă, și, atunci, Dan va pleca să-și urmeze

drumul acolo unde l-a lăsat: să se pregătească pentru hirotonire. Acuma să-l vadă fetele din jur. Doamne, știu că și-ar scoate vorbe rele, de să umpli o țară cu ele. Numai iacă, Dan nu vrea să meargă la nicio petrecere. Las numai, până va intra între oameni! I-a veni voia atunci.»

Popa se liniști și aștepta să vină odată septembrie. Iancu, dacă ar fi fost după el, nu i-ar fi amintit lui Dan nimic despre îndatoririle lui. Era bărbat acum și știa el singur ce trebuie să facă și ce nu. Dar preoteasa voia să aibă cât mai degrabă o noră în casă. Și feciorul trebuia să meargă acum pe drumul pe care i-l vor arăta părinții.

Înainte de plecare însă, lui Dan îi sosi o scrisoare. O luă singur de la cancelarie și, așa, acasă nu află nimeni nimic. Dan cunoscuse litera mărunță și-l cuprinsese un tremur nervos. «Nu vreau, Bubi, să te supăr. Dacă-ți place ție așa, fie. Tu vei fi fericit. Dar, pentru Dumnezeu, atâta poți face și tu în lumea asta pentru mine: vino, să ne mai întâlnim o dată. Numai o dată să te mai văd. Nu vor fi neamurile la noi. Îți promit. De nu vei veni, Doamne, nu știu ce va fi atunci. Te-aștept, Bubi, să știi că te-aștept. Dacă mi-ai spune că nu poți veni până peste un an, și până atunci te aștept. Numai să știu că vii!»

De când a primit scrisoarea și până la plecare, Dan fu voios ca un copil căruia i-ai dat o jucărie plăcută. Se minuna preoteasa, se ciudea și popa și amândoi se gândeau: «în sfârșit, s-a întors băiatul pe calea cea bună». Dar, în ziua plecării, parcă-i luase cineva cu mâna bucuria. Privea cu niște ochi pe care nu-i mai văzuse popa Iancu în viața lui: se amestecau în privirile acelea duioșie, teamă, întrebare, învăluite într-o ceață de durere. De ce se uita Dan așa de mult la surioare, la preoteasă, la icoanele din casă? Ce? nu mai văzuse scaunele și paturile? Uite, până și scăunașul cu trei picioare, pe care mestecau măămăliga, îl ridică și îl privește. Apoi, din grădină era să nu mai vină. Și, când veni, ochii-i erau plini de lacrimi.

Niciodată despărțirea lor n-a fost atât de duioasă ca acum.

— Sărut mâna, mamă, și să mă iertați!...

Preoteasa izbucni în plâns.

— Să mă ierți și dumneata, tată. Te-am supărat mult în viață!

Popa rămase cu ochii mari, deschiși.

— Cum vorbești tu, Dane? De ce să te iert? Te-am iertat de mult, frate.

Când se sui în trăsură, îl podidiră lacrimile.

— Auzi, Dane, auzi, copile. Las, nu merge azi. De ce să pleci cu atâta inimă rea? Nu-i grabă, știi, azi nici nu e comunicație directă. Trebuie să aștepți într-un loc șase ceasuri. Ce-i face tu acolo, Dane? Las, pleci mâne și nu aștepți nicio jumătate de ceas!

— Mă duc acum, tată, las că mă duc. Mână, Gheorghe!

Cât ce se depărtă de casă, sluga trebui să lase caii în pas, căci Dan părea că vrea să-și ia rămas bun de la toate casele, de la toate huditele din sat.

— Doamne, ce case frumoase! Străluceau de albe, și o mândrie părea că se desprinde din orice casă și curte largă. Și uite, pe la porți ce mai bulgări de copii: să-i frângi în genunche. Unde mai văzuse el asemenea odrasle? Și doar umblase și prin țări străine.

— Femeile bătrâne, pe la porțițe, cu furca în brâul de lână, parcă așteptau să vie un pictor mare să le vadă și-apoi să uimească lumea cu tablourile sale. Și uite carul acela, cu doi boi, ce se leagănă în mersul domol, pare că de-a dragul să te-ntinzi pe fânul de pe leasa lui, să-ți vie somnul, și numai din când în când să-ți ridici puțin capul și să zici, ridicându-ți pălăria de pe ochi: «Cea, Păun!» Luncile cu otava moale, deasă, pare că te cheamă să te cobori din căruță și să te plimbi pe lângă ele, odihnindu-ți privirile pe covorul verde. Și iată, aici, pe priporul acesta, aici e mai bine, că de aici se vede tot... Dan nu mai putu răbda.

— Las, Gheorghe, las să mai stea, să mai răsuflă caii!

Gheorghe nu prea înțelese de ce trebuia să lase caii să răsuflă, când de-abia făcuseră câțiva pași, abia ieșiseră din sat. Dar opri.

Satul, de aici, se vedea numai unde și unde, albind ca niște pete de var printre pomi. Dacă știai încotro e biserica, puteai să bagi de seamă și clopotnița neagră.

Soarele se apropia de asfințit, și umbrele dealurilor cădeau ușoare și moi. Răcoarea se cobora din înălțimi, făcând văzduhul și mai curat. Bolta cerului albastră, parcă mai groasă, spre miazăzi se răzima de munții fumurii. În oprit pășteau vitele albe, și se auzea dăngănind din când în când clopotul vreunui bou împungaci ce mergea în frunte. Caprele, pe măgură, împrăstiate printre spini, le ciuguleau frunzele, furnicând neastâmpărate. În răstimpuri se ridicau în înălțimi mugete de vaci, și, mai rar, boncăitul mânios al taurului. De pe coaste și din văi venea glas de fluier. Melodii frânte, nepotrivate, de la copiii ștregari, ce acum se învață să zică, și melodii pline, unduioase, pline de fiori, din fluierale tinerilor cărora le mijește mustața. Ca într-o biserică largă, sonoră, plângea sufletul îndurerat, viu, al doinei:

Bade, de dragostea noastră O-nflorit doi pomi pe coastă, O-nflorit și s-o uscat... Dragi ne-am fost, și ne-am lăsat.

Pe drum treceau cară cu fân, așa de frumos încărcate de păreau pieptănate. Și, deasupra sulului, de lângă gluga albă, răsărea câte un cap bălan de copil, clătînându-se încet, ca și când o mână nevăzută îl legăna să adoarmă. Rumânul, pe lângă car, cu biciul pe umăr, se leagănă și el în mers domol. Iată acolo, în lunca aceea, a fost otava mai mare, că acum o strâng în mici căpițe flăcăii, pe când fetele tot pășesc după greblele ce aleargă harnice. E atâta sănătate și atâta viață în tinerii aceștia, cum n-a văzut Dan în toată lumea pe unde a umblat.

Feciorul popii Iancu se uita la toate acestea ca și când nu le-ar mai fi văzut niciodată. Privea și nu se mai sătura. Câtă frumusețe, Doamne, și câtă sănătate! Știi, să stai totdeauna cu fruntea ridicată, când te întreabă cineva: «Ce nație ești?» – Și el unde merge acum?... între cei care au vorbit așa de batjocoritor despre ai lui. Acolo unde îi vor zice iar Havasi, să nu mai știe nimenea de unde a

venit. Lui Dan îi trecu un fior rece prin tot trupul. Ce să caute el între oamenii aceia? Ce rost are viața lui acolo? Pricep ei ce-i frumos și bun în lumea asta? Dar chiar să priceapă, ce-ar urma de aici? Nimic. Pentru oamenii pe care-i disprețuiau, de bună seamă că nu vor face niciun bine. «Dar tu, care știi ce plătește tulpina de unde-ai pornit, care cunoști durerile, idealurile unui neam, să te închizi într-o cetățuie și să nu mai ieși de-acolo? Nu, nu, sufletul tău, Dane, e cu mult mai larg, cu mult mai adânc! Ți-a răsărit în cale o femeie, ai iubit-o, o iubești și acum, dar iubirea asta vezi bine că te smulge, te înstrăinează de acolo unde-ai putea să trăiești. Vai.

Dane! aceea nu-i viață, ce ți-ai închipuit tu mai înainte: să te retragi într-un colț de lume cu femeia pe care o iubești și să nu-ți mai pese de nimic. Vezi tu bine cum ți se ridică pieptul când privești peste sat, peste hotar, sus în înălțimi, departe, la munții vineți. Acestea toate te cunosc, măi Dane, ți le-a dat Dumnezeu ție, ca aici să-ți arăți vrednicia vieții. Gine știe dacă nu a răs și Ella atunci, din inimă, ca și altele? Așa-s femeile, ușoare. Dar, măi Dane, un bărbat nu se lasă să-l poarte o femeie de mână. Ce să cauți tu în negura aceea veșnică, în furnicarul acela de oameni trecuți înainte de vreme? Să colinzi iar străzile, ca să găsești o casă? Măi Dane, mă, să pleci tu așa, pentru totdeauna, fără să spui o vorbă legănată cuiva? Să nu se supere? Parcă așa nu se vor supăra! Ce inimă ai tu, Dane?»

Din clopotniță începu deodată să se împrăstie în văzduh, învăluindu-se, valurile cântecului de aramă. Umplură cuprinsul întreg, trecură peste deal, trezind și liniștea din pădurile vecine.

Lui Dan i se păru că valurile acelea de cântec sunt niște vestitori ce aleargă grabnic în toate părțile, pornesc furtună spre munți, vin iar înapoi, ca biciuiți de o putere nevăzută. Glasul acela dureros îi pătrunse în suflet.

— Cine-a murit, Gheorghe?

— Știe Dumnezeu, domnișorule...

Dan tăcu, și, după un răstimp, întrebă iar:

— Cine-a murit, Gheorghe?

— Nu știu, domnișorule, au fost mai mulți pe ducă.

Două iubiri

Dan îmbrățișa iar cu privirea satul și hotarul întreg, deasupra căruia plutea chemător, plin de durere, glasul clopotului. Un oftat adânc, prelung, ca la oamenii ce mor, îi cufundă pieptul, apoi își aținti ochii ageri, plini de văpăi în ochii lui Gheorghe, și înainte ca sluga să-și dea sama ce se întâmplă, îl îmbrățișa și-l strânse cu putere la piept, șoptindu-i:

55

— Întoarce, Gheorghe, întoarce că mergem acasă!

POPA MAN

POVESTIRE DUPĂ O LEGENDĂ

Când tun în biserică, Fetele-mi pun piedică, și când tun în liturghie, Ele-mi trag cu ochiul mie.

(Cântec vechi)

I

În Teleguța, în anul acela, începu a se desprimăvăra devreme. Aflase vulpea gheață la Stretenie, peste râuri și peste văi, și, după vorba din bătrâni, dacă află vulpea poduri de gheață la Stretenie, se înmoaie gerul de cuvreme. Peste Teleguța băteau domo ale vânturi de la miazăzi. Aerul tare, subțire, ce stăpânise deasupra câmpurilor de nea, se îngreuia, se îngroșa parcă de răsuflul plin de umezeală, de mireasma de ploaie a vânturilor. Și neaua începu să se înmoaie. Înnegriră mai întâi pădurile goale, rare, în depărtările fumurii, apoi pete întunecate se iviră și ici, și colo, cum își scoteau dealurile umerii din nea. În răstimpuri călătoreau peste Teleguța nori grei, întunecați, de la miazăzi la miazănoapte; călătoreau tăcuți, obosiți parcă.

La făuriștea din mijlocul satului răsuna necurmat cântecul clar, ritmat, al ciocanelor; foiul sufla înnădușit, gemând de oboseală, iar jarul se înviora mereu, încununat cu flăcări mici, vineții. Teleguțenii își dregeau fierele de pluguri, cel din frunte lungăreț, ca o limbă uriașă de oaie, cel din urmă lătăreț, ca o limbă năstrușnică de bou. Curtea făuriștii era plină de pluguri și de roți de car, ce așteptau

să fie ferecate din nou, ori numai să le strângă omul negru, plin de fum și de smoală, să le strângă cercurile lucii de fier.

Faurul vorbea zmâncit, striga, înjura pe cei trei feciori ai lui, care îi ajutau la muncă. Iar de pe ulițele satului veneau mereu oameni cu vreun raf nou pe spate, ori dungând vreo roată de car.

Și, după câteva săptămâni, în Postul Mare, plugurile tăiau brazdă adâncă, neagră, în ogoarele mustoase. Soarele strălucea pe arături ca poleiul oțelului întunecat; aburi ușori, ca o negură fină, se ridicau din pământul rănit, iar pasările plugului, zvelte, sprintene, băteau un tact rar din coadele lungi, elegante.

Teleguțenii s-apucaseră din bună vreme să-și isprăvească arăturile lor, căci nu știau când va sosi porunca – și putea să cadă în toată ziua – să se apuce de claca domnească. Boulonii își întindeau gâturile în jugurile netede, rumegau în aerul proaspăt de primăvară, și pe ochii lor mari, umezi, pleoapele se lăsau grele.

Doinele, trăgănate și jalnice, plecau și dintr-o parte și dintr-alta a hotarului, se întâlneau și se topeau ca într-o pânză de negură ce se destramă în văzduh.

Pâlcuri de oi ciupărau iarba tânără ce încolțise pe văi ca o puzderie de vârfuri de ace verzi. Miei sprinteni, cu gâturik încordate, zburdau în jocuri ștregărești pe dâmburi, pe marginea râpilor, spre bucuria copiilor, care nu-și mai luau ochii de la ei. Odraslele mai răsărite ale teleguțenilor veniseră cu toții afară pe lunci» pe ogoare, unii ca pogănici pe lângă boii și vacile din juguri, cei mai mulți însă ca paznici ai oilor și mieilor. Erau tot copii cu obraji plini, cu ochii mari, vioi, și care n-au slovenit peste iarnă în cărțile școlii – căci școală nu era pe atunci în Teleguța – copii care, cât a ținut gerul, s-au dat cu sania pe drumurile și dâmburile satului.

Când sara se întorceau plugurile, scârțâind din roțile mici de lemn, teleguțenii veneau câte trei-patru laolaltă, în urma plugurilor, povestind de una, de alta, ca oamenii care se întorc mulțumiți de la muncă. Dar gândurile lor, în

primăvara aceasta, se tot întorceau în jurul durerii celei mari a Teleguței, îndată ce coborau spre satul din vale și zăreau clopotnița veche, înnegrită de biciuirea ploilor și a vânturilor.

— N-o să ne vie popă-n sat nici în primăvara asta, începea unul.

— O să petrecem sfintele Paști iarăși ca niște păgâni și vameși, spunea altul.

Iar al treilea, vorbind din convingerea tuturor» adăuga:

— Se vede că suntem noi blăstămați de Dumnezeu să fim sat fără popă.

Și clopotnița, cum se zărea tăcută și părăsită lângă bisericuța ce abia mijeia din ferestruicile cât palma, părea că le întărește și mai mult convingerea. Și gândurile lor colindau cu ani înapoi.

Douăzeci de Paști trecuseră de când teleguțenii rămăseseră fără de popă. Bătrânul popă Ion, care fusese de-aici din sat, închisese ochii acum douăzeci de ani. Și de-atunci nimeni nu le-a trimis popă. Veneau așa, din când în când, preoți din satele vecine, dar totuși destul de depărtate, veneau și le slujeau vreo liturghie, așa, de cinci-șase ori pe an. Dar asta pentru teleguțeni nu era o mângâiere. De câte ori trebuiau să aștepte cu vreo cununie săptămâni și luni de-a rândul, de câte ori și așteptarea era zadarnică, și atunci, mire și mireasă, nănași și rudenii, plecau într-o bună dimineață peste dealuri, pe cărări, la vreun popă din satele vecine, să-i cunune pe tineri acolo. Și teleguțenii știau de pe vremea când aveau popă în sat că peste dealuri, în sate străine, merg la cununie numai cei ce aveau să-ncheie o cununie oprită de biserică, ori făcută fără voia părinților. Dar acum, în acești douăzeci de ani, trebuiau să facă adeseori drumul acesta, spre rușinea mirilor și a părinților, și tinerii cei mai detreabă.

Când era mort în Teleguța, cântau, chemau clopotele mărunțele din clopotnița bătrână, dar nu era popă să vie să citească la mort dezlegările, să-i mântuiască sufletul pentru viața viitoare. Și când teleguțenii văzură cum le

rămân de multe ori morții în casă câte patru-cinci zile, cum așteaptă și ei, ca și rudeniile, fața bisericească să se arate odată, începură să creadă că vreun blăstăm al lui Dumnezeu apasă peste satul lor.

Mai greu era iarna, când se năștea vreun prunc slăbuț, care trebuia botezat îndată. Oamenii știau că cine moare nebotezat se schimbă în vârcolac și mănâncă din lună, și de aceea porneau în puterea nopții cu copilul învelit în cojocel, în vreun sat vecin, să-l încreștineze.

Și oricât erau de neobosiți creștinii în împreunarea noilor-născuți cu biserica și cu Hristos, totuși s-a întâmplat să înghețe doi-trei copii nebotezați, în scurgerea acestor douăzeci de ani.

Și când se-ntâmpla să bată vara gheața, să-i îmblătească semănăturile pe câmp, ori când intră vreo boală în vite, sau gângăniile pământului rodeau rădăcinile holdelor, teleguțenii clătinau din cap îndurerați și spuneau:

— Sufletele cele nebotezate, pretine!

Ba, de la o vreme, în sat începură a se purta vești amarnice. Oamenii vedeau limbi de pară arzând în puterea nopții, auzeau glasuri și sunete neobișnuite prin podul caselor, prin pivnițe. Unii văzură chiar umbre înalte, palide, albe cum se strecurau din cimitirul satului, lunecau ușoare pe ulițele luminate de lună și se făceau nevăzute la vreo cotitură.

— Nu-i mirare, ziceau oamenii amărâți, dacă biserica noastră stă de-atât amar de ani pustie! Cine ș-a făcut sfeștanie în casă în anii din urmă? Cine s-a putut griji în postul Paștilor, cine s-a putut spovedi? Iacă, vreo trei-patru bătrâni din sat!

Și teleguțenii așteptau din an în an, doar le va veni și lor în sat vreun popă.

Și, în așteptarea asta, bătrânii satului începură să povestească istorii de demult, pe care și ei le auziseră de la părinții lor, despre popii care umblau odată pe la ei prin sat și prin satele vecine. Veneau popi străini, nu se știe de unde, vorbeau în popor câte minuni toate, și se duceau apoi mai departe, lăsând în urma lor nedumerire și, de

multe ori, zarvă. Căci ei puneau la cale ca-n tot satul, pe lângă popa care era, să mai așeze unul, care aveau apoi să-și scarmene bărbile. Atunci să fi avut mort în sat, ori un botez, ori o cununie... Nu trebuia să aștepți, ci trebuia să desparți pe cei doi popi care se certau de la slujbă. Într-un sat vecin, odată, se născu chiar încăierare între poporarii care țineau cu un popă și cei care țineau cu celălalt, pentru biserică: care popă să aibă drept a sluji în casa Domnului.

Și deși telegușenilor nu le plăceau povestirile acestea cu popi care se certau, totuși, în părăsirea lor, doreau din inimă să mai vină vremi de-acelea. Atunci de bună seamă ar avea și Telegușa popă.

Diac aveau ei și acum la biserică. Zadarnic însă, diacul nu-i cap sfințit. Diacul Ierotei, bătrânul, cânta utrenia, duminica și în sărbători, uneori și vecernia; le vestea creștinilor, din străină, sărbătorile – dar ce folos? darul nu-l are!

Când sunau clopotele mărunțele, dis-de-dimineată, creștinii își făceau cruci largi, înfiorați; și tot drumul până la biserică își închipuiau că vor afla un preot în altar. Dar biserița lor urma să rămână tot rece, neînsuflețită. Căci oricât ar cânta de frumos diacul Ierotei, dacă nu s-aude glasul popii din sfântul altar, slujba tot nefăcută rămâne, biserică tot moartă.

Și-n multe rânduri oamenii se sfătuiră cum să facă să-și aducă popă-n sat. Vorbeau în crâșmă, vorbeau pe drum, se adunau înaintea bisericii și țineau sfat, dar niciodată nu putură isprăvi ceva.

— Unde să mergem, cu cine să ne înțelegem? ziceau în urmă ei, privind cu durere în jurul lor, că nu aflau pe nimeni să le deie un sfat cumsecade.

Și astfel ajunseră, pe lângă alte rele, de batjocora satelor vecine și a logofătului moșiei boierești de la ei din sat.

Vecinii, când întâlneau vreun telegușean, din vorba-n vorbă se pomeneau că întreabă:

— Da' taica popa ce vă mai face? Sănătos?

Și teleguțeanul privea în pământ, încerca să schimbe vorba și se-ntorcea năcăjit acasă.

Alții dintre vecini erau mai răi de inimă și spuneau teleguțenilor:

— Am auzit că voi vreți să treceți la legea ungurească. Se vorbește că-n curând o să vie un popă care să vă scoată din biserică sfintele icoane.

În sat, în Teleguța, în scurgerea acestor douăzeci de ani, se încuibaseră multe păcate. Feciorii, holteii satului, care nu se gândeau la stafii și la vârcolaci, colindau toată noaptea ulițele întortocheate, treceau pârleazuri mici, ori săreau garduri înalte, și multe femei măritate plecau pe drumuri rătăcite.

Când s-a aflat mai întâi cu necinstea vădită o fată mare, bătrânii satului se răzvrătiră adânc, și, înaintea bisericii, în fața poporănilor, diacul Ierotei țină o cuvântare scurtă:

— Oameni buni, zise el, peste noi se vede că vin toate nenorocirile. Dar cea de-acum, cu fata necinstită, e cea mai mare. Dumneavoastră veți face bine dacă veți pedepsi-o după legea veche: s-o puneți la ușa bisericii, s-o scuipe tot poporul.

5 - Opere, vol. 5 - Agârbiceanu

Și păcătoasa de-atunci n-a scăpat de pedeapsă, dar multe fete și mai ales multe neveste se făcură că n-o văd când trecură pe lângă dânsa, întrâind în biserică.

Oamenii cu scaun la cap înțelegeau, cu cât treceau anii, că în chipul acesta nu mai e de trăit. Vreo câțiva flăcăi se făcură stăpâni pe sat: la biserică, la utreniile diacului Ierotei, mergeau tot mai puțini, aproape numai bătrânii, iar blăstămii celor morți nebotezați, al morților îngropați târziu, plutea tot mai greu asupra Teleguții.

Într-o duminică din Postul Mare al primăverii anului ce avea să fie al douăzeci și unulea de când nu era popă în sat, diacul Ierotei zise, la sfârșitul utreniei:

— Oameni buni, să vă opriți înaintea bisericii, căci trebuie să ne înțelegem într-un chip. Ori căpătăm popă, ori ni se prăpădește satul. Dar eu cred că vom căpăta. Și noi

suntem creștini, și ne închinăm lui Hristos Mântuitorul.

Aici diacul se închină, și tot poporul cu dânsul. Iar înaintea bisericii se opri lumea și începu să fiarbă îndată mulțimea de oameni.

În jurul lui Ierotei se adunară gospodarii satului, și sfatul se începu îndată. Vorbi bădicul Toma Puiu, omul cel mai cu vază din Teleguța:

— Oameni buni, zise el, noi, vreo câțiva oameni, dimpreună cu diacul Ierotei, ne-am hotărât să mergem până la capătul lumii, numai să ne aducem un popă. Că de ocara lumii noi nu mai putem rămânea. Noi patru oameni, cu Ierotei diacul, mergem până la protopopul, și, dacă el nu ne dă popă, ne luăm și ne ducem până la vlădica. Dacă vreți și dumneavoastră, oameni buni, noi dimineață plecăm la drum.

— Să v-ajute Dumnezeu, ziseră oamenii, cu fețele vesele, iar babele începură să plângă de bucurie că vor avea iar popă în sat.

Dimineața, luni, cei patru și cu diacul cinci plecară la drum, s-ajungă la protopopie. Dar scaunul protopopesesc era departe, nici nu știau bine calea, și, astfel, cei cinci meraseră din sat în sat, întrebând, până ce a treia zi, sara, ajunseră la protopopul.

În Teleguța n-a intrat niciodată picior de protopop, și teleguțenii cei cinci își făceau fel de fel de închipuiri cum va fi protopopul. Într-un gând se uniră însă cu toții: trebuie să fie domn mare. Și îndată ce deschiseră porțița curții, își luară pălăriile în mână, iar Ierotei diacul începu să-și dreagă glasul, căci el trebuia să spună păsurile teleguțenilor.

Dar numai maica protopopeasă era acasă, și o sumedenie de copii, care furnicau în toate părțile.

— Și nu vine în ia sară dumnealui? întrebă Ierotei, învârtindu-și pălăria în mână.

— Nu vine. Dar mâne la amiazi e acasă. Dacă aveți treabă grabnică, așteptați până mâne, că și așa spuneți că veniți de departe.

— Hehei! zise Ion Leic, unul din deputăție, da' ce

gândești dumneata? Asta e cale, nu glumă!

Și teleguțenii meraseră prin sat să-și caute un sălaș peste noapte. Și în casa unui rumân își povestiră până noaptea târziu nenorocirile lor, și blăstămul ce se vede că apasă peste Teleguța.

Protopopul sosi încă înaintea amiezii și trimise îndată după străini. Îl durea și pe el sufletul de părăsirea în care zăcea Teleguța, ofta, privea mirat până vorbea diacul, și, la semnele acestea de aprobare, inima lui

Ierotei se încălzea, cât era de bătrână, și bietul om vorbea tot mai dezghețat, văzând, din semnele ce le făcea protopopul, ca și împlinită dorința lor veche.

— Măria-ta, încheie el, noi încă suntem creștini. Și la noi în biserică a mucezit Ceaslovul și Molitvelnicul, iar Sfânta Vanghelie n-o mai deschide nimeni.

Protopopul îi întrebă deodată:

— Aveți în sat casă pentru preot? Aveți ceva pământ la biserică, din care să trăiască?

Teleguțenii rămaseră ca opăriți. Ei nu s-au gândit niciodată la întrebările acestea. Și abia izbutii diacul Ierotei să zică:

— N-avem, măria-ta, că popa Ion, Dumnezeu să-l hodinească, avea căsuța lui, care acum a rămas nepoților, avea petecul lui de pământ. Noi, drept că nu ne-am gândit la nimic, adaose el cu curajul deodată scăzut, dar putem face pe viitor.

— Așa-i, adaoseră ceilalți. Vom face pe viitor să fie de toate.

— Veți face în câțiva ani, zise protopopul, dar dumneavoastră vă trebuie preot acum îndată. Pe satul dumneavoastră pune stăpânire Necuratul și trebuie să aveți față sfințită în sat. Să vă spun eu altceva. Veți avea doar acasă un om de omenie, care să știe carte, să-l trimitem la vlădicie, să se sfințească de preot.

La aceasta se gândiseră ei teleguțenii destul în cei douăzeci de ani, dar, afară de diacul, la ei nimeni nu cunoștea slova.

— N-avem astfel de om, măria-ta, zise diacul.

— Dacă n-aveți, nu-i nimic. Trimiteți unul mai tânăr, care va învăța acolo totul.

Gândul acesta era nou pentru teleguțeni. Să trimită om fără pic de carte să se facă popă, la aceasta nu se gândiseră. Dar oricât era de nou gândul acesta, nu le plăcu. Ei se deprinseseră atât de mult să se cunoască între ei așa cum erau, încât ceva adânc din ei era nemulțumit. Alta a fost cu popa Ion, care a murit. Pe el așa l-au apucat: popă, deși era de aici din sat. Dar să ieie acum pe unul pe care-l cunosc cu toții și să-l trimită la vlădicie, nu se putea. Aveau ei atâtea pe suflet, aveau în sat atâtea lipse de împlinit, încât simțeau că unul dintr-ai lor nu va putea face nicio ispravă.

Diacul Ierotei se hotărî cu greu și zise:

— Altfel nu se poate, măria-ta?

— Ce să se poată?

— Să ni se deie popă.

— Se poate și asta, dar mai târziu, după ce veți avea în sat toate cele de lipsă pentru un preot.

Teleguțenii plecară acasă cu inimile îndoite.

Ei cinci mai bine ar fi așteptat, numai să capete în urmă un preot cumsecade. Dar se gândeau ce va zice poporul... Vor fi mulți, de bună seamă, care vor voi să trimită pe unul din sat la popie. Și se sfătuiau pe drum ce să facă. Să spună poporănilor tot ce le-a zis protopopul, ori să le amintească numai de casă și de pământ pentru preot?

Dar din înțelesul lor ieși biruitor sfatul diacului Ierotei: ei să nu-și încarce sufletul de păcate, să destăinuiască poporănilor tot.

Și în duminica următoare satul află veștile cele nouă.

— Trimitem pe unul de-al nostru, ziseră câteva glasuri.

— Facem casă, rânduim pământ de eclegie, ziseră cei mulți, înecând curând strigătele celor dintâi.

Cei ce părtineau încă părerea dintâi, în zilele ce urmară, trecură toți la ceilalți: nu s-au putut înțelege pe cine să-l trimită la popie.

Astfel se apropiau a douăzeci și una oară Paștile, și

Teleguța era tot fără preot.

Cu două săptămâni înaintea sărbătorilor se zvoni o veste ciudată: nevasta unui om a născut un băiat mort. Așa ceva oamenii încă nu pomeniseră în Teleguța. Dar băiatul cel mort fusese și o arătare. Numai câte-un deget avea la mână, iar la picioare niciunul.

— Cu adevărat Necuratul și-a pus stăpânirea peste sat, ziceau oamenii. Așa schilozenii numai Ducă-se-pe-pustii poate să facă.

Copilul l-au îngropat în grădina părinților, și de atunci vecinii nu mai putură dormi de scheunatul buhelor, de urlatul cânilor, ce nu mai contenea.

Teleguțenii se îngroziră mai mult ca oricând. Iar logofătul averii boierești putea să bată noaptea ulițele în dragă voie după muieri, căci nu mai era niciun fecior pe la cotituri să-l pândească din întuneric, să-l prindă de piept.

La utrenia diacului Ierotei mergeau tot mai mulți, și așteptau ca pe spini sărbătorile Paștelui. Cel puțin a treia zi tot le va veni un preot din satele vecine să le slujească sfânta leturghie, să se mai umple și biserica lor săracă de sfințenie, să mai slăbească puterea duhurilor necurate.

II

În săptămâna Patimilor, primăvara râdea din toate luncile înflorite, din toți arborii cu frunza tânără, din murmurul tuturor pâraielor limpezii, din seninul înalt al cerului. Holdele de grâu se aplecau de vânt, moi ca mătasea, în lanurile întinse; arăturile de primăvară erau toate făcute, și încolțitura fragedă a mălaiului împungea prin țărâna grasă.

Pe vremuri, când era popă în sat, din Miercurea Mare slujbele sfinte nu mai conteneau în biserică. Acum intră în casa Domnului diacul Ierotei, citea, cânta din cărțile bătrâne, picurând din luminarea de ceară slovele vechi. Din cântările bisericesti, din cetaniile diacului, se desfășura încet, domol, cu repetări dese, istoria patimilor Mântuitorului, și oamenii ascultau înfiorați, cu capetele în piept. Și gândul lor bătea, ca și-n anii de mai nainte, același drum: de-ar avea acum un preot în altar, cât ar fi de

bine! Ce sărbători minunate ar face ei atunci!

Dar iată că-n Vinerea Mare sosi în Teleguța un străin. Era însărat când intrase în sat, și întrebă degrabă unde locuiește diacul bisericii. Sătenii nu-l putură vedea bine, dar atâta puteau spune: că-i un domn înalt, cu barbă mare și are o haină neagră până la călcâie.

Încă în aceeași sară, teleguțenii începură să se întrebe:

— Cine să fie? De unde să vie?

— S-ar părea că-i un călugăr, ziseră unii, de cei care pleacă de la mănăstiri și adună imită pentru biserică.

— Călugăr trebuie să fie, din cei care cutreieră Ardealul și împart oamenilor lemn preasfânt din crucea Mântuitorului, ziceau alții.

— De va fi o față bisericească, să știți că-i bine; să credeți că se-ndură Dumnezeu de Teleguța.

Noaptea dormiră sătenii ca pe spini, dar în Sâmbăta Mare, dimineața, diacul Ierotei chemă degrabă pe bădicul Pascu, clopotarul.

— Să alergi, Pascule, iute la clopotniță, să tragi toate clopotele, să bați toaca cea de oțel, ca de praznic mare, să se adune tot satul.

Și nu trecu mult, ș-au început să cânte toate clopotele, iar toaca de oțel își trimitea ritmul clar până departe peste sat.

Teleguțenii grăbeau spre Dâmbul Natului, la marginea satului, unde era bisericuța lor, de unde străjuia clopotnița bătrână. Și n-a fost bărbat, n-a fost femeie în Teleguța care să nu asculte chemarea arămii sfințite, înaintea bisericii se adunară credincioșii, așteptând cu nerăbdare pe cantorul Ierotei. Îl așteptau, pentru că știau, simțeau că diacul nu va veni singur.

Deodată toate capetele se întoarseră ca la comandă, spre stânga: lângă diacul Ierotei venea legănându-se domnul cel străin. Diacul îi ajungea numai pân' la piept. Vântul rășchira barba lungă și groasă a străinului și-i umfla haina neagră, ce-i ajungea până la călcâie.

Diacul trase pe străin în clopotniță, se urcară

amândoi pe podul de unde se trăgeau clopotele, ca să-i poată vedea toată mulțimea poporânilor.

— Creștini dumneavoastră, începu diacul. Dumnezeu sfântul s-a milostivit de teleguțeni. Ne-a trimis, ca din cer, pe sfinția-sa în satul nostru tocmai când era să ne-ajungă Paștile fără de preot. Sfințiasă umblă prin țară să adune milă pentru sfintele mănăstiri, și nu-i o întâmplare că chiar în Vinerea Mare a ajuns în Teleguța. Drumul sfinției-sale e foarte lung, dar eu l-am rugat, în numele Domnului Hristos, să se oprească de sfintele sărbători la noi în sat. Și sfinția-sa, aicea-i față, s-a învoit. Dumnezeu să ni-l trăiască.

— Să-l țină Dumnezeu la mulți ani! răspunseră teleguțenii într-un glas de bucurie.

În vremea cât a cuvântat diacul, străinul privea-n pământ, și genele-i lungi, negre, se zbăteau în răstimpuri rare. Cum sta așa, înalt, voinic, cu capul plecat, cu barba stufoasă, lungă, odihnită pe pieptul lat, avea o înfățișare nespus de cuvioasă.

— Trebuie să fie vreun călugăr, șopteau femeile tinere și codanele de fete, înfiorându-se, cu ochii mereu la el.

Dar, la strigătul sătenilor, străinul tresări deodată, și tresărirea aceasta îi încordă trupul uriaș; el sta acuma drept, ca un militar, și ochii lui mari, negri, străluciră o clipă, apoi ca o ceață ușoară, ca o umbră de melancolie îi acoperi îndată.

Diacul privea cu teamă, cu sfială la străin.

— Eu, buni creștini, zise străinul, sunt robul lui Dumnezeu. Asupra robului lui Dumnezeu au putere creștinii. De-i zic: «stai aici», se oprește; de-i poruncesc: «pleacă mai departe», se duce. Acum diacul mi-a zis să stau. Dar chiar de nu-mi zicea, trebuia să rămân de sfintele sărbători, pentru că mă oprea casa Domnului, văduvită de preot. Eu, buni creștini, sunt robul lui Dumnezeu, și acum robul vostru. Mă odihnesc puțin și eu, că dumneavoastră nici nu bănuți din ce depărtări vin eu și câte drumuri am bătut...

După ce sfârși, capul i se plecă iarăși, genele îi

acoperiră ochii înlăcrămați parcă. Câteva femei tinere oftară, fără să știe de ce, iară creștinii, în loc să strige «ura», cum gândeau la început, rămaseră pe gânduri. Nu cutezau acum să privească la preot, și în sufletele tuturor se sălășlui o teamă: e un popă deosebit, un popă mare acesta. Nu cumva să fie însuși vlădica, să vie așa, necunoscut, la ei în sat, să iscodească ce fel de oameni sunt teleguțenii aceștia de stau atât amar de ani fără de preot?

Diacul Ierotei se pregătea să-l ducă pe străin în biserică. Dar fața acestuia deodată se luminează, ochii i se aprinseră și zise:

— Mă bucur, creștini dumneavoastră, că pot să vă slujesc de Sfânta înviere a Domnului, dar să vă întreb ceva: Cine mă găzduiește pe mine în aceste zile sfinte? Și privirile lui jucăuse, ca sclipirea râului în apusul soarelui ce-l sărută, se purtau peste mulțimea oamenilor. Căuta ceva, căuta poate pe cineva, ori privea așa, să descopere dânsul pe gazda nouă?

Diacul Ierotei rămase uluit. «D-apoi bine, gândea el, bine, sfinția-ta n-ai tras la mine, nu se cuvine să rămâi la mine, nu-i această purtare a dumitale chip de batjocoră?!»

Dar de zis nu cuteza să zică nimic. În amăreala sa i se păru deodată că nu-l mai interesează străinul, se gândea că mai bine ar fi fost să nu fi nimerit la ei în sat. Dar numai pe-o clipă cugetă așa. Îndată ce-și întoarse privirile spre bisericuța de lemn, îl copleși bucuria că la sărbătorile acestea ea va răsună, se va umplea de mândra slujbă a învierii.

Tăcerea ce apăsă peste mulțime, îndată ce străinul puse întrebarea, tot diacul o rupse:

— Oameni buni, zise el, sfinția-sa are dreptate. Găsiți pe unul dintre voi care să-l găzduiască.

Mulțimea stătu puțin nemișcată, apoi îndată începu să se frământă: La cuvintele diacului uitară pe-o clipă că popa-i de față. Câteva capete se apropiară deolaltă, și de-acolo se auzi îndată:

— Bădicul Florea să-i fie gazdă.

- Da, bădicul Florea, repetară mai mulți.
- Ba nu, să-i fie gazdă bădicul Ilie Marcu.
- Așa-i! ziseră mai mulți.

Și oamenii, porniți odată, erau gata să mai strige în grabă câteva nume, dar străinul își ridică brațul mare, puternic, și mulțimea se liniști.

— Să se apropie puțin creștinul cel de lângă ușa bisericii, care stă pe treapta întâia.

Toate capetele se întoarseră spre ușa bisericii: bădicul Ioniță, care sta pe treapta întâia, cu nevasta și cu fata, se aplecă spre femei, șopti ceva, apoi, tocmindu-și din două mișcări cojocelul alb pe umeri, porni prin mulțime, cu fața aprinsă de atâta cînste, spre clopotniță.

— Vrei dumneata, bun creștin, să mă găzduiești pe câteva zile? îl întrebă străinul, luându-și iarăși înfățișarea lui cuvioasă.

— Bucuros, sfinția-ta, numai dumneata să fii mulțămît.

Dar străinul nu mai asculta la cuvintele lui, ci ochii i se opriră asupra celor două femei din ușa bisericii, unde privise mereu și mai nainte de a se sfătui oamenii.

— Atunci e bine, zise el în urmă, atunci rămân la dumneata. De nu voi fi mulțămît, vina mea să fie.

— Și un surâs ușor i se strecură în colțul buzelor. Apoi capul lui se plecă din nou, genele lungi îi adumbriră ochii și zise încet diacului: Să intrăm în biserică.

Liturghia sfântului Vasilie din Sâmbăta Mare, începu îndată. Diacul Ierotei deschidea foile vechi ale bucoavnelor mari, le deschidea încet, cu tact, și cântecul lui bătrânesc, tremurat, începu să adie prin biserică. Iar din altar preotul cânta cu glas dulce, plin de undulări, ecteniile. Creștinii ascultau înfiorați, se închinau, și o căldură neobișnuită li se cobora în suflet. De mult, tare de mult n-a mai răsunat glas sfințit de popă la ei în altar în sâmbăta Paștilor. Iar glasul părintelui, din tainic și dulce, în răstimpuri se înălța, se întărea, vibra ca glasul unei trâmbiți de argint. Apoi iar se umplea de taină, coborându-se în șopot moale.

Dar oricâtă bucurie, oricâtă căldură se aduna în

inimile sătenilor, creștinii nu-și puteau uita alegerea ce-a făcut-o sfinția-sa cu bădicul Ioniță. Se gândeau deci, mai ales femeile: «Ce să-l fi îndemnat pe străin să se lege de Ioniță? Nici bogat, nici om al bisericii!» Ba, femeile își aduceau acum amirrtă că pe socoteala lui Ioniță se spuneau multe taine, multe întâmplări nu prea cinstite. Băteau odată prin sat, mai de mult, pre când se însurase Ioniță, vești rele. Că ar fi undeva o ceată de hoți de cai, și între aceia, din Teleguța, e Ioniță singur. Că el lipsea de acasă săptămâni de-a rândul, iar femeia îl jelea ca pe un mort, îngrozită că i s-a prăpădit bărbatul.

«Dar, vezi bine, gândeau iarăși creștinii, părintele n-are de unde să știe de isprăvile de mai de mult ale lui Ioniță. Totuși, ce l-a îndemnat să se lege de el, când erau atâția mai buni care să-l găzduiască?!»

Și astfel, în liturghia aceea de sâmbătă, simțămintele de evlavie, de bucurie mare ale creștinilor erau rupte de întrebările ce le veneau mereu înainte cu privire la hotărârea părintelui. Iar între femei erau multe care priveau cu ciudă, acolo în biserică, la nevasta și la fata bădicului Ioniță. Cele două femei însă aveau alte gânduri: cum vor face să-l ospăteze pe părintele mai bine.

La sfârșitul liturghiei, părintele ieși în ușile împărătești, își plecă adânc capul și zise:

— Iubiți creștini, slujba de astăzi e gata. Învierea vom face-o dimineață, în crăpatul zorilor. Înainte de a ieși din biserică, trebuie să vă spun cum mă cheamă, să știți și voi cu cine aveți de-a face. Mă cheamă popa Man și umblu prin țară s-adun milă pentru sfintele mănăstiri. Cum vor trece sărbătorile, îmi voi lua bățul de călător în mână și iar voi pleca. Dar până atunci să ne bucurăm de sfintele Paști laolaltă.

Rosti apoi Tatăl Nostru, blagoslovi cu mâna-i mare, puternică, tăind o cruce largă în aerul plin de fum de tămâie, apoi intră în altar.

Femeia și fata bădicului Ioniță părăsiseră de mult biserica. Popa Man trecea acum prin mulțimea dinaintea bisericii, de-a dreapta având pe diacul, de-a stânga pe

bădicul Ioniță.

— Frumoasă vreme o să avem de sfintele sărbători, zise Ierotei diacul; de mult n-au mai căzut Paștile așa în primăvară.

— Frumoasă, zise popa Man, ridicându-și deodată privirile și căutând în zărilor senine, curate. Dar mai este ceva frumos, adaoase el. Teleguța are câmpuri largi, are văi ce se întind până-n mari depărtări, are păduri bogate.

— Apoi se opri, se întoarse spre Ioniță și-l întrebă: Cum sunteți mulțamiți cu pământul? Vă dă roadă îndeajuns?

— Ne dă, sfinția-ta. Noi, din partea pământului, o ducem bine, adică am duce-o tare bine de-ar fi tot al nostru. Dar și așa, muncim și nu ne putem plânde.

— Așa-i, zise părintele pornind, cine muncește, pe acela îl ajută Dumnezeu. Și dumneavoastră aveți norocul că lucrați un pământ bun și gras. Am văzut eu, în drumurile mele, ogoare de toată sama și oameni tot așa. Dar vă pot spune că, pe cât văd, dumneavoastră stați bine. Mă mir cum de-ați rămas atâta vreme fără de preot.

Aici tăcură amândoi creștinii care îl însoțeau. Asta era rușinea satului lor, și bucuros n-ar fi vorbit de dânsa.

— Cine a fost mai pe urmă popă în Teleguța? întrebă el îndată ce văzu că cei doi nu-i vor răspunde.

— Unul popa Ion, sfinția-ta; a fost de aici din sat și a repauzat în adânci bătrâneți, zise diacul. Avea noroc, în anii din urmă, că știa slujba pe de rost, altfel n-ar mai fi putut ținea liturghie, căci nu mai vedea să cetească. Bun creștin, săracul!

Ajunseră la bădicul Ioniță acasă și intră și diacul, să guste un păhărel de rachiu de bucate. În tot satul nu/mai Ioniță avea rachiu de bucate curat. Nimeni nu știa de unde-l cumpăra, dar nici nu prea știau oamenii că are el așa bunătate la casă.

Femeile le dădură pâne moale și sticla cu rachiu și se strecurară în tindă, iar cei trei se așezară la masă. Gustă dintâi popa Man și laudă bunătatea băuturii, apoi mușcă din pâinea moale.

— Eu, în drumurile mele, pâne moale n-am prea mâncat, zise el. Îmbuci ce să-ndură creștinul să-ți deie. Dar odată, când eram și eu la casa mea, aveam, din darul lui Dumnezeu, de toate.

Și popa Man se înduioșa deodată, în ochii lui licări un strop de lacră, spre marea mirare a diacului și a bădicului Ioniță. De unde a venit și unde și-a fi lăsat satul părintele Man? Dacă a avut gospodăria lui, cum de-a plecat în lume, lăsându-și pe ai lui în plata lui Dumnezeu? Călugării-s aceia care umblă și vântură lumea s-adune mila creștinilor.

Popa Man mai trase câteva înghițituri, îmbucă încet din pâne, și ochii lui priveau undeva departe.

Diacul Ierotei se simți deodată înduioșat și el; își luă pălăria și plecă.

Isprăvind cu prânzul, veniră și femeile în casă: nevasta - îndrăzneată, zâmbind, iar fata - mai șovăitoare. Popa Man acum se însenină deodată. Privi cu ochii umezi la femeie, trase cu coada ochiului spre fată și începu a lăuda băutura și pâinea.

— Cine face așa pâne bună trebuie să fie o femeie harnică, încheie dânsul, privind spre Ioniță.

— Încă nu-i femeie, părinte, e numai fată, că Firuța a frământat pâinea, zise Ioniță.

Fata se îmbujoră la față și-i veni să plângă. Dar popa Man se apropie îndată de dânsa, o bătu cu palma pe umăr și-i zise:

— Harnică fată! Dumnezeu are să-ți deie noroc.

Acum Firuța ar fi ieșit bucuros afară, căci simțea cum îi zvâcnește sângele în dragii ei obraji tineri și fragezi și cum i se pune ca o ceață deasă înaintea luminilor albastre.

— Așa-s fetele acestea cu popii: sficioase, zise părintele, întorcându-se spre gazda casei.

Femeile aduseră acum bucatele.

Popa, la masă, povesti din câte a văzut în lumea largă ce a cutreierat-o. I-a venit deodată porunca, de la vlădicie, să plece după mila creștinilor, și el a plecat îndată, cu toiagul drumețului în mână. Ș-a umblat, ș-a umblat, prin

vânt, prin ploi, prin ger. De multe ori i-a amorțit lui mâna pe cârjă, de multe ori i-au degerat de frig picioarele, de multe ori n-a mâncat câte trei zile în șir. Căci sunt locuri prin țară unde de la un sat la altul trebuie să pui zile întregi. De multe ori i-au ieșit în cale fiare sălbatice, și numai Dumnezeu, căruia-i slujește, l-a scăpat cu viață. Mai groază-i când se gândește cum a trecut Dunărea.

Dar când pomeni numele acesta, cei din casă tresăriră, se priviră mirați și căutară cu mare sfială la străin. Pentru ei Dunărea era ceva din povești, era o apă mare, poate la marginea pământului. Și îndată le veniră în minte la tustrei versurile ce le rostesc toți copiii în jocurile lor:

Bourel, bourel, Scoate coarne de vițel și te du la Dunăre și bea apă tulbure.

De, cine a trecut Dunărea trebuie să fie un om cu totul deosebit. Le veni deodată întrebarea: «Cine să fie acest popă Man?» Lui Ioniță îi veni, așa pe o clipă, un gând minunat: «Oare să fie popă străinul acesta? Să nu fie un hoț, după ce spune c-a trecut Dunărea?» El își aducea aminte de povești de demult, cu hoți care trec Dunărea cu cittede întregi de boi albi.

Dar străinul urmă să-și spună groaza ce-a simțit-o când a trecut acel râu minunat. Pornise pe o barcă puternică, și numai doi vâslași erau cu el. Plecaseră în puterea nopții și era întuneric păcură. A mai trecut el Dunărea, dar ziua, nu noaptea. Acuma, înaintau ei iute, dar cârma greșea mereu. Simțiră cum se născu, din senin, o suviță de vânt, ce începu să-i biciuiască în față. Dar nu apucară să se gândească ce să facă, și un uragan turbat porni să scoată din fața liniștită a râului armăsari furioși, care izbeau cu putere în luntre. Într-o clipă i-au răsturnat, și cei doi vâslași pieriră în valuri, dar el, popa Man, s-a prins cu o mână de marginea luntrii și n-a mai lăsat-o. Cu multă zdroabă a ajuns călare pe luntre și, cu zvârcoliri peste puterile omenești, a doua zi la amiază, la țarm.

Banii ce-i adunase pe țărmul celălalt al apei pieriseră în valuri, și el se gândea acum ce să facă. Cine-l va crede

de-i va spune întâmplarea, iar martori nu avusese decât valurile înfuriate.

A trecut apoi popa Man prin orașe mari, prin cetăți pompoase, a cunoscut o mulțime de lume. Înaintea lui n-a fost poartă care să se închidă, pe robul lui Dumnezeu nimeni nu-l dă afară, și acum abia așteaptă să isprăvească odată cu colindatul prin lume, să meargă la vlădica, să-și dea sama de banii ce i-a adunat.

Bădicul Ioniță și cele două femei ascultară uimiți istoriile străinului. În vremea cât el povestea, cu ochii duși departe, femeile priveau pe furiș la el și iar le veni un gând: «Călătoriile acestui om au trebuit să țină ani de zile, iar el trebuie să fie tânăr de tot, abia să aibă douăzeci și șase de ani. Cum poate fi un popă sfințit așa de tânăr?»

Slujba învierii în anul acela a fost minunată. Se strânsese satul întreg, nici nu încăpură toți oamenii în biserică. La ușă, pe la ferestruicile de-o șchioapă, se îngrămădeau creștinii, trăgând cu urechea la cântecele slujbei sfinte. Dar mai ales când popa Man începu să spună o învățătură pentru ziua aceea mare, pâlcurile „de oameni de pe la ferestre, de la ușă, se înghesuiră și mai tare, ca într-un teasc.

Înăuntru, creștinii ascultau cu răsuflarea oprită, cu o neobișnuită căldură la inimă. Vorbea părintele Man de patimile multe și grele ale Domnului, vorbea cu ochii plini de cuvioșie. Învierea lui Iisus din morți o pomeni cu fața luminată, cu ochii strălucitori.

— Așa-i rânduiala lumii, creștinilor: prin luptă și prin suferință și prin îndelungă răbdare se câștigă învingerea, încheie părintele Man, făcând o cruce largă în semn de binecuvântare.

Telegușenilor li se păru că cele din urmă cuvinte ale preotului le sunaseră lor. Și ei au așteptat, și ei au răbdat, cu sufletele îndurerate, lung șir de ani, până ce în urmă, iată, le-a adus Dumnezeu un preot de sfintele sărbători. Iată, li s-au luminat și lor sufletele... Și simțeau c-au înecat, ca într-o prăpastie, toate durerile lor.

Întâia zi de Paști telegușenii o serbară în biserică și la

vetrele lor. N-a fost cântec, n-a fost joc în sat, ci pace deplină. Numai unde și unde se zăreau doi-trei copii care ciocneau, pe la porțițe, ouăle roșii.

Dar a doua zi de Paști, după-amiază, petrecania începu și nu mai conținea până a treia zi sara.

La horă, în ziua a treia, veni și popa Man să privească, și telegușenii îi făcură cinste, așezându-l îndată la o masă, pe care lumina vinul auriu în sticle mari.

— Frumoase jocuri se obișnuiesc pe aici, zise popa Man, netezindu-și barba stufoasă.

— Frumoase, da, mai ales dacă este om care să le învârtască în toată legea, zise un bărbat înalt și uscățiv. Dar ia să guști, părinte, oleacă de vin, să ne faci cinstea aceasta, că noi tare ne bucurăm de dumneata, adaose tot el.

Ceilalți ridicară paharele, închinată, bău și popa Man, iar păhărelul i se ascunse, cât bău, în barba și mustățile mari. Ochii lui, printre genele lungi, priveau mereu spre joc.

— Aveți niște fete, aveți niște ficiori de ți-i mai mare dragul! Dumnezeu să vi-i trăiască!

— Și privi apoi, cu multă curiozitate, spre masă.

Vin se bău mult în după-amiază aceea de a treia zi de Paști, și popa Man bufnea, pufoasă scurt, în răstimpuri, ca și când i-ar fi venit năbușeli.

De la masa unde ședea popa, se ridica mereu când un creștin, când altul, și, chiuind ca un flăcău, intră în joc. De la o vreme, vecinii, amețiți de vin, începură, cu gura pe jumătate, să-l îndemne și pe părintele la joc.

Dar popa Man nu se mișca, numai ochii lui cercetau din când în când mulțimea.

Deodată fata bădicului Ioniță, Firuța, și cu mama ei se iviră în mulțime.

Popa Man se ridică îndată și zise vecinilor:

— Acuma trebuie, vrând-nevrând, să învârt un joc. Trebuie să-mi joc gazdele.

Jucă întâi cu nevasta lui Ioniță, o învârti de câteva ori, și apoi luă de mână pe fată, pe Firuța. Acum se porni

un joc alintat întâi, legănător, apoi din ce în ce mai repede, mai viforos, mai cu patimă. Fata se-nvârtea ca un prisnel pe sub mâna părintelui, apoi, laolaltă cu el, se învârteau ca un vârtej. Cu haina lungă fluturând în vânt, cu barba răscolită, popii Man nu-i şedea bine jocul. Dar faţa lui căpătă deodată trăsături aspre, vânjoase, tari, şi ochii lui ardeau nepotoliţi. Nicio urmă de cuvioşie nu mai rămăsese într-înşii. Părea mai mult un om întunecat din pădure, un hoţ din codru, care nici aici, între oameni, nu-şi poate domoli firea sălbatică.

Bărbaţii priveau cu mirare la jocul părintelui; femeile tinere căutau la el înlemnite: «Popa-i odată voinic! Şi se vede din jocul lui că-i sânge tânăr.»

Când veni la masă, supse dupolaltă trei pahare de vin, şi abia putu zice, aşezându-se:

— N-am jucat de mult, şi nici nu prea joc. Dar acum o dată mi-am făcut de cap. Mie, să vă spun, tare îmi plac teleguţenii. Buni oameni!

— Apoi îşi trase batista lungă din buzunar şi începuse să-şi zbicească faţa. Dar tot mereu zvâcniri de căldură, de sânge, îi îngreuiau obrazii, şi abia târziu putu să se răcorească.

Aici la joc era satul întreg. Şi după ce vinul li se urcă tot mai tare la cap, teleguţenii începură să vorbească de străin:

— Cântă frumos şi dulce în biserică.

— Face slujba ca un arhanghel.

— E voinic ostaş al lui Hristos.

— E cuvios ca un călugăr.

— Când vrea, ştie şi petrece.

— Aşa un popă să avem noi!

— Asta să ne fie nouă popă!

În chipul acesta şi cu alte multe laude vorbeau oamenii despre părintele Man.

Şi, într-un târziu, iată numai pe Ierotei diacul că se scoală de la masa unde era şi popa şi începe a se purta de la mese la mese. Se apleacă, vorbeşte în taină cu oamenii, trece apoi mai departe. Şi când a fost gata cu colindatul şi

se așeză diacul iarăși la locul lui, toată mulțimea telegușenilor se adună în jurul mesei unde era popa Man. Atunci se ridică diacul și zise:

— Știi, părinte Man, de ce vine tot satul aici lângă dumneata? Să-ți spun de ce. Noi de mulți ani, cum știi, n-avem popă în sat. Pe noi ne-a blăstămat, se vede, până acum Dumnezeu. De aceea noi am scăpa de blăstăm și am fi cei mai norocoși oameni dacă sfinția-ta ai rămânea preot la noi în sat. Iată, întreabă oamenii...

Dar nu mai fu vreme să-i întrebe, căci din piepturile tuturor izbucni același strigăt:

— Da, să rămâie părintele Man la noi în sat până la moarte!

O undă de lumină adie peste fața părintelui. Se ridică și, cu mâna în barbă, netezind-o, zise:

— Creștinilor, mie-mi place satul Teleguța. Îmi plac și oamenii din el. Dar eu nu-s stăpân pe cărările mele. Mie-mi poruncește vlădica. Eu am altă slujbă acum. Și chiar de mă vor scăpa de ea, eu am un sat departe, undeva, tare departe, unde am păstorit doi ani de zile, unde voi fi având și eu gospodăria mea. Dar, drept să vă spun, tare sunt obosit de colindatul meu prin lume și tare aș dori să mă pot odihni odată.

— Glasul i se înmuie și mai tare.

— Așa, o jumătat de an, un an chiar, bucuros aș rămânea, de-mi va îngădui vlădica.

Bucuros m-aș odihni, căci până la mine acasă e drum îndelungat.

— Să rămâi atunci ș-atâta, părinte. De aici încolo vom vedea noi ce va mai fi, ziseră sătenii.

— Ei bine, fraților. Hm... să încerc. Preotul trebuie să se facă tuturor rob, așa spune sfântul Pavel. Am să întreb, am să cer îngăduială de la vlădicie, și, de se va putea, rămân. Plec chiar mâne dimineață la vlădicie.

Un «ura» răsunător izbucni acum din piepturile telegușenilor, și apoi nenumărate chiote de bucurie. Abia acum se apucară telegușenii de băut, abia acum se începu petrecania.

Popa Man îi șopti ceva la ureche bădicului Ioniță, se sculară amândoi, și popa-și luă sara bună de la vecini.

— Așa, de-aici încolo nu mai e bine să fie popa de față, că vinul face prostii de multe ori. Și trebuie să mă odihnesc. Drumul ce-l voi face e destul de lung, și știe Dumnezeu ce poate să mă mai întâmpine în cale. Dar să nădăjduim că toate vor fi bune.

Bădicul Ioniță, de-ndată ce popa Man cină, îl lăsă în casă și se duse iarăși la petrecere.

Popa Man se întinse în așternut - îi făcea bine răcoarea patului - și zâmbi mulțumit. De-ar putea numai să-și scoată îngăduială de la vlădica, ar ști el ce să facă în Teleguța, se gândea cu același zâmbet pe față.

Dimineața, popa Man bău trei păhărele de rachiu, îmbucă din bucatele ce i le puse nevasta lui Ioniță pe masă și se pregăti de plecare.

Fata bădicului Ioniță veni în casă cu merindea de drum pentru preot și i-o puse pe masă.

— Ai să zăbovești mult, părinte, pe unde te duci? cuteză ea să-l întrebe.

— Știe Dumnezeu, fetițo. Poate o săptămână, poate o lună, se poate și mai mult. Dar să-mi spui: ai jucat mult asară?

— Am jucat, da, răspunse fata, plecându-și genele umbroase.

— Joci frumos, zise popa, privind-o țintă.

Firuța nu mai răspunse de data asta nimic, ci se furișă pe ușă afară.

Veniră acum bădicul Ioniță și cu nevasta, să-i dorească drum bun și întoarcere norocoasă.

— Eu voi avea mult de mers și voi întâmpina multe împotriviri. Dar, cu ajutorul lui Dumnezeu, tot o să mă întorc popă în Teleguța. Dumneavoastră să nu vă faceți gânduri rele, să nu vă pierdeți nădejdea când veți vedea că poate o să întârzie mult. Eu sunt robul lui Dumnezeu, și cine știe ce porunci voi mai primi. Dar simt eu că mă voi întoarce.

Bădicul Ioniță îi strânse mâna, femeia i-o sărută ca la

o față bisericească, iar afară, în curte, fata abia cuteză să se apropie de părintele. Veni în urmă și ea să capete blagoslovirea popii Man, dar el n-o lăsa să-i sărute mâna.

În urările de bine ale celor trei, popa Man ieși în drum și porni cu grabă, cu pașii largi, legănându-se, pe drumul pâcios. Îndată dispăru la o cotitură, și nu după mult se vedea urcând voinicește dealul de la marginea satului.

— Aprig părintele de picior, zise nevasta.

— Nu-i de mirare, e om tânăr, e aproape ficior. De mirare că i-a crescut așa un bărboi!

— Dar iată-l că nu merge pe drum, iată-l c-a luat-o pe-o cărare la stânga, adaose fata.

Se mirară toți trei: spre satul vecin, într-adevăr, pe aici era drumul cel mai scurt. Dar de unde știe străinul acesta drumul cel mai scurt între sate?

Săptămâna Luminată trecu în grabă pentru teleguțeni. În săptămâna aceasta nu-l așteptară pe popa Man să se întoarcă. Știau ei că un drum așa lung nu se poate face așa de iute. Dar când trecu ș-a doua și a treia săptămâna și nici urmă de popa Man prin Teleguța, creștinii începură a se neliniști. Gând unii, când alții mergeau la bădicul Ioniță, să întrebe de sfinția-sa, dar nici bădicul Ioniță nu știa mai mult. A plecat în dimineața aceea, și de-atunci n-a mai auzit nimic de el. Dar la toți care întrebau, bădicul Ioniță le spunea cuvintele popii:

— Are să aibă mult de mers, are să întâmpine multe împotriviri, dar cu ajutorul lui Dumnezeu tot se va întoarce popă în Teleguța.

Gura satului, în neliniștea aceasta, începu să umble, și nimeni nu o mai putea opri.

— S-a sfiit, săracul, să ne spună în față că nu ne poate fi popă, și de aceea a șters-o așa în grabă de la noi, ziceau unii.

— E păcat să vorbești rău de popi, dar să nu fie oare popă numai cu barba și cu haina?... Când juca în horă, mie mi s-a părut că numai de popă nu-i bun, spunea un bătrân care veouise o viață întreagă cu popa Ion, cel de demult.

Dar vecinii îi închiseră îndată gura. Așa ceva să nu mai cuteze să spună! Să n-ajungă la urechile popii Man zvonul acesta, c-atunci s-a isprăvit cu popia lui în Teleguța!

Femeile satului se întrebau unde-i va fi preuteasa. Are el preuteasa, ori e vreun călugăr de la mănăstiri?

Străinii începură să batjocorească pe teleguțeni și mai tare ca înainte:

— Măi, voi trebuie să vă încuiați popa în biserică, ori să-l legați de clopotniță, dacă voiți să aveți popă în sat.

— Fug popii de Teleguța ca dracul de tămâie!

Și câte alte batjocori veneau pe capul bieților oameni! Ei răbdau tot mai greu vorbele acestea, pentru că ei înșiși începură să creadă – adânc în ei – că străinul numai și-a bătut joc de dânșii când le-a spus că va veni popă la ei în sat.

Oamenii, într-a patra și-a cincea săptămână, îl cercetau des pe diacul Ierotei, și tot mai mulți îl sfătuiau să plece în urma popii, să meargă până la vlădicie, să vadă ce-i de nu mai vine.

Dar diacul nu cuteza să înceapă un drum așa de lung și de necunoscut.

— Dac-o fi de la Dumnezeu, are să vină el înapoi, dacă nu, în zadar ne-am mai osteni, zicea diacul.

Satul se împărți în două tabere: unii mai credeau în întoarcerea popii, ceilalți începură să se gândească iar la blăstămul ce apasă peste Teleguța, de a fi sat fără popă. Și babele auzeau iar fluierături amarnice prin hornuri, boncăieli și miorlăituri prin pivnițe și lungi cucurigături prin podurile caselor. De vorbele lor, de poveștile lor se molipsiră și cei ce nădăjduiau.

Dar în ziua de Rusalii cine intră în biserică, pe la mijlocul utreniei, și apucă de-a dreptul spre altar? Oamenii numai că nu-și făcură cruce: era popa Man.

Cum venise? Când sosise? Nu știa nimeni, nici diacul, nici bădicul Ioniță, nici nimeni.

Popa Man opri îndată utrenia, ieși prin ușa de-a stânga altarului și zise:

— Vă aduc bucurie, creștini dumneavoastră. Sfinția-

sa vlădica mi-a îngăduit să rămân popă în Teleguța un an de zile. Dar am avut lung drum și mi s-a împotrivit mult vlădica până să mă lase. De aceea am stat atâta. Nici nu credeam să ajung pe azi în sat la dumneavoastră. Dar acum îmi pare bine c-am ajuns, și iată, aici, o să vă arăt scrisoarea de la vlădicie.

Își vârî mâna într-un buzunar și scoase o hârtie groasă păturită. O despăturî și citi aceste câteva vorbe: «în numele Tatălui, ș-a Fiului ș-a Duhului Sfânt. Io, vlădica Ioachim, îl pun pe popa Man să păstorească în sat în Teleguța. Oamenii să-i deie casă și pământ, să poată trăi, iar el să le îplinească toate slujbele preoțești.» Sub scrisoare popa Man le arătă o pecetă mare, roșie, pecetea vlădicească.

Bucuria teleguțenilor era mare. În tinda bisericii, babele plângeau cu sughițuri, bărbații și femeile își înecau suspinele de ușurare, iar diacul Ierotei greși foaia din Minei, de unde avea să cânte, încât doar părintele Man i-o putu afla.

Așadar, s-a isprăvit cu teama de duhurile necurate, s-au ciontat batjocorile străinilor, s-a luat blăstămul lui Dumnezeu de pe Teleguța! Porunca și rânduiala vlădicăi răsună la ei în biserică, pecetea cu ceară de la vlădicie o văzură cu toții. De-acum numai sănătate să deie Dumnezeu, că norocul a venit.

Două săptămâni încheiate a mai stat popa Man în ga/dă la bădicul Ioniță, până ce oamenii au reparat o casă care pe vremuri slujise de primărie.

Popa Man își dezbracă haina cea lungă, și acum părea cu mult mai tânăr și era mai aspru în mișcări. În cele două săptămâni cât a mai stat la bădicul Ioniță, le spuse încă multe istorii din viața lui, iar pe Firuța o privea cu duioșie și din când în când îi mângâia părul de mătase și îi strângea ușurel mânuța dulce. Părinții fetei se simțeau fericiți și laudau bunătatea de inimă a popii Man față de fata lor, Firuța. Iar fata, la mângâierile lui, simțea o negură caldută cum îi învăluie inima, cum i se pune pe ochi.

De multe ori sara, prin curte, popa o oprea pe Firuța,

când venea cu urciorul de apă de la fântână, ori c-un braț de lemne, și-i zicea:

— Harnică fetița noastră. Acum știu că nu va trece «mult și te vei mărita.

Fata zmâncea din cap.

— Ba încă n-am să mă mărit.

— Și de ce nu? întreba popa, prinzând-o ușor de

— Mai este vreme, șoptea Firuța c-un tremur ușor în glas.

— Ce-ai zice să-ți vină norocul așa, deodată?

— Cum să-mi vină norocul? întreba fata, ridicându-și privirile.

— Hm! făcea popa. Așa, un tânăr, și frumos și bogat, de care să-ți placă.

Aici fata își trăgea repede mâna și, înfiorată, se strecura în casă. Se gândea mult noaptea, simțind mereu privirile aprinse ale lui Man: prea multe vrea să știe părintele.

Când s-a mutat popa în casa reparată, fata bădicului Ioniță nu mănca nimic toată ziua. Se purta palidă și obosită prin casă, prin curte.

— Ce ai tu, fată? o întrebă mă-sa.

— Nimic, ce să am? răspundea furișându-și privirile.

Dar în noaptea aceea, cum închidea ochii, vedea pe popa, așa tinerel, vânos și aspru, cu privirile umede.

Popa Man, singur în casa parohială, avu în sara aceea un simțământ ciudat. Părea că vin glasuri depărtate și-l cheamă, le auzea îmbulzindu-se în ferestre; părea că vede fețe cunoscute și, deodată, în liniștea și singurătatea din casă, îl copleși spaima. O femeie înaltă, zveltă, cu un copil în brațe, i se arătă la fereastră, și erau palizi ca doi morți. «Hei, asta ar fi preuteasa Ilenuța», își zise el, și simți ca niște drojdii amare, grețose, cum încercau să-i pătrundă în inimă.

Dar dezgustul ce-l simți popa Man față de sine însuși și de viața sa a fost numai de câteva clipe. Îi veni în minte, în curând, fata bădicului Ioniță, și chipul preutesei începu să i se șteargă din suflet. Alte gânduri îl bat pe el acum, nu

să se gândească la preuteasă! Dar chipul ce se ștergea învia din nou, mai limpede, mai trist.

Se iviseră zorile când se trezi părintele Man. Dar adormi iar. Dormi adânc și mult. Și, când se deșteptă, soarele străjuia la amiaza cea bună.

— Bun! zise părintele cu glas tare, privind în odaia goală. Vrednici oameni teleguțenii aceștia!

Și, în vreme ce se îmbrăca, se gândea mulțumit, zâmbind, la însuflețirea teleguțenilor. Îi vede și acum în biserică, la liturghie, cum ascultă de smeriți, cu capetele plecate, într-o liniște desăvârșită. «Cu astfel de creștini poți face mari isprăvi, gândea părintele, numai să-i ști povățui, numai să țină mereu la tine.» Și el se simțea destoinic să-i poată purta pe cărările voite și alese de dânsul, și se gândea cu mulțumire la ce va ajunge el odată aici în Teleguța.

III

Teleguțenii i-au făcut seamă părintelui Man de zece iugăre de moșie drept eclegie; se legară să i-o are, să i-o semene, s-o muncească dânșii.

— Să n-ai grijă, părinte, îi ziseră bătrânii bisericii. Când vei avea lipsă, când vei chema claca, tot satul va fi în curtea sfînției-tale. Dacă Dumnezeu a fost milostiv cu noi, după atâta așteptare, vrem și noi să facem un bine. Numai dumneata să fii sănătos, și să nu ne părăsești. Că de ne va ținea Dumnezeu, o să tot mărim din an în an eclegia, și n-are să fie rău.

Popa Man, în cele dintâi zile, cutreieră tot hotarul I eleguței. Ca și când ar fi fost trimis în vreo comisie, așa cerceta întinderile, bunătatea pământului. Și, cum își purta trupul mare legănându-se, părea că măsură ogoarele și luncile. În răstimpuri se oprea pe vreo colină, își punea mâna streășină la ochi și privea cu multă băgare de seamă.

Când isprăvi cu cercetarea aceasta, își zise mulțumit: Teleguțenii sunt oameni cinstiți. Mi-au dat eclegia unde-i pământul mai bun.» Dar acasă simți totuși o nemulțumire: «E prea mică eclegia».

În vara aceasta însă nu prea avu de lucru cu moșia.

Oamenii i-au dat-o semănată gata, griul înspicase, cucuruzul era prășit a doua oară. Și nici nu ar fi avut vreme. Oamenii, lipsiți atâta vreme de mângâierile bisericii, începură să-l grămădească pe părintele Man cu tot felul de slujbe.

Și, mai întâi, trebuiau sfințite casele, trebuiau făcute sfeștanii, să se curețe odată satul de puterea duhurilor necurate.

În fiecare dimineață pleca părintele Man cu diacul Ierotei prin sat. Trebuiră să statornicească o regulă. În fiecare duminică vestea părintele, în biserică, la care creștini Aja face sfeștania în săptămâna viitoare.

Începură de la frunțașii satului. Și mai întâi, ca față bisericească, chiar diacul Ierotei se învrednici de cinste. Aici însuși părintele Man cântă troparul «Unde umbrează darul tău, Mihaile, arhanghele». Diacul făcu cinste cu rachiu de prune și cu prescură, și, de bucurie, se cam oțeli bătrânul.

— Acum eu am făcut sfeștanie, zise el, dar drept să-ți spun, părinte, eu nu prea cred în puterea duhurilor necurate. Duhuri necurate știu că sunt, cât nisip în mare, dar de un om al bisericii nu cred că se pot lega.

Popa zâmbi și-i plăcu că-l vede pe diac cam înfierbântat.

— Dracul se poate lega și de-o față bisericească, zise părintele Man. El nu alege. Atârnă totul de la voința lui Dumnezeu: unde-i îngăduie Dumnezeu, Necuratul își vâra coada...

— Și popa îi spuse întâmplarea unui călugăr: cum l-a stăpânit Necuratul, cum l-a chinuit, până ce în urmă l-a înecat într-o apă.

— Hehei, făcu diacul, d-apoi nu i-au cetit blăstămele marelui Vasilie?

— Ba i le-au cetit, și se rugau în cor ceilalți călugări, și erau tot în biserică, iar biserica era plină de fum de tămâie. Zadarnic însă. Ducă-se-pe-pustii zbiera, mieuna, cucuriga, acolo, în mijlocul slujbelor, din fratele îndrăcit. Nu, diece, cu lucrurile acestea să nu glumim, ci să-l rugăm

pe Dumnezeu să ne ferească.

Diacul însă nu se înfrică. Mai bău un păhărel și zise:

— Mie nu mi-e frică. Eu știu o rugăciune. O rugăciune așa de grozavă, încât dac-o zici, și să spunem că Necuratul e într-o piatră, piatra aceea se face fărâme.

Popa zâmbi și zise:

— Atunci e bine, diece, atunci dumneata ești om fericit. Dar să grăbim, că-i târziu.

De la diacul au luat apoi pe rând casele frunțașilor din sat. Creștinii așteptau ziua sfeștaniei ca pe-o sărbătoare. Casele erau văruite proaspăt, pe jos era lipit și presurat nisip, icoanele – curate, lăzile cu veșminte – deschise, ca să ajungă și acolo stropi din apa sfințită. Și după slujbă, la toată casa îi aștepta mâncarea și băutura. Popa trebuia să le binecuvânteze, trebuia să se odihnească puțin și să stea de vorbă cu cei din casă.

Numai într-a patra săptămână ajunsese la rând și casa bădicului Ioniță să fie sfințită.

Aici, la masă, bădicul Ioniță, din vorbă în vorbă, îi zise popii Man:

— În curând vom avea nuntă în sat, părinte.

Popa își ridică îndată capul, și ochii lui căutau prin casă.

— Mi se pare, zise el, că mireasa va fi fetița dumneavoastră.

— Așa-i, întări bădicul Ioniță. O mărităm pe Firuța. S-a aflat un ficior harnic și o mărităm.

— Într-un ceas cu noroc! închină popa golind paharul. Dar unde-i fetița? Aș vrea s-o văd, să-i spun în față că eu am avut dreptate. Eu i-am zis de multe ori că se va mărita în curând, și ea n-a voit să creadă.

— Trebuie să aibă ceva fata, zise acum femeia lui Ioniță, bucuroasă de vorba părintelui. Nu-i a bună cu fata asta. I-am tot spus lui Ioniță, dar el nu vrea să vadă.

— Ce să aibă? întrebă părintele Man.

— Nu știu. Dar e prea supărată. Ca și când n-ar fi cu voia ei să se mărite după ficiorul acela.

— Ei bine, zise popa, dar e urât tânărul?

— Ba deloc!
— E sărac, doară?
— Nici asta n-aș putea-o spune.
— Atunci, se poate să-i fi descoperit fata vreo patimă urâtă.

— N-aș crede, zise femeia. Ficiorul Nicodim, iaca-l știe diacul, nu-i beutor, nu-i firetic, e om foarte bun.

— Atunci n-are nimic, leliță, încheie popa. Se cam codesc ele fetele, dar le place să se mărite.

— Vezi, muiere? zise cu bucurie bădicul Ioniți. Nu ți-am spus eu tot așa? Acum, după ce ți-a spus părintele, te vei liniști oare?

— Mă voi liniști când voi vedea-o pe fată cu altă fire. Dar dac-o văd tot cu ochii umezi, tot mai veștedă, cum să mă liniștesc? Eu știu că nu de florile mărilor e așa. Poate să aibă fata mai dinainte o altă dragoste.

Asta se poate, zise popa deodată. La asta nu m-am HHidit, dar se poate. Pe sufletul omului cine-i stăpân și

1. m³ I poate cunoaște deplin? Singur unul Dumnezeu.

Și eu cred că chiar asta trebuie să fie. Altfel, mi-ar ipune când aș întreba-o: «Tu, fată, ce-i cu tine?». Dar mi mi spune nimic. Noaptea însă nu mai doarme, zise în sufletul popii Man se coborî un val de bucurie. În

2. rpu să beie deodată vârtos, începu să vorbească de o mulțime de lucruri și încerca să-i facă veseli și pe bădi< ui Ioniță și pe nevastă-sa. Erau la a treia sticlă de vin, popa Man începu să cânte un cântec din tinerețe, un 111 t ce de dragoste:

Trandafir mândru, rotat, Ș-asară te-am așteptat,
Când văzui că nu mai vii, Pus-am dorul căpătâi, Cu
dragostea mă-nvălii... Doamne, rău mă hodinii.

(Îl asul lui dulce, moale, umplea casa ca o aromă. Diacul, amețit puțin de vin, făcea să s-audă în casă ca un /bor de bondar, cum secunda pe popă.

— Ciu, hai, hai! chiui popa, plesnind din degete i înd isprăvi cântecul, și bău cu sete paharul de vin. Așa trebuie să fie la sfeștanie, diece, voie bună. Da, drept să spun,

nicăiri nu m-am simțit bine ca-n casa bădicului Ioniță. Vrednici oameni și el și nevasta, Dumnezeu să-i țină!

— Și iar bău popa. După ce-și șterse mustățile, ulaose: Apoi fata? Fata dumnealor e o comoară la casă! Să deie cerul la toți oamenii fete de-acestea. Un păhar, dragii mei, în sănătatea Firuții!

7 - Opere, vol. 5 - Agârbiceanu

Vorbele acestea împrăștiară gândurile femeii și ale bărbatului, goliră și ei păhărelele și se începu îndată o adevărată petrecanie. Nevasta aducea mereu vin din pivniță, bădicul Ioniță puneă în pahare, iar popa Man cânta cântece lumești, cu ochii aprinși de căldura ce-l cuprindea tot mai tare.

— Ceva numai nu-mi place, zise popa. La prânzul ce se dă după sfeștanie trebuie să fie toți ai casei de față. Și pe Firuța n-am văzut-o decât numai cât a ținut slujba. N-are să vină și ea la un păhărel de vin?

— Așa-i, muiere, trebuie să vie și Firuța.

— Nu vrea, omul lui Dumnezeu. Gândești că n-am chemat-o?

Popa Man începu să râdă tare:

— Stați numai. O să merg s-o aduc eu. Știu eu că are să m-asculte.

Părinții cu diacul Ierotei bătură în palme, iar popa ieși s-aducă pe Firuța.

Fata, când îl simți, se strecură în curte. Popa Man încă n-o văzuse așa frumoasă. Veselia din casă îi trecu deodată și abia cuteză să se apropie de dânsa.

— Fetițo, zise el, o să vii și tu să ciocnim un păhar de vin. Te-așteaptă toți în casă.

Fata nu-i răspunse, iar el nu cuteza s-o mângâie ca altă dată, nici s-o prindă ușurel de mână.

— Să vii, fetițo, ai să ne faci bucurie.

Fata intră fără nicio vorbă în casă. Diacul și bădicul Ioniță bătură în palme, iar femeia privea mirată la fata ei.

Se umplură în grabă toate paharele și bău și Firuța, închinând la toți. Dar popa nu-și mai putea face voie bună. Mai stătu puțin, apoi își luă patrafirul și Molitv cinicul și,

mulțumind gazdelor, ieși cu diacul Ierotei. Pe furiș, fata îi aruncă o privire dureroasă, înlăcrămată, 1, 1 **r** când Man îi strânse ușor mâna de plecare, se zgudui 1 îl>ia-și putu opri plânsul.

— Are frumoasă fată Ioniță acesta, zise diacul după ce apucară în drum. Dar nici Nicodim nu-i de aruncat. După cât aud, peste vreo trei săptămâni are să fie nunta.

— Vom vedea, zise popa, întâi trebuie făcute vestirile la biserică. Întâi trebuie făcută logodna.

— Toate s-or face, adăugă diacul. Ioniță ăsta, dacă-și pune o dată ceva în cap, apoi nu se lasă până nu isprăvește. El e om cu capu' a mână, șopti diacul mai încet. Nu știu de-ai auzit dumneata ceva, dar Ioniță, până era mai tânăr, hm! cum să-ți spun, n-a umblat chiar pe cârâi de cele drepte.

— Păcatele tinerețelor nu se socotesc omului dacă se pocăiește, zise popa.

— Așa-i, părinte, da' mi se pare că Ioniță nu s-a prea pocăit. Ai beut dumneata rachiu la dânsul? Ei, vezi, rachiu de-acela nu se capătă în șapte sate. Și spun unii oameni, cu gura pe jumătate, că Ioniță ar fierbe vinars. Nimeni nu i-a văzut căldările, nimeni nu l-a oblicit cu ceva. Dar este vreme când Ioniță lipsește și două săptămă

— lui de-acasă, și nimeni nu știe unde.

Popa Man nu-i răspunse. La cuvintele diacului, se rindea la colindările lui prin lume, la viața lui rătăcitoare.

Popa Man făcuse, în scurtă vreme, toate, slujbele preoțești în sat. Teleguțenii erau bucuroși că au un popă așa de priceput la toate. Ce prohoduri minunate face, ce iertăciuni știe lua la morți, cum slujește de cuvios la botezuri și cununii!

Dar de când a făcut sfeștania la bădicul Ioniță, pe popa Man nu l-a mai văzut nimeni râzând. Îndeplinea slujbele bisericii, își vedea de semănături, dar la vreo petrecanie n-a mai mers; de-a mai făcut vreo sfeștanie, băutura n-a mai gustat-o.

Prin sufletul lui, până acuma, patimile trecuseră cu aripi repezi de vifor, una după alta. Simțise că nu-i patimă

în lume care să se poată face stăpână pe inima sa.

Dar patima care începea să-l stăpânească acum, nu se apropia ca un vifor, ci i se strecura în suflet domol, încet, adânc, dureros.

El știe pentru ce și-a ales de gazdă, când a venit în Teleguța, chiar pe bădicul Ioniță. De când i-a zărit fata, în închipuirea lui, care se aprindea grabnic, a văzut o întreagă istorie, a lui și a Firuții. Într-o clipă s-a hotărât, într-o clipă a văzut că fără fata aceea viața lui e goală și pustie.

Și cele dintâi vorbe bune, și cele dintâi adieri de bunăvoință față de Firuța el le-a avut dus de hotărârea ce și-o luase. Credea că-n grabă i se va răscoli toată ființa, că nu va trece mult și Firuța va fi a lui.

Iar acum, când nu se mai îndoia că fata ține la dânsul, îl copleșea un simțământ adânc de milă față de Firuța. Prin sufletul lui se revărsa un val amar, de durere necunoscută, care-i era atât de neplăcută.

În sfârșit, el n-are să-i strice norocul. El va sfătui-o, ca pe un copil, să asculte de părinți, să se mărite după Nicodim, că-i bun și frumos fecior. Ea nici nu poate să creadă, din niciun semn, că popa Man ar iubi-o. În urmă, el nu strică nimic. Oricine știe că un popă nu se poate însura a doua oară; va ști și Firuța.

Oricât încerca popa Man să se dezvinovățească în chipul acesta, nu putea îndeajuns. Un glas dinlăuntru îl întreba mereu: «Dar n-ai știut tu cum se leagă femeile de tine? Nu știi cum a fost la mănăstire, cum la tine în sat? De ce i-ai spus vorbe frumoase fetei? De ce ai strâns-o ușurel de mână?» Glasul conștiinței îl nelinești: părea că o ființă nouă, străină, s-a trezit într-însul.

L-au tulburat mult gândurile acestea pe popa Man, ilar în urmă tot i se părea c-a învins firea lui cea adevărată: «Ducă-se dracului! Ce am eu cu ea? Ce am eu cu lumea? Eu m-am pus popă în Teleguța, stau cât îmi place și plec mai departe.»

Cunună liniștit pe Firuța, dar îndată după cununie, c. i un turbat, s-a apucat de munca eclegiei.

Ca și când de mic copil ar fi fost tot la coarnele plugului, așa dragoste îl cuprinsese de pământ. Ziua întreagă era pe câmp, pe țarine, pe ogoare. Porunceă, muncea în rând cu clăcașii, asuda în arșița verii. Barba i se încâlcise – cine știe de când nepieptănată – fața i se pârlise de fierbințeala verii, ochii-i se mai întunecară.

Telegușenii stăteau cu mâinile în șold și ziceau: «S-a suflulcat popa nostru, măi oameni buni! De-acum nu mai trece mult, ș-o să-l vedem putred de bogat.»

Slujbele bisericesti le făcea el ca și pân-actum, ou deosebirea că le făcea mai militărește, mai repede. Glasul lui pierdu mult din dulceața dintâi, acum era mai scurt și mai aspru. Dar telegușenilor le plăcea și așa. Afară doar de babe, care spuneau, păzindu-se să nu alunece pe treptele de la ușa bisericii: «Auzi tu, cumătră, parcă ne-a slobozit prea iute popa nost».

Telegușenii se obișnuiră cu popa-n sat și-și vedeau de lucrurile lor. Numai femeile tinere nu-și sfârșiseră încă vorbele. Popa Man era pentru dânsese mereu o taină. îl cercetau în biserică, îl urmăreau cu privirile pe drum, se cutremurau de întunecata lui frumusețe.

— Oare unde să-i fie preuteasa? Oare să fie însurat, ori e călugăr?

— Nu se poate să fie însurat; atunci ș-ar aduce la noi și preuteasa.

— Ba-i însurat, că toți popii doar au preutese. Iar călugăr nu poate fi. Călugărul, dacă nu adună milă de la creștini, trebuie să stea în mănăstire.

Și în chipul acesta femeile satului se împărțiră în două tabere, care încercau să se convingă una pe alta că-i însurat popa ori nu.

În vremea aceasta însă, părintele Man își vedea de treburile sale. Pe Firuța o cununase de mult cu Nicodim acela. Nu i-a părut rău, n-a dorit-o, și fata se părea împăcată cu soarta. Un singur gând îi veni părintelui Man, după cununia Firuții. Își zise: «Se vede că așa-s eu: mă joc cu focul și nu mă arde. Iată că nu-mi mai pasă nici de Firuța!»

Și, într-adevăr, de un singur lucru îi păsa acuma: să-și câștige moșie.

Încă din toamnă adună pe bătrânii bisericii și-i convinse că din zece iugăre de loc nu poate trăi un popă în Teleguța. Și creștinii făcură ce făcură și-i mai adaoseră zece, tot pământ bun.

De acum părintele Man își legă tot sufletul de moșie, îndată ce-și mai putu cumpăra pe banii lui vreo cincisprezece iugăre, popa nu mai avea stare nici ziua, nici noaptea: ziua - cu muncitorii, cu plugurile, cu cai I; noaptea cerceta semănăturile, să nu i le pască urle. Și să nu fi dat Dumnezeu să-i pice vreun bou ori ico vacă în grâu sau în mălai: trăgea cocoșul rece de pușca lipită de obraz și-i da glonț.

când le-a spus mai întâi oamenilor să fie băgători de - mu la pagube, că el nu glumește, ci împușcă orice vită tir intră în holdă, teleguțenii nu-l crezură.

Dar când cel dintâi bou fu aflat mort în holda popii, i rțlinii se întărâtară rău.

Amarnic popă! ziseră sătenii.

Asta-i hoț, nu-i popă! zise creștinul cu paguba.

De-aici încolo se feriră ca de foc de lanurile popii. și fu greu să se ferească. An de an, moșia popii era tot nu mare și-ntr-o parte și-n alta a hotarului. El adulțiri îi mai întâi unde este vreun loc de vânzare, și în i cine de șase ani nu s-a vândut un petec de pământ în I fleguța pe care să nu-l fi cumpărat popa.

Lacom popă, spuneau oamenii, cuprinde atâta bol r!

Nu poate să fie rumân, ziceau mai mulți. De multe îi spun slugile, începe să vorbească o limbă păsătmască. Nici dracul nu-l înțelege.

Și oamenii, nedumeriți, începură să-și facă fel de fel le închipuiri despre popa lor.

I'opa Man însă nu asculta la gura satului. Când a văzut că trece anul pentru care a zis că rămâne popă în Mcguța și nimeni nu-i mai amintește nimic, înțelese că rirguțenii sunt oamenii lui. Latră, dar nu mușcă. Și simr, i o deosebită bucurie că-i supără cu bogăția lui.

— Iată că nu-i rău să știi a-ți bate joc de lume», își nu-
tă el de multe ori.

După șase ani de cumpărări, de arende, însă, popa Man se liniști deodată. Îi trecură frigurile bogăției.

Cei bogați se mulțumiră, se liniștiră văzându-l pe popa sătul, și nu mai cârteau împotriva lui; cât despre cei săraci, aceștia nu cârtiseră niciodată, că erau în mâinile lui.

În anul al șaselea, toamna, popa Man merse la culesul porumbului. Toată ziua se vânzolea cu muncitorii, cu slugile, cu vitele. Sara venea obosit acasă, și drumul lui era o cărărușă ce trecea peste muchia dealului, și apoi se ascundea în viile bogate. De câte ori n-a făcut drumul acesta popa Man, de câte ori nu și-a socotit veniturile umblând pe cărarea asta!

Dar în sara aceea de toamnă, îndată ce apucă între prunii viilor, zări înainte, pe cărarea pietroasă, o femeie sprintenă. Ducea la braț o coșărcuță nouă, acoperită cu o ștergară albă.

Lui Man începu să-i zvâcnească deodată inima. «Asta-i Firuța, își zise el. Asta-i fata bădicului Ioniță.»

Grăbi pașii și o ajunse îndată.

— Bună sara să deie Dumnezeu, zise popa.

— Bună să-ți fie inima, părinte, răspunse femeia liniștit.

— Ai fost la vie?

— Am fost, da. Duc vreo câțiva struguri acasă. Nu poștește părintele să guste unul?

— Ba da, gust, cum să nu. Trebuie să fie buni strugurii în anul acesta.

— Nu-s prea dulci. Au fost prea multe ploi și nu s-au copt bine. Dar aici am ales eu buni.

Ridică ștergara albă, prinse de codiță un strugure durduliu și i-l dete părintelui.

Popa Man mănca strugurele și-și șterse barba stufoasă și lungă. Și se gândea: «E mult de când n-am vorbit cu temeia asta». Mergeau tăcuți pe cărarea ce rătăcea mereu printre prunii viilor și-n liniștea însărării. O

boare ulia încet, și frunzele îngălbenite, de viță, foșneau ușor. Popa mergea înainte, iar femeia îl urma.

Când se apropiară de nukul mare, unde cărarea iese din vii și intră în sat, popa Man se opri deodată, se întoarse spre femeie și-i prinse mâna, ușor, calduț, i-a cum făcuse mai de mult.

— Ce mai faci tu, Firuțo? Cum o mai duci?

— Ce să fac? Bine... răspunse încet femeia, cu ochii j11 pământ.

— Am auzit că-i bolnav Nicodim.

— Da, el e cam bolnav. Dar tot așa a fost el.

— Părinții ce-ți mai fac? N-am mai fost de mult pe la dumnealor.

— Ei fac bine, că-s sănătoși, răspunse ea, și-și strecură mâna din palma lată a lui Man.

— Hei, așa-i viața... zise Man oftând.

Ochii lui priveau departe, împăienjeniți, dar brațul lui cuprinse mijlocelul femeii, o trase ușor lângă sine și-i sărută buzele. Femeia se lăsă ca moartă în brațele lui, sărutul de foc îi cutremură tot trupul.

S-au despărțit apoi, fără să-și mai spună o vorbă.

În sara aceea însă popa Man își aduse iarăși aminte de preuteasa lui. Dar acum, după ce îmbrățișase, după ce sărutase pe Firuța, preuteasa nu-i mai apărură tristă și cu copilul în brațe, ci popa Man o văzu încruntată, plină de ură și de răzbunare, iar el căuta la dânsa ca la un dușman, nu cu milă, ca mai înainte. Dar ce? Preuteasa lui a putut să moară până acum. Poate să aibă dreptate sătenii care vorbeau astfel.

Popa Man simțea că-n el numai o patimă poate trăi veșnic. A crezut el și-n alte patimi, care l-au răpit cu dânsurile; dar toate se sting de la o vreme; numai dragostea lui trăiește. A crezut înainte cu șase ani, când a cununat pe Firuța, că tot e stins într-însul, că inima lui n-o mai cere, și iată că o iubește tot așa de tare ca-n clipa cea dintâi, când a văzut-o în ușa bisericii. Mai mult încă!

Cu cât se gândește mai departe, popa Man vede că toată alergarea asta nebună după pământ, în cei șase ani,

a fost numai ca să-și uite, ca să înmormânteze în sufletul lui această dragoste. Și trebuie să-i fie mare iubirea, când el, ca să nu-și aducă aminte de ea, a trebuit ca, ziua, noaptea, să muncească, să alerge, să se sfădească cu slugile, să înjure. Dacă ar fi uitat-o, cum gândea la început, atunci pentru ce a ocolit-o șase ani în capăt, pentru ce n-a vorbit o vorbă cu dânsa? Și nu-i creștin în sat în casa căruia să nu fi intrat mai de multe ori pe an. Dar la Firuța acasă, ori la părinții ei și-a mai pus el piciorul afară de ajunul Bobotezei, când umbla cu crucea? Ah! acum simte el bine: i-a fost groază să-și aducă aminte de ea!

Din sara aceea sufletul popii Man se dezlegă de dragostea pământului; nu mai cumpăra moșie, nu-și mai bătea capul cu lucrarea ei. O singură datină îi mai rămase de pe când umbla în ruptul capului după trebile câmpului: să colinde nopțile, să nu-i strice vitele oamenilor semănăturile.

Ținea un murg îndesat cum îi plumbul, dar sprinten ca un șoim. În puterea nopții, popa-i sălta în spinare, iar calul pornea în trap ușor, cu urechile ciulite. Teleguțenii nu-l luau în seamă. Știa c-atâta patimă i-a mai rămas: să-și inspecteze noaptea semănăturile. Când vreun rumân, rătăcit pe câmp, zărea negreața aproape de el, zicea tare: «Bună sara, părinte». Dar popa, ca și mai nainte, nu răspundea nimănui noaptea, ci pierdea repede, înghițit de întuneric.

Puțin timp după întâlnirea din vie, Firuța rămase văduvă de Nicodim. Bărbatul, multă vreme bolnăvicios, închise ochii pe vecie. Nu mai avea cine s-o spioneze. Părinții o chemară la dânsii, dar Firuța nu se învoi. Spunea că trebuie să-și vadă de avere. Și Man, după ce cutreiera câmpul în lung și-n lat, când somnul pământului era mai adânc, se apropia de sat, da drumul calului și se strecura nevăzut în casa Firuții.

De la o vreme văduva lui Nicodim începu să capete rumeneală în obraji.

— Se vede, ziceau teleguțenii, care o lăudau ca pe femeia cea mai cinstită, c-a trăit rău cu fieiertatul. Acum

poate răsufla slobod, și de aceea îi merge bine.

A trecut așa vreo jumătate de an, când într-o dimineață popa Man se trezește cu doi rumâni în casă. Dădură ei bună dimineața, și își tot învăteau pălăriile în mână, de se vedea că nu știu cum să înceapă vorba. În sfârșit, unul își luă inima-n dinți:

— Am venit, părinte, să-ți spunem o veste slabă. Pe la noi prin sat iar nu-i lucru curat. Iar au început să umble duhuri rele.

— Cum așa? întrebă popa.

— D-apoi iată cum. Noi amândoi veneam de la moară, azi-noapte târziu. Ne lăsaserăm carăle acolo, că era mult măciniș, și veneam așa, singuri, pe drum. Când eram în dreptul casei lui Nicodim, care a murit... să nu mai vedem ce-am văzut! O umbră lungă și neagră se strecura pe ușa de la tindă înăuntru. Curat umbletul și statura lui Nicodim!

— Prostii, zise popa.

— Ba nu-s prostii, părinte, că la noi, până n-am avut popă în sat, s-au mai întâmplat de-acestea.

— Vă spun, oameni buni, că-s prostii. Morții nu se scoală din morminte, ci putrezesc acolo. Numai sufletele lor trăiesc, dar sufletele nu umblă pe pământ.

— Acum, orice-ai crede sfinția-ta, noi știm c-am văzut bine. Și de aceea te-am ruga să faci o slujbă, să cetești un blăstăm, să nu se încuibe iarăși duhurile necurate la noi în sat.

Popa Man n-avu ce face. Cei doi purtaseră vestea amarnică în tot satul, și teleguțenii se neliniștiră și cerură de la popa să facă slujbă. Merse dar întâi la Firuța acasă cu diacul, sfinți casă, se duse apoi la mormântul lui Nicodim și citi dezlegările de blăstăm.

Creștinii se liniștiră acum, dar nu de tot. La patru-cinci săptămâni se mai afla câte un om întârziat care să vadă umbra lui Nicodim strecurându-se în casă la Firuța. Și iarăși dădeau alarma.

Dar popa Man altă slujbă numai voi să facă.

— Se vede că n-am putere asupra duhului, zicea popa zâmbind, și în zadar aș mai încerca.

Și de-atunci, noaptea, nimeni nu mai cuteza să treacă pe lângă casa Firuții.

— Aista-i popă păgân, aista nu crede, ziceau oamenii mai fricoși.

— Se poate să nu fie popă de rumân, ziceau alții. Iar Man începu să-și petreacă viața fără nicio grijă acum.

IV

Anii pusese ră smocuri întregi de fire argintii în barba stufoasă și lungă a părintelui Man. În biserică, în odăjdii sfinte, avea înfățișarea unui patriarh venit de departe, foarte liniștit și tare cuvios. Teleguțenii umpleau în fiecare duminică biserița de lemn, căci popa Man cânta tot mai frumos cu cât îmbătrânea, și spunea cazanii care mergeau drept la inimă.

Moșia nu și-o mai lucra dânsul. O dădea în jumătate oamenilor. El, toamna, n-avea decât să-și deschidă grânarele, grăunțele-i veneau, treierate gata, în saci sătui, în carăle teleguțenilor. Era, de vreo cincisprezece ani încoace, de când îl lăsaseră frigurile moșiei, foarte blând părintele Man. Teleguțenii spuneau:

— Iată un om mulțămit. Iată un popă detreabă.

În vremea aceasta popa-și zidise casă nouă, casa lui, de piatră și cărămidă, casă largă și luminoasă. Oamenii din Teleguța nu mai văzuseră încă așa ferestre mari. A cheltuit mult cu zidirea cea nouă, dar de bani nu se plângea părintele.

— Ce de bucate vinde în tot anul popa nostru, măi oameni buni! spuneau teleguțenii.

Și vindea popa într-adevăr multe bucate, și nimeni nu știa unde pune banii cei mulți.

Îl vedeau că trăiește bine, trăiește din belșug. Deși îi încărunțiseră smocuri întregi din barbă și păr, obrații lui parcă stăteau să plesnească de atâta sănătate, de zvâcnirea undelor calde ale sângelui. În ochii lui era o duioșie, o moliciune care-i împrumuta multă blândețe feței lui bărboase.

Oricare teleguțan îi era prieten. Când întâlnea pe vreunul pe drum, îl oprea, sta cu el de vorbă și-i dădea

sfaturi. Ajuta chiar pe cei săraci, și multe îngropăciuni făcea de cinste.

Trecuse vremea ca Firuța să se mai mărite a doua oară. Bădicul Ioniță și nevastă-sa stăruiseră destul, dar n-au izbutit.

— Cum să-ți mănânci tu tinerețele, fată hai?! E rău că s-a întâmplat așa. Dar n-avem ce face. Morții cu morții, și viii cu viii. Așa-i legea din lume. O țără de avere ai, harnică ești, tânără ești, nu mai aștepta.

Dar fata nu-i asculta.

— V-am ascultat o dată și, vedeți, n-a ieșit bine. Acum lăsați-mă să umblu și eu de capul meu.

La biserică, la morți, la toate serbările creștinești, însă, Firuța era totdeauna de față. Când era ger de crăpau stejarii și ouăle de corb, când era vifor cu lapoviță, când era prin sat o tină de să se îngloade carul gol, Firuța, cât ce auzea clopotul, pornea la biserică.

— Bună femeie văduva lui Nicodim, spuneau teleguțenii când o vedeau cu atâta râvnă pentru cele sfinte.

Și tot la șase săptămâni Firuța ridica un parastas pentru sufletul lui Nicodim și împărțea pomană la săraci.

— Cinstită văduvă, ziceau acum teleguțenii, privind cu sfială la femeia aceasta, care s-a schimbat atât de mult în cei zece ani de văduvie.

Obrajii ei căpătaseră o mare frăgezime, iar în ochi îi plutea o înduioșare stăpânită, dulce.

Popa Man, pe lângă obiceiul ce și-l ținea de mai nainte, de a cutreiera noaptea semănăturile, mai luase un obicei acum. De multe ori în zori, dar mai des după-amiezile, își lua copoul și pușca și pleca după iepuri. Ieșea cu pușca-n spate pe drumul prăfos, și chipul lui voinic apărea când într-o parte, când într-alta a hotarului. Alteori, însă, mai rar, se ducea fără copou. Și atunci își alegea același loc de pândă. Era în partea dinspre apus a Teleguței o pădure, la poalele căreia un teleguțan avea o luncă. În lunca aceasta se cosea mai întâi din tot cuprinsul Teleguței. Și-ndată odrăslea otava moale, aproape tot

trifoi. Și aici, cât ce se însăra, ieșeau iepurii urecheați, cu ochii holbați, să ronțăie din trifoiul tânăr. Ieșeau din pădure, după ce țopăiau în răstimpuri mari prin frunziș, ascultând.

Aici, într-o cotitură de pădure, aștepta părintele Man când venea fără copou. Dar rar se întâmpla să împuște atunci ceva. Căci nu se așeza bine, și mișcarea ușoară a frunzelor îl făcea să-și întoarcă privirea spre pădure, de unde venea Firuța.

De câte ori nu cutezau să se întâlnească noaptea la Firuța acasă, se întâlneau aici, în cotul acesta de pădure. Era ascunzișul cel mai depărtat de sat, pe unde, îndată ce cădeau umbrele sării, nu mai umbla nimeni.

Femeia i se lăsa în brațe, bolnavă parcă. Omul acesta pusese atâta stăpânire pe inima ei, încă de mult, de când era la ei în gazdă, încât Firuța, pentru o întâlnire ca aceasta, era gata să umble ziua întreagă pe câmp, strecurându-se printre semănături, pândind să n-o bage de seamă cineva, până ce ajungea în pădure. Iar aici, în apropierea cotiturii, ar fi așteptat un veac și nu s-ar fi clintit din loc până ce nu venea Man. Ca fată, ca nevastă și ca văduvă, i-a fulgerat de multe ori prin gând întrebarea grozavă: «Cum te poți iubi tu cu un popă? Nu știi că-i față sfântită? Nu știi c-ai să ajungi Talpa-ladului?» Dar șoapta aceasta de opreliște îi ațâța și mai tare simțurile. Și după fiecare întâlnire se mai adăuga o verigă la lanțul ce o lega de Man.

Se întâmpla rar de tot ca la despărțire să-i deie laierămile. Dar când se înduioșa astfel, popa Man trebuia să mai rămână, cu primejdia de a-l apuca ziua la Firuța.

Și totdeauna între ei urmau, atunci, aproape aceleași cuvinte:

— Mă tem, itare mă tem eu câteodată, părinte, de păcat. Să vezi numai, Dumnezeu n-are să ne ierte!

Popa Man nu era niciodată bucuros de vorbele acestea. Încerca s-o mângâie:

— N-ai grijă, fetițo! Ce facem noi, la urma urmei? Facem rău cuiva? Asuprim noi pe cineva? Ce facem noi?

Iacă, ne lăsăm duși de soarta care ne-a legat deolaltă. Ce crezi tu? De nu era așa hotărât, mă putea ținea cineva pe mine în Teleguța? Niciodată! Că eu, pân-a nu te cunoaște pe tine, așa am fost ursit: să cutreier lumea. Hei, și cât am umblat eu, cât am alergat! Numai singur unul Dumnezeu știe. Și-n urmă a fost așa, să ajung în sat și să te cunosc pe tine. Ei bine, să-ți spun eu ceva, un lucru mare: omul nu merge de buna lui voie. O putere mare, ascunsă, neînțeleasă îi poartă pașii. Ce m-a făcut pe mine, acolo, înaintea bisericii, în ziua când mai întâi am văzut poporul din Teleguța, ce m-a **l** acut să-l aleg pe bădicul Ioniță de gazdă? Nu știu. N-am știut nici atunci. Vezi bine, tu ai fost, dar de ce tu, asta nu o știu. Și când te-ai măritat, n-am mai înțeles nici atâta, ș-am crezut că nu ni-i dat să ni se unească drumurile vieții. Ne-am întâlnit în sara aceea în vie, și ni s-au unit. Cine ne-a pus să ne întâlnim? Am căutat noi întâlnirea aceea? Ei bine, să-ți spun, tot puterea aceea neînțeleasă care m-a făcut să aleg casa voastră. Și, după ce nu ne-am vorbit ani de zile, când eu am trăit cu un singur gând, al agoniseli, ți-aduci aminte cum ne-am înțeles îndată? Ai simțit tu atunci păcatul, te-ai gândit la păcat? Nu. Nici eu. Îndeplineam ceea ce nu stătea în puterile noastre să nu facem. Și tu vezi bine că numai de-atunci are viața noastră înțeles. Să-ți însămni ceva, fetiço: puterea aceea neînțeleasă e tare cuminte.

Vorbele acestea le spunea popa Man privind în gol, destul de liniștit. Numai când femeia plângea și mai departe, se scutura deodată, și glasul i se schimba:

— A.cum e de ajuns, înțelesu-m-ai? Acum e o prostie să mai bocești. Ce tot păcat și iar păcat! Știi tu ce-i păcatul? Știe vreun om în lume ce-i păcatul? Îți spun eu că nimeni nu știe! Toți vorbesc de el, dar nu știu ce-i. Dacă orice slăbiciune o iau de păcat, atunci bieții oameni gem cu toții sub povara cea mai grea ce se poate închipui. Atunci eu ar fi trebuit să cad zdrobit de nenumărate ori până acuma. Și toți oamenii. Dar tu vezi că eu trăiesc, alții ca mine încă trăiesc.

Încerca s-o cuprindă ușor, s-o apropie de sine. Dar

femeia, cu toate deslușirile ce i le dădea popa Man, răcea, înțepenea, și ochii, îngreuiți de o adâncă tristețe, priveau în pământ.

Man nu putea răbda. Se scula și voia să plece. Dar atunci femeia dintr-o săritură era de gâtul lui, îl mângâia, îl săruta, îi muia inima, și el se oprea.

— Ți-e drag de mine și acum? Așa-i, Man? Ah! cât ar fi de bine să fii numai Man, să-ți pot zice numai așa, să nu-ți mai zic părinte. Vorba aceasta mi-i grozav de grea.

— Bine, nebuno, nu-mi mai zice niciodată părinte, zi-mi pe nume, zi-mi atunci Emanoile, cum mă cheamă din botez.

— Da, zicea femeia, numele acesta e tare frumos. Da, Emanoil am să-ți zic.

Și începea să-l mângâie iarăși.

— Știi ce-aș mai dori, Emanoile? Să nu se mai lumineze niciodată. Să nu-ți mai văd barba, să nu-ți mai văd haina preoțească. Să te simt numai aproape, să te știu al meu.

Popa Man, la cuvintele acestea, simțea junghiuri reci. De mult băgase de seamă că preoția lui e un sloi de gheață, un caier de întuneric, care de multe ori învăluie inima muierii.

Și-avea o senzație ciudată la gândul acesta. Totdeauna se deschidea parcă o întrebare în sufletul său, o întrebare pe care o simțea amară, dar pe care n-o pricepea. Femeia însă nu-l lăsa să cadă pe gânduri. îl înlănțuia cu brațele moi, pline, și-l întreba:

— Tare mă iubești tu, Emanoile?

— De ce mă întrebi?

— Ai mai iubit tu vreodată, Emanoile?

— Nu, n-am mai iubit, răspundea el acum.

Și cu cât răspundea mai des așa, simțea tot mai mult că-ntr-adevăr dragostele lui de până acum n-au însămnat nimic. Foc de paie. Nici durere, nici bucurie nu i-au adus. Chiar și pe preuteasa lui n-a iubit-o, îi era numai milă de ea când se gândea c-a lăsat-o în lume. Chipul Ilenuței lui i se ștersese cu totul din suflet. În patima ce-l stăpânea

acum, de-atâția ani, preuteasa era moartă pentru el. Când a venit mai întâi în Teleguța și s-a așezat aici, se gândea cu milă la ea; când au început întâlnirile lui cu Firuța, se gândea ca la un dușman, cu ură. Dar de când s-a lăsat dus de patima dragostei ca de-o apă mare și adâncă, la preuteasa nu s-a mai gândit nicidecum. Când îi vine vreodată în minte, umbra ei e așa de ușoară, așa de spălăcită, încât popii Man i se pare că vede un fir de trestie uscată și-l aude cum foșnește în adierea vântului.

Când mergea părintele Man cu copoul la vânat, nu se întorcea niciodată fără iepure. Erau mulți șoldani în porumbiștile satului. Trebuia numai să mergi pe drumurile crescute cu iarbă, printre lanuri, să lași cânele să se strecoare în mândrețea de verdeață și să stai cu cocoșul tras.

Când se întorcea cu vânatul acasă, popa Man era tare bucuros de vorbă, cu toți drumeții.

— Acuma, zicea el, oamenii spun că popii nu i-i îngăduit să umble cu pușca. Dar eu umblu. Moarte de om nu fac. Dar moarte de dobitoc? Doar Dumnezeu de aceea ne-a pus mai-mari pe pământ pe noi, pe oameni, să stăpânim sălbătăciunile.

Zâmbea sub mustața mare și-și vedea de drum, iar teleguțenii, când îl vedeau cu urecheatul, ziceau:

— Popa nostru țelește bine. Asta să fie în bătaie, știu că n-ar trimite gloanțele vântului.

Dar, totuși, popă ca ei nu avea nimeni. Când întâlneau rumânii din satele vecine, nu mai sfârșeau cu laudele. «Popa nostru așa, popa nostru pe dincolo. Slujbă așa frumoasă nimeni nu mai cântă. Cazanii ca el nimeni nu mai spune.»

În strană, în locul lui Ierotei diacul, cânta acum un diecel bălan, cu glas de fată mare. Era o sărbătoare acum să mergi la biserică în Teleguța.

Dar femeia, Firuța, de multe ori avea gânduri ciudate, acolo în biserică. I se părea câteodată că popa cea mare, zdravăn, care e-n altar, nu-i Emanoilul ei. Era atâta cuvioșie, atâta sfințenie chiar în mișcările, în fața și

glasul lui... Dar când îi zărește ochii, tresare cutremurată. Ba da, e Emanoil. Și ea, nemernica, a făcut pe un om ca ăsta să spurce altarul, să batjocorească locașul Domnului! Mare pedeapsă are s-o ajungă! Iată, toți oamenii stau cu capetele plecate când cădelnițează popa, toți privesc cu sfială la dânsul, și n-ar avea de ce, căci totul e o minciună. Da, ea s-a bătut joc de tot satul.

De multe ori, înfricată de gândurile acestea, n-ar fi voit să mai meargă la biserică. Și totuși, când auzea clopotul, trebuia să pornească. Ea trebuie să fie acolo, să observe ce femeie se uită mai deosebit la părintele, să-l apere dacă teleguțenii ar voi să-i facă vreun rău. Căci de multe ori, acolo în biserică, i se părea că oamenii privesc zâmbind întâi la ea, apoi la popa; de multe ori credea că satul întreg cunoaște taina ce le unește sufletele lor păcătoase. Și atunci ura pe teleguțeni și-i era milă de popa. Atunci l-ar fi apărat de tot satul pe părintele Man.

Popa mult lucru nu avea în sat. Din ce trăi avea din belșug, și astfel, peste zi, gândul lui de multe ori pleca să colinde departe. Și ce gândea peste zi, ce judeca, noaptea povestea Firuții. Într-o sară o întrebă:

— Știi la ce m-am gândit eu azi, fetițo?

— La ce?

— M-am gândit că dacă ai ști tu cine-s eu, popa Man, m-ai iubi tu încă?

Femeia se retrase puțin și-l privi cercetătoare.

— Ce vrei să spui cu asta?

— Multe vreau să spun. Dar mai bine tac. Văd că tu de-acum te temi de mine.

— Nu mă tem, dar tu nu mi-ai pus niciodată întrebarea asta până acum.

— Ți-e frică, muiere, văd eu că ți-e frică, și de aceea nu-ți spun. M-am gândit că ar fi bine... dar acum judec altfel. În sfârșit, nu-i lucru mare. Niciun om nu cunoaște pe altul. Chiar de ți-ar spune toată istoria vieții lui, ce-ai ști tu? Nu ți-ar putea spune o minciună? Și de n-ar fi minciună, în sufletul unui om poți ceti vreodată?

— Tu ești popa din Vâlcea, zise femeia deodată.

— Ei, iaca, să-ți spun, nu-s popa din Vâlcea.

— Dar n-ai zis tu așa? Nu mi-ai spus tu?

— Am mințit, zise popa zâmbind.

Femeia se luminează deodată:

— Văd eu că glumești. Vrei să mă sperii. Cum, făcu ea repede, înfiorându-se, tu vrei poate să mă sperii ca să mă părăsești?

Man începu să-i tâlcuiască, dar numai frânturi din vorbele lui s-auzeau. Plânsul, vorbele aprinse ale femeii umplură casa.

— Ți-e dragă alta, asta ai vrut să spui, gemu ea în urmă, zdrobită.

— Liniștește-te, nebuno, nu-i adevărat! Credeam că-i bine să știi istoria vieții mele, să văd de mai ții ș-atunci la mine. Cine știe ce se poate întâmpla! Se poate s-o auzi odată de la cineva. Dar acum nu-mi mai pasă! Acum știu că, oricine aș fi, ești legată amarnic de mine.

Și Emanoil o îmbrățișă cu duioșie.

După un răstimp zise popa:

— Ce ticăloși suntem noi, oamenii, câteodată! Ni se pare că nu prețuim nimic, că nu mai putem nimic. Și-apoi deodată simțim iarăși putere de uriaș în noi. Dintr-o vorbă, dintr-un gând, „sufletul nostru crește, își ia zborul lui cutezător și vedem că toate ne sunt cu puțință.

Tăcu un răstimp, dar femeia nu răspunse.

— Noi, adaoase el, ne putem face fericiți ori nenorociți după cum lăsăm aripile să zboare: așa cum le cârmuiește inima noastră, care simte binele, ori după cum dăm cârma minții. Crezi tu, femeie, în viața veșnică, dincolo de moarte?

Popa puse întrebarea asta trist și abătut, ca purtat de gânduri depărtate și amare.

— Cred, răspunse femeia. Cum n-aș crede?

— Și trebuie să crezi. Dar spune-mi: pricepi tu ce va fi viața aceea? Asta n-o știi, asta suflet de om n-o poate ști. Eu m-am gândit adeseori, dar n-am putut afla nimic. Ei bine, dacă nu poți ști cum va fi dincolo, să n-ai dreptul să ți-o trăiești pe aceasta de acum așa cum afli tu că-i bine?

Femeia nu pricepu. Îi zise:

— De ce mă întrebi astfel de lucruri pe mine?

— Nu știu nici eu. Dar n-am pe altul pe nimeni, și trebuie să te întreb. Dacă ai ști să-mi dai un răspuns, mi-ai aduce o mare ușurare.

Firuța pricepu că popa-i supărat, începu să plângă, și acesta fu răspunsul ce i-l putu da. Fu bine ș-atâta. Popa Man o mângâie, vorbiră apoi de alte lucruri. Și din sara aceea Emanoil Man se simți mai legat ca oricând de văduva lui Nicodim. Întâlnirile lor de cele mai multe ori erau însă pline de bucurie. Rar se-ntâmpla să-i copleșească o tristețe neînțeleasă, o frică, o presimțire de nenorocire.

Firuța își vedea, peste zi, de agoniseala ei, ținea slugă, ținea car cu boi. Teleguțenii nu se mirau că văduva lui Nicodim e totdeauna bine îmbrăcată - de când era fată teleguțenii tot așa o știau.

Casa ei, îndată ce se însăra, sătenii o înconjurau. Unii chiar credeau că vine, noaptea, Nicodim acasă, alții nu mai credeau, dar toți înconjurau primejdia. De cele mai multe ori popa venea de cuvreme, îndată ce se lăsa noaptea. Rar întâmpina vreo piedecă, încât trebuia să mai colinde cu murgul lui pe hotarul Teleguței.

V

Teleguțenii povestesc și acum ce-au auzit din bătrâni. Zice că-ntr-o sară din Cireșar sosi în Teleguța o jupâneasă. Înaltă și uscățivă, trecea grăbită pe drum, nu dădea binețe nimănui, ci se îndrepta spre casa părintelui Man. Și nu peste mult deschise porțița și dispăru în curtea popii. Oamenii nu știau cine-i, nu știau ce caută la popa. Dar părintele Man era acasă în sara aceea, femeia intră la dânsul, și ușa n-a mai deschis-o nimeni până dimineața.

— Vreo rudenie de-a popii, șopteau slugile prin curte.

— Vreo soră, poate, ziceau alții.

Iar pe drum, pe la porțițe, încă în sara aceea teleguțenii începură să creadă tot mai tare un zvon, o vorbă ce-o stârni o bătrână din sat:

— Asta-i preuteasa popii Man.

Și începură să se gândească la ceea ce până atunci

nu luaseră în seamă.

— Popa a trebuit să aibă o nevastă, își ziceau. Nu ne-a vorbit, nu ne-a amintit o singură dată de ea. Unde-a lăsat-o, de ce-a părăsit-o? Cum a stat atâta amar de ani singur, fără nevastă? Ce suflet e în popa acesta?

Și deodată oamenii începură să se neliniștească, începură să încerce a pătrunde în tainele vieții părintelui. Și deodată omul acesta, cu care se obișnuiseră de-atâta vreme, care le plăcea, apăru ca un străin înaintea lor. Ca și când acum le-ar fi căzut mai întâi în sat.

În noaptea aceea părintele Man nu ieși nicăiri. Firuța în zadar îl așteptă, în zadar se frământă toată noaptea cu gândurile.

Emanoil Man nu pricepu ce caută jupâneasa aceea la el acasă. Crezu în urmă că-i o străină care vine să-i ceară un sfat, ca la un duhovnic, și o conduse în odaia lui, unde-și avea cărțile. Femeia părea venită de pe un drum tare depărtat. Era ostenită, veșmintele ei erau terfelite, pline de praf, sfărtecate.

Șezu pe-un scaun, și ochii ei tulburi rătăciră prin cameră. Apoi zise cu silă:

— Ce mai faci, Emanoile?

Popa tresări, privi nedumerit la străină. De unde îl cunoaște? De unde știe că-l cheamă Emanoil? Nu putu răspunde.

— Ce mai faci, Emanoil Manovici? îl întrebă a doua oară femeia, cu glasul plin de silă și de durere.

— Ce să fac? Bine. Dar cine ești dumneata, de unde-mi știi numele, ce cauți la mine? răspunse acum repede popa.

— Hei, cine să fiu? Iaca, o muiere, iaca, o muiere năcăjită. Umblu și eu așa prin lume. Ce să fac? Umblu prin lume.

— Și privirea ei rătăcită se purta greoi prin casă. Nu căuta la popa, nu privea anumit la ceva. Stătea plecată de spate.

— Să-mi dai ceva de mâncare, zise ea. N-am mâncat de azi-dimineață. Și simt așa o rozătură ciudată iac-aici, și

arătă cu mâna, cu degetele încârligate, spre pânțele.

— Dar cine ești tu, femeie?! zbieră acum popa, cu glasul schimbat de groază, cu fața palidă ca de mort.

— Nu striga așa tare, zise femeia, adunându-se ca un arici. Nu zbiera, că mi-e frică. Dă-mi, tu, Emanoile, ceva de mâncare.

Popa-i aduse repede bucatele. «Ce nenorocire, Doamne, se gândi el, să-mi cadă o nebună în casă, acum, în puterea nopții!» Se trase deoparte, pe-o laviță, și privea la femeia care îmbuca lacom. Ochii, gura, obrazul ei, toate păreau cuprinse de zgârciuri.

Dar îndată ce se sătură, pe fața ei se așeză o liniște mare, o îndestulare plină de pace.

— Îți mulțămesc, zise ea. Tare mi-a fost foame. Acum ți-ai făcut o pomană cu mine. Dumnezeu are să-ți răsplătească.

Se ridică încet, își luă cârja în mână, plecă, dar când să iasă pe ușă, se întoarse deodată înapoi, spre spaima popii.

— Era să-mi uit. Era să mă duc. Dar eu am venit aici c-o treabă mare. Nu șade aici Emanoil Manovici, popa din Teleguța? Și privi la popă ca și când acum l-ar vedea mai întâi în viață.

— Aici, muiere, aici locuiește. Eu sunt Emanoil Manovici.

Jupâneasa privi voioasă la el; surâse.

— Așa? Tu ești? Da, adevărat. Iată că acum te cunosc. Bine! Ce mai faci tu, Emanoile?

Pe popa Man îl cutreierau fiori reci, și sudoarea îi îmbrobonă fruntea. Ce să facă el cu femeia aceasta? Ca o volbură de teamă îi umplea din când în când sufletul, apoi sufletul îi rămânea gol, rece.

— Ce pot să-ți dau, cu ce să te ajut? zise el.

— Pe mine? Cu nimica. Eu am venit aici. Acum eu nu mă mai duc de la tine. Bine că te-am aflat. Și zâmbi iar, cu mult amar.

— Ce vei face tu aici la mine? Săracă femeie! Dumnezeu știe ce-i avea pe suflet. Se poate că mari

păcate...

Femeia se ridică deodată; ochii ei priveau speriați acum, se părea că vrea să scape de undeva.

— Da, zise ea ascutit, cu glasul schimbat, frânt. Eu am făcut mari păcate ș-am venit la tine să mă spovedesc. Auzi, Emanoile Manovici, ce am să-ți spun. Am să-ți spun lucru mare, dar tu să taci, tu să nu strigi; în casă vreau să fie liniște.

Ea șezu din nou, ridică un deget lung, slab, spre tăcere, și începu: — Eu am ucis un om. Dar nu un om cu păcate, ci un copil nevinovat. Copilul dormea în pat lângă o femeie, și era copilul acela tare frumos, dar femeia era tare nenorocită. Fusese frumoasă odată, avea ochi albaștri, ca cicoarea, și un păr... Doamne, ce mai păr!

— Femeia își duse o mână la cap, pipăindu-și părul prin broboada veche și spălăcită.

— Fusese femeie frumoasă și-i era drag bărbatul. Dar el, mișelul, o înșală, o părăsi și plecă în lume. Rămase femeia cu lacrimi pe obraz, și lacrămile ei nu se mai uscau. Îl dorea pe cel dus, îl aștepta cu patimă să se întoarcă. Dar el nu mai venea. Oamenii începură să scoată vești rele despre cel dus, începură să-l ocărăscă. Femeia lui, pe care eu o știu, se topea văzând cu ochii. Eu băgăm de seamă ce se întâmplă în casă. Vedeam bătrânii supărați, vedeam copilul nevinovat cum surâdea în așternut. Începuse să zică «. mama». Și nu știu cum începuse să zică și «tata». Tată-tău, se gândea femeia aceea, e un mișel și un ticălos. Dar îi plăcea când pruncul spunea vorba asta. Își amintea de cel dus, și lacrimi îi porneau de la inimă, căci cu toată inima îl iubise pe cel depărtat. Eu urmăream de-aproape durerea acelei femei. Și cu cât o vedeam mai pierită, simțeam o mai mare ură pentru copil. Semăna leit cu tatăsău. Îmi pusesem în gând să o răzbun amar pe femeia aceea. Și astfel m-am hotărât să-i omor copilul, s-o scap de amintirea celui dus, iar eu să plec în lume, și să tot merg, până unde voi întâlni pe fugar. Ș-ascultă acum, Emanoile, ce am făcut...

— Femeia sări de pe scaun, privi aiurită în jur de

sine, căzu frântă la loc și zise: într-o noapte dormeau și femeia și copilul, și era o liniște de moarte în casă. Eu mă scol tiptil de unde păzeam, și dintr-o săritură am fost la pat. Ghearele mele se încheștară adânc, ca de uliu, în grumajii albi și fragezi ai copilului. Când strigă mama deznădăjduită, când săriră bătrânii din somn să pună mâna pe mine, eu nu mai eram. Rătăceam undeva departe. Plecasem ca pe aripi de vânt, să-l caut, să-l aflu pe tatăl copilului. Hei! suflet de om nu poate ști ce s-a coborât în sufletul acelei femei după ce-și văzu copilul ucis. Din părul ei frumos abia mai rămaseră câteva smocuri, tot și l-a smuls, și în zbierătele oamenilor care căutau pe ucigaș, de frică, își pierdu mințile. Cu mine are noroc. Dacă eu n-aș fi, mișelul acela de bărbat al ei ar trăi mereu în tihnă undeva, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat. Ea, sărmăna, după ce și-a pierdut mintea, nu mai putea să-l caute. Dar eu trebuie să-l aflu, trebuie să-l găsesc.

Aici femeia privi mai întâi pe popa Man în ochi. Îl privi îndelung, cu sete, cu dor, cu patimă, și deodată zvâcni de pe scaun în hohot de râs:

— L-am și aflat! Asta-i! Tu ești, Emanoile, tu ești popa cel fugit.

Și după hohotul de râs cu care spusese cuvintele, o copleși un plâns zguduitor. Săreau zdrențele pe dânsa, și lacrămile-i curgeau păraie.

Popii Man, de când își începuse străina povestirea, i se pusese un junghi la inimă. Și cu cât înainta cu vorba femeia, junghiul acela îl înțepa, intră tot mai adânc, oprindu-i inima să mai bată. La glasul cu care povestea jupâneasa, îi veni o amintire tare depărtată. Cunoștea ceva din glasul ăsta. Dar de demult, vor fi douăzeci de ani de-atunci. Când însă femeia îl pironi cu ochii ei tulburi, junghiul acela-i pătrunse de tot inima, și părintele Man albi cum îi varul. Capul îi căzu în piept, barba lui mare, căruntă, se răsfiră în neorânduială, și un horcăit ca de animal înjunghiat îi ieși din piept. Pe jupâneasa asta abia acum o cunosc: era Lenuța, preuteasa lui.

Femeia, după ce isprăvi cu plânsul, se ridică, se

apropie de popa Man și-l atinse pe umăr:

— Scoală, Emanoile, îi zise, eu n-am să-ți fac nimic. Eu o să te apăr de vrăjmași. Eu n-am să încep acum a răzbuna pe biata Lenuța, preuteasa.

Emanoil Manovici însă nici nu se ridică, nici nu putea zice o vorbă. Stătea așa, frânt, înlemnit, cu pleoapele lăsate.

Femeia începu să-l mângâie pe frunte, pe păr, pe barbă. Deodată se opri și zise:

— Ai îmbătrânit, Emanoile. Barba ta-i cărunță.

— Suspină și-l mângâie din nou.

— Ah! săracul Manoilul meu, cât îi el de supărat acum! Durerea i-a legat limba și i-a uscat lacrămile.

Popa auzea cuvintele, pricepea glasul cunoscut și, ca într-un vis urât, își deschise puțin pleoapele, arătându-i luminile tulburi.

— Ce ai pățit tu, sărmană femeie? zise el cu glas adânc.

— Eu? strigă dânsa. Eu n-am pățit nimic! Cu mine nu-i nimic. Dar a pățit ceealaltă, Ilenuța, săraca preuteasă! De dânsa-i rău. Preuteasa și-a pierdut mințile.

Emanoil Manovici se trezi greu. Tot trupul și-l simțea frânt, ca bătucit, abia-și putea ridica brațele și picioarele. Se șterse la ochi, privi prin cameră, ca și când ar fi vrut să știe unde se află. Stătu apoi mult pe gânduri. Încerca să afle un razim, căci simțea cum se afundă ca-ntr-o prăpastie. Gândul mântuitor i se ivi întâi ca o slabă dâră de lumină. Dar lumina aceea creștea năprasnic, i se păru că inundă deodată odaia întreagă. Asta nu-i preuteasa lui, nu-i Ilenuța! E o biată nebună, care s-a rătăcit la dânsul. Ah! cum nu s-a gândit mai devreme că-i cu neputință să ajungă până la el o femeie din așa depărtări?! El nu-i trimis de niciun vlădică aici în sat, pe el nimeni nu-l cunoaște, nimeni nu știe cine-i. Chiar să fi plecat Ilenuța în urma lui, cum l-ar fi putut afla?

Și lumina ce-i străbătu toată ființa îl încălzi, îl întineri. «Iată, își zise el, o femeie nenorocită. A umblat prin lume și-a auzit de un Emanoil Manovici - atâta tot.»

— Femeie, zise popa, ridicându-se. Stai și ascultă-mă acuma tu. Ceea ce spui, eu nici nu cunosc și nici nu știu. Am lăsat să crezi că-s Emanoil Manovici, ca să te liniștești. Nu mă poți cunoaște. Pe mine nimeni nu re-a știe. Ți-am dat demâncare, iată niște bani de drum, pleacă în știrea Domnului.

N-apucă să-i deie banii. Femeia plesni palma întinsă, și banii se dungară, țâmcănind pe podele, pe sub pat.

— Hei, tu, tot ticălos mi-ai rămas, Emanoile! zise, liniștindu-se în grabă.

— O tristețe mare, ca-n fața unei gropi iubite, se așeză în ochii și pe fața femeii. Și tristețea aceea limpezea tot mai mult privirile ei. Plângea acum domol, suspina ca un om în toată firea.

— Crezi tu, Emanoile, că nu te cunosc? începu femeia, privindu-l cu tristețe.

Așa cum se uita femeia la dânsul, cum vorbea acum, nu mai arăta cu nimic că i-ar fi mintea tulbure.

— Visezi, biată femeie, răspunse popa înfiorat.

— Nu visez, Emanoile. Pe tatăl tău l-a chemat Petru și a fost neguțător de porci.

— Da, tata a fost neguțător mare. L-a cunoscut multă lume. Ai putut auzi și dumneata ceva, răspunse popa, încercând să se liniștească. Lumina de mântuire, în care se înecase o clipă, începu să se clatine.

— L-au putut cunoaște mulți, continuă femeia, dar nimeni nu știe cum a murit... Eu știu.

— Cum? întrebă popa privind-o țință.

— L-au împușcat. L-au împușcat când trecea Dunărea.

— De unde știi asta, nenorocito? răcni acum părintele, sărind de pe scaun, ca mușcat de șarpe.

— Tu mi-ai spus, zise femeia cu durere. Știi, ne plimbam odată prin grădina noastră. Plouase o săptămână încheiată, și râul care trecea pe la fundul grădinii venea cu valuri mari. Ne-am oprit să-l privim. Tu ai început să tremuri, ochii ți s-au întunecat, și eu te-am întrebat, cu inima neliniștită, ce ai. Atunci mi-ai spus istoria lui Petru.

Ne întorceam spre casă și mi-ai spus că tu...

Popa îi astupă însă gura cu palma lui lată:

— Destul, destul, ajunge, nenorocito!

Glasul lui avea asprimea vântului, în obrajii lui părea că s-au împlântat ghearele unei pasări de pradă, și ochii lui de păcură încremeniră aprinși, ca doi ochi de lup flămând în noapte.

Razimul pe care crezuse că-l află mai nainte, îi lunecă pentru totdeauna de sub picioare. Îi păru pe-o clipă că trebuie să-și adune toate puterile să se țină în aer, cu o putere supraomenească, pentru că pământul s-a deschis să-l înghită. Într-o clipă, ca o fulgerare, avu simțământul acesta, dar în clipa următoare, înnebunit, izbi cu pumnul încheștat în capul femeii, care stătea plecată pe scaun înaintea lui. Izbi cu sete, ca-ntr-un dușman pe care i-a reușit să-l pună sub genunchi.

Femeia gemu de durere și căzu întinsă, cu fața în jos, pe podele.

În clipele care urmară, în odaie fu o tăcere de moarte. Fâșăitul domol al merilor pătrundea prin ferestre ca niște șoaapte depărtate, reci. Popii Man îi fulgeră deodată prin cap să deschidă fereastra, să sară în noapte și să alerge, să nu se mai oprească. Dar ce se va întâmpla cu femeia? Nu-i moartă, o vedea cum se cutremură din o înid în când. Felmeia aceasta era într-adevăr nevastă-sa. Încercă să se gândească la trecut, dar nu putu. Nu se putea gândi la nimic. Stătea așa, înmărmurit, așteptând să se prăpădească lumea.

Într-un acces de furie, femeia sări drept în picioare, și, cu privirea rătăcită, alergă spre ușă.

— Stai, muiere! Stai, nenorocito! zise popa, prinzând-o. Unde vrei să mergi? Stai aici. E noapte afară.

— N-ai să dai din nou? întrebă femeia cutremurându-se, privind mâna mare a lui Man.

— Nu.

— Nici n-ai să mai strigi? întrebă din nou, aiurită, mergând după popa, care o trăgea de la ușă.

— Nu, răspunse acesta.

Ea se așeză pe scaun, umilită, frântă, ca un câne bătut căruia i-ai rupt spinarea.

— De la mine tu nu mai poți pleca, îi zise popa. Aici ai să rămâi câte zile vei mai avea.

Femeia-l privea, fără să-l mai cunoască. Se ridică în silă și zise:

— Eu trebuie să plec. Trebuie să aflu pe Emanoil Manovici.

Dar popa, arzând de friguri, o luă de mână, o duse într-o odaie vecină și încuie ușa.

Popa rămase privind în gol, privind stăruitor și încordat. Ședea după masă și simțea cum i se răcesc picioarele, cum îi îngheață spatele.

Trecuse miezul nopții când se trânti îmbrăcat în pat. Vreme îndelungată un singur gând îi stăruia mereu în minte: cât de repede înnebunesc oamenii! I se părea ciudat că-i atâta liniște în casă, afară, în gândul și în inima lui. I se părea ciudat că-n loc de cap are un uriaș glob de sticlă, rece, înghețat, prin care poate privi. Oricine ar veni ar putea pătrunde cu privirile prin capul lui. Și inima lui, inima nici nu-i mai bate. Se pipăie la stânga, n-o mai simte; se pipăie la dreapta, n-o află nici acolo. Nici nu se putea gândi să doarmă. Îi părea că niciodată nu va mai ști ce-i somnul. Dar afară se izbi ceva frângându-se lângă fereastră. Popa tresări, își zise: «Nu-i nimic, a căzut o țiglă de pe acoperiș».

Ca o ușurare, ca o mângâiere, după zgomotul acela, prin mintea popii Man începură să apară icoane sfioase întâi, apoi tot mai clare, tot mai luminoase, care se închegau într-un șir lung, nesfârșit, crâmpieie din viața lui. Și popa Man se minuna cum le poate vedea așa de limpede, mai clare ca un lucru ce-i stă înaintea. Începu să se gândească la viața lui, nu numai s-o vadă, ci să și judece asupra întâmplărilor.

Se trezise, copil, într-un sat bănațean, aproape de granița țării sârbești. Tatăl său era sârb de neam, unul Petru Manovici, neguțător de porci, iar mamă-sa româncă. Satul lor era mare și puternic și avea școală vestită în **g** -

Opere, vol. 5 - Agârbiceanu toată împrejurimea. Aici a umblat popa Man mai întâi la școală. În sările de iarnă, din patul lui, de lângă cămin, vedea de multe ori fețe ciudate de oameni bărboși, fețe străine, la ei în casă. Povesteau încet, lăaig-un pahar cu vin, cu tată-său, povesteau cu capetele unul într-altul. Mamă-sa venea rar în odaia aceasta, când erau oamenii cei străini acolo: aducea vinul și mâncarea și iar ieșea afară. Dacă se-ntâmpla vreodată să-și facă de lucru prin odaie, să vină la băiat, la Emanoil, bărbatul privea urât la ea, și, dacă rămânea și atunci, popa Man își aduce aminte cum răcnea tatăl lui:

— Muiere, nu pleci odată? Aici nu-s vorbe pentru muieri!

Atunci nevasta ieșea, iar Petru Manovici se apleca iar la bărbații cei bărboși. Vin, își aduse aminte popa Man, se bea mult în sările acelea la ei în casă, dar ortacii de la masă niciodată nu vorbeau tare. Popa Man a văiut mult bănet pe masa aceea vopsită galben, mult aur și multe hârtii, care se împărțeau între ortaci.

Când străinii se depărtau, Petru Manovici îi petrecea totdeauna, dar băiatul Emanoil nu auzise niciodată porțița scârțâind.

Mamă-sa se vedea că nu era bucuroasă de vizitele acestor străini. Totdeauna când soseau, îngălbenea și părea că o scutură frigurile.

De multe ori, între bărbat și femeie, după ce plecau străinii, Emanoil auzea vorbe aprig rostite, sfezi aprinse.

— Petre, Petre, îi zicea femeia, lasă-te de oamenii aceștia, că n-are să ne fie bine pe urma lor.

— Ți-am spus să nu te amesteci. Eu îs bărbat la casă, eu poruncesc! Un cap de femeie ce poate pricepe?

— Pricep atâta, că nu-i bine. Cu acești tâlhari...

Dar Manovici, îndată ce auzea cuvântul acesta, își ieșea din fire, zbiera, amenința cu pumnul.

Băiatul Emanoil se aduna ca un arici în colțul patului și asculta îngrozit. Dar mamă-sa, se vede, era o femeie cuminte: nu mai zicea nimic, ci ieșea în curte și plângea cu lacrimi amare, blăstămându-și viața.

Emanoil la început se îngrozea de străinii aceia. Dar încetul cu încetul s-a obișnuit cu ei, ba aștepta cu patimă sările de întâlnire. Când vedea grămăjoarele de aur pe masă, ochii lui se aprindeau, și o veșnicie ar fi tot privit la strălucirea aceea caldă.

Petru Manovici lipsea cu săptămânile de-acasă. Umbla după negoțul lui și cutreiera multe sate, multe orașe. Când se întorcea, era totdeauna mulțumit, vesel și aducea copilului jucării.

Popa Man își amintește că de câte ori venea tată-său acasă, spunea femeii:

— Tu muiere, pe Emanoil o să-l văd popă. Acuma, eu sunt așa cum sunt, dar pe băiat mi-l vreau popă. E bun lucru azi să fi popă.

Și după ce-a isprăvit cu școala de la ei din sat, Emanoil se trezi, fecior de cincisprezece ani, că-l ia tatăl său într-o dimineață în căruță, o umple cu straie, cu de-ale mâncării și iese din curte, pe când mamă-sa plângea la porțiță.

— Am să te duc la oraș, Emanoile, și am să te fac popă, îi zise Manovici după ce ieșiră din sat.

Popa Man își aduce apoi aminte de anii petrecuți la o mănăstire afumată și părăsită. Erau doar șase călugări și trei-patru candidați la preoție. Aici învăță în scurtă vreme sârbește și începu să priceapă slujba din biserică și vorbele călugărilor.

Viața de aici, însă, la început, nu-i plăcu lui Manoil. Dar îndată ce învăță sârbește, îndată ce i se deschiseră ochii să vadă ce-i în mănăstire și ce-i în jurul ei, băiatul lui Manovici se simți la largul lui. În scurt timp cunoscute toate tainele mănăstirii, adică ale călugărilor. Călugării, văzându-l isteț, și-l făcură repede prieten și părtaș al petrecerilor lor.

— Al dracului copilul contrabandistului Manovici, zise într-o zi egumenul, are simțuri de vulpe bătrână!

Emanoil auzi cuvintele, dar nu pricepu vorba aceea «contrabandist», și era tare bucuros că sfințifelor începură să se teamă de dânsul. Aceasta o simțea el, căci

altfel călugării nu l-ar fi luat de tovarăș la petrecanii.

Popa Man vedea și acum bețiile grozave ce se făceau în mănăstirea aceea întunecoasă și veche. Ce vinuri, Dumnezeuule, ce rachiuri și ce mâncări!

Călugărașul Emanoil nu era legat de mănăstire. Putea ieși când voia, putea sta cât îi plăcea. Și de câte ori se-ntorcea din colindările lui prin oraș și prin preajma mănăstirii, prin sate, avea totdeauna o veste pentru fiecare părinte.

El a înțeles în grabă că oamenii aceștia cu haina lungă n-au niciun Dumnezeu.

Își aminti popa Man de cea dintâi aventură tinerească avută la mănăstirea aceea, din care se puse pe picior de război cu un frate întru Hristos. Dar n-apucă să se limpezească treaba de va mai rămânea și pe viitor prieten al călugărilor, când într-o după-amiază se trezește cu mamă-sa, plânsă și amărâtă.

— Să vii acum îndată, Emanoilul mamei, acasă.

Pe Petru Manovici îl împușcaseră când încerca să treacă Dunărea din țara sârbească. Trupul lui s-a cu I undat în apa tulbure, hrană peștilor.

Mamă-sa suspină cât ținu drumul, și din când în când îi zicea lui Emanoil:

— Am știut eu că așa are să se întâmple. Cât i-am tocat la ureche să se dezbare de tâlharii aceia...

Acasă, tânărul Emanoil Manovici nu avea stare. În trupul lui tânăr, vânos, umbla argint-viu, și ochii lui ardeau neliniștiți. Mamă-sa încerca să-l pună la lucru, să-l obișnuiască cu traiul de-acasă, dar lui Emanoil i se ura cu toate și umbla lela prin sat cât îi ziulica.

Și într-o sară se trezește Emanoil cu trei bărbați, străini după port și după vorbă, că intră în casă. Mamă-sa era la o vecină.

— Bună sara, ziseră noii-sosiți. Dacă nu ne înșălăm, tu ești Emanoil Manovici, feciorul lui Petru.

— Așa-i, răspunse acesta.

— Ascultă, Emanoil Manovici, zise tot cel dintâi. Pe tatăl tău, pe Petru, l-au împușcat pe Dunăre, și trupul lui l-

au mâncat peștii. Ți-a fost drag ție Petru Manovici?

— Și-l ținui din doi ochi de păcură.

— Drag, răspunse feciorul, cutremurat de amintirea mortului.

— Acest Petru Manovici a fost ortacul nostru cel mai prețuit. Noi intram în foc unul pentru altul. Dacă ți-a fost drag prețitul nostru, tu, Emanoil Manovici, trebuie să-l răzbuni. Trebuie să ne ajuți nouă să-l răzbunăm.

În inima feciorului zvâcni o undă puternică și zise:

— Am să vă ajut și cu viața.

Își strânseseră mâna, și încă în noaptea aceea pieri cu străinii și trecu râul învăluit în ceață.

Mamă-sa a început să-l bocească ca pe un mort. Simțea dânsa unde a dispărut el. De când îi văzuse luminile acelea jucăușe în ochi, o săgeată amară o străpunsese, simțind cum samănă cu tată-său. Dacă o întrebau oamenii, vecinii: «Unde-i Emanoil?», le spunea că s-a întors la mănăstire. Doamne, cât ar fi fost și pentru ea de liniștitoare vorba aceasta, dacă ar fi fost adevărată! Cât ar fi dorit ea s-ajungă feciorul ei popă, să slujească liturghia în biserică! Și-și făcea muștrări că nu l-a lăsat la mănăstire. Dar ea atunci, la vestea cea grozavă, își pierduse capul și simțise că trebuie să-și țină copilul lângă ea.

Vreo trei ani a rătăcit prin lume, cu ortacii tatălui său, continuând negoțul bătrânului.

O dată, își aduce bine aminte popa Man, și-a simțit moartea tare aproape. Într-o furtună pe Dunăre, pieriră toți soții lui în valuri, și el abia scăpă cu viață.

Atunci s-a făcut o mare schimbare într-însul. Sângele i se potoli, gândul i se luminează și-i veniră mai întâi pe buze cuvintele: «Sărmana mamă!». S-a simțit într-o prăpastie plină de glod, cu sufletul ticăloșit, și cel dintâi gând de îndreptare i-l aduse amintirea maică-sii.

Se scutură o dată, se ridică și, după multă cale, ajunse acasă.

A doua zi s-a dus într-alt oraș, unde era vlădica, și i-a spus ce are pe suflet: că a stat peste doi ani la mănăstire,

știe slujba bisericii și ar vrea să se preoțească.

Vlădica-l privi mulțumit pe tânărul înalt și frumos. Luptele sufletești din zilele din urmă dăduseră feței sale tinere multă cuvioșie.

— Se poate, fiule. Numai întâi să-mi aduci adevărul de la sfinții părinți, și vezi să te căsătorești. Ori poate călugăr vrei să fii?

— Nu, sfinția-ta, popă la sate vreau să fiu.

N-au trecut trei luni, se însură, se preoți și-și câștigă și parohie.

De partea aceasta a vieții lui, popa Man ar fi voit să nu-și mai aducă aminte. Trăise bine un an și jumătate cu preuteasa lui. Femeia lui îl iubea cu patimă și se alipea de ființa lui puternică, întocmai ca iedera tânără de stejar. Preuteasa lui, Lenuța, era fată de preot, avea trupul gingaș, părul mătăsos și doi ochi ca doi picuri mari din seninul cerului. Poporării țineau la el, căci avea glas frumos, slujea minunat și era om harnic.

Dar era aici în sat un logofăt la moșia boierească, și logofătul acela avea o spălătură de nevastă. Frumoasă femeie, dar a dracului. Își pusese ochii pe popa, și cum bărbatul ei era puțin pe-acasă, căuta în toate chipurile să și-l apropie pe Man. S-a dus întâi, fără să bănuiască nimic rău; s-a dus apoi, atras de o putere mare, ca și când ar fi fost înlănțuit de lanțuri tari și grele. Și-n urmă fugi cu ea în lume. Cât au trăit laolaltă? Mai nimic. Dar pornit odată, nu s-a mai întors acasă. Și-a făcut cărți mincinoase și-a început să colinde prin lume, adunând milă pentru biserici. Astfel ajunsese în urmă și în Teleguța, în apropierea sfintei învieri. Aici a dat cu ochii de Firuța. Frumoasă fată, voinică fată...

Amintirea Firuții îi aduse popii toate gândurile acasă. Abia acuma începu să simtă toată nenorocirea ce îl lovise în noaptea aceasta. Ce-o să facă el acum?

S-o lase, să fugă din sat, să se spânzure? Simțirea i se trezi puternică, aprinsă.

Sări din pat. În ferestre băteau zorile dimineții.

— Eu aici am să rămân, zise popa cu glas tare. O

viață de om nu se sfarmă pentru un nebun ce ți-a ieșit în cale.

Cine-a venit la dânsul? O femeie nenorocită. Ce-a făcut el? A alungat-o? Nu. Ca un creștin și preot adevărat, a lăsat-o în casa lui, i-a dat demâncare, i-a dat un loc de hodină. Așa vrea el s-arăte mila creștinească, să rămână femeia la el acasă cât va voi, cât va avea zile. Și teleguțenii or să zică: «Cinstit popă, popa nost».

Dar un ghimpe îl înțepa încă la inimă. Ce are să fie dacă femeia, odată, se va mai limpezi la minte pe câteva clipe, ca-n noaptea trecută, când a început să-i descopere viața? Are să spună la o vecină, are să dezvăluie taina ce-l acopere. Atunci?

— Asta n-are să se întâmple! zise popa cu glas tare.

Încă în dimineața aceea spuse slugilor să se poarte bine cu femeia: că e o biată nebună, care nu va strica la nimeni nimic și pe care el a luat-o în casă, să nu mai umble rătăcitoare prin lume.

Popa Man patru zile nu părăsi casa. Mergea des în odaia femeii, se auzea înăuntru de multe ori glasul puternic al popii. Când ieșea în curte, popa Man stătea tot mai bucuros de vorbă cu slugile:

— E o femeie nenorocită. Are să mai iasă și prin curte. Nu strică la nimeni nimic, așa le spunea.

În cele patru zile Man se convinsese că preuteasanti va mai spune o vorbă despre dușmanul pe care-l urmărește. Se făcuse blândă, aproape se târa la o vorbă, la o privire a popii. Părea că-și uitase cu totul istoria aceea. Începu să mănânce cu lăcomie, și trupul ei începu să se învioneze. Îi făcuse popa rând de ceva haine, și femeia se bucura ca un copil, săruta straiile nouă, și de-atunci începu să privească la Man cu dragoste, cu bunătate, cu umilință.

Părintele crezu că a isprăvit cu bine tot, și se simțea mulțumit; i se păru chiar că nimic nu se întâmplase în viața lui tihnită. Dar când ieși mai întâi pe uliță, i se păru ciudat că ochii trecătorilor se ațin după dânsul. Nicicând până acum oamenii nu se opriseră în drum să privească după el. Teleguțenii vedeau ceea ce el nu vedea: popa Man

îmbătrânise tare. Părea că-i ceva frânt în el; umbla aplecat de spate, ca și când ar duce o povară grea.

Când crezu că își poate începe viața lui obișnuită, popa Man simți o mare neîndemânare, o stângăcie ce-l umplu de teamă. Nu cuteza însă să cerceteze de unde-i izvorăște acea neîndemânare. Ca într-o nețărmarită depărtare simțea răspunsul, deși nu cerceta.

Încet-încet, văzând-o zilnic, slugile se obișnuiră cu străina. Umbla prin curte, trecea în grădină, liniștită, tăcută, minunându-se de hainele nouă.

— Să-i luați sama, le spunea popa, să nu iasă din curte, ori să nu sară gardul prin grădină. Ar fi păcat să mai rătăcească prin lume.

Teleguțenii se mirară întâi de găzduirea asta, dar repede înțelesesă că un popă trebuie să fie pildă de bunătate.

— Bun suflet de creștin, spuneau bărbații.

— Inimă miloasă, întăreau femeile.

Numai Firuța nu putea să creadă în istoria cu nebuna. Zadarnic încerca popa să o convingă. Firuța plângea cu lacrimi îmbinate și se zbătea în chinuri mari.

— Minți, Emanoile. Femeia e de mult a ta, poate să-ți fie chiar nevasta.

— Înțelege, nenorocito, răspundea popa cuprins de friguri, înțelege-mă că n-o cunosc! A cerut milă de la mine și i-am dat. Ce-ai fi vrut? S-o zvârl afară ca pe un câne?

— Dar îți place de ea, spunea țipând Firuța. O ții la tine acasă. De ce o ții la tine acasă? Nu minți, Emanoile, că-i păcat. E mare păcat, și are să te bată Dumnezeu.

Popa Man o părăsea atunci și pornea cu murgul în noaptea câmpiilor.

Firuța, numai după ce cunoscuse pe jupâneasa aceea, crezu în spusele popii.

— Într-adevăr, Emanoile, ți-ai făcut o pomană cu dânsa. Sărmana, cât îi de blândă și de bună! Și cum privește câteodată la tine, ca la un soare! Trebuie să fie tare nenorocită.

— Da, gemu părintele, e foarte nenorocită.

Dumnezeu știe de când umblă ea prin lume, fără niciun căpătâi!...

Când mergea acasă, o afla totdeauna așteptându-l.

— Gândeam că nu mai vii, zicea femeia gudurându-se ca un cățel.

Dar popa îi arunca o privire, și femeia se strecura în casă, cutremurată de groază.

În hainele curate, nouă, ce le avea acum, arăta mai bine. Nu mai părea așa de pierită.

Dar popii Man, pe zi ce întrecea, îi era tot mai mare groază de dânsa, de casa lui. În silă se întorcea acasă de prin sat, și, când ajungea la poartă, un sloi de gheață i se punea la inimă. Mai ales sările, simțea cum îl scuturau frigurile când se întorcea acasă. Încerca încă, se opintea din toate puterile să țină departe simțul realității. Dar acesta se apropia, ca o furtună.

În câteva săptămâni obrajii lui îmbătrâniră, și o tristețe mare se așeza tot mai statornic, tot mai greu, în ochi și în toate trăsăturile feței.

— Ești bolnav, Emanoile, îi zicea Firuța când se întâlneau. Spune-mi, ce ai pe suflet?

— N-am nimic, muiere, dar nu poate omul râde întreaga viață.

— Tu ai o taină grea. Emanoile, haide, spune-mi-o și mie.

— Ce taină? Ce să-ți spun? N-am ce-ți spune, tu, cap sec! zicea el mânios. Ce vrei tu cu mine? Vrei să mă chinuiești, să mă pui la muncile Iadului? Iacă, aicea-s, fă ce vrei cu mine!

Când auzea Firuța astfel de vorbe, începea să plângă, să-l înlănțuie cu brațele:

— Săracul meu Emanoil! Are el o durere, o durere mare!

Acasă la popa, slugile puteau spune puține vești despre jupâneasa cea străină. Ea rătăcea toată ziua prin grădină, prin curte, și ochii ei tulburi căutau departe. Un singur lucru li se păru ciudat slugilor: jupâneasa totdeauna simțea apropierea popii Man. Atunci fața ei se lumina pe

clipă și-l aștepta în prag.

Dar noaptea slugile auzeau, în odaia unde dormea străina, de multe ori, plâns și gemete. Atunci, în camera popii se aprindea lumina, și o umbră mare trecea mereu de pe un părete pe altul, până când se făcea liniște în odaia vecină.

Și după nopți de-acestea cu luminarea aprinsă, popa Man era tare palid și abătut și niciodată nu mânca dimineața.

Dar popa Man, după vechea-i datină, dormea rar acasă. Slugile nu știau niciodată când se întoarce. Nici nu-și băteau capul cu preumblările lui de noapte. Îl știau așa de când își lucra însuși moșia. Care le fu mirarea când într-o zi femeia cea străină îi întrebă, ou glas așezat, ca un om în toate mințile:

— Unde merge călare părintele noaptea?

— Merge de-și caută semănăturile, ziseră ei.

— Are semănături?

— Hei-hei, ba bine că nu!

— Și în toată noaptea se duce?

— Da, aproape totdeauna.

— Așa? Atunci e bine, las, că știu, nu-mi mai spune nimic!

Și de-atunci începu să-l spioneze, noaptea, pe Emanoil, când pleca. Se strecura tiptil, ca o umbră, pe urma lui și, cât ce ieșea pe poartă părintele, dânsa privea încotro apuca. Popa lua totdeauna drumul spre lanuri. Dar femeia îl urmărea numai pân' la capătul satului, apoi se întorcea repede.

Povestesc teleguțenii, după spusele bătrânilor, că n-au trecut șase săptămâni de când a venit străina aceea la popă, și părintele Man începu să bea în cârciuma satului. Acasă nu-i plăcea să meargă nici peste zi, iar de umblat pe câmp și pe ulițele satului se săturase să tot umble.

Când merse mai întâi beat la Firuța, aceasta nu voi să-și creadă ochilor.

— Vai de mine, Emanoile, tu ai beut mult astăzi. Și după cât îmi pare, ai beut rachiu.

— Da, am beut. Și de aici încolo am să beau mereu. Nu poți tu ști cât ești de fericit când începi să-ți uiți de toate. Și de asta rachiul e beutura cea mai minunată.

Femeia se zbătea să-l abată de la gândurile acestea, dar Emanoil o înlănțuia cu patimă.

— Să taci! zicea el, tu nu știi nimica. Eu pricep ce-i în lumea asta. Și de aceea beutura și pe tine n-am să vă părăsesc până la moarte.

Și, într-adevăr, popa Man începu să fie oaspele cel mai des al cârciumii din sat. Bea dimineața pe inima goală, bea spirt tare, de i se roșeau ochii, bea după-amiezile, abia îmbucând câte ceva.

Teleguțenii se mirau, clătinau din cap cu durere.

— Măi, dragii mei, oare ce să fi pățit popa nostru de s-a pus cu atâta foc pe beătură?

Abia apucau să vie duminicile să-l vadă treaz, să-i audă glasul domol și plăcut de altă dată.

Și cufundat în patima asta, ațâțându-și mereu simțurile, legătura lui cu văduva lui Nicodim era tot mai puternică. De multe ori rămânea femeia încremenită: nu se însăra bine, și se tiezea cu popa în casă.

— Pentru Dumnezeu, Emamoile, are să te vadă cineva! Are să ne prindă cineva pe amândoi.

— Prindă-ne! zicea popa surâzând. Pasă-mi mie de cineva în lumea asta? Nu-mi pasă!

Așa a dus-o vara și toamna întreagă. Prin inimile teleguțenilor, după fiorul de durere, trecu altul, de nemulțumire, când îl văzură pe popa lor cum merge împletecindu-se pe două cărări.

— Un popă nu se cade să aibă astfel de patimă, ziceau ei și se gândeau cu durere la vremile acelea când părintele Man se purta cuvios, ca un bun duhovnic.

Dar spre sfârșitul verii, străina cea de-acasă începu să-l urmărească pe Emanoil și pe câmp. De multe ori calul se oprea sforăind, ciulind urechile, când o umbră ușoară se pierdea în lanurile printre care mergea popa. Deseori chiar popa zărea negreața ce răsărea și ici și colo, pe unde-și purta el murgul. Și când a văzut-o o dată bine, așa înaltă,

cum se strecura, ca bătută de vânt, prin lanuri, sufletul i se cutremură de groază. «O stafie», își zise popa, și împintenă calul, care porni nebun peste câmp.

— Nu-i nimic, Emanoile, îl îmbuna femeia lui Nicodim. Ți s-a părut ție. Nu vei crede doar și tu în stafii.

Dar popa nu-și venise încă în fire, când deodată ușa se deschise, și jupâneasa cea străină intră ca o furtună:

— Tu-mi erai cățeaua, hai? Tu-l purtai pe Emanoil prin lume! Of! Bine că vă aflu! De mult vă caut! Acum voi răzbuna pe săraca Ilenuța cea nebună. Și am să-i spun: «Nu mai plânge, muiere. Nu-i vrednic să plângi după el. Nu mai suspina că, iată, pretina ta te-a răzbunat.» Și cu un hohot grozav s-a repezit ca o pasăre de pradă asupra celor doi. Popa Man, în locul șirei spinării simți că are o coloană de gheață, dar și așa, zdrobindu-se parcă, într-o clipă o prinse cu brațele mari și o aruncă afară, în drum.

Un vaiet prelung, înflorător, se auzi afară, iar în urmă liniștea se făcu iar stăpână, o liniște grea, înăbușitoare, ca și când aerul ar fi fost din metal topit.

Dimineața slugile nu mai aflară pe jupâneasa cea străină nicăiri. Cercetară, la porunca popii, până și-n fântână, dar zadarnic. Numai înspre sară, niște teleguțeni care fuseră într-alt sat, cu sâmburi la o piuă, să stoarcă ulei, aduseră o veste. Cică ar fi pescuit în satul acela pescarii, din râu, o mohândeasă îmbrăcată în haine nemțești. Era moartă, umflată și vânată. Dar ochii îi erau deschiși. Au văzut-o și ei. Îndat-au cunoscut că-i jupâneasa ce locuise la popa lor.

— A scăpat popa de nebună, spuneau teleguțenii, ca ușurați de o povoaă.

Ei nu credeau în vreo legătură dintre popa și ea, dar văzuseră că viața popii se schimbaseră de când întâmplarea adusese pe femeia aceea la dânșii în sat.

— Nu-i mirare că s-a apucat de beut. Cine l-a pus să trăiască cu o nebună subț un acoperiș? ziceau femeile.

VI

În anul acela iarna se puse de cuvreme. Nu trecuseră două săptămâni în postul Crăciunului, și neaua acoperea

întinderile, ca un val nesfârșit de giulgiu alb, strălucitor.

Teleguțenii își puseră vitele, oile, pe fân, și prin fiecare ogradă se vedeau clăi de fân descoperite. Mirosul de flori uscate adia prin aer ca o mireasmă dulce. Pe drum se arătau și ici și colo pâlcuri de copii cu săniuțele.

Teleguțenii nu erau bucuroși c-a dat așa de iute alba-n sat. Le-a trece mult fân, și cine știe de le va ajunge nutrețul, primăvara, la arat.

Popa Man rămăsese abătut în urma veștii ce i-o aduseseră teleguțenii. Pe drum, prin curte, dar mai ales acasă, i se arăta mereu chipul celei fugite, așa cum spusese oamenii: umflată, vânătă, cu ochii deschiși. Când auzise mai întâi vestea, i s-a părut că o piatră grea, de moară, i se luase de pe inimă. Nu mai avea de ce să se mai teamă, să se mai păzească. Cât i-a stat nebuna în casă, trebuia să-și adune, în fiecare clipă, toate puterile, să nu vadă, să nu simtă realitatea. Avea senzația că nu atingea cu picioarele pământul. Acum, în urmă, putea să se razime.

Abia făcea câțiva pași însă, și chipul moartei i se arăta, și atunci simțea cum pământul se deschide să-l înghită.

Popa Man cerceta tot mai des cârciumile satului. Cu venirea nopților lungi de iarnă, Emanoil simțea tot mai tare puterea dușmanului nevăzut, care se apropia de el, îi puneă o mână de gheață pe frunte și cu cealaltă îl încleșta de gât. Ca și când l-ar fi încolăcit un șarpe rece, așa grăbea pe drum, privind cu teamă în laturi, până ce ajungea la cârciumă. Aici începea să bea cu sete, cu patimă.

Noapțile de iarnă, lungi și monotone, sunt prilej de multe răutăți. În cârciuma unde bea popa Man începură să vină regulat câțiva teleguțeni, să se așeze la masa popii. Și Emanoil era tare bucuros de creștinii aceștia.

— Voi sunteți creștini adevărați, le zicea Emanoil după ce se ametea puțin. Voi nu părăsiți pe păstorul vostru niciodată. Nici în bune, nici în rele. Așa poporâni îmi plac mie

Popa scotea câte-o hârtie de zece, de douăzeci, o

punea pe palmă, o izbea de masă:

— Hai, bădica Niculiță, hai și adu-ne vin! Am o sete fermecată!

Cârciumarul aducea vin, și popa închina cu teleguțenii aceia până noaptea târziu.

Oamenii beau, râdeau tare, în vreme ce popa începea și le spună glume.

Câteodată își ridica ochii, privea aiurit prin fumul gros de tutun, ce plutea prin crâșmă ca niște nourași tăiați de vine groase, albastre. Atunci glasul lui se schimba, se înăsprea:

— De cine-mi pasă mie, mă? striga popa izbind cu pumnul în masă. Mie nu-mi pasă de nimeni! Nici de Dumnezeu! Ce are Dumnezeu cu mine? Nu-s eu om, nu-s eu popă? Da, mie de nimeni nu-mi pasă!

Teleguțenii îl ascultau buimăciți de cap, nu puteau pricepe vorbele popii, dar, la început, se îngrozeau de vorbele acestea. Mai târziu, însă, s-au obișnuit cu ele. Râdeau, clătinau din cap aprobând, rânjind din dinții mari.

— Las, părinte, dumitale nu-ți are nimeni grija. Dumnezeu nu ți-e dușman, și teleguțenii țin mult la dumneata, zicea vreunul din ei.

Ceata creștinilor care se aduna pe lângă masa popii era tot mai numeroasă. Începură, de la o vreme, să curgă vorbe murdare la masa aceea, când dintr-o gură, când dintr-alta. Emanoil se bucura, asculta cu sete, se amesteca în vorbă, trăgea cu urechea la poveștile ticăloase ale bețivilor.

Și de multe ori, când ieșea în puterea nopții din cârciumă, clătinându-se, popa Man nu-și mai lua drumul spre casa văduvei lui Nicodim, ci, povățuit de vremi teleguțan beat, intră când în curtea unei văduve din sat, când într-a alteia.

Nu trecu un an, și prin Teleguța ieși un cântec. Se auzea când din gura unei neveste, când din gura unui fecior. Cântecul era nou-nouț:

Când tun în biserică, Fetele-mi pun piedică, și când tun în liturghie, Ele-mi trag cu ochiul mie.

Întâi ieși cântecul acesta prin sat, și numai după aceea telegușenii începură să audă de isprăvile popii Man.

— Se vede că n-avem noi noroc la popă, ziceau unii.

— Stați, măi, să vedem. Poate nu-i adevărat, spuneau alții.

Dar telegușenii zadarnic încercară să arate mincinoase zvonurile ieșite prin sat.

Popa Man, cât a ținut dulcele Crăciunului, nu s-a mai dezbătut. La biserică slujba o greșea, se oprea deodată în altar, și diacul cel tânăr aștepta cu gura căscată în strană.

— Măi, așa n-are să fie bine!... Cu popa nostru n-are să fie bine!... spuneau telegușenii amărâți, cu fețele triste, ieșind din biserică.

Pe la Firuța popa Man mergea mai rar acum. Femeia, deznădăjduită, îl aștepta în fiecare noapte, cu groază și totuși cu patimă.

— Pe unde umbli tu, Emanoile? Ce-i de capul tău, sărace? îl întreba.

Popa o privea cu ochii tot mai tulburi.

— Ce ai tu cu mine, muiere? Ce vrei tu? Să mă ucizi? Vrei să plec în lume, să nu mă mai vadă pui de om? Iaca, tu ești o nemernică. Am și eu o bucurie, și vrei să mi-o stingi.

Cădea, gemând, pe-un scaun, pe-o laviță, și femeia nu mai cuteza să-i zică nimic. Vedea cum se stinge, cum îl ticăloșește băutura. La urechile ei ajunse târziu cântecul cel nou. îl înțelese și-l crezu într-o clipă.

Femeia, într-o noapte, începu să-l descoase. Dar abia pomeni de cântecul cel nou, și popa se și ridică, și o privi cu dușmănie.

— Tu ești dracul, femeie! Ce ai tu cu mine? Ce ai tu cu cărările mele? Ei, parcă mie-mi pasă de cineva! Acum nu-tmi pasă de nimeni!

— Se depărta un pas de ea și începu să urle deodată, ieșit din fire: Tu mă tragi la răspundere? Tu, ȳcăȳea?! Că de n-ai fi fost tu, alt om aș fi eu astăzi. Tu m-ai nenorocit!

Femeia îl asculta cutremurată. Plânsul începu s-o zguduie toată. Suspinele ei se zbăteau între pereții casei,

ca și când zdrențele unui vifor ar fi fost închise aici.

— Da, Emanoile, zise ea, eu am mare păcat. Pentru mine ți-ai părăsit femeia, pe preuteasa.

— Ce femeie, ce preuteasă? strigă popa îngrozit. Eu n-am avut femeie, eu n-am avut preuteasă!

Izbi ușa și fugi în noapte, alungat de vedenia moartei.

Rar mergea Emanoil acasă, rar făcea foc în odaie. Când se întâmpla să doarmă acasă, luminarea nu se stingeă toată noaptea. Prin odăile vecine șuiera mereu vântul, se auzeau glasuri stinse, treceau oftaturi, și popa asculta toată noaptea, cu ochii deschiși mari, îngroziți.

Rar însă putea să aștepte dimineța acasă. Se scula în puterea nopții și, alergând, pornea la cârciumă ori la vreo văduvă din sat. Popa se ticăloșise iute. Prindea femeile pe uliță, le pișcă, spunea vorbe murdare. De la o vreme se legase cu totul de o văduvă, una Măriuca, o femeie a dracului și bețivă. Apucase patima aceasta încă până nu aveau popă în sat. Și acum, nerușinată, umbla cu popa pe uliți, bea cu el în cârciumă. Dar tot mai mult duceau băutură la văduva acasă și-și petreceau acolo.

Popa Man nu mai putea trăi treaz. Ziua la amiaza mare nu se mai sfia de nimeni, mergea la Măriuca și s-apucau de băut.

Venise postul Paștilor, și popa nu mai intră la biserică peste săptămână, ca într-alți ani. Numai duminică și-n sărbători ținea liturghie. Și atunci începuse să aibă obiceiuri ciudate: după liturghie, chema în altar pe prietenii lui cu care bea în cârciumă, se apucau de povești, vorbeau tare, pe când îmbucau din prescură și beau din vinul adus de creștini pentru slujbă.

Teleguțenii erau tot mai amărâți. Așteptau zadarnic

Pe la mijlocul postului, prin site se răspândi o veste nouă.

Pe la mijlocul postului, prin sat se răspândi o veste nouă.

— Se-nsoară popa nostru, imăi oameni buni, vorbeau teleguțenii cu durere.

— Nu se poate! spuneau alții.

— Ba iaca se poate!

— Unde s-a mai pomenit să se-nsoare un popă a doua oară? Ori n-a fost însurat? Dar nici atunci. Popă sfințit nu se poate însura.

Dar văduva cea bețivă, Măriuca, duse vestea în tot satul: ea va fi preuteasa! Și râdea cu nerușinare.

Gospodarii satului, la vestea asta, se adunară în grabă **1**, i sfat.

— Noi nu mai trebuie să suferim, începu un moșneag. Biserica noastră nu trebuie s-o lăsăm pângărită de pagini. Popa trebuie să fie cel dintâi om în sat. Acuma, noi am răbdut ca vita-n jug, și rău am făcut. Popa bețiv lui mai are sfințenie. Cine să-l mai sufere în biserică? Noi l-am suferit, și rău am făcut. Apoi a început să umble după muieri. Trebuia atunci să-i încuiem biserica. M-am încuiat-o, și rău am făcut. Acuma, se vede că s-a abătut cu totul de la Dumnezeu. Oameni buni, să ne sfătuim, să isprăvim într-un chip cu popa.

Și începură să vorbească cu durere, cu revoltă, cu dezgust.

Când se împrăștiară, hotărârea era făcută: de va încerca popa să se cunune, își va mânca popia în Teleguța.

Și teleguțenii n-avură mult să aștepte. Într-o sară sosi un popă bătrân în sat și trase la casele lui Man. Măriuca vesti îndată noutatea: aista-i popa ce-i va cununa.

În sara aceea Măriuca merse la popa Man acasă. Se auziră acolo cântece, se auziră acolo chiuituri. În toată Teleguța era liniște mare. Niciun om nu umbla pe uliți, cm altă dată.

Și-ntru târziu cei trei ieșiră și porniră spre biserică. Dar când era să treacă prin cimitir, de după prunii negri se ridicară patru umbre, îi prinseră, îl umflară pe popa Man și dispărură cu el în întuneric. Nu se opriră până la hotarul satului de-al treilea. Aci, în puterea nopții, ca la o comandă, stătură.

— Nu știm cine ești. Nu știm de unde ai venit. Nu **>**cim unde mergi, zise unul dintre feciori. Poate că ne-ai idus un nou blăstăm pe sat. Dar în Teleguța nu-ți vei mai

pune piciorul. Nu tremura, că nu te batem. Ești, poate, față sfințită. Dumnezeu singur are să te judece.

Și îl slobozică din strânsoarea brațelor. Popa Man, răcnind ca o fiară rănită, sări în noapte ca într-o prăpastie.

De popa Man nici cei mai bătrâni din sat nu-și mai aduc aminte. Dar povestea lui o știu teleguțenii și astăzi, în Teleguța s-au perindat de-atunci un șir întreg de popi, unii mai buni, alții mai răi. Se-mbulzeau să ajungă la păstorirea acestei biserici, care avea acum o eclegie așa de frumoasă – zestre rămasă de la popa Man cel de demult. Numai cât, de pământul acesta, cei dintâi popi care veniseră după Man nu prea avură noroc. Rar anul în care să nu-l bată piatra. Și se-ntâmpla să plouă picuri grei, plini de roadă, peste moșia teleguțenilor, numai eclegia o bătea grindina cu îmblăciile.

Se mira popa cel nou, își punea mâinile-n barbă să și-o smulgă, dar teleguțenii nu se mirau.

— Are să treacă, părinte, și blăstămul ăsta. Numai deocamdată trebuie să suferi pabuga. Blăstămul se ia cu greu dacă s-a pus odată.

Teleguțenii erau siguri că pentru păcatele și ticăloșia popii Man vine și biciuie gheața. Ba, în anii cei dintâi, după ce s-au scăpat de el, aflau pe hotar anume arsuri pe pajiște, prin lunci, într-o poiană din pădure.

— Și pe-aici s-a odihnit vreodată popa Man, spuneau oamenii, înconjurând arsura.

Dar pe care treceau anii și amintirea popii Man se întuneca, așa se micșora și blăstămul ce apăsa asupra eclegiei Popa Man țtiei. Grindina vâjâia tot mai rar deasupra satului, și popii din Teleguța începuseră să-și umple coșarele.

Chipul părintelui Man nu mai înspăimântă astăzi pe nimeni. Numai când se aude cântecul, ce trăiește încă, până și-n gurile copiilor:

Când tun în biserică, Fetele-mi pun piedică, și când tun în liturghie, Ele-mi trag cu ochiul mie.

161

numai atunci încep teleguțenii să spună câte-o ispravă de-a lui Man.

Astăzi este biserică nouă în sat, cu turn înalt, strălucitor, o altă casă parohială. Dar femeii frumoase-n Teleguța ca pe vremea popii Man nu mai sunt. Oamenii s-au înmulțit, pământul e mai împărțit, munca mai grea. Mai rar s-aude azi cântecul plugarului, când fierul luciu rănește pământul. Numai ciocârliile se pierd rotind și ciripind în văzduh primăvara, ca și mai demult. Azi, dacă ar rătăci pe-aici popa Man, poate nu s-ar mai opri în Teleguța.

19 10

STANA

I

— Nu-i slobozi, Ionică, lasă-i să mai aștepte puțin. Zbiară ei, că-s mișei, dar nu li-e foame. Știi cât au mâncat azi? Două șorțuri pline. Mai bine vino și îmbucă tu ceva. Azi ai avut puțină merinde.

— Ba am avut destul, bunico, și nu mi-e foame, răspunse băiatul ca de patrusprezece ani, care stătea răzimat de închizătoarea vițelilor, o șubredă întruchipare de scânduri, sub șopru. Cu mâna întinsă peste pălănuțul de scândură veche, înnegrită, pe alocuri putredă, Ionică tot încerca să scarpine pe bărbie vițelușii bălani, de-aceeași mărime. Dar abia ai atingea cu mâna, și ei zburdau din nou, neastâmpărați, prin închizătoare, încercând mereu să scape la vacile care-i așteptau în curte, aproape, cu ugerile pline, ridicând din vreme în vr & me capetele spre șopru și mugind prelung. Vițelușii se opreau o clipă din zburdarea lor, întindeau grumajii ridicându-și botul umed în vânt și răspundeau mugind scurt. Apoi zbaterea începea din nou, dând mereu năvală pe unde știau că e ieșirea.

— Vino mai repede, bunico, o să strice țarcul.

— Doar nu-s tătari! Doar nu-s păgâni! strigă bunica, de la foc, luând deodată șiștarul de lemn și apropiindu-se de cele două vaci, care stăteau, în însărară ce se cobora, albe, puternice și liniștite, rumegând încet, tacticos.

— Bine le-ai săturat azi, Ionică, zise bătrâna încercând să spele ugerul unei vaci. Pe unde mi le-ai purtat?

— Hm! răspunse băiatul c-o adiere de zâmbet. Este

iarbă destula.

El deschise cu grijă ușa de la închizătoare, un vițel zvâcni și din câteva salturi ajunse la mamă-sa, care nu mai avu vreme să-și sfârșească mugetul gutural, cu gura închisă; își întoarse, într-o zmâncitură, capul spre vițel, ca spre atac: acesta o și izbise cumplit, în pânțece, cu capul.

Ionică apăsă cu toată puterea și greutatea trupului pe ușa țarcului, să-l oprească pe-al doilea vițel. De trei luni, asta era slujba lui de fiecare sară, și, cu un fel de ciudă, dar și de mângâiere, vedea că, din zi în zi, oprește pe al doilea tot mai greu. «Cresc prăpădiții și se întăresc!» Erau amândoi bouleni și cu greu îi puteai deosebi pe unul de celălalt.

Cu șiștarul, la muls, venea uneori mamă-sa, dar cum ea lipsea de multe ori de-acasă sar a, mulgea de obicei bunica.

Și lui Ionică îi mai plăcea când mulgea mamă-sa: lăsa mai mult lapte la vițeluși; bătrâna nu era deloc darnică cu cei doi mișei bălani, mai ales de când începuseră să mănânce iarbă.

Dar mamă-sa, Stana, lipsea de multe ori sările de acasă. Iată, chiar în sara asta de duminică, de pe la sfârșitul lui mai, vacile sunt de mult mulse, vițeeii sunt închiși și cina e de mult gata, și Stana încă nu s-a întors de prin sat.

Copilul a ieșit de câteva ori până la portiță, a privit cercetător prin însărare pe uliță în jos, dar n-a văzut-o venind. De câte ori se întorcea de la portiță, aducea pe față, în ochi, o tristețe gânditoare, de care el nu-și dă < le-a sama, dar care i se ridica, instinctiv, din suflet, ca dintr-un sentiment de părăsire care ar încerca să-l copleșească.

— Dacă vrei, putem cina, Ionică; știi tu că mamă-ta nu se supără dacă n-o așteptăm. Ți-e foame?

Ca un om mare, copilul ridică din umeri cu seriozitate, ca și când ar fi zis: «Știu eu? Mi-e tot atât!»

Bunica Marina îi puse mămăligă în blidul înflorit, îi urmă lapte.

— Mâncă și te culcă, Ionică. Știi tu cât de greu ne

sculăm dimineța.

Copilul își zise Tatăl Nostru, își făcu trei cruci și începu să mănânce.

Dar abia îmbucă de câteva ori, și afară se auzi poriița; băiatul cunoscuse, după cum o izbi, că-i mamă-sa. Fața lui se făcu mai luminoasă și începu să mănânce mai cu temeie.

O femeie voinică, să fi avut Vreo treizeci și cinci de ani, intră în casă, pășind apăsător, cu pas bărbătesc. Avea obrajii dolidora, roșii, tari, și-ntr-un sprâncenele negre o cută adâncă. Bătrâna cunoscuse numaidecât că noru-sa a avut vreo neplăcere; nu zise nimic, îi dădu o lingură, mai puse lapte în blid și o chemă să cineze.

— Cinați, zise ea, și intrând în odaia dinaintea aprinse un lemnuș, se uită, la flacăra lui, într-o oglinjoară atârnată de perete, pipăi cu degetul pe obrazul stâng, părând a căuta vreo urmă, dar nu simți nici nu văzu nimic. Flacăra lemnușului îi ajunsese la deget, o fripse, și ea-l aruncă departe, mormăind printre dinți o înjurătură.

Veni apoi în tindă, șezu la masă, sorbi de câteva ori din lingură, apoi, deodată, răzimă lingura de blid, își duse mâna în sân și scoase o scrisoare.

— Mi-a dat-o poștarul mai înainte. Vezi, Ionică, de unde-o fi.

Ea întinse epistola băiatului și rămase pe-o clipă gânditoare.

Ionică păli, luă plicul, se uită la el pe amândouă fețele, apoi îngălbenindu-se și mai tare, zise cu glas sfios și tremurat:

— Poate va fi de la tata!

— Ei, de la tată-tău! Ce prostii îți mai trec și ție prin cap, zise mama.

— Doamne Dumnezeule! oftă bătrâna apropiindu-se de Ionică, și se uită cu nădejde plină de lăcomie la scrisoarea de pe plic.

— Adresa nu-i scrisă de tata, zise băiatul, dar cine să ne trimită epistolă din Lemberg? Uite, ștampila orașului se cunoaște bine.

Ionică apăsă cu degetul pe ștampilă, dar nu avu cui

să dovedească: nici mama, nici bunica nu știau citi. Și eu îi a te acestea, niciun știutor de carte n-ar fi privit cu mai mare înfrigurare locul unde apăsa băiatul cu degetul.

De-un an nu mai avuseseră nicio știre de la Andrei. Tu sat, mulți îl credeau mort. Regimentul în care luptase îl fusese prăpădit de artileria rusească. Un om din sat, lovarăș al lui Andrei, lăsat la vatră pentru câteva săptămâni, povestise grozăvii.

Ionică rupse plicul. Cu respirația reținută, sorbi din ochi începutul și sfârșitul de la fața a doua.

— E de la tata! strigă băiatul, și sărind de pe scaun începu să joace prin casă cu scrisoarea în mână.

Bunica își făcu cruce, gata să izbucnească în plâns.

— Ionică, ei, Ionică! Vino la luminare și cetește. De uce cunoști? Întrebă bătrâna c-un glas subțirel și plângător.

Ionică, cu obrăjorii înflăcărați, cu ochii strălucitori, abia se putu opri din salturile lui prin casă, veni lângă masă și, uitându-se pe hârtie, zise:

— E scrisul tatii, și-apoi, uite, chiar la început scrie așa: «Dragii mei de-acasă, mamă, nevastă și copil» și e iscălit chiar de el, auzi bunico, numele lui întreg: «Andrei Muntean, căprar în compania a treia».

Ionica începu din nou să tropăie prin casă. Marina» Imnica, nu-și mai putu opri plânsul. Femeia, Stana, se apropie de masă, luă scrisoarea și se uită cu băgare de seamă la cele două locuri unde citise copilul.

Obrajii ei tari, sănătoși, nu mai erau roșii, ci de-o paliditate ca de boală; ochii îi erau surii și privirile tulburi. Respira rar și adânc.

— Vino și cetește odată, Ionică, zise marna c-un fel de asprime în glasul ei poruncitor, de altă dată.

Ionică dintr-un salt fu lângă mamă-sa, o îmbrățișă cu ochii umezi, apoi luă scrisoarea. Nici nu băgă de seamă că mamă-sa se feri de îmbrățișarea lui, zguduită de un fior.

Băiatul începu să citească. Andrei le scria că de un an și jumătate nu mai știa de ei nimic, că chiar de-i vor mai fi scris de-acasă, el n-a mai primit nicio veste. Spunea că

nu-i de mirare, că el n-a prea stat într-un loc; l-au tot purtat; numai de-o jumătat de an e în același loc. E într-un spital, a fost bolnav rău, într-o vreme credea că va muri. Dar acum a trecut peste primejdie; Dumnezeu îi va ajuta să trăiască și așa, și se bucură că, mult în două săptămâni, îi vor da drumul acasă. Să se vadă el odată acasă! Da, adevărat, nu mai era el chiar același care a plecat la război, dar Dumnezeu îi va ajuta să trăiască... și așa. La sfârșit o vestea pe Stana să nu vândă boii până va veni el acasă, că prețul vitelor crește mereu, și-i mai înștiința o dată că în curând va sosi acasă.

Stana rămase înlemnită în vreme ce Ionică citea. Cu fiecare cuvânt silabisit de băiat se încredința tot mai tare că scrisoarea era într-adevăr de la bărbatul ei... Așadar, e adevărat! El trăiește și va veni în curând acasă. Nu se putea deloc obișnui cu gândul acesta, i se părea că toată întoarcerea asta era pusă la cale împotriva ei, și când băiatul citi ceea ce-i scria Andrei despre boi, nu se mai putu stăpâni și zise c-un fel de dispreț:

— Ei, cu boii nu se va mai întâlni el.

Boii fuseseră vânduți într-adevăr înainte cu vreun an. Crescuse deodată prețul vitelor, și Stana, având lipsă de bani, crezuse că-i bine să se folosească de prilej, să-i vândă și să cumpere alți doi mai tineri. Dar, după ce i-a vândut, nu mai putu cumpăra decât două vaci; vitele se scumpeau din zi în zi, iar ea mai și cheltuisese o parte din bani.

— Eu ți-am spus să nu te grăbești cu vânzarea, îi zise soacră-sa privind-o cu coada ochiului.

Nevasta se tulbură, obrazii i se înroșiră din nou și zise cu ură:

— Dumitale ți-a fost ușor să-mi spui așa! Dar eu trebuie să grijesc de greutatea de tot felul. Și-apoi, cine ar fi putut ști că prețul vitelor va crește mereu? Da, i-e ușor lui să scrie de-acolo: boii să nu-i vinzi! Dar în scumpetea de-acum ne-a întrebat vreodată cu ce ne încălțăm, cu ce ne îmbrăcăm?

Soacră-sa își întoarse capul spre ea, gata să-i răspundă, dar băgând de seamă mirarea lui Ionică, tăcu, se

năcăji să tușească un răstimp, apoi zise:

— De l-ar aduce numai în pace Dumnezeu! O să se împace el cu vânzarea boilor! Cred că cu asta se va împăca mai ușor, adaoase, trăgând iarăși cu coada ochiului spre noru-sa.

— Și-apoi avem vacile și vițelușii, zise Ionică.

— Da, zise bunica; în vaci nu s-a pierdut nimic. Vacile și vițelușii să le vinzi acum, iei de două ori cât ai luat atunci pe boi.

Bunica și nepotul vorbiră un răstimp împreună. Ionică îi spunea ceva despre viței; bunica încuviința tot ce spunea nepotul și amândoi erau foarte fericiți.

Mama tăcea încruntată. Dunga dintre sprâncene i se adâncise.

— Ascultă, Ionică, cum scrie acolo tată-tău, întrebă ca după un răstimp de gândire, vine de tot, ori numai pe câteva săptămâni?

u - Opere, vol. 5 - Agârbiceanu

Bunica și nepotul rămaseră nedumeriți; într-adevăr, ei nici nu se gândiseră la asta. Ionică mai citi o dată, dar era limpede, acolo nu se spunea decât un singur lucru: că tatăl va veni, cel mult peste două săptămâni, acasă. Cât va rămânea? Venea de tot? Asta nu se spunea.

Și băiatul se întrista deodată; se temea că tatăl său va veni numai în concediu, cum mai veniseră atâtea alții. Se întristă și bunica, deși ea credea că chiar când va fi vorba de un concediu, acela va trebui să fie de câteva luni, fiindcă feciorul ei, de doi ani n-a fost acasă.

Ea însă se uita cu dușmănie la noru-sa. Știa pentru ce pusese noru-sa întrebarea asta. Văzând supărarea copilului, bătrâna îl atrase lângă ea și, mângâindu-l pe părul castaniu, zise:

— Las, Ionică! N-avea nicio grijă! Să-l vedem numai odată acasă pe tatăl tău! Sunt ele mijloace ca să rămână cât de mult acasă.

Partea din scrisoare în care Andrei spunea că Dumnezeu îi va ajuta să trăiască *și așa*, că nu-i chiar același care a plecat în război, asupra copilului nu făcu

nicio înrâurire, el nu o înțelese, dar se opriră asupra ei, cu gândul, bunica și nevasta.

Bunica avu întâi un fior de spaimă: nu va fi pățit ceva? Nu se va întoarce, Doamne ferește, olog ori ciung? Dar gândul acesta negru îl alungă numaidecât. Era cu neputință! Ci de bună seamă că nu se va înapoia același om! Doi ani în mijlocul iadului nu-i glumă! Va fi mai bătrân, mai slab, va fi și încărunțit puțin - a mai văzut ea și pe alții! Dacă a fost așa de bolnav încât era să moară, de bună seamă că nu se va mai întoarce omul cel deodată, cu totul neschimbat! Ar fi jurat că la asta s-a gândit Andrei când a scris șirele acelea! Și, de aceea, nici nu se opri multă vreme asupra lor.

Dar, în schimb, se gândi mult nevasta, Stana. Din întreaga scrisoare îi părea că partea cea mai însemnată pentru ea este chiar această taină ce se ascundea în cuvintele pe care Marina le tâlcuise cu bine. Nu-i vorbă, clacă întoarcerea lui Andrei ar fi numai un concediu, pentru ea, pentru nevastă, n-ar avea nicio însemnătate, și puțin îi păsa dacă Andrei voise să spună numai atâta: voi veni schimbat, nu mai sunt așa cum am fost odată. Dar dacă va veni de tot? Dacă nu va mai părăsi satul niciodată? Atunci era de mare preț pentru ea să știe ce voise Andrei să spună în cuvintele că nu-i mai chiar același care plecase și că Dumnezeu îi va ajuta să trăiască și așa cum era acum.

Și oricum își învărtea gândurile, ajungea mereu la aceeași dezlegare: dacă vine acasă să nu se mai întoarcă, de bună seamă va fi pățit ceva încât nu mai e bun de armată.

Și dezlegarea asta părea că o ușurează și pe ea. Mai bucuros s-ar fi oprit la gândul că Andrei venea numai într-un scurt concediu, așa cum mai veniseră și alții. Dar era peste puterile ei să se oprească la gândul acesta. Pentru ea, pentru viața ei, vestea sosirii lui Andrei era o amenințare. Și, fără să-și dea sama, se gândea și împletea toate aceste lucruri care ar fi putut să ușureze amenințarea, să-i scadă din primejdie.

În sara aceea rămase fiecare cu ce îmbucase înainte

de citirea scrisorii. Acum niciunul nu se mai gândea la mâncare. Ionică ieși la porțiță, dornic de-a întâlni pe cineva să-i spună vestea cea mare. Dar nu întâlni pe nimeni. Sara era târzie și ulița era pustie. Ionică intră în curte, trecu pe la țarc, dar vițeii zăceau chiar în fundul închizătorii. Ionică se apropie atunci de cele două vaci care zăceau albe în mijlocul curții, suflând adânc și rumegând în tihnă. Băiatul le mângâie pe grumaji, le spuse câtu-s de albe și câtu-s de sătule și le vesti că acuși vine tata. Apoi se strecură în tindă și se culcă pe lavița de după masă. În casă era întuneric.

Bunica nu dormea, dar se făcea că doarme. Avusese o sfadă repede și aprinsă cu noru-sa, după ce rămăsese singure, și acum nu voia să mai vorbească. Ar fi cunoscut-o Ionică după glas că-i cătrănită rău. Nepotul o chemă în șoaptă de câteva ori, dar cum nu primi niciun răspuns, închise ochii să și-l închipuie mai bine pe tatăl său... și adormi.

II

După cearta cu soacră-sa, Stana trecu în odaia dinainte, aprinsă ca o flacăară. Ce viperă, bătrâna asta! Cum i-a secătuit viața de-un an încoace! Veșnic pe urmele ei, veșnic știind despre toate faptele sale! De unde a și putut afla că se certase cu Vuța Surdului, că s-au luat de păr și s-au palmuit? Toate acestea abia s-au petrecut de trei ceasuri, în casă la Anica Lungului, unde se adună, de obicei, la povești, câteva prietene bune. Cine să-i fi spus bătrânei?

Și, deodată, Stana se opri cu gândul la ticăloasa aceea de Vuța Surdului. Cum a scos-o azi din fire, spălătura! Cine a adus-o la Anica? A mai văzut-o cineva vreodată acolo? Nimeni!

— O roade la inimă că i-am luat pe filăru, zise ea cu glas tare.

— Dar își aduse aminte că vipera-i dincolo, asemenea și copilul, și se sili să se gândească încet, deși îi venea mereu să izbucnească. «De când i l-am luat, de-un an, își zise ea, umblă ca o cățea hămesită pe uliță și mă latră la

tot satul. Mă latră și mă pândește să mă muște. Știu eu! De când mă pândește! O s-o fac să-și adune măselele! Scândura! Că-i numai cât o scândură, și tot spune că eu i-am luat pe filăru! Dar ce să-i fi plăcut la ea? Oase goale? Să-i fie rușine că, așa cum e, mai umblă după dragoste! Să sară la om! auzi, să sară ca o sălbătăciune! Dar numai în gheare mai are putere.» Stana își duse iarăși mâna și-și pipăi obrazul stâng. Aici a vrut s-o gheare, dar a avut noroc că i-a prins mâna repede.

Stana scuipă cu greutate în laturi, ca un bărbat. «Că i-am mâncat fericirea și partea ei de bine! auzi dumneata! Dar i-am luat bărbatul, pe netefletele cela ce se-mpletecește din picioarele lui de cocostârc? Filăru e bărbatul ei, a Vuții Surdului? Dar poate ea crede că omul acesta tânăr, care e domn în slujba împăratului, să iubească pe-așa o pocitanie, care nu-i destul că-i slută, dar mai și miroasă de-o poștă a sărăcie?»

Nu, Stana nu i-a furat nimic! Adevărul e cu totul altul. Adevărul e că filăru umblase după Stana de mult, de când venise în sat, doi ani înainte de război, dar ea nu l-a luat în seamă, n-a cutezat să-i asculte vorbele. Filăru numai pe ea a iubit-o de când a venit în sat – de câte ori nu i-a spus de-un an încoace? A mai vorbit, din când în când, cu vreo femeie, așa, din trecere de vreme, și ele, nebunele, au crezut. Cobeia asta de Vuța a crezut și ea! Și uite că umblă să se răzbune! Și pe cine? Tocmai pe ea, pe Stana, care o poate sorbi într-o lingură de apă!

Nevasta, trântită în păcel, în întunericul odăii, se frământa și nu putea să se liniștească. Se simțea grozav de rușinată că, între prietenele ei, Vuța asta i-a sărit în cap și-a despletit-o, până când ea abia avu vreme să-și ridice brațul. Adevărat că pe urmă a snopit-o rău și-a zvârlit-o în uliță – dar ce folos? prietenele ei au fost martore la scărmaneală, iar ticăloasa aceea, după ce a ieșit în drum, a început să țipe și, cum era duminică și ulița plină de femei, a strâns satul în jurul ei.

Era un an încheiat de când Stana călcase cu stângul. Era ea cam lumeață din firea ei, dar Andrei, până fusese

acasă, o supraveghea de aproape, după ce, chiar de la început, îi trăsese câteva păruieli să le pomenească cât va trăi, și nu pentru nu știu ce lucru, ci numai fiindcă o aflase glumind, aprinsă ca focul, cu niște flăcăi. Dar Andrei era de credință că paza bună trece primejdia rea; îi cunoscuse firea, dar știa că numai buna chibzuială i-o poate păstra femeie cinstită.

Așa că flăru cercă în zadar să se apropie de Stana, câtă vreme la cinstea casei străjuia Andrei. Umblă zadarnic după femeie chiar și în anul cel dintâi de război. Stana își zicea că, în orice zi, îi poate sosi bărbatul. Dar, în vremea asta, dacă nu-l asculta pe flăru, se împrietenii cu niște femei mai zburdalnice, mai setoase de viață, și femeile acelea îi ajutară, zi de zi, să se obișnuiască pe cărările lor.

Ceata aceea, de trei-patru femei la început, se mărise mereu și ajunsese cuib de stricăciune pentru sat. Își aduceau băuturi și-și petreceau, cântând și urlând, adeseori. Era tovărășia aceea de femei pe care o puteai afla aproape pretutindeni în vremea războiului, și despre care, pe sate, ieșise cântecul:

Vie badea ori nu vie, Numai plata să se știe, Plata din cancelărie.

În tovărășia acestor femei alesese drumul care o dusesse, de un an, în brațele flărului. Cum nu mai căpăta nicio știre de la Andrei, începu să nu se mai simtă supravegheată, și căderea îi fu mai ușoară.

Cu cât treceau săptămânile, lunile, patima o lega tot mai tare, mai ales că se ferea ca de foc să nu afle soacră-sa nimic din cărările ei. În răstimpuri depărtate o mai zguduia câte un fior de groază: «Dacă s-ar întoarce Andrei!» Dar cum lunile treceau fără nicio știre de la bărbat, Stana nu mai dădu atâta preț pe măsurile ce le lua înainte pentru ca soacră-sa să nu afle nimic. De altfel, se încredință în grabă că se ferise de-a geaba: bătrâna o simțise din bună vreme. Din privirile ei, din vorbele cu înțeles aruncate în fiecare zi, din grija ce-o avea bătrâna s-o acopere înaintea copilului, când lipsea mai mult de-acasă, Stana înțelese că

soacră-sa îi ştia potecile şi că-i poartă sâmbetele.

La vreo patru luni după ce se încurcă cu filăru, Stana, nemaiputând suferi înţepăturile veninoase ale bătrânii, într-o sară, când băiatul încă nu venise cu vacile, o luă de piept, o zgudui şi începu să ţipe:

— De ce nu-mi dai pace? Ce ai dumneata cu cărările mele? Îţi mănânc averea? N-aveţi cu ce vă îmbrăca? N-ai ce mânca? Ce-ţi stric eu să mă duşmăneşti aşa?

Bătrâna îi răspunse scurt; credea că răspunzându-i aşa, îi va tăia Stanei pofta de ceartă. Zise:

— Pe mine mă poţi lua de piept, la mine poţi striga. Dar va fi cine să te ia şi pe tine de piept, numai de-ar veni odată acasă!

Dar Stana, aducându-şi aminte de păruiala ce i-a tras-o Andrei atunci, demult, când o aflate hărhăindu-se, aprinsă ca o flacăra, cu nişte flăcăi, şi simţind iar umilirea de-atunci - bărbatul o îmblătise dinaintea bătrânei - se învineţi de mânie.

— Ştiu că dumneata ai fi gata să-i spui tot, zise ea cu furie. De mult mă duşmăneşti dumneata!

— Eu? Deloc! Dar e de datoria mea să-i spun. Datoria ta era şi este să nu-i batjocoreşti casă, să nu ajungi în rând cu zdrenţele satului. M-ar bate Dumnezeu dacă nu i-aş spune, dacă ai rămânea fără pedeapsă.

— Să-i spui, numai să ai cui! Du-te, aleargă şi spune-i! Şi, aieptată de Stana, bătrâna se lovi de-un dulap, de pe care căzu o sticlă cu oţet şi se sparse pe podele.

— O să pomeneşti tu asta! zise soacra cu scârbă, aplecându-se, crezând că mai poate scoate ceva din hâburile acelea.

De-atunci, aproape nu mai era zi fără sfadă între soacră şi noru-sa. Bătrâna, Marina, mama lui Andrei, ar fi dorit din toată inima s-o oprească pe femeie din calea pierzării. Ştia că Andrei trăise destul de bine cu ea şi că pentru el ar fi o adevărată nenorocire să-şi afle casa stricată, când se va întoarce din război. Se gândea mai ales la copil, care nu ştia şi nu trebuia să ştie nimic. Căzută odată, bătrâna credea că va putea-o mântui, va putea-o

hotărî să-l lase pe ticălosul acela de jandarm, care se plimba prin satul pustiu de bărbați ca un împărat și-și bătea joc de casele oamenilor. De aceea Marina o lua și cu răul și cu bună. Cerca s-o încredințeze că, de-și va vedea iar de cinstea casei, Andrei nu va ști nimic, dar să se oprească din drumul pierzării până nu-i prea târziu, până nu va ajunge pe gura satului.

Când o lua cu buna, Stana tăcea îmbufnată, aruncându-i printre gene priviri întunecate. Simțea că bătrâna avea dreptate, dar știa că nu se mai poate desface de legăturile păcatului, tot mai tari din zi în zi. Și, la gândul tot mai stăruitor, tot mai usturător, că Andrei nu se va mai întoarce din război, ea sosimțea mai mângâiată, mai dezvinovățită de ceea ce făcea. Cum? Să-și treacă ea tinerețele, zilele cele mai frumoase, într-o zadarnică așteptare? Nu era adevărat ce spuneau femeile acelea cu care ea se întâlnea, că trebuie să ne bucurăm de viață, că nu noi am făcut războiul?

— De la o vreme Stana nu mai putea răbda sfaturile bătrânei când o lua cu bună; cât ce-și deschidea soacră-sa gura, se învârtea într-un călcâi și-o lăsa singură. De vorbă cu Marina mai stătea numai când aceasta o lua cu răul. Atunci se certa cu patimă, c-un fel de plăcere, bătându-și joc de soacră-sa.

Așa trăise Stana de-un an încheiat. În vremea din urmă, Andrei nu-i mai venea în minte decât rar, ca o amintire spălăcită, ca un nume gol. De pe partea ei, gospodăria lui Andrei s-ar fi putut risipi în cele patru vânturi. Dar bunica și Ionică vegheau și se străduiau să o țină în bună rânduială. Aproape toate lucrările economiei le puneau la cale bunica și nepotul care, din zi în zi, se simțea tot mai bărbat, văzând de cât razim este el la casă.

Stana lipsea tot mai mult de-acasă și ajunsese, în urmă, să nu se mai rușineze înaintea oamenilor de legăturile sale cu filăru. Așa, după bătaia aceea cu Vuța Surdului, trecuse printre pâlcurile de femei care vorbeau despre ea și, în văzul tuturor, se dusese la filăru. Nu ieșise de la el până când acesta nu-i făgăduise că, oriunde o va

întâlni pe Vuța Surdului, îi va trage două palme...

...Și după rușinea ce-o pățise peste zi, să se trezească acum, ca din senin, cu scrisoarea lui Andrei! Și câtă îndrăzneală i-a dat această scrisoare bătrânei! Cum a sărit cu gura la ea, îndată ce Ionică ieșise în curte! Nu mai erau rugăminți, nu mai erau sfaturi, era o amenințare hotărâtă: «Să se întoarcă numai Andrei, și știu eu bine că nu ne vei mai face casa de rușine».

Nici vorbă nu mai putea fi că soacră-sa îi va tăinui faptele!

Stana, după ce se zvârcoli vreme îndelungată în păcel, zvâcni pe podea, merse la fereastră și-și lipi fruntea de geamul rece. Abia acum începu să înțeleagă toată greutatea sosirii apropiate a lui Andrei. După cearta fulgerătoare de mai nainte, se despărțise de soacră-sa izbindu-i ușa în nas și îi strigase ascutit: «Spune-mă, puțin îmi pasă!» Și, după ce rămăsese singură în odaia dinainte, fusese atât de aprinsă de mânie pentru rușinea ce-o pățise cu Vuța Surdului, încât nu-și putuse da sama cumsecade de însemnătatea sosirii lui Andrei. Uneori avea chiar senzația că nu se întâmplase nimic decât obișnuita ei ceartă cu soacră-sa și bătaia cu ticăloasa aceea de Vuța Surdului.

Dar aici lângă fereastră, cu fruntea răzimată de geamul rece, obrații nu-i mai dogoreau: ea începu să se gândească amănunțit la sosirea lui Andrei, și ceea ce simți mai întâi fu un sentiment de descurajare care o răcea, o îngheța clipă cu clipă. Nu se mai putu agăța de gândul ce-i venise mai întâi, că toată scrisoarea este o minciună, că Andrei nu va veni! Nu! auzise cuprinsul ei; văzuse ștampila care părea că i s-a lipit de deget când a pipăit-o, și că o poartă mereu cu ea; văzuse bucuria copilului și a bătrânei.

Da! Ea va trebui să dea ochii cu Andrei și să dea sama despre faptele sale. Își aduse aminte, tot mai înfricată, de păruiala de mai demult și paza aspră sub care a ținut-o bărbatul patrusprezece ani. Ea cunoștea inima bătrânei, și ar mai fi putut nădăjdui că Marina nu-i va spune nimic lui Andrei. Dar această bunătate a soacrei sale

nu-i va folosi la nimic: satul fierbea, oricine o arăta cu degetul, Andrei va ști ce viață a dus ea și cum l-a făcut de râsul satului.

Totuși i se păru că nu ar fi rău să facă o încercare: de mâne să nu se mai întâlnească cu filăru, să nu mai iasă de-acasă, să se poarte bine cu bătrâna. Cine știe ce se mai poate întâmpla? S-ar putea ca Andrei să nu audă nimic. De câte ori nu se întâmplă așa!

Și Stana se gândi la anii petrecuți cu Andrei. Nu avea de ce se plânge! Omul a luat-o din dragoste, săracă precum e șoarecele bisericii; o luase împotriva voinței părinților lui, și afară de păruiala aceea de demult, n-a mai bătut-o altă dată. N-a fost scump când a fost vorba să-i cumpere straie cu care să poată fi între femeile frunțașilor din sat. N-a deșelat-o cu munca hotarului, cum făceau alți bărbați din sat cu femeile lor. Nu și-a uitat s-o îmbie și pe ea c-un pahar de vin duminica.

Da. Era adevărat. N-a trăit rău cu Andrei. Și-acum, iată ce i-a făcut ea, ce viață i-a pregătit pe când se va întoarce acasă din război!

Sufletul ei era gata să se înduioșeze, părerea de rău era gata s-o copleșească, dar simțind umilința ce i s-ar fi adăugat numaidecât, ca tovarășă pentru viața întreagă, își înalță capul, cutezătoare și disprețuitoare: Nu, nu se va târî după el cerșindu-i iertare o viață întreagă! De ce n-a venit de doi ani o singură dată acasă, de ce nu i-a scris? Este ea așa de vinovată cum o credea bătrâna?

Și după întâia împotrivire, ea simți din nou patima ce o lega de cel de-acum. Va putea ea să se despartă de filăru? Să nu-l mai vadă? Să nu mai simtă atingerea lui? Ce prostie! Vezi bine că e cu neputință! Și nici nu voiește. Nu! Pentru nimic în lume!

Dar atunci ce va face după sosirea lui Andrei? Va rămânea în casa lui și va trăi cu filăru? Dar cum cuteza să se gândească la asta? Nu-l cunoaște ea pe Andrei? Nu-i va rupe Andrei oasele?

Stana rămase în mijlocul odăii înmărmurită: ce va face? Va merge la filăru, va fugi cu el?

Iată o întrebare pe care nu și-a pus-o niciodată! Ar primi-o filăru? S-ar căsători cu ea? Jandarmul era neînsurat, dar era domn, și apoi nici nu era român de neam, deși vorbea bine românește.

Stana se îngrozi: i se păru că filăru nu s-ar învoi s-o ia de nevastă...

Niciodată nu și-a pus întrebarea asta, iar acum nu «uteza să-i dea un răspuns hotărât. De aceea se sili să nu mai stăruie asupra ei, ci se gândi din nou la partea aceea din scrisoarea lui Andrei în care bărbatul spunea că nu se mai întoarce așa cum a plecat... Aici vedea Stana singurul ei razim pentru viitor. Dacă va veni orb, ciung ori olog, cum se înapoiaseră destui din război, Andrei nu va mai avea poftă să-i știe cărările, nu-i va mai păsa de ele.

Dar dacă va fi vorba de un concediu de câteva săptămâni? Atunci, puțin i-ar păsa ei, ori va ști bărbatul ceva, ori nu. Chiar dacă ar bate-o în toate zilele, în sfârșit tot va pleca, și ea va rămânea singură. Singură! Abia acum, că-și simțea primejduită libertatea vieții ei de plăceri, putu să judece deplin ce bun neprețuit a fost pentru ea această libertate.

Se trânti în păcel îmbrăcată. Voia să-și mai limpezească gândurile. Dar cum ațipi puțin, i se păru că ceva o izbește tare în spate. Sări speriată din pat, privi cu groază în jur, și spaima, descurajarea ce o cuprinse la început, când își lipise fruntea de geam, o cuprinse din nou. Luă numaidecât o hotărâre: «Trebuie să mă duc la filăru. Să-i spun că vine Andrei. Vom chibzui ce e de făcut!» Și, învelită într-o mare năframă de lână, Stana deschise ușa și se strecură în tindă. Auzi respirația regulată a lui Ionică. Deschise cu grijă ușa de la tindă, dar, când s-o închidă, auzi tusa cu înțeles a bătrânei.

Stana strecură printre dinți o înjurătură și izbi ușa cu putere.

Soacră-sa se mișcă în pat, se învârti către părete și zise, ca pentru sine: «Haida-hai! Acuși o să-ți sosească popa!»

De cum trecu trenul prin cea dintâi gară cunoscută, Andrei se ghemui și mai tare pe bancă, în colțul vagonului, după ce-și aruncă mantaua largă, decolorată și smolită, pe picioare. Trase cu coada ochiului să vadă dacă picioarele-i sunt ascunse bine, și dacă cei din vagon au luat în seamă grija cu care și le ascundea. Dar călătorii, cei mai mulți soldați în concediu, unii bolnavi, alții invalizi, nu-i aveau grija. Înghesuiți ca niște sardine în cutie, câțiva vorbeau potoliți, cei mai mulți tăceau gânditori și-și ștergeau cu niște batiste smolite sudoarea de pe frunte, de pe obraz, de pe gât. Era un năduf înecăcios în acest început de iunie, și, cu toate neamurile deschise, din hainele, din trupurile soldaților, vagonul se umplea mereu cu un miros greu, ca de ceva stătut și rânced. Erau aceleași mantale, aceleași haine cu care se târâseră prin noroiul tranșeelor, în care dormiseră lângă focurile aprinse în văile munților. Unele purtau rotocoale de arsură, altele erau pline de smoala roților de căruță, de tren. Erau soldați din toate armele, și până acum răspunseseră scurt, fără plăcere, la zeci de rânduri de călători civili care-i întrebau de unde vin, unde mergeau, unde luptaseră; de trei zile călătoreau.

Andrei, câtă vreme trecu prin locuri necunoscute și călători cu oameni necunoscuți, nu simți povara acestui drum decât prin ucigătoarea oboseală ce i se vărsase în trup ca într-un vas pe care-l umpli ochi. Îi părea că nu mai rămăsese din el nimic și că oboseala aceea este el însuși. Nu-și mai simțea întreg decât piciorul stâng, de la genunche în jos, piciorul lui cel de lemn. Avea însă senzația că oboseala din el se scurgea încet, ca un lichid gros, și prin piciorul cel de lemn.

Totuși, câtă vreme călători prin ținuturi necunoscute, Andrei Muntean nu simți decât bucuria reîntoarcerii. La întrebările camarazilor de arme, cum și-a pierdut piciorul, Andrei le răspundea, fără mare înduioșare, în câteva cuvinte, iar aceia se mulțumeau să dea înțelegători din cap, tăcuți și gânditori. Mai erau a alții cu picior de lemn în vagon, trei mai erau, iar în spitalul din care plecase, lăsase nenorociți cu sutele. Nu simți trebuința să și-l

ascundă nici de străinii civili care se urcau într-o gară, ca, după trei-patru stații, să se coboare, făcând loc altora.

Dar când văzu cea dintâi gară cunoscută, Andrei tresări, își luă mantaua și și-o aruncă pe picioare. Înghesuiala era așa de mare, încât și fără această grijă de a-și ascunde piciorul de lemn, cum stătea chiar în colț, cu piciorul către părete, cu greu l-ar fi luat în sama cineva care ar fi putut pătrunde în coridor. De intrat în vagon nu putea fi vorbă, înghesuiala era prea mare.

Totuși, după această măsură de pază, Andrei se simți mai liniștit. După ce văzu că nimeni n-a luat în seamă grija lui, își întoarse fața spre geam și începu să privească stăruiitor afară. Lanurile de grâu, unele înspicate, fugeau în urma trenului, iar în depărtări dealurile se roteau încet, domol, și totuși amețitor.

Orașul prin a cărui gară trecuse era departe de satul lui, totuși fusese aci de vreo patru ori și cunoștea destul de bine locurile. Își spuse că semănăturile, și cele de toamnă și cele de primăvară, sunt mai frumoase decât altă dată, în alți ani. De câte ori nu se gândise el, în cei doi ani de război, cum va rămânea cu pământul nelucrat și-l va umple buruiana, când cele mai multe brațe de muncă țineau acum arma strânsă la piept. Și iată că pe-aici nu se cunoaște că-i război! Cine le lucrează? Iată că lumea nu se prăpădește fără cei duși, fără de el și de alții ca el! Ce prostie să creadă că fără el viața se va opri în loc!

Îl cuprinse un simțământ de descurajare. Se întreba dacă nu ar fi fost oare mai bine să nu-i lase pe doctori să-i taie piciorul. N-ar fi fost mai bine ca îndârjirea lui de la început să fi ținut până la sfârșit? Ar fi murit, așa-i spuneau doctorii. Și dacă ar fi murit? S-ar fi prăpădit lumea? Iată: lumii, vieții, puțin îi pasă de el și de alții, nu le simte lipsa. Cel puțin atunci ar fi murit ca un om. Ce folos că va trăi acum ca un schilav?

Andrei se mișcă încet în colțul lui și aruncă o privire spre coridor: nu era nicio față cunoscută. Nimeni cunoscut nu se urcă din gara din care porni trenul.

Se uită din nou pe geam, c-un dezgust amar față de

sine însuși. Cum a putut el crede că ei, cei din război, sunt însăși lumea și că odată cu prăbușirea lor se va prăbuși însăși viața? Iată, e același pământ aici, aceeași verdeată, sămămăturile. Toate stau neclintite, așa cum le-a lăsat el, care cutreierase o lume, și nu le pasă de nimic: beau din pământ și din soare și cresc fără nicio grijă de război, fără niciun strop din spaima băută de el până la nesimțire.

Dezgustul, amărăciunea față de sine însuși, creșteau cu cât trenul fugea prin regiuni tot mai cunoscute. Iată, aici, la stânga, vestitele fânațe din Aluniș, cu iarba

— Uită, grasă și plină de flori, care se lasă domol, în lua/ne groase, în urma cosașilor. Limbile de oțel ale oaselor strălucesc și ici și colo sub cute, dar cântecul mi se aude de huruitul monstrului ce se târâie mereu, cu încovoieturi enorme pe care și le mișcă repede, Miflând necurmat pe nări fumul gros, greu și înăbușitor, care n-are putere să se ridice în văzduhul limpede, i i se lasă pâlcuri-pâlcuri deasupra fânațelor.

De unde mai erau atâția cosași? Cum de se puteau. i ce și acum muncile câmpului la vremea lor? Iată, el își aduce bine aminte: în fânațele din Aluniș, nicicând nu s-a început mai devreme cositul fânului!

Andrei se simțea tot mai neînsemnat, tot mai puțin, tot mai lipsit de orice preț. Ce deosebire între plecarea și întoarcerea lui! Atunci, el și tovarășii lui erau ținta tuturor privirilor, a tuturor lacrimilor și suspinelor. I.uimea se uita la ei ca la niște sfinți, ca și când de la ei atârna viața lor. În urma lor rămăsese pustiu pe sate, pustiu în orașe, și gândurile tuturor îi urmăreau departe, pe câmpurile de luptă.

El însuși cât de crescut în sine s-a simțit când a văzut câtă nădejde, singura nădejde, se punea în cei duși sub steag. Și nu numai atunci! Cum nu mai venise acasă de doi ani, Andrei credea că va afla toate lucrurile încremenite așa cum le-a lăsat la despărțire. Ce s-ar fi putut face fără de el, fără de ei, cei duși?

Și iată că aici nimic nu arată să se fi schimbat ceva clin obiceiurile de dinainte de război! Iată că de pe nimic

nu se cunoaște că-i război! Carăle încărcate cu fân trec tot așa pe drum, vitele pasc în aceeași pace, ciocârliile se înalță în văzduh ciripitoare ca și mai înainte, copiii, cu vitele la păscut, zburdă și aleargă în aceleași jocuri, lanurile sunt pline de lucrători...

Andrei își duse mâna la frunte și-și plimbă de câteva ori palma apăsând de-a lungul ei: nu cumva era un vis tot războiul ăsta, un vis din care el nu se putea deștepta? Tuși adânc dar sec, de câteva ori, apăsându-și brațul stâng pe piept, și piciorul lui de lemn se izbi de podele. Nu! Nu era vis! Dar el, Andrei, nu mai plătea acum mai mult decât o cârpă lepădată!

Bunele impresii, bunele judecăți pe care și le făcuse despre el însuși și însemnătatea lui s-au dus pentru totdeauna. Cum a putut el trăi într-o astfel de înșelare doi ani încheiați? A fost copil? A fost nebun?

Nu! Nu era deloc vesel că se întorcea acasă. Și acum nu din pricina piciorului era trist! Îndată ce-și dădu sama că el nu e nici cât un fir de nisip în mijlocul lumii, a vieții, îi păru că-i puțin lucru dacă se-ntoarce acasă sănătos ori bolnav, întreg ori schilav. Îi păru că-i o prostie să-și mai ascundă piciorul cel de lemn; cu el ori fără el, Andrei rămânea ceea ce era: o cârpă lepădată, un nimic, peste care se trece fără nicio greutate. Dar era trist și simțea o cumplită amăreală în întreaga lui ființă, văzând minciuna în care trăise până atunci.

Și, într-un chip nedeslușit încă, îi era silă de viața care-și bate joc de oameni, cu atâta strășnicie. Ce rost a avut să-și umple capul și inima, doi ani încheiați, cu minciuna că el nu e un om de toate zilele, că chinurile lui, suferințele lui sunt urmărite cu bătai de inimă de toată lumea, că de la faptele lui atârnă tot ce va mai fi? Cum a pus pe el stăpânire o nebunie ca asta? Și pentru ce? Pentru ca acum să vadă că nimeni nu i-a simțit lipsa, că nu poate fi decât uitat de mult, că viața își toarce caietul tot așa de bine, tot așa de liniștit ca, i când el ar fi fost mereu acasă.

Dezbrăcarea aceasta de iluziile ce și le făcuse mai înainte îl apăsă ca o piatră de moară pe piept. Se simțea

singur și părăsit, și povara vieții îl zdrobea mai tare ca oricând.

Ce se va alege de toate gândurile lui care-l întăriseră să nu-și piardă cumpătul când s-a învoit să-i taie piciorul? Atunci își zicea: «Vor fi veseli acasă, oricum mă voi întoarce, numai să fiu odată între ei. Se vor bucura de mine, chiar de nu voi mai putea lucra nimic.»

Ce prostie! Cine își închipuise el că este? Țâțana în jurul căreia se-nviârte lumea? Andrei simți nimicnicia lui mai puternic decât oricând, și ca și când s-ar fi scuipat pe sine, scuipă printre dinți, pe geam, c-un nestăpânit dezgust.

Începu să privească cu ură și luncile ce străluceau în marea de verdeață a ierburilor mari, înflorite, și pădurile de pe culmi, și mai ales pe muncitorii care se pierdeau în lanurile de porumb, prășind. Avea sentimentul că el e pentru totdeauna deșurdat dintr-unul dintre ei, nu pentru că avea un picior de lemn, ci pentru că a înțeles cât de neînsemnat este omul în lume și pentru că a simțit singurătatea omului în mijlocul vieții.

Da, se simte grozav de singur și părăsit! Nici în văgăuna aceea blăstămată, unde l-au ajuns sfârșimăturile obuzului, nu s-a simțit atât de singur. Și Andrei nici bănuie nu putea cum va mai putea trăi cu o așa de copleșitoare povară în spinare.

Închise ochii și se îndesă mai tare în colțul vagonului, își înfășură mantaua în jurul trupului, simțind fiori de frig; nu-i mai păsa că se vede piciorul lui de lemn.

Ce căuta acasă? Își puse deodată întrebarea aceasta c-un fel de furie. Ce aștepta de la întoarcerea sa? I-au simțit vreodată lipsa lui acasă? Porumbul va fi săpat, cum săpate erau aproape toate lanurile pe care le-a văzut până acum. Fânațul din Răstoci va fi cosit, cel din Vâlcea încă nu va fi de coasă, niciodată nu l-a cosit înainte de Sânpetru! Și chiar dacă ar fi de coasă, ce bucurie le va face celor de-acasă? Putea el, cu piciorul lui, să se poarte în urma coasei? Și pentru ce s-ar bucura cei de-acasă văzându-l ca un ciot uscat și nefolositor? Se vor mulțumi ei cu faptul că

au în casă un om care și-a pierdut piciorul în război?

El deschise ochii arzători, privi din nou pe geam și, aducându-și aminte de Stana, de nevastă-sa, avu un surâs rău, disprețuitor. «Pe placul ei știu că sunt! Nu va mai avea un căpitan care să-i poruncească și să o supravegheze de aproape», își zise el amar. Dar deodată își spuse că toate acestea-s nimicuri la care nici nu se plătește să te gândești! Ce-i Stana și toate faptele ei? Un fir de nisip, o nimica, la fel cu el, cu Andrei! Toată viața aceasta nu-i decât o nemăsurată batjocoră. Da, cineva-și bate joc de noi cu strășnicie! Ni se pare că suntem țâțâna lumii, că de la felul cum ne bucurăm ori ne întristăm atărnă totul, că lucrările noastre se întipăresc pe fața lumii și, când colo, uite, iarba crește ca și când niciun om nu ar fi pe pământ, și tot așa luminează și sfântul soare!

Pentru ce s-ar mai gândi cum va fi primit acasă? Ce preț mai pot avea toate lucrurile aceste când el însuși nu mai are niciun preț?

Andrei gemu încet, se retrase iarăși în colțul vagonului și-și porunci să nu se mai gândească la nimic.

Dar ținuturile erau tot mai cunoscute! Iată lanurile de grâu din hotarul Răchitei, sat vecin cu al lui, grele, puternice, cu spicul în floare. Iată eclegia popii din Răchita, în care, într-un an, a muncit și el «în parte». Ce porumb de-un verde-negriu și mustos are popa și anul acesta! Iată coasta Cornului și turmele de oi! Ce de oi, Dumnezeuule! De unde vor fi adunat răchitenii atât ea? Iată, jos în vale, cirezile de vite!

Andrei se ridică încet și-și scoase capul pe geam. Crezu că se înșală: nu știa în Răchita atâtea vite cornute. Dar nu se înșela! Cunoscuse, văzuse deslușit și adăposturile din vale. Ale răchitenilor erau!

Andrei, cu tot dezgustul și descurajarea ce o simțea față de sine însuși, cu toată ura împotriva vieții, nu mai avea liniște în colțul lui de vagon. Neastâmpărul, l'urnicarea ce-i trecea prin întreg trupul, creștea cu cât se apropia de satul lui. Locurile cunoscute, tot mai cunoscute, îi legau privirile arzătoare; se uita la ele neclintit,

cercetător, și deodată răsuflarea i se opri: zărise în depărtări ogorul lui din Cânepiști, și în ogor se zăreau două vite albe și un băiețaș răzimat de bâță în urma lor... O duioșie caldă îi umplu sufletul, și el își simți ochii umezi. Nu-și luă privirile de la cele două vite albe și de la băiat, până ce dispărură în urma trenului. «Va fi Ionică, cu boii!» își zise încet, abia șoptit.

Și deodată Andrei aruncă o privire grea, deznădăjduită asupra piciorului de lemn. Cum se întorcea el acasă! Își uită toate gândurile de mai nainte și își simți numai cumplita lui nenorocire! Ce n-ar da el acum să se întoarcă întreg, nevătămat! Și privi ca la un neîmpăcat dușman la lemnul prins în arcuri de nichel și în șuruburi, care-i întregea piciorul stâng.

Trenul şuieră, și el văzu că se apropie de gara din sat. O tusa cu răsunete adânci îl cuprinse, în vreme ce-și aduna bagajele. Doi soldați îi ajutară să și le ducă până la ușa vagonului. «Dacă n-ar fi niciun om la gară!...» își zise. Dar abia își aruncă ochii pe geam și, deznădăjduit, văzu că sunt oameni destui, femei, copii. Abia acum își aduse aminte că e duminică. «Da, își zise Andrei, duminica totdeauna vin mulți, când sosesc trenurile.»

Coborî în silă scările și se opri lângă bagajul ce i-l puseră lângă șine cei doi tovarăși. Le mulțumi și rămase cu ochii în pământ.

— Ești din satul ăsta, ori mergi mai departe? îl întreabă unul din soldați.

— Da, sunt de-aici! răspunse Andrei cu silă, fără să-și ridice privirile din pământ.

— Atunci ți-e ușor, satul e numai la o zvârlitură de băț. Rămâi cu bine!

— Cu bine! răspunse Andrei, și se uită cu părere de rău în urma străinului. Ce bine era să nu se fi întors! Atingând pământul satului său, Andrei își simți mai adânc nenorocirea! Niciodată nu s-a gândit că-i va fi așa de greu să calce cu piciorul lui de lemn pământul natal, să intre așa între oamenii din satul lui! îi era rușine ca și când ar fi făcut ceva grozav de rușinos. Îi era teamă și tremura încet,

ca și când ar fi fost un criminal, îi era mai ales silă de sine însuși, atât de silă, încât ar fi voit să se deschidă pământul și să-l înghită până când îiH a nu-l va fi luat nimeni în seamă.

Ca într-o fulgerare își aduse aminte de ceea ce a fost îl în satul acesta: bărbat voinic, bărbat frumos, care mi și-a plecat capul înaintea nimănui. Om cu carte, 11 untaș între frunțașii satului, care nu o dată s-a pus în poară cu notarul, cu jandarmii! Om cinstit de toată tunică pentru sufletul lui drept și voința dârză, om u uia îi dai binețe cu plăcere și bucurie și pe care când îl vezi îți crește sufletul, nu pentru că ți-e rudenie sau prieten, dar pentru că-i o fală a satului.

Și acum stă înțepenit în piciorul lui de lemn și nici mi cutează să-și ridice ochii! Iar cei care cască gura la i ren sunt tot aceiași pe care i-a lăsat acasă acum doi ani. Nici unul dintre ei n-are un picior de lemn; femeile râd ți copiii se hârjonesc ca și când nimic nu s-ar fi schimbat în lume.

Andrei, întunecat, oftă din adânc și, răzimându-se în luț, încercă să-și ridice bagajele.

IV

Trenul şuieră prelung, se urni greoi, câțiva soldați»are se coborâseră alergau să-l prindă, alții mai stăteau încă la povești. Și, câteva secunde, țâșniră și de ici și de colo din mulțime și, fugind, se avântau pe scările vagoanelor. Înaintea gării lumea se învălmăși; în jurul lui Andrei se făcuse o roată mare de capete.

Întâi îl văzu și-l recunoscă moș Mitruț, un țăran frunțaș care avea trei feciori în război; văzându-l că stă de vorbă cu soldatul cel cu picior de lemn, se apropiară îndată mai multe femei, bărbați și copii. Cei care erau înăuntrul cercului priveau cu uimire și cu spaimă la omul bărbos, îmbătrânit și palid, care nu cuteza să li se uite în ochi. Câțiva bărbați îi puneau întrebări scurte, păreau mânioși. Câteva femei plângeau potolit.

Cercul se făcea tot mai gros în jurul lui Andrei. Aceia care erau mai departe înălțau capetele, își lungeau grumajii, se ridicau în vârful degetelor. Nu-l puteau vedea pe soldat. Se întrebau:

- Cine să fie?
- E de la noi?
- Ce are?
- Îi lipsește un picior.
- Doamne Dumnezeule!
- Cine spui? Andrei? Care Andrei?
- Andrei Muntean!
- Bărbatul Stanei?
- Da'! Spun că-i el!

Și băiețași, femei, moșnegi se îmbulzeau mereu, îngroșând roata din jurul lui Andrei. Întrebările și răspunsurile treceau din gură în gură, și grumajii se întindeau peste umerii celor dinainte.

Și iarăși se împleteau întrebările și răspunsurile:

- Spun că piciorul stâng.
- Piciorul stâng? întreg?
- De la genunche în jos.
- Ce nenorocire!

O femeie de vârstă mijlocie se trase din mulțime, căzu în țărână și începu să plângă cu hohot. Îl văzuse pe Andrei; și ea avea un băiat dus în război, și care, ca și Andrei, nu mai dăduse de-un an întreg semne de viață.

Femeia plângea, se bocea ca după mort. Își aruncă năframa din cap și-și împlântă mâriile în păr. Țipa și gemea. Bărbați, femei, începură să se adune în jurul ei.

Șeful gării ieși țăfnos ca un curcan întărâtat, din birou, și începu să-i ocăre pe oameni: Ce larmă fac aici? Ce strigă așa sălbatic? Să-și vadă de drum! Altfel o să-i împrăstie cu jandarmii! El să nu poată lucra în birou? Toată ziua larmă și tărahoi. O să-i oprească pe oameni să mai vină, fără trebuință, la gară!

Dar oamenii nu-l luară în seamă; ridicară pe femeia ce se zbătea în țărână, două bătrâne o luară de subsuori și porniră cu ea. Se desfăcu și cercul din jurul lui Andrei. Doi băiețandri îi luară bagajul, și, cu lungul convoi după el, Andrei porni spre sat.

Încet-încet sufletul lui se mai îmbună. Mila, compătimirea cu care-l întâmpinară, cu care-i vorbiră toți,

dușmănia aceea pe care o simți în inimile oamenilor față de dușmanul cumplit și nevăzut de-aici care era războiul și care le trimisese pe Andrei în așa neputință, muiară sufletul invalidului. Îi părea că trecuse peste un munte grozav de înalt și pe care, la coborârea lui din tren, nu credea că-l va putea trece vreodată. Muntele se înălțase prăpăstios înaintea lui, îndată ce pusese piciorul pe pământul satului.

Obosit de moarte, se ștergea de nădușeală cu batista lui mare, smolită, și arunca încă priviri fricoase celor din jur. Îi făcuse bine mila cu care-l întâmpinaseră, dar acest alai în jurul său îl neliniștea, îl mâhnea adânc, îl făcea să meargă cu capul în piept, ca și când gâtul, în ceafă, i-ar fi fost frânt.

I se îmbuna sufletul când nu putu descoperi niciun zâmbet de batjocoră, nicio părere de bine, niciun surâs răutăcios, dar mulțimea aceasta care-l înconjură, în care se îneca, îi aducea aminte o priveliște văzută de mult, în copilăria sa. Nu-și aducea aminte să se mai fi gândit de-atunci la tabloul ce i se lămurea acum până în cele mai mici amănunte...

...Precupaș cel sărac venea din pădure cu o sanie de lemne. Calul, slab, deșelat, numai noduri și oase – calul de care râdeau toți copiii din sat – pășea pipăit cu picioarele lui umflate, care-i lunecau în laturi la fiecare pas: era un polei pe drum ca oglinda, să-și spargă oamenii capetele și mai multe nu. Precupaș, cu o mână de căpăstru, cu cealaltă înfășurată în coama aspră și săracă, îl răzima și-l îndemna mereu, îmbunându-l, încurajându-l. Ochii calului erau tulburi de spaimă. Sufla greu pe nări și-și întorcea mereu capul, ca după ajutor, spre stăpân. De cum intră în sat, drumul începea să urce, la început mai domol, apoi din ce în ce mai iute. Când ajunse la urcuș, calul se opri, trupul lui bătrân începu să tremure. Precupaș își scoase căciula roasa, cu doar câteva petece de păr pe ea și, de sub căciulă, din părul bătrânului, năvăli o negură de aburi.

El își lăsă calul să răsuflă, îl zmânici de câteva ori de urechi, îl netezi pe deșelătură, și apoi, făcându-și o cruce

largă, îl îndemnă din nou.

O droaie de copii se grămădea în jurul saniei, după ce se ținuseră de ea de când intrase Precupaș în sat.

Pân-aici chiuiseră, strigaseră la cal, sărind ca niște drăcușori în jurul saniei, fără să fie luați în seamă de cal sau de stăpânul său. Erau obișnuiți cu trepădușii ăștia în jurul lor. Dar acum Precupaș le făcu semn cu mâna să se ferească din cale. Tăcuți, copiii se deteră-n laturi. Calul se opinti și căzu în genunchi pe picioarele dinainte. Până să se ridice, era să și le dezbine. Copiii amuțiră de tot și priveau cu spaimă orice mișcare a calului. După câțiva pași, acesta poticni, picioarele-i fugiră într-o parte și el se prăbuși pe coaste. Precupaș sări, îl deshămă și, după zvârcoliri îndelungate, calul reuși să se ridice în picioare. Tremura din tot trupul, și aburi grei se ridicau din el. Precupaș îl înhămă din nou, puse umărul la sanie și începu să împingă. Într-o clipă sania fu bătucită pe de laturi cu copii, care ajutau și ei. Dar lunecau și nu puteau fi de niciun ajutor. Calul, fără să fi urnit sania din loc, se prăbuși din nou. Copiii dădură fuga în jurul lui.

Bătrânul se apropie, desfăcu ștreangurile și se opinti să-i ajute să se scoale. Dar calul rămase nemișcat: se uita trist la roata de copii din jurul său, se uita cu ochi omenеști. Ca și când ar fi voit să le spună: «Plecați, nu vă mai uitați la chinul meu. Mi-e prea greu așa.» Gândul calului îl spuse bătrânul. Dar cum droaia de copii nu se mișca ci rămase mută și împietrită, Precupaș se mânie cumplit pe ei - întâia oară în viața lui - luă o prăjină din sanie și începu să-i alunge.

Copiii se risipiră numaidecât, ca potârnichele...

Tabloul acesta îl vedea Andrei necurmat, cum înainta, îndesind în drumul uscat cu piciorul lui de lemn, înecat în mulțimea ce ridica nori de praf. Vedea ochii măriți și tulburați de suferință ai dobitocului, și, din când în când, își punea întrebarea: «Pentru ce nu mă lasă singur? Ce au ei cu suferința mea de-i târăsc așa după mine?»

Totuși nu se putea mânia pe ei. Nu putea uita mila cu care l-au întâmpinat, și totuși ar fi dorit nespus să fie

singur, să fie noapte, și el, șchiopătând, să treacă așa, neștiut de nimeni.

Răspundea cu greu, în silă, rar de tot, la întrebările pe care cei ce mergeau aproape de el i le puneau mereu. Numai lui moș Mitruț, bătrânului care se apropiase de el întâia oară, care nu-l mai părăsise și care nu pomenise până acum nimic de picior, îi răspundea c-un fel de grabă, cu căldură chiar.

Moș Mitruț întreba așa, pe departe, cu înconjur, să-și mai prindă nădejdea, care în vremea din urmă slăbise tare, cu ceea ce ar fi aflat de la Andrei. Feciorii lui, de când au plecat, la sfântul Ilie vor fi doi ani, numai de două ori i-au scris, în cele dintâi trei luni de război. De-atunci nu mai avea nicio știre de la ei. În sat se vorbea că doi sunt morți, înecați într-o apă din Galiția. Zvonul pătrunsese până la bătrân, dar el se lupta cumplit, cu deznădejde, să nu-i dea crezare.

— De mult mă tot gândeam că ar fi bine să vorbesc cu cineva care a stat mai mult în bătaia glonțului. Și, vezi, nu m-am înșălat! Tu spui că s-ar putea foarte bine să fie prinși la ruși. Iar de acolo cărți nu vin, zise bătrânul pe când cei din fruntea alaiului intrau în sat.

— Au căzut mulți prinși. S-ar putea să fie acolo. Și să nu crezi că le merge rău: au hrană destulă acolo. Se spune că prinzionierii trăiesc chiar foarte bine, rușii nu sunt oameni răi.

— Să te-audă Dumnezeu! suspină bătrânul, și oamenilor celor buni care se milostivesc de cei nenorociți să le fie pomană! Dar nu mi-ar părea rău să fie chiar într-un spital, cum spuseși mai înainte.

— Da. Nici în spital nu e rău! răspunse Andrei.

Aș mulțami lui Dumnezeu să-i văd venind chiar cum ești tu! Numai să trăiască, să-i mai văd o dată. Mu e rău nici așa!

Cum? întreabă Andrei cu ochii tulburi.

— Așa cum ești tu! Poți trăi! Și nu bag de seamă să i f doară.

— Da, e adevărat, nu mă doare! Puțin, când se

sfiimbă vremea.

— Și, după cât văd, mergi destul de ușor. Te razim l'inc în el, zise iar bătrânul.

— Da, răspunse Andrei, însă nu-s deplin obișnuit. I), în o să merg tot mai bine.

— Meșteri mari oamenii în ziua de azi! E bine făcut Vi bine prins.

Bătrânul, cum mergea, se uită la piciorul lui Andrei și p. iru foarte mulțumit. Fără să bage de seamă, Andrei să i iezi că se uită și el la mașinăria de la piciorul stâng. < când își ridică privirile, de-o parte și de alta a uliței, i ele dintâi case din sat se uitau neclintit prin geamuri.

Andrei tresări scurt, apoi zise:

— Nu s-a schimbat nimic pe-aici. Și-i mult doi ani.

Și se uită din nou, cu un fel de lăcomie, la casele tot mai dese.

Andrei avu o senzație ciudată pe care nu o încerci, isc încă niciodată, cum, până la război, nu lipsise nici înd de-acasă mai mult de de trei-patru zile. Nu fusese soldat: ca singurul copil al unei văduve, fusese scăpat le armată. Acum, la vederea caselor din satul lui, îi păru a descoperă niște prieteni de demult, și cu cât se uita n-ai mult la ele, un vâl de ceață părea că-i cade de pe ninte, și satul cu viața lui de odată părea că se dezvăluie din umbră și se desfășoară la lumină, cu toată aroma de odată, înaintea lui, în el însuși.

Simți un fel de amețeală, începu să miroase în vânt, ca și când ar adulmeca un miros cunoscut, și respira adânc și rar. Ochii i se umeziră.

Din ceata care-l însoțea de la gară se desprindeau și ici și colo femei, fetișcane, băieți, rămânând de vorbă cu sătenii care ședea pe la porțițe. În locul lor se alăturau alții la mulțimea ce-l petrecea pe Andrei, și nu trecu o jumătat de ceas și tot satul fierbea de vestea cea nouă: Sosise Andrei Muntean, bărbatul Stanei.

Pe la porțițe, femeile, după ce-l plânseră pe Andrei pentru nenorocirea lui, după ce blăstămară războiul și pe cei ce-l porunciseră, după ce-și arătară nădejdea că Andrei

va putea trăi și așa cum era, începură s-o scarmene pe Stana.

— Mare păcat! Cum va sta ea acum în fața lui Andrei? Săracul! Dac-ar avea cel puțin o bucurie acum, că se întoarce așa!

— Ce vorbești de păcat, soro? Păcat e pentru omul cu suflet, nu pentru o nerușinată ca Stana! Mă prind că ea nu se va pocăi, că va trăi în fărădelegi ca și până acum! Ea a trecut peste orice putință de îndreptare.

— Numai cât acum are cine s-o țină în frâu. Andrei, până a fost acasă, a știut să țină sub călcâi pe diavolul din ea.

— Hm! Lesne era atunci, greu e acum! Va mai putea Andrei s-o supravegheze?

— Ehe! O s-o bată îngrozitor. Știu eu ce plătește Andrei la mânia.

Și, de la porțiță la porțiță, femeile se întărâtau în judecata ce-i făceau Stanei. Ce rușine! Să se lege de străinul acela, să nu-i mai pese de soacră, de gura lumii, de Dumnezeu, de nimic! Dar un lucru nu pricepeau femeile: după toate cele întâmplate, cea pedepsită de Dumnezeu trebuia să fie Stana, și iată că cel pedepsit e Andrei, care se-ntoarce, la casa batjocorită, cu un picior de lemn. Taina asta pe care n-o puteau înțelege le înfricoșa, și ele, încet-încet, se potoliră, lăsându-i pe amâni loi în plata lui Dumnezeu.

Dar vestea întoarcerii lui Andrei nicăiri nu aduse atâta spaimă ca în casă la Anica Lungului, unde se adunau femeile despre care ieșise cântecul:

Vie badea ori nu vie, Numai plata să se știe, Plata din cămcelărie!

Erau vreo șapte neveste adunate aici, când intră a opta, într-un suflet, să le spună. Ca și când s-ar fi descărcat între ele trăsnetul, așa rămaseră de încremenite și fără niciun strop de sânge în obraz.

Stana nu le spusese nimic de scrisoarea lui Andrei, fie că mai avea o slabă nădejde că Andrei nu va veni, fie, mai ales, că nu voia să-și încurajeze prietenele în dorința

lor de a-i lua pe filăru.

Câteva clipe rămaseră ca scrise pe părete. Li se părea că, deodată, totul s-a sfârșit, ca și când înșiși bărbații lor ar fi venit acasă. Avură pe câteva clipe conștiința întreagă a păcatului, a vieții lor ticăloase, și poate că în sufletele unora fulgeră dorința de îndreptare, ca singurul razim ce le mai rămăsese. Dar cea de-a opta, care le adusese vestea, o nevastă tânără de tot, se grăbi să adauge:

— Vai de capul lui! Are un picior de lemn!

Ca și când le-ar fi luat spaima cu mâna, păcătoaselor li se păru că a trecut primejdia; o înconjurară pe nevestică, și întrebările începură să plouă.

Dar după ce le trecu spaima cea dintâi, fulgerătoare, din spusele nevestei se ridica o alta nouă, care, deși creștea încet, le încheșta inimile.

Uite, tot așa, într-o bună zi s-ar putea întâmpla ca, fiind ele adunate aici, să vină cineva în goană și să le vestească de sosirea bărbatului.

Deși cele mai stricate dintre ele începură a se gândi c-un fel de înfrigurare cum vor lua locul Stanei pe lângă filăru, totuși deocamdată niciuna nu mai avu chef de petrecanie. Se strecurară una după alta din casă, și, odată ajunse în drum, căutară să se strecoare nevăzute pe uliță.

O săptămână încheiată casa Anicăi rămase pustie.

V

În dimineța următoare bunica trezi cu greutate pe Ionică. Stătea plecată deasupra laviței pe care dormea băiatul, îmbătrânită de ieri până azi c-un șir întreg de ani, cu fruntea uscată, cu fața înnegrită, cu ochii trași în fundul capului. Îndemna pe băiat c-o voce sacă, îl mișca încet, îi șoptea la ureche:

— Ionică! Măi Ionică! Scoală-te, că-i târziu și vacile-s flămânde!

Încercând să-l deștepte pe copil, bătrâna era cuprinsă de-un adânc simțământ de deșertăciune. Îi părea că nu mai are niciun rost să-l scoale pe Ionică și să-l trimită l-ii vacile. Dar soarele se înălțase de-o suliță pe cer,

vacile mugeau flămânde, și bătrâna știa bine că n-are ce face cu ele acasă.

Ionică se ferea prin somn de atingerile bunicii. Deschidea uneori ochii, pe-o clipă, apoi îi închidea din nou.

Adormise târziu asară, ghemuit și înfricat pe lavița lui, după ce plânsese ceasuri întregi, alături de bunică, în întunericul din tindă.

— Scoală, Ionică! Scoală, drăguțele! îl îndemna mereu bunica, dar glasul ei era azi uscat, cuvintele porneau numai din gât, nu de la inimă și, pesemne, băiatul de-aceea nu le mai auzea ca altă dată.

Ionică deschise ochii tulburi de somn și de vise grele, își ridică de pe perina umplută cu otavă, capul, se uită greu la bătrână, apoi capul îi recăzu pe perină și ochii i se închiseră iarăși.

Dar numaidecât se ridică din nou într-un cot, privind mirat prin casă; un zâmbet îi lumină fața palidă; se uită la bunică-sa, dar când îi întâlni privirile, zâmbetul i se stinse de pe obraji.

Se sculă cu mare greutate. În picioare, simțea că se clatină; era amețit, îl durea îngrozitor capul. Aruncă o privire pe furiș la odaia dinainte, unde dormea tată-său. Își opri îndelung ochii pe ușă, zâmbetul de mai nainte se ivi iar pe fața lui și, ca în vis, întrebă cu sfială, cu teamă:

— Bunică! Așa-i că am visat?

— Nu, drăguțele, n-ai visat. Tatăl tău e acolo, doarme.

— Da, știu că a venit; dar nu-i așa că... n-are un picior de lemn? Așa-i că am visat?

13 - Opere, vol. 5 - Agârbiceanu

Bunica nu-i răspunse. Ionică se frecă ia ochi, privi îndurerat prin casă, apoi fața lui de copil, ochii lui, se întristară de moarte; clătinându-se, ieși din casă. Și rămase mut, ca un mormânt, până ce ieși cu vacile pe porțiță.

De altfel nu trebui să aștepte mult. Vacile erau mulse, merindea în traistă: toate le isprăvisese din bună vreme mamă-sa, Stana, care se sculase cu noaptea-n aap.

Dacă n-ar fi fost ea, Andrei asară s-ar fi culcat necinat. Bunica scobâlțise deodată din puteri și nu mai era bună de nimic. Și tot neputincios rămăsese și Ionică, sosind, sara târziu, cu vacile de la păscut.

Singura însuflețită, veselă, bucuroasă, gata să slujească pe toată lumea, era Stana. Ea pregătise, într-o aprinsă involburare de voie bună, cina, ea puneă întrebările, ea era gata să ajute la răspunsuri, ea îi spuse cele dintâi cuvinte de încurajare lui Andrei.

— Să mulțămim lui Dumnezeu că ai scăpat cu-atât! Câți nu se vor mai întoarce niciodată, câți nu vin orbi și ologi, niște rămășițe îngrozitoare. Tu, ce? Tu poți umbla; cu vremea vei putea și să lucrezi. Și apoi, nu suntem și noi aici? Nu-i Ionică? El e acuși ficior! Să-l vezi cum se pricepe la toate!

Dacă n-ar fi fost Stana, sara trecută ar fi fost mai tristă ca o îngropăciune.

Scăpată de piatra de moară ce o apăsa de la sosirea scrisorii lui Andrei, Stana se simțea nespus de ușoară și liberă. În sfârșit avea dezlegarea la întrebările grele ce și le puneă ziua și noaptea. Andrei nu venea în concediu, venea ca să nu se mai întoarcă. Dar ce-i mai păsa ei acum că va rămânea lângă ea acest neputincios? Va cuteza el să-i spună o vorbă rea, îi va mai arde lui de ceartă în casă? Va mai putea el s-o supravegheze?

Dar nu de-aici izvorâse mai întâi voia ei bună, scăparea de povara aceea uriașă pe care o purtase în vremea din urmă, ci dintr-o ciudată legitimare pe care și-o făcuse în adâncul sufletului, îndată ce zărise piciorul de lemn al lui Andrei. Stanei i se părea că ea nu mai e cu nimic vinovată! Altceva ar fi fost dacă bărbatul i s-ar fi înapoiat întreg și sănătos din război. Atunci ar fi putut avea muștrări, era încredințată că ele i-ar fi ros mereu din inimă, nedându-i o clipă de liniște, deși încercase adeseori să se convingă că nu avea pentru ce să se judece.

Dar așa? Pe cine să fi așteptat? Cui să-i fi păstrat credință? Pentru cine să-și fi înmormântat tinerețele? Pentru omul e* se întorcea cu un picior de lemn? N-ar fi

fost o prostie?

Iată pentru ce se simțea Stana atât de liberă! Scăpase de muștrările de conștiință: cu purtarea ei, cu traiul ei, n-a greșit împotriva nimănui. Bine-a făcut că s-a folosit de tinerețe; bine-a făcut că n-a ascultat-o pe bătrână!

Ea, soacră-sa, bătrâna aceasta rea ca o viperă, știe c-a pățit-o! Cât s-a lăudat cu Andrei, cât a amenințat-o că o va da pe mâna lui când se va întoarce din război! Ei bine, să poftească! Ea, Stana, nu se mai teme de Andrei, nu se mai teme de nimic!

Dar văzuse ea din clipa cea dintâi, de când intrase Andrei în casă, că soacră-și îi trecuse pentru totdeauna gustul de-a o mai pârî lui Andrei. Pe cât se înălțase capul Stanei, pe-atât se plecase capul bătrânei! Da, a văzut ea bine! A cercat să-i întâlnească privirile și s-o întrebe: «Ei, ce zici? Începem cu pârile?», dar n-a putut prinde privirile bătrânei: o înconjurau. Prin ce clipă de triumf a trecut ea atunci!

Simțindu-și, în fața piciorului de lemn al lui Andrei, îndreptățită purtarea din trecut, Stana își crescua voia bună, simțământul de libertate, când se convinge că rămânerea lui Andrei acasă nu mai avea nicio însemnătate. Cum ar mai fi putut el s-o facă răspunzătoare pentru viața ei?

Nu numai el și mamă-sa, dar satul întreg îi vor da pace pe viitor. Toți vor zice: «Ei, și ce-i cu Stana? Se mângâie și ea cum poate!» Asta pentru viitor, dar pentru trecut, Stana era încredințată că sătenii vor răspunde ca și ea, chiar cu aceleași cuvinte: «Pe cine să fi așteptat? Pentru cine să-și fi prăpădit tinerețile?»

Și, pe lângă toate acestea, mai era un lucru care își dăduse partea sa la liniștirea Stanei, la coborârea în sufletul ei înviforat a simțământului acela de voieșie, de libertate, care purcedea din dezvinovățirea ce-și făcuse: Andrei era slab, pierit, îmbătrânit, și Stana știa că tusa ce-l îneca uneori, îl va slăbi tot mai tare, până într-o zi, când în curtea lor se va sluji prohodul.

Cunoaște ea tusa asta: s-au mai întors trei din război cu ea în piept, și azi le crește cucuta!

Altfel ar fi fost cu neputință ca Stana să se simtă pe deplin liniștită. Nu pentru că Andrei ar împiedica-o în viața începută cu atâta patimă, ci pentru că ființa lui, petrecerea lui în casa asta, subț același acoperiș cu Stana, dacă ar ținea mult, ar înăbuși-o.

Despre aceasta s-a convins chiar asară. Era ceva neînchipuit de monstruos să-l vadă pe omul acela, cu piciorul lui de lemn, culcat în patul ei, să-l audă tușind, să audă cum i se lovește de lemnul patului grozăvia aceea de la piciorul stâng de câte ori tușea sau se învârtea în pat. Și ca într-o fulgerare își aminti de visul ei. când

— Izbise ceva tare în spate.

Se mai putea ea culca în patul ei? Nu, ea simțea, la întrebarea asta, cum i se încrâncenează carnea pe trup ca și asară, când l-a văzut pe Andrei cocoțat în pat. Se hodinea acolo ceva grozav, ca o dihanie de spaimă ce ți se arată în vis. Și, de groază, se culcase pe lavița de la fereastră.

Dar ce-i pasă ei că va dormi pe laviță! Și va dormi aici? Nu i-a slobode toate potecile, ca și până acum, pentru colindările ei de noaptea? Și chiar de va. fi silită uneori să-și petreacă noaptea acasă, nu o vor împunge oaseft - trupul ei e tânăr și plin - chiar de-ar dormi pe piatră. Și-apoi, asta n-are să țină mult. Tusa asta sacă nu minte!

Stana se sculă în zorii zilei, sprintenă, ușoară, cu o nestăpânită voie bună și cuprinsă de-o hărnicie cum nu

— Se mai întâmplase de mult.

Soacră-sa nu o simți, bătrâna, după ce plânsese potolit toată noaptea, de către ziuă căzu într-un somn greu. Când se trezi, văzu lumină albă afară. Nu fu întru nimic uimită că noru-sa se sculase, că mulsese vacile și gătise traista lui Ionică. «De copil n-a cutezat să se apropie», își zise bătrâna, când îl văzu pe Ionică pe lavița lui.

Și, într-adevăr, bunica nu se înșela.

Stana, după ce pregătise totul pentru plecarea lui

Ionică, se apropiase tiptil, în vârful degetelor, de copil, dar nu cutezase să se atingă de el, să-l trezească. Uitându-se la fața lui pierită, Stana se tulburase adânc, avusese senzația că i se clatină din temelie tot ce clădise pentru dezvinovățirea și liniștea ei, de la întoarcerea lui Andrei până atunci, simțise că se apropie de ea ca un vânt de spaimă și, înfricată, ieșise tiptil din tindă. Și deretecând mereu prin curte, prin grădină, în aerul proaspăt de-afară scăpase de simțământul acela prostesc, dar atât de primejdios, care se târa de undeva din întuneric spre ea, ca un șarpe, simțământul că-i o mare ticăloasă.

După ce portița se izbi în urma lui Ionică, cele două femei își căutară de lucru prin curte, prin întruchiparea de scânduri afumate de lângă casă, unde era bucătăria de vară. Se sileau să nu se întâlnească, să nu înceapă vorba, deși la fiecare înconjur al bătrânei, Stana își înălța capul și privea triumfătoare după soacră-sa.

Deodată cele două femei se treziră cu vițelușii zburdând prin curte. Și cum portița de la grădina de legume era deschisă, unul din ei țâșni prin ea și dispăru printre straturi. Celălalt se opri o clipă, își ridică, arcuindu-și, coada, și, până să ajungă Stana la portiță, zvâcni și el în grădină.

Soacra și nora alergică mult, strigară una la cealaltă până ce scoaseră vițeei din grădină și până ce-i închiseră în țarc. Apăsau acum amândouă pe poartă și cereau s-o priponească bine. Erau înfierbântate, gâfâiau și înjurau pe nevinovații vițeluși ce-și înălțau din închisoare boturile umede, mirosindu-le mâinile.

— Așa se-ntâmplă dacă nu-ți sunt gândurile acasă! N-ai închis-o bine și-atât!

Bătrâna, palidă, cu năframa într-o parte, de sub care se vedea părul sur, zicând așa, zmânci din mâna Stanei cuiul ce trebuia pus bine la locul lui.

Stana se dădu un pas înapoi, se uită cu ură la bătrâna și zise:

— Dar unde-mi sunt gândurile?

Bătrâna, cum tocmea cuiul de lemn, își întoarse capul

spre noră-sa.

— Vrei să-ți spun?

— Ei, spune-mi!

— Gândurile tale sunt la diavolul. Necuratul te paște foarte de-aproape. Bagă de seamă!

— Necuratul se ține mai mult după bătrâne, după cât știu, răspunse Stana.

Bătrâna se răzică cu spatele de ușa țarcului, își făcu cruce și zise:

— Ascultă, Stano, crezi că nu se vede nimic?

— Ce să se vadă?

— Crezi că poți înșala pe cineva?

— Ehei! Dumneata bați câmpii!

— Eu nu, dar tu poți ajunge acolo!

— Să bat câmpii?

— Ascultă, Stano, orice nelegiuire trebuie să-și aibă margini. Dacă treci peste orice margini, înseamnă că ai ajuns de tot în stăpânirea Necuratului.

— Ce vrei să spui? o întrebă, cutremurându-se, Stana.

— Ceea ce se vede pe tine. Ceea ce poate vedea toată lumea!

— Ci spune-mi odată, ce se vede pe mine? Învinețise și-și crâșnea dinții. Bătrâna oftă, își înclină capul și zise mai potolită, mâhnită parcă:

— Se vede pe tine că te bucuri, că ești veselă.

— Și se poate să nu fiu veselă când mi-a sosit bărbatul acasă?

Marina își înălță capul și privi întins, neclintit la Stana.

— Vezi cât ești în stăpânirea Celui Rău? Te bucuri pentru că Andrei s-a întors... nenorocit. De asta te bucuri!

— Și dumneata te întristezi că nu s-a întors întreg, să mă poată zvânta în bătai. Ești supărată că nu mă mai poți da pe mâna lui, că nu te mai poți răzbuna pe mine! Viperă! Iată, suntem pe-o formă de bune! Ești mulțămită acum? Dacă dumneata poți vedea în inima omului, nici eu nu sunt oarbă.

Marina gemu scurt.

— Tu erai vrednică să te dau pe mâna lui. Ți-am făgăduit, iată, recunosc. Și știu că n-am făcut rău, arăenințându-te așa. Dar nu te va răbda Dumnezeu dacă vei spune că mințesc, că în clipa în care aș fi văzut că te îndrepti, nu i-aș mai fi spus nimic.

— Da, acum știu că nu-ți mai arde să-i spui. Ți-a trecut gustul. Nu poți voi, mamă fiindu-i, să-l nenorocești și mai tare. E limpede! Nu de dragul meu, de dragul lui!

— Și tu nu crezi că te-am iubit și pe tine ca o mamă și că m-a durut căderea ta ca și când ar fi fost a copilului meu?

— Cădereantea? Ce cădere? întrebă cu nerușinare Stana.

Bătrâna se cutremură, fața ei se împietri și zise:

— Ascultă, Sta-no! Rău a fost, josnic a fost ceea ce s-a petrecut până acum! Dar dacă vei greși și mai departe, tu ieși din rândul celor care pot fi iertați.

— Cine să mă ierte?

— Dumnezeu și oamenii. Să ți se întoarcă bărbatul neputincios, nu din vina lui, ci din rânduiala lui Dumnezeu – că nimic nu se întâmplă pe lume fără voia lui – și tu să te bucuri nu de întoarcerea lui, ci de neputința lui, zicându-ți că de acum nu mai ai nicio răspundere și poți păcătui nepedepsită, e un păcat strigător la cer. Și iată, pentru gândul acesta ești tu veselă, te-ai săltat deodată așa de nu te mai cunosc. Asta înseamnă că-ți dă vânt diavolul. Grijește!

Stana simți, înfiorată, de la cele dintâi cuvinte, că bătrâna îi citise în suflet. Ura ei față de soacră-sa creștea din clipă în clipă, dar pe aceeași măsură creștea și spaima ei: nu se mai simțea așa de sigură pe viitor, i se părea chiar că bucuria ei se întunecă.

Bătrâna stătea acum înaintea ei ca o amenințare. Dar II Teni deodată un gând mântuitor: așa șchiop cum e, lui Andrei acuși îi vor săpa mormântul. La gândul acesta inima ei se înrăutăți cumplit, privi cutezător la bătrână, și zise:

— Ce ai voi dumneata să fac?

— Ceea ce ar face orice femeie de omenie. De azi încolo, cruce pe trecut. Să nu te bucuri că poți păcătui, să-ți pară bine că nu mai poți păcătui, că ai lângă tine un semn care-ți aduce mereu aminte de moarte și-ți ajută să înconjuri mai ușor păcatul.

— Adică să mă canonesc și eu alătura de el? zise Stana cu furie. Dar ce sunt eu de vină? Eu i-am smuls piciorul din genunche? Eu am făcut războiul? Eu l-am trimis acolo? Cum? Ai vrea să putrezesc alătura de el. să mă schimb într-o bucată de lemn? Și dacă nu vreau să mor alătura de el, spui că m-a robit diavolul? Ei bine, m-a robit și-mi place! Sunt tânără și vreau să trăiesc! Iată ce am voit să-ți spun!

Și, vânăta de mânie, Stana era gata s-o părăsească pe bătrână.

Dar Marina își întinse brațul și zise cumpănit, fără nicio ură:

— Ascultă, Stano! Sunt datoare să-ți vorbesc: îți țin locul de mamă. Și, chiar de nu crezi tu, eu te-am iubit pe tine. Te mai iubesc și acum, încât sunt gata să-ți iert tot. Cunosc și eu slăbiciunile omului. Dar cred că atâta îți pot cere, în numele lui Dumnezeu, în numele lui Andrei și al copilului: păstrează cinstea casei cât va trăi Andrei. Nu va mai duce-o mult. Asta se vede. Dacă n-ar fi venit cu piciorul de lemn, ci numai cu tusa în piept, ar fi fost limpede și pentru tine că zilele lui sunt numărate. Deci iată ce-ți spun: lasă-l pe filăru, lasă-i și pe ceilalți câte zile va mai avea Andrei. Pe urmă ești slobodă. Te poți mărita cu cine vrei. Dar scapă-l pe el de-o nouă suferință, de-o rușine pe care nu ar putea-o îndura.

Bătrâna respira des, obosită. Subt privirile batjocoritoare ale Stanei, nu-i fusese ușor să-i spună ce avea pe inimă.

Stana o ascultă întâi cu nepăsare, dar când soacră-sa pomeni că Andrei va muri în curând, simți un fior de frig: așadar băgase și bătrâna de seamă? Cum de poate ghici toate? Și, nedeslușit, începu să simtă un fel de spaimă în

fața bătrânei.

— În sfârșit, dumneata poate că te înșăli de tot, zise ea cu silă. Poate tâlcuiеști rău și voia mea bună și zilele numărate ale lui Andrei. De altfel eu cred că lui puțin îi mai pasă de mine și de purtarea mea. El își are nenorocirea lui.

— Crezi că bietul de el nu vede nimic?

— Și ce să vadă?

— Că nu ți-a dat o singură lacrămă toată sara, că n-ai avut un singur cuvânt de milă!

Stana se înrăi, se înfurie din nou:

— Îi vei fi spus dumneata ceva?

Bătrâna oftă cu durere.

— Să-i spun eu? Nu sunt eu mama lui? Dar el a văzut că bucuria ta nu-i a bună. El mi-a spus numai atât: «E tare veselă nevasta; tot așa-i acum? Mai de mult nu era așa. Nu-i vorbă, are și de ce se bucura!»

Stana rămase încrămenită, cu ochii la bătrână.

— Ți-a spus el așa?

— Da, m-a întrebat. Și eu atâta i-am răspuns: «E bucuroasă că ai venit, Andrei. Câți nu se mai întorc niciodată!» Iar el a oftat și n-a mai pomenit nimic de asta. După cum vezi, sunt lucruri care nu se pot tăinui. Și ar fi bine, chiar pentru tine, să le înconjurî.

— Pentru mine?

— Da, se-nțelege. Andrei e bolnav, Andrei e c-un picior de lemn, vezi bine, dar e încă viu, și tu-i cunoști firea. El n-ar putea răbda să-l faci de batjocoră.

— Mă va bate, vrei să spui?

— Te va bate? Asta ar fi puțin. Te va chilăvi! Este-n el ceva ce nu era înainte: parc-ar dușmăni pe toată lumea. Cred că te-ar bate cu sete, fără nicio milă!

Stana și-l închipui pe Andrei șchiop alergând după ea. Bufni de răs în nasul bătrânei și zise:

— Să poftească!

Și se strecură pe porțiță în grădina de legume. Erau vreo trei straturi neplivite și, cu tot schimbul de vorbe cu soacră-sa, simțea furnicându-i prin trup o neastâmpărată

hărnicie.

VI

Trecuseră trei săptămâni de la sosirea lui Andrei

De câteu zile ploua necurmat o ploaie deasă și mărunță. Norii se târau greu prin văzduh, neguroși, coborâți până pe umerii dealurilor. Pe ulițele satului, prin curți, se prăsi o tină cleioasă că descuța pe copii de călțuni, îi înnoroaia până la genunchi pe cei în opinci – tot băieți care purtau vitele la păscut. Oamenii deretecau pe-acasă, prin șuri, prin șoproane. Se apropia Sânpetru și seceratul, și plugarii spuneau că acestea sunt ploile Sânpetrului. În fânațele cosite, arse de secetă, otava începea să încolțească sub pajiștea roșcată. Numai că holdele erau aproape de secerat și începeau să se culce, îngreuiate de apă.

Într-o dimineață, când să iasă cu vitele, Ionică văzu deschizându-se fereastra odăii dinspre curte, și în pervaz se ivi fața slăbită a lui Andrei.

— Ionică, nu le mai scoate azi la păscut. Le vom cosi iarbă din grădină.

Băiatul își ridică ochii spre geam, zâmbi, se învârti într-un călcâi în glodul din curte și întoarse vacile spre șopron.

Ploua subțire și des, și lui Ionică îi păru bine că poate rămânea acasă. Hainele de pe el, plouate în șir câteva zile, nu mai răzbeau să se usuce peste noapte. În sfârșit, se vor usca! mai avea și-o opincă spartă, care trebuia dreasă. Și, ceea ce era de căpetenie, rămânea o zi întreagă lângă tată-său. De când se înapoiase Andrei, băiatul nu-l vedea decât sara, și chiar atunci pe puțină vreme. Cina ținea puțin, mâncau în tăcere și se grăbea fiecare la culcare.

În răstimpul acesta de trei săptămâni, Ionică, trântit pe pajiște, se trezea de multe ori înfricat: nu-și mai vedea vacile nicăiri și se temea să nu fi ajuns într-un loc oprit, să i le închidă jitarii. Gât ce se lăsa jos pe pajiște, băiatul se pierdea în gânduri. Se ferea de alți băieți, tovarășii lui de mai înainte, și-și păștea vacile prin locuri singuratece. I se părea că băieți îl spionează batjocoritor, și sufletul lui se-

mpovăra de o durere neîncercată până acum. În zilele cele dintâi după sosirea lui Andrei, se luptase din răspluteri c-un simțământ de rușine, a cărui ticăloșie o simțise de la început, și nu se lăsase copleșit de el, dar de durerea aceea, care părea că-l îmbătrânește, nu se putea scăpa. Și cu toate că se convinsese că nimeni nu-l disprețuiește pentru piciorul de lemn al lui Andrei, Ionică era mereu singuratec.

Dar cu cât treceau zilele, el tot adăuga câte ceva la clădirea ce se ridica în el și a cărei piatră de temelie o pusese încă în sara sosirii tatălui său, înainte de-a adormi: el, Ionică, de aici încolo va fi bărbat la casă. Va face el așa ca tatăl său să nu simtă că are un picior de lemn.

Dar, cum va face?

Iată lucrul la care se gândea necurmat ceasuri întregi, uitându-și de cele două vaci. Și, zi cu zi, gândindu-se și plănuiind mereu, tot puneă câte o piatră la clădirea ce se înălța înăuntrul său.

Era aproape isprăvită această clădire, când Andrei îi spusese să nu ducă vacile la păscut. Dar n-ar fi vorbit despre ea pentru nimic în lume, nimănui. Era hotărât ca tot ceea ce pusese la cale pentru viitor, să și înceapă a face, fără a mai întreba pe nimeni.

Cât ce adăposti vacile sub șopron, Ionică se strecură în șură, luă coasa și, prin portița de sub nuc, trecu în grădină. Știa el unde e iarba mai bătrână, unde cosea și tată-său înainte de război, când avea nevoie de câteva brațe de iarbă.

Coasa o știa ascuți bine; luțerna din grădină tot el o cosea de doi ani încoace. Încercase și la iarbă de câteva ori, dar iarba era mai greu de cosit. Acum însă era încredințat că va cosi cu ușurință și iarba.

După ce-și ascuți coasa, zise în gând un «Doamne-ajută» și începu. Iarba era mare, brazda o luase prea largă și trăgea de trei-patru ori coasa până o putea răsturna. Rămâneau șuvițe întregi necosite pe care trebuia să le reteze deosebit.

Dar, cu cât înainta, lucrul mergea tot mai bine. Ionică se înfierbântase la lucru, era mândru că poate face o

muncă atât de grea, și nu băgă de seamă pe tată-său, care, răzimat în cârja lui, îl privea de mult.

— Destul, Ionică, doar nu vei vrea să cosești întreagă grădina...

— Fața galbenă a lui Andrei era luminată de un zâmbet cald și bun.

— Uite cosașul! adăugă el îndată.

Ionică, aprins la față ca un măr domnesc, opri coasa, se uită zâmbind la taică-su și îndată începu să tragă din nou.

— E destul, Ionică, zise Andrei. Din cât ai tăiat, au vacile pe toată ziua. Dar ia spune-mi, cine te-a învățat să cosești?

Băiatul se opri și răspunse surâzând:

— Păi, nu te-am văzut de-atâtea ori pe dumneata? Am încercat și eu, și văd că merge. Luțerna tot eu am cosit-o. Drept e că luțerna se cosește mai ușor. Dar și iarba, numai să fie coasa ascuțită bine.

— Tu ai ascuțit-o?

— Eu, cu cutea. Ar trebui însă bătută. Am încercat eu s-o bat, mai demult. Atunci nu știam, mi-era frică să n-o știrb, dar acum nu mai mi-e frică. Limba s-a îngroșat, am s-o bat azi la nicovală, tot n-am ce face ziua întreagă. Ei, dar trebuie să-mi mai cârpesc și opinca.

Andrei îl privi cu liniște.

— Adu puțin coasa! zise el, răzimându-și bățul din mina stângă de trup.

Ionică se aplecă în grabă, luă o mână de iarbă, șterse coasa și apropiindu-se i-o dădu. Andrei se uită pe-o parte, pe alta, îi pipăi tășul.

— Da, e îngroșat! zise el. Dar bine ai mai grijit-o, Ionică, n-are nicio știrbitură!

— Hm! făcu Ionică ou seriozitate, coasa știrbă nu-i decât o custură. Ce să mai faci cu ea?

— Azi o s-o batem amândoi, Ionică. Vino în șură.

Băiatul aruncă o privire la iarba cosită.

— Să le duc întâi un braț.

— Da, du-le! răspunse Andrei, privind mulțumit în

urma lui Ionică.

Nu peste mult, din şură începu toaca mărunţă de oţel, când în tacturi regulate, când cu pauze, nu pe-o formă măsurate, între izbiturile ciocanului. Tatăl şi fiul băteau coasa pe rând.

În răstimpuri ploaia de izbituri înceta; Ionică nu-l mai slăbea pe Andrei cu întrebările. Atunci ciocanul se hodinea şi tatăl îl asculta tot mai mirat.

— Dacă fânul se usucă din brazdă, nu-i aşa că poate fi aruncat de-a una în căpiţe, tată?

— Vezi bine că se poate, numai cât să nu dea Dumnezeu să fie aşa: numai brazdele subţiri, când iarba e mică, se usucă aşa.

— Şi pe căpiţe e bine să pui parii dăsăgiţi peste vârf, ori e mai bine să împlânţi pari în mijloc? Pentru ca să nu fie răsturnat vârful de vânt, cum e mai bine?

Tatăl zâmbi.

— Să fie, mai întâi, căpiţa bine croită şi bine potrivită, îndesată cât de tare. Parul e mai bine împlântat în mijloc. Dăsăgit, dacă dau ploile, face loc la apă să se strecoare în fân.

Ionică asculta cu seriozitate, ca un om mare, cu mult interes.

— Eu, pân-acum, n-am făcut nicio căpiţă. Dar eram de gândul dumitale.

Ionică întreba, rând pe rând, de toate lucrurile din jurul gospodăriei. Îl întreabă dacă ar râde cineva de-un om care n-ar merge la moară cu sacii plini, ci numai de jumătate sau chiar mai puţin de jumătate. Voi să ştie la câte cară de lemne din pădurea satului are drept un om pe an. Întreabă care-i porumbul de sămânţă cel mai bun. Şi, rând pe rând, îl întreabă pe Andrei de tot ceea ce plănuise el să facă de-aici încolo, ridicându-se în rândul oamenilor mari şi scutindu-l pe tatăl său de orice muncă.

Andrei îl asculta tot mai mirat şi, de la o vreme, simţi cum îi umple sufletul o duioşie caldă.

Ionică îşi luă un aer gânditor, năcăjit parcă, şi, după ce aflase tot ce-i trebuia, îl întreabă c-un fel de silă:

— Și cum stăm cu dările astea care trebuie plătite? M-am gândit mult și nu pot înțelege. Văd că nu-i un lucru ușor. Trebuie să mergi să întrebi la cancelarie.

— Ei, ce-ți mai bați capul cu astfel de lucruri, Ionică! răspunse Andrei, vei avea încă destulă vreme pentru asta.

— Și totuși eu știu că mama și-a bătut mult capul cu ele, câtă vreme ai lipsit dumneata de-acasă.

Andrei îl privi întrebător, mirat.

— Da' și dumneata ți-ai pierdut destulă vreme cu cic, știu eu bine, adaose băiatul.

Tatăl nu-l mai privea acum defel. Nu știa ce vrea să zică Ionică.

Băiatul știa un lucru. De mic copil auzise în casă spunându-se de tată-său: «e dus prin sat», de câte ori nu era acasă sau la câmp. De câte ori nu l-au așteptat, mai ales duminicile și în sărbători, să se întoarcă «de prin sat». Și mai știa că tot așa o aștepta pe mamă-sa, pe Stana, de când Andrei era dus în război. Și ea era «prin sat». Ionică înțelese că cei care-s căpeteniile caselor aveau, se vede, ceva cu «satul» și că, de când era dus Andrei, era firesc ca mamă-sa să îngrijească de-a se răfui cu satul. De-aceea el nici nu se mira când mamă-sa întârzia mult prin sat. Tot așa întârzia odată tatăl său.

Când, mai târziu, înțelese că fiecare om trebuie să plătească pe an dare la cancelaria satului, să plătească bani - și aceasta se întâmplase mai ales de când Stana rămăsese singură și chiar blăstămase în câteva rânduri «dările», contribuția - Ionică crezu că acești bani fă cuseră pe părinții lui să aibă de lucru cu «satul». Și cum el era hotărât să-i țină locul lui tată-său pe viitor, voia să fie lămurit și în privința aceasta.

— Trebuie ele nesmintit plătite? întrebă din nou Ionică.

— Dările?

— Da. Și pentru ce? De ce să dăm bani satului, primarului sau notarului?

— E lege, Ionică, nu-i dăm pentru sat, ci pentru țara întreagă.

Ionică nu stăruia asupra acestui răspuns. Simțea cu un înțelegere nimic.

— Și cine hotărăște cât să plătească fiecare om?

— Hotărăște primăria, după averea fiecărui locuitor din sat.

— Hm! făcu băiatul căzut pe gânduri. Așa nu i mirare că trebuie să-ți pierzi atâta vreme prin sat! Câtă sfadă va trebui să ai cu cei de la cancelarie!

— Și pentru ce? întrebă Andrei nedumerit.

— Pentru că să nu te înșale, să nu socotească darea greșit. Măicuța i-a înjurat de multe ori. Acum înțeleg.

Ionică tăcu gânditor. Punctul ăsta cu dările, cu contribuția, îi păru cel mai greu între sarcinile de bărbat pe care era hotărât să le ia pe umerii lui. Cum se va sfădi el cu «ticăloșii ăia de la primărie», cum le spunea mamă-sa? Și nesmintit că trebuie să te sfădești cu ei, dacă nu vrei să fii înșelat!

— Un cap de muiere nu răzbește cu ei; aici e lipsii un cap de bărbat, zise el deodată, hotărât și foarte serios.

(în cine să răzbească?

(în cei de la primărie, cu cei din sat! Acum înțăm de ce întârzia atâta măicuța prin sat și de ce se în i adeseori și cu bunica, după ce venea acasă. O J jr. ui ticăloșii ăia de la primărie. Hidrei privi mișcat la Ionică.

Măicuță-ta se certa adeseori cu bunica?

I'ai, de mine se fereau, dar de multe ori nu dorim când se aprindea cearta. Și totdeauna asta se împl. i când măicuța întârzia prin sat. Când eram pe tr. la lucru acasă, niciodată nu se certau. Vezicări. În «năcăjite», spuse băiatul cu adâncă seriozi Și apoi, măicuța nu cunoaște nici scrisoarea, mini n-o să mă înșale ei! adaose băiatul îndată, riitliise din fân, de lângă tată-său, unde bătuseră

mliei simți cum i se umpleau ochii de lacrimi. îl fir*, «acum deplin pe Ionică. Văzu că băiatul își dăuna de neputința lui legată de piciorul de lemn, iilletul lui creșu simțind dragostea și curajul îi nkii.

În mai era un lucru pentru care Andrei se bucura – nliiu'ul inimii: se convinse că Ionică nu cunoștea în din

ceea ce se petrecea în casa lor, că sufletul i-a **w**. curat, neatins de nicio bănuială despre, e viața pe **r** ci ducea Stana.

Îi de mult se zbătuse el cu gândul, cât îl chinuise irlurca: știe ceva Ionică, sau nu? Și de câte ori îi **r**. i că Ionică e destul de mărișor să priceapă, îi ve-... i tăbărescă asupra Stanei cu cârja neputințelor = s-o bată până-i va muia oasele.

Căci el, de necredința Stanei, se convinsese încă în sara sosirii. De-atunci, fiecare zi îi aducea dovezi nouă.

«Cel puțin copilul a rămas nepângărit», își zise Andrei. Întinse mâna, îl atrase pe Ionică lângă sine, îl sărută pe obraji și începu să-i mângâie creștetul bălai.

Ionică se albi de plăcere, respiră adânc, cu privirile neclintite în pământ. Deodată Andrei începu să plângă domol, potolit, apoi tot mai furtunos.

Ionică îl privi încremenit. Inima lui se ghemui ca un pumn strâns. Nu se putu stăpâni mult, și izbucni și el în lacrimi.

Multă vreme, în locul toacei de oțel, se auziră în șură suspinele tatălui și ale copilului.

Întru târziu copilul tăcu, simți cum i se încălzește inima, și, într-un răsuflăt, își spuse tot planul lui de viitor.

Un an doi să mai treacă și totul va fi foarte ușor. Tată-isău să nu se mai supere, să nu se mai năcăjească: El e mare de-acum!

Andrei îl strânse la piept.

— Să-ți ajute Dumnezeu, Ionică. Ești un băiat brav. Numai cât să nu te prea îngrijorezi. Eu acuși mă voi obișnui să merg ușor, cârja voi purta-o numai așa, ca să am ceva în mână. N-o să las eu toată povara asta pe tine!

Dragostea, bunătatea copilului îl mișcaseră așa de adânc, încât el spuse cuvintele acestea din convingere, cu însuflețire. Credea iarăși în bine și îi învie dorința de-a trăi, întâia oară de la întoarcerea acasă. Da, pentru Ionică se plătea să trăiască, pentru el și pentru amărâta de mamă-sa, care nu-I mai slăbea din ochi și era gata, în toată clipa, să-i îplinească toate dorințele.

Vil

Erau zile, și tot mai dese, când Andrei avea fierbințeli mari și se simțea așa de slab, încât nu mai putea părăsi patul. Într-o astfel de zi, la vreo jumătate de in de la întoarcerea lui, către sară, se aprinse sfadă grea în tindă, între Stana și soacră-sa. Certuri mai mici, mai potolite, auzise el adeseori între ele, dar acum, cele două femei, înverșunate de moarte, strigau din răsputeri. Andrei știa că, de dimineată, Stana plecase de-acasă.

Simți, de pe care izbise ușa de la portiță, că nevastă-sa se întoarce înfuriată.

— Mi-ai făcut-o și pe asta! strigă ea cu mânie, abia intrând în tindă.

— Da, ți-am făcut-o! Abia acum ai aflat? Ți-a trebuit o zi întreagă pentru asta?

— Numai cât n-ai să te bucuri, n-o să vă bucurați!

— Să-l aduc înapoi! O să vină înapoi!

— Nu, despre asta poți să-ți ștergi buzele, nu se mai întoarce! Am fost până la comandă. L-au trimis undeva în țara ungurească, de-acolo nu se va mai întoarce!

Stana se uită la bătrână ca o lupoaică flămândă, părul

— Se zburli și se aruncă spre soacră-sa.

Bătrâna se feri.

— Să nu te atingi de mine, cățea! Ești turbată! Ai alergat o zi întreagă să-i dai de urmă. Nu-l vei mai vedea, îți spun. Dacă mai este vreo dreptate în lumea asta, trebuia să plece!

— Să plece, zici? De ce? Să poată muri în liniște? Să rămân aici la voi, să păzesc hoitul din casă? O să-l aduc înapoi, ori am să-mi găsesc altul în locul lui!

Din odaia dinainte Andrei asculta cuprins de spaimă. El simți limpede cum s-a săpat o prăpastie veșnică între el și nevastă-sa. Și se îngrozea de prăpastia asta. Se îngrozea și, uitându-se în ea, simțea cum se deșteaptă în el monstrul de altă dată, monstrul care ucidea oamenii pe câmpul de luptă...

În câteva clipe, fulgerător, își aduse aminte de toate

simțămintele lui față de Stana, de când se întorsese acasă. Dintr-o privire, dintr-un cuvânt, i-a simțit atunci, sara, necredința. Dar era prea dezgustat de sine însuși, de viață, și în sufletul lui nu mai încăpea nicio suferință nouă. Doar răutatea cu care se întorsese îi mai crescuse în suflet, și-atât.

La vreo săptămână după întoarcere, într-o sară, când îl crezuse adormit, Stana încercase să iasă, ca de obicei, pe fereastră. El o văzuse ieșind așa sări de-a rândul, fără să facă o mișcare. Dar acum, când Stana încerca să se strecoare pe fereastră, Andrei tuși cu înec, piciorul lui de lemn se izbi puternic de marginea patului. Stana încremeni, apoi se retrase încet în casă. Ce-i va fi trăsnet prin cap? înfricoșată că Andrei a văzut-o, Stana se apropie întâia oară de el, îl îmbrățișă și voi să-l sărute. Andrei căută în pat înfrigurat după cârja lui, dar cum nu o află, împinse pe Stana de lângă pat și o izbi în spate cu piciorul lui de lemn.

— Du-te! Te-așteaptă! gemu el răgușit.

— O să mă duc! Credeai că vreau să te sărut? Mi-e scârbă de tine. Voiam să văd dacă dormi.

Andrei voi să sară din pat, dar deodată îl culprinse o nemărginită scârbă: păru că vede înaintea lui trupurile celor ce putrezeau pe câmpurile de luptă. Nu se mișcă din pat, iar Stana, după ce stătu multă vreme înlemnită în mijlocul camerei, se culcă pe lavița ei de la fereastră.

Și de-acolo, după un răstimp de muțenie, începu să vorbească de filăru, de nenorocirea ei, de setea ei de viață... Andrei o asculta nemișcat, cu trupul scăldat în sudori. Părea că nu mai are nicio suferință, părea că toată nenorocirea lui e a altuia. După ce Stana se liniști, zise:

— După cum vezi, eu nu te opresc de la nimic. Tu-mi ești dușman acum, știu. Am mai avut eu dușmani! Câți dintre ei n-au mușcat din țărână? Tu crezi că vei trăi veșnic? Și crezi că se plătește să te ticăloșești așa pentru plăcerea ta? Cine crezi că ești tu? Uite, nu mi-ar trebui decât o mișcare, pe care am făcut-o de multe ori, pentru ca să-ți arăt cine ești. Hei, cum te-ai pocăi atunci, cum mi-ai cădea rugătoare la picioare, ca înaintea lui Dumnezeu! Dar

nu voi face mișcarea aceea! Vreau să trăiești cât mai mult, să ajungi odată și tu să vezi ce plătești. Acum crezi că tu ești lumea întreagă! Cum să lași această lume fără viață, fără căldură, fără plăcere! Dacă n-ai mai strânge în brațe pe ticălosul acela, poate ai crede că dimineața n-ar mai răsări soarele. Haide! Înainte, pe drumul tău! Tot omul pe drumul lui, înainte! Pentru ce să-și râdă viața numai de mine? Las să-și bată joc și de tine, și de toți. De crucea lui nime nu poate scăpa! Hai! scoală-te și te du la filăru tău, altfel ar putea să se prăpădească lumea întreagă. Fereastra-i deschisă! Du-te, tu, cea care vei trăi în veci și te vei bălăcări de-a pururi! Ce nebunie! Haide, pleacă odată!

Andrei fu înecat de-o tusă fără de sfârșit. Dar în zadar **p**, înde până spre ziuă: Stana nu se mișcă de pe lavița ei.

Și trei nopți în șir rămase acasă. Dar, în a patra, se strecură din nou pe fereastră.

Din noaptea aceea Andrei nu mai simți față de femeia sa decât o nesfârșită nepăsare. «Meargă pe drumul ei, își zicea, altfel o să i se întunece soarele!»

Furia nu-l mai cuprindea decât când se gândea că Ionică va fi băgat și el de seamă pe ce cărări umblă Stana. Dar de când se încredințase că băiatul nu bănuiește nimic, nu se mai purta cu Stana decât cu cea mai deplină nepăsare. Ceea ce o îngrozea pe Stana mai mult decât dacă ar fi păzit-o și-ar fi bătut-o în toată ziua. Nepătrunsa liniște a lui Andrei o umplu de un fel de nebunie, din care, ca să iasă, se zvârli cu toată furia, cu capul în jos, în mocirla ticăloșilor. Pe lângă filăru, avea acum și pe alții. Ajunsese să nu mai poată suferi prezența lui Andrei. Când îl auzea îndesind prin casă, prin curte, cu piciorul de lemn, se îngălbenea ca de spaima morții. Ce se încuibase în el, cine sălășluia în el, de-d făcuse atât de înfricoșător în veșnica lui muțenie?

Andrei începu să simtă spaima ei, dar rămase tot așa de nepăsător față de nevastă...

Toate amintirile acestea de o jumătate de an trecură

fulgerător prin mintea lui Andrei, ascultând sfada aprinsă a celor două femei. Asculta tot mai înspăimântat: o va bate pe bătrână.

Spaima lui se năştea, creştea, din furia ce-l cuprindea. Şi, lucru ciudat, el nu se înfuria pe nevastă-sa. Bătrâna era aceea care-l înfuria! Cum poate fi un bătrân așa de prost? Pentru ce voia mamă-sa s-o apere pe Stana de ticăloşie? Băgase el de mult de seamă că mamă-sa se zdrobea s-o aducă pe Stana la cărarea cea dreaptă. «De bună seamă, îşi zicea Andrei, asta nu s-a început de la sosirea mea! De când am plecat, nebuna de bătrână va fi privegheat-o necurmat. Ce prostie, ce nemăsurată prostie!» Voia să i-o păzească nevinovată, curată! Să-i apere cinstea! Poftim! Pe cine aştepta ea să se întoarcă? A cui cinste o păzea ea? Îl crezuse pe el, pe Andrei, de-un preţ nemărginit, ceva nemuritor? Iată că el era mai puţin decât un fir de nisip. Şi pentru acest nimic a plâns şi şi-a pierdut nopţile mamă-sa? Bătrână nebună! Şi n-a înţeles adevărul acesta nici după ce s-a întors el acasă. I se pare c-ar face mare lucru, c-ar mântui totul, dacă Stana ar fi iarăşi cinstită! Dumnezeuule, ce nebunie de om bătrân! I se părea maică-sii că lumea întreagă stă în el, în Andrei, şi în Stana, şi că acoperişul casei lor e adăpostul lumii întregi.

De câte ori nu i-a spus bătrânei să-i dea pace nevastei să facă ce va voi?! Dar ea, cap sec, nu l-a înţeles niciodată.

Şi iată, acum Stana are s-o bată!

Andrei asculta cearta, tot mai furios pe maică-sa, tot mai înspăimântat în aceeaşi vreme. Era furios pentru că bătrâna asta îi strica lui toate socotelile. El îşi făcuse legea lui: s-o lase pe Stana să meargă pe drumul ei până când va simţi şi ea că nu-i decât un fir de nisip în lume, că nu pentru ea răsare soarele şi înverzesc câmpiile. Şi iată că bătrâna îi strică toate socotelile, iată că el va fi silit s-o ucidă pe Stana înainte de vreme!

Această conştiinţă îl înspăimânta. Simţea ridicându-şi capul, în adâncul tulbure din el, ucigaşul de oameni din război, îl simţea cum se înarmează şi nu ştia dacă, în clipa

hotărâtoare, îl va putea opri.

Iar clipa asta era când Stana ar fi început s-o bată pe bătrâna. Dar ce-i mai păsa lui de bătrâna, după ce era așa de proastă încât trăise zadarnic o viață întreagă? Căci nu însemna că a trăit zadarnic, că a îmbătrânit degeaba, dacă n-a ajuns să știe nici atâta, că ea nu e Dumnezeu, că ea nu e lumea și că-i o prostie să te socoți pe tine însuți miezul vieții? O nesfârșită prostie! De-aici vin toate durerile, toate nenorocirile!

Iată, mamă-sa a îmbătrânit și nu știe nimic din toate acestea. Ea păzește pașii Stanei! A pus la cale mutarea filării lui! Nu-i vrednică s-o lase pe mâna Stanei, s-o bată noru-sa?

Deși era tot mai furios pe bătrână, asculta cu răsuflarea oprită. Nu-l mai interesau vorbele ce și le spuneau, nici nu le mai auzea, demult. Un singur lucru îl interesa: când o va înhăța de păr pe bătrână? Ucigașul galben, aspru, mut, întunecat, ce-și înălțase capul în adâncurile lui Andrei, acest singur lucru îl urmărea.

Se înfură pe bătrână și pentru că-i dădea prilejul să se răzbune pe Stana, s-o pedepsească. El nu voia să se atingă de nevastă, și totuși, cu cât îi creștea spaima de ceea ce avea să facă, scrâșnea din dinți la gândul că va putea zdrobi viermele. În adâncul întunecat al sufletului el n-o iertase pe femeie. Cum stătea nemișcat în pat, reținându-și suflarea, gâfâind în răstimpuri, el simea că n-o iertase. Altfel, pentru ce i se urca amețeala asta caldă la cap, pentru ce i se îmbulzeau în minte cuvinte ca acestea: «Cătea! Ți-a sunat ceasul! Te voi strivi ca pe un pui de năpârcă! Ce-ai clădit tu doi ani, cu surp într-o clipă!» Și pentru ce i se tot lipea pe față, pe ochi, zâmbetul acela drăcesc pe care, deși nu-l vedea, îl simțea?

Da! N-o iertase pe Stana! Dușmanul ce se trezise în el îl asmuțea mereu, ca pe-un câne flămând, împotriva femeii. Îi arăta chiar cum s-o izbească.

Andrei era asudat learcă. I se lipiseră hainele de trup. Cu palma stângă își apăsa fruntea. Nu! Pentru nimic în lume nu va mai ucide! mai ales pe Stana, nu! Ce

nimicuri sunt toate prostiile astea! Pentru ce se tulburase el atât de cumplit, când jumătate de an a putut trăi atât de liniștit? Dar va bate-o pe bătrâna! Las s-o bată, e vrednică de asta!

În tindă, în vremea asta, cearta, în loc să se potolească, creștea din clipă în clipă. Andrei asculta cu toată ființa lui, i se părea că toate simțurile lui s-au topit într-unul singur: în auz. Și, ca și mai înainte, nu-l mai interesa decât un singur lucru: va izbi Stana în bătrână? Izbitura asta o aștepta.

După o încordare îndelungată, Andrei sări deodată din pat ca un arc descordat: bătrâna țipa după ajutor. De câteva săptămâni Andrei umbla destul de ușor, fără să mai aibă nevoie de băț, dar acum nici nu simți că are un picior de lemn. Ușa odăii de dinainte se izbi cu zgomot, și se ivi în prag. Stana o trântise la pământ pe bătrână și o călca cu cizmele. Până în tindă trebuia să coboare două trepte iuți. Printr-un singur țipăt de spaimă, cele două femei țâșniră pe ușa tinzii în curte, și în aceeași clipă, aproape dând peste ele, Andrei se prăbuși cu fața în jos în mijlocul tinzii. Piciorul de lemn îi lunecase pe treapta a doua, și el se răsturnase, într-un avânt cumplit, izbindu-se cu fața de podele.

Rămase multă vreme amețit. Când se deșteptă, privi cu spaimă în jur, ridicându-și cu silă capul, nespus de greu. Privi hoțeste, pe furiș, dar n-o văzu nicăiri pe Stana. Cine-o dusesese de-aici? Unde-i?

Mintea i se împăienjeni din nou. Își lăisă capul în poziția de mai înainte și rămase un răstimp nemișcat. Deodată îi veni un gând care nu putea încăpea, nu putea rămânea în capul lui. Trecea și revenea fulgerător: niște fulgere albe. «Nu ucisese pe nimeni?» Își ridică încet capul, și, abia simțit, începu să cerceteze în jurul lui. Nu se mai putea înșela, nu era nimeni în tindă. «Dar de unde sângele? Mâna mi-e plină de sânge!»

Simți o vie durere în cap. Își duse mâna la frunte și pipăi o umflătură pe care până atunci n-o avuse. Căzuse? De unde căzuse? L-a doborât ea, Stana? La întrebarea din

urmă avu un zâmbet răutăcios. «Ei, asta-i! Își zise Andrei. Nu se doboară așa ușor un om.» în fine înțelese ce se petrecuse cu el. Avu un adânc suspin de ușurare, deși nu se mai bucura ca mai înainte, când îi venise gândul că nu ucisese. «Da, am căzut și m-am lovit la nas. Mi-a curs sânge din nas.» Simți o nesfârșită scârbă de sine însuși: «Iată, deci, ce mai pot eu face!» Își zise cu dezgust și încercă să se scoale. Nu putu. 11 durea cumplit piciorul stâng. Părea că lemnul dăduse în viu. Frământându-se ca o uriașă broască țestoasă, mișcându-și încet brațele și piciorul cel sănătos, se târî până la o laviță, se prinse de ea, și, cu mare greutate, se ridică. Se uită la piciorul lui stâng: nu mai era așa de bine înțepenit la genunche ca mai înainte. Se lăsă pe laviță, c-un zâmbet amar. «Dracul m-a îndemnat să mai fac vitejii, își zise Andrei. Bătrâna e de vină la toate! Unde-i acum? A fugit? S-a înspăimântat de mine! Gât sunt de mărginiți oamenii ăștia bătrâni! A crezut că voi lovi-o?»

Se simți deodată negrăit de singur. Ca în tren, la întoarcere. Iată ce era să săvârșească el, care nu însemna nici cât un fir de nisip în lumea asta. «M-a ferit Dumnezeu», își zise. Și iarăși zâmbi amar: «Dumnezeu să se uite la mine? La cine?» Și izbucni în hohote de plâns.

Tiptil, înfricoșată încă, mamă-sa se strecură în tindă. Andrei n-o simți până când bătrâna nu-i puse mâna ei zbârcită pe cap.

El tresări, conțeni din plâns și o privi cu ochi arzători.

— Te-ai lovit rău? Întrebă bătrâna abia stăpânindu-și sughiturile de plâns.

— Nu prea. La nas, la frunte. Pe urmă, piciorul...

— Andrei, Andrei, sărmanul meu copil! Ce era să faci!

— Da, știu, era săucid.

— O mai urăști așa de groaznic și acum? Uite, ea zace sub șopron amețită.

— Pe cine să urăsc?

— Pe nevastă, pe Stana.

— Nu, eu nu mă urăsc decât pe mine. Oricum ar fi, ea

e încă om, eu nu mai sunt. Și iată că eram s-o ucid.

Bătrâna luă un ștergar, îl muie în apă și începu să-l șteargă de sânge. O tusă cumplită sfărâma pieptul invalidului.

El făcu semn cu mâna să-i aducă pe Stana. Mamă-sa nu înțelese.

— Cheamă pe nevastă. Vreau să vă vorbesc! zise Andrei cu ciudă, înecându-se.

— N-o să-i faci nimic?

Andrei văzu spaima maică-sii.

— Ai îmbătrânit de-a geaba mamă! N-ai nicio grijă. N-o să mă ating de ea! Și-l înecă din nou tusa.

Andrei avu să aștepte până ce intrară cele două femei. Stana rămase în ușă, îngrozită, palidă ca o moartă.

— Vino mai aproape. N-ai frică, zise Andrei. Tu, de altfel, n-ai nicio vină. Noi ne-am fost înțeles, nu-i așa? Da, mamă, ți-am spus și dumitale s-o lași în pace, să nu-i mai păzești drumurile. Căci, într-adevăr, eu i-am dat drum slobod. Noi amândoi suntem înțeleși de mult. Nu-i așa, Stano?

Femeia nu se mișcase din ușă. Tăcea cu capul în piept. Vedea încă și acum chipul groaznic al lui Andrei, acolo, în ușa camerei dinainte.

— Ei, răspunde odată! Nu-mi arde de glumit. Vreau să audă și mama, să știe că noi amândoi am făcut contractul!

Avu un zâmbet rău, pe care nu și-l putu stăpâni.

— Cutează, muiere, vreau să știe din gura ta și mama. Pentru ca ea, pe viitor, să nu se mai amestece în trebile noastre. Iată ce trebuie să știe bătrâna.

Dar Stana nu putea scoate un singur cuvânt.

— Știi, mamă, cum zice la carte: «Iar bărbatul va lăsa pe tatăl său și pe mumă-sa și se va alipi de muierea sa». Așa vreau și eu, mamă: mă voi alipi de muierea mea. Cum mă voi alipi? Nu-i voi mai fi piedecă, nu-i voi mai arunca în față plăcerile ei păcătoase. Vreau s-o văd îndestulită, altfel cine știe dacă mai răsare dimineață soarele. Ea mă, lasă pe mine să mor în pace, eu o las pe ea să se bucure de viață.

Iată contractul nostru.

Tusa îl l înăbuși iar. Femeia, din ușă, ridică ochii: spaimă și ură aruncau spre invalid.

— Trebuie să-mi răspunzi numaidecât: așa e înțelesul nostru, ori nu?

— Așa e! zise deodată Stana, și trupul ei puternic se frânse ca de-o povară uriașă. Băgă de seamă și bătrâna prăbușirea asta.

Andrei izbucni într-un râs aspru, respingător.

— Îmi pare bine că nu l-ai uitat, zise el. Dar sunt lucruri care nu se pot uita. Ai înțeles, mamă?

Bătrâna tăcea.

— Nu se poate să nu-mi răspunzi, pentru ca pe urmă să știi de ce să te ferești. N-am voie de glumit!

— Glasul lui se înăspri deodată - E de mare înșămănătate să știi. Pe urmă nu vei mai avea cu ce să te aperi. Răsipunde, deci: pricepi de ce este vorba?

Bătrâna clătină afirmativ din cap.

— Și nu-i vei mai zice o singură vorbă?

— Nu, șopti bătrâna.

— Și nu o vei mai certa?

— Nu!

— Și veți trăi în jurul meu ca și când nu s-ar întâmpla nimic?

— Da! oftă bătrâna.

— Ascultă, mamă! strigă Andrei cu putere. Ce-ai spus acum e ca și un jurământ. Eu am lipsă de liniște în jurul meu, de mare liniște, înțelegi dumneata? Dacă dușmanul din mine își ridică trufia și mă izbește ca un țăp, eu nu mai răspund. De aceea, să fie liniște în casă, liniște în jurul meu. Nu vreau să mă pângăresc. vreau să mor liniștit, iată totul!

Bătrâna plângea potolit. Andrei privea prin părete, în nemărginit. Deodată tresări.

— Dar nici în fața lui Ionică să nu vă certați... Nici el să nu v-audă nici acum, nici după ce eu... nu voi mai fi. Ei, bine că s-a sfârșit! Ajută-mi, mamă, să mă duc la pat.

Și, răzimat de bătrână, se-ndreptă spre odaia din

față. Urmărindu-i din prag cu ochii plini de ură. Stana tresări. Nu se înșelase! Piciorul de lemn al lui Andrei se mișca din încheietură, se clătina de la genunche, ca o vietate deosebită. Stana încremeni, prinsă deodată de un gând cumplit: dacă s-ar desface de tot piciorul cel de lemn și-ar începe să umble singur prin casă? Dar, ce? E nebună? Cum de i-a putut veni un gând atât de cumplit? Stana își făcu cruce și ieși în curte, din curte în uliță. Uf, ce bine era aici! Cât mai multe uși închise în urma ei! Gât mai multe zăvoare între ea și omul acesta îngrozitor, care era s-o ucidă. Cât mai departe de piciorul cel de lemn! Cum? Iar? Stana își mai făcu un rând de cruci și porni pe uliță la vale. Ah! da! Numai aici putea respira larg, din adânc, în toată libertatea!

VIII

Bătrâna Marina nu mințise: filăru nu se mai întoarse în sat. Dar ea se înșelase crezând că transferul lui fusese hotărât numai în urma jalbelor sale. Jalbe se făcuseră multe împotriva lui, dar nu ele scăpaseră satul de lepădătura aceea care necinstise zeci de case în cei doi ani de război. Adevăratul motiv fusese cu totul altul: vreo cinci bărbați, întorși întregi de pe front, umblau să-i răpună capul. Transferul și-l ceruse el însuși, îngrozit de oamenii aceia, care, întorși din mijlocul măcelului, îl priveau ca niște lupi.

Dar Stana, încă înainte de-a părăsi filăru satul, se încurcase și cu alții, între care era un văduv tomnatic și un băiețandru căruia abia-i mijiseră mustățile.

Trecură săptămâni întregi de la ziua aceea îngrozitoare, în care Andrei era s-o ucidă, și Stana nu mai părăsi noaptea casa. Trecu Crăciunul, se puse un ger amarnic, se porniră ospețele, și Stana nu se mai arăta pe nicăiri între terferițe, cum făcea mai înainte. Tovarășele ei de petreceri se gândeau la ea cu dispreț, dar în disprețul acesta era mai mult conștiința josniciei lor, căci ele, iată, nu cutezaseră să-și schimbe viața, ca Stana. Și în curând o uitară!

Dar Stana nu avea niciun gând de pocăință. Nu

părăsea casa dintr-un motiv ciudat, la care ținea cu încăpățănare: sila ce-i făcuse Andrei să recunoască în fața soacrei sale și în fața lui înțelegerea dintre ea și Andrei, că el îi lasă toată libertatea de-a trăi în voia ei. Mărturi

15 – Opere, vol. 5 – Agârbiceanusirea aceasta în fața alor doi o umilise îngrozitor, îi păruse că o dezbracă de cămașă și o aruncă goală în mijlocul uliței, subț ochii trecătorilor. Era, într-adevăr, ciudat simțământul acesta.

Cu cât era azi, după mărturisirea aceea, mai josnică, mai păcătoasă decât înainte? Cu nimic, de bună seamă! Ba, iată, au trecut câteva săptămâni, și ea se purta chiar ca o femeie cinstită. Și totuși, simțământul acela se făcea stăpân pe ea ori de câte ori voia să deschidă porțița.

Acasă Stana era mereu posomorâtă. Din ziua aceea nu se mai culcă în odaia dinainte, ci dormi în tindă, în locul bătrânei. Ea luase hotărârea asta, dar nu apucase să i-o spună soacrei. Aceasta îi făcu ea însăși aceeași propunere. Stana sta înspăimântată: Cum? Bătrâna știe la ce se gândește ea? Dar soacră-sa nu se gândea acum deloc că Stanei i-e tot atât oriunde va dormi, că de oriunde poate pleca oricând. Bătrâna se temea de Andrei: să nu-i mai vină răul și, într-o noapte, s-o gătuie pe Stana. Nurorii sale îi spuse numai atât:

— Eu dorm mai ușor. Vezi cât îi de rău. De câte nu are lipsă un om bolnav, peste noapte?

Se simțea umilită știind că nimeni nu o mai păzește, că de-aici încolo nimănui nu-i mai pasă de ce face ea, dar, totuși, se simțea mai liniștită în tindă. În casă cu Andrei n-ar fi putut dormi: se temea de el, se temea cumplit de piciorul cel de lemn, pe care, Doamne ferește, l-ar putea vedea sărind prin casă.

Și, fără să-și mărturisească, poate chiar fără să-și dea sama, o țintuia acasă și spaima din ziua aceea când zărise fața de ucigaș a lui Andrei. Sufletul ei se tulburase atunci până în adâncuri: văzuse moartea cu ochii. Și gândul morții, deși fulgerător, răscoli până-n străfunduri sufletul ei păcătos.

Într-o zi adăpase de sară vacile și vițeii. Ionică se

dusesse la săniat cu alți copii, bătrâna priveghea lângă Andrei, căruia îi fusese foarte rău ziua întreagă. Stana, cu furca de lemn subsuoară, se duse în șură să facă mestecături din paie și fân pentru vaci, la noapte. Dusesse două furci de paie din gireadă, dar când să ia fân din ferdelă – o despărțitoare a șurii subț același acoperiș ca și grajdul – dete un țipăt de spaimă și scăpă furca din mână. Un flăcăiandru sări din fân, o prinse în brațe și acum o strângea gâfâind. Era băiețoiul cu mustața abia răsărită cu care se încurcase încă înainte de plecarea flărului din sat.

— Ce? Ești nebun? Lasă-mă! strigă Stana, și desprinzându-se din strânsoarea lui îl împinse cu putere. Ar fi putut bate cinci ca el. Cine dracu' te-a pus să te strekori aici? Hai? Mucosule! strigă femeia tocmindu-și hainele, năframa. Și se întoarse să-și ia furca. Dintr-o săritură, băiețoiul fu iarăși lângă ea și o îmbrățișă pe la spate.

Stana stătu nemișcată câteva clipe, apoi, înfuriată deodată, începu să se scuture, să-l lovească cu pumnii în cap, peste umeri. Dar ticălosul se ținea încleștat ca un tigru în spatele femeii. Atunci ea, vânată de mânie, se izbi pe spate, peste el, îi desfăcu mâinile însângerându-i-le cu unghiile, se feri, sări drept în picioare și începu să-l izbească cumplit cu călcâiul potcovit al cizmei.

— Mucosule! Nu ți-e rușine! Să piei din fața mea, să nu te mai văd. Cum ai cutezat să te strekori aici? Tâtfiarule! Cine crezi că sunt eu?

Ea respira des, întretăiat, cu obrazii aprinși, cu năframa boțită la ceafă.

Dar flăcăiandrul nu se mișca. Se uita zâmbind în obrazii ei, și ochii lui negri ardeau.

— Pleacă, îți spun, am de lucru! Cine te-a pus să vii aici?

— Ai mereu de lucru! Nu te mai vede nimeni. Am vrut să văd ce mai faci. Să văd dacă mai trăiești ori nu. De ce nu mai ieși prin sat? Știi că sunt șase săptămâni de când nu ne-am întâlnit?

— Ei, și ce-i într-asta? Dar dacă ar fi șase ani? Tu o

să-mi ceri mie socoteală?

Flăcăiandrul tăcu și se lungi în fân. Stana luă o furcă, o duse în șură, amestecă fânul cu paiele și veni după altă furcă. Mirosul finului îi umpluse sufletul. Atâtea amintiri și deșteptară. Vânjoșia aceea ce o simțise mai înainte în trup, când se luptase cu flăcăiandrul, i se topi, și ea simți în locul ei o adâncă moleșală.

— Ascultă, Petre, du-te când îți spun! Nu-i frumos să mă pândești așa.

Tânărul simți numaidecât glasul ei schimbat, sări din fân, îi luă furca.

— Îți fac eu mestecăturile!

Și într-o clipă ridică o pală grea de fân, alergă cu ea în șură, mestecă fânul cu paiele aurii; mai aduse o furcă, și urmă la fel, grăbit, înfierbântat.

— Ei, ce zici? Sunt bune?

— E bine, sunt destule. Acum poți pleca, Petre.

Dar flăcăiandrul o prinse de mână. Nerușinat, o mânca din ochi. Stana se tulbura tot mai tare.

— Petre, îți spun, nu face prostii! Ar putea să dea cineva peste noi aici. Du-te!

Dar Petru o îmbrățișa și se prăbuși cu ea în mestecături. În clipa aceea un ciocănit ciudat, sec, se auzi de câteva ori. Stana, îngrozită, sări drept în picioare.

— Ai auzit?

— Da!

— Cum? Ai auzit și tu?

— Vezi bine c-am auzit! O vacă a lovit cu cornul în iesle.

Stana privi cu groază în jur, și, fără să se mai uite la flăcăiandru, luă furca și ieși din șură.

Dar Petru o ajunse la portiță, când să iasă în curte.

— Stai! De ce ți-e frică? Întrebă el prinzându-i brațul.

Ea își zmânci brațul din mâinile lui.

— Du-te, ți-am spus! N-am să-ți dau ție socoteală de nimic.

— Ascultă, leliță! Se vede că-i drept ce se vorbește prin sat.

Femeia se înfioră.

— Ce se vorbește?

— Că ți-e frică de bărbat, de șchiopul tău! De aceea nu mai ieși prin sat. E adevărat că te-a bătut? Că te-a izbit cu piciorul lui cel de lemn?

Până a nu se trezi flăcăiandrul, Stana-i și arsese două palme.

— Mișelule! Să nu te mai văd în ochii mei.

Și dispăru în curte, izbindu-i portița în nas. Dar îndată ce se încredință că, într-adevăr, zgomotul acela îl făcuseră vacile izbindu-și coarnele de iesle - căci iată, chiar acum, în grajd, unde se dusesese, fu martoră - îndată ce se încredință că Andrei, cu piciorul lui, nu se mișcase din pat, simți o nesfârșită părere de rău că l-a lăsat pe Petru să plece, și, în aceeași vreme, o ură de moarte împotriva celui ce stătea în camera dinainte și care îi înspăimânta plăcerile ce; ardeau din nou în trup.

Se întoarse în șură, se uită cu grijă în ferdelă; se însăra și putea să nu-l vadă, dar flăcăiandrul nu mai era nicăiri.

Ea se trânti în fân și izbucni în platils > Cum s-a putut schimba viața ei așa din ziua aceea blăstămată? De cine se temea? Pentru ce nu se mai putea bucura de viața liberă de mai înainte, fără să-i pese nimeni? Dar acum, îi păsa de cineva? Ah! da; ra respingător, era josnic!

— Prostii! strigă ea tare. Prostii! a <Jaose sărind repede în picioare, nu-s decât prostii. Să-l astupe odată pământul, să nu mai rămână nici ur-a din el, și vom vedea.

Porni din nou spre casă. Ieși în curte, se duse la lemne, tăie un brățișor și, luându-le, plecă spre casă.

Înainte de trepte se opri. Un gând, care nu-i venise până acum, o țintui locului: «Bine, dar când mă voi scăpa de el, când va muri?» Făcu repede socoteala în cap: erau nouă luni de când se întorsese Andrei. E adevărat că a slăbit îngrozitor, că e numai schelet, tot așa de uscat ca și piciorul lui cel de lemn, dar totuși ar putea să trăiască încă mult. Ofticoși 5 știa își lungesc așa de neașteptat zilele! Și ea ce va face își săltă povara de lemne st-rângându-le cu

un singur braț și deschise ușa cu hotărârea luata: încă în noaptea asta îl va vedea pe Petru.

Veselă, sprintenă, cum nu fusese de mult, pregăti cina. Aflase de la o vecină la cine e șezătoare sara.

Avea mult de tors, dulcele Crăciunului era aproape de jumătate, și ea abia se apucase de fuior. Îi spuse și soacrei ce are de gând, și bătrâna încuviință. Ea era cu totul pătrunsă de suferința lui Andrei și nici nu înțelegea bine ce-i spuse Stana.

Din ziua aceea nenorocită, Marina își ținu din suflet cuvântul dat lui Andrei: de pe partea ei, Stana putea să-și ia lumea-n cap. Odată cu făgăduiala, bătrâna simți că Andrei avea dreptate: pentru ce să se mai certe cu Stana? pentru cine? pentru Andrei? Dar Andrei al ei se ducea văzând cu ochii.

Fără să-l întrebe nimic, a doua zi după ce căzuse, Marina adusese doi oameni întorși de câteva zile de pe front, într-un scurt concediu. Le spuse:

— Dumneavoastră ați mai văzut. Trebuie să vă pricepeți. I s-a slobozit puțin piciorul din cădere și ar trebui strâns la loc.

Dar Andrei, când înțelegea despre ce e vorba, clătină trist din cap:

— Nu mai e de lipsă, tovarăși! Și așa nu voi mai umbla cu el. Iar în pat e tot atât, ori e strâns ori nu e.

De mult simțise bătrâna că Andrei al ei se duce. Dar atunci înțelegea din vorbele lui și din tăcerea celor doi că zilele îi-sânt numărate.

Andrei mai trăi până la sfârșitul săptămânii a treia din postul Paștilor. În clipa din urmă dori s-o vadă pe nevastă-sa. Stana nu era acasă. Trimiseră o vecină după ea prin sat, dar, până ce sosi, Andrei își pierdu graiul și conștiința i se tulbură. Totuși o recunoscă. Îi făcu semn să se apropie. Îi luă mâna, bolborosi ceva cu privirile îngrozitor de fixe, apoi se cutremură, se întinse trosnind din încheieturi, și piciorul de lemn izbi îndesat marginea patului.

— Doamne Dumnezeule, iată-l că s-a sfârșit, oftă

bătrâna într-un vaier, înecată de plâns, și îngenunchind lângă Stana, care privea cu ochii îngroziți la Andrei, îi șopti la ureche: «Te-a iertat!»

Stana tresări, îi aruncă o privire grea de ură și, ridicându-se, cu ochii măriți, cu privirea neclintită, se uită cercetător prin casă. Apoi, cu pași înceți, pipăiți, ieși în tindă, și din tindă în curte.

Mortul trebuia spălat, îmbrăcat, pus pe laviță. Bătrâna Marina, înecată de sughituri de plâns, făcea singură toate pregătirile. Stând lângă focul deasupra căruia atârnamea căldarea cu apă, deodată o fulgeră un gând: «Piciorul nu se ține de trupul lui, nu-l putem îngropa cu el.» Și numaidecât chemă o femeie, o vecină, și o trimise în sat să găsească pe cineva priceput să desfacă piciorul de lemn.

Nu peste multă vreme vecina se întoarse cu trei bărbați, trei soldați veniți în concediu de curând.

— Dumneavoastră, zise bătrâna mulțumindu-le că au venit, ați mai văzut de-astea. Dumneavoastră vă veți pricepe cum trebuie dezlegat piciorul. Cu el nu-l putem înmormânta. Nu-i trupul lui.

Cei trei bărbați se apropiară de pat și priviră cu grijă, cu de-amănuntul, cum era prins piciorul de lemn. Nu știau nici ei cum să-l desfacă, dar, venind din mijlocul nenorocirilor, se rușinau să-și recunoască nepriceperea.

Cel mai isteț dintre ei află taina și-și luă o înfățișare de-o nemăsurată gravitate. Se apucase de lucru, când

Stana, palidă și istovită, dar cu ochii arzători, intră în casă.

Ea înțelese dintr-o aruncătură de ochi ce se pregătea, și dintr-o săritură fu lângă cei trei soldați.

— Opriți-vă! Ce vreți să faceți?

Zăpăciți, cei trei bărbați se uitară la ea cu nedumerire.

— Să-i dezlegăm piciorul, zise unul din ei.

— Cum? Să-l dezlegați? Pentru ce? Niciodată! țipă femeia, ieșită din minți.

— D-apoi doar n-o să-l îngroape cu ciotul acesta de

lemn, se auzi un glas din mulțime. Vorbise un om bătrân. Toți își întoarseră privirea spre el. În casă era o liniște grea, mocnită.

— Nu-i trupul lui, e o bucată de lemn, nu se cade să-l pui în sicriu, se auzi glasul unei bătrâne care stătea îngârbovită lângă ușă și măsoara la cruci care nu se mai sfârșeau.

— Da, aku-i trupul oamenilor, altul al pasărilor, altul al dobitoacelor! Dar încă o bucată de lemn uscat! zise un moșneguț care cânta în strună, lângă diac, duminica și în sărbători.

— Dezlegați-l! zise bătrâna poruncitor, abia venindu-și în fire, așa fusese de înspăimântată de țipătul Stanei.

O clipă crezuse că Andrei se va trezi și se va arunca asupra femeii. Încă nu-și putea da sama ce voia Stana, dar din întreaga ei înfățișare bătrâna văzu o ură neîmpăcată împotriva mortului.

Dar Stana, aruncându-se între ei, țipă din nou, plină de ură și îngrozită:

— Nu! Niciodată! Nu vă atingeți de el! Pângăritorii!

— Dar înțelege, Stana, că nu mai are nevoie de el: n-o să se mai plimbe în lumea ceealaltă! zise unul dintre cei trei soldați, cu un zâmbet amar, aproape rău.

— Samănă-se întru stricăciune, scula-se-va întru nesticăciune. Samănă-se trup muritor, scula-se-va trup sufletesc. De ce să mai aibă el nevoie de pociumbul lui? Domnul îl va scula întru nesticăciune, zise bătrânul care cânta în strună lângă diac.

— Da, și apoi piciorul lui cel tăiat a fost de bună seamă îngropat. El își are, în pământul în care merge acum, piciorul lui, zise o femeie uscată, trecută de vârsta jumătate, vestită pentru multele milostenii ce le făcea, din puținul ei, cu cei sărmani.

— Atât ar mai trebui, să se scoale la înviere cu trei picioare! se amestecă în vorbă, răutăcios ca de obicei și puțin păsându-i de moarte și de cei morți, clopotarul satului, care se afla și el aici, așteptând un pahar de rachiu

înainte de-a se urca în clopotniță.

Femeile îl priviră cu o mirare rece, înspăimântate; bărbații se făcură că nu-l aud.

— Dezlegați-l! zise din nou poruncitor bătrâna, apropiindu-se de cei trei bărbați.

— Dumneata n-ai drept să te amesteci! E bărbatul meu! Dorința mea trebuie să se împlinească! striga, înăbușindu-se, Stana.

— Al tău?

— Bătrâna îi puse întrebarea cu o voce șuierătoare, înghețată, ca o suflare de crivăț. Și o privi pe Stana drept în ochi. Aceasta nu-i putu birui privirile, își plecă în piept capul și rămase nemișcată.

— Al tău? întrebă din nou bătrâna, dar, în loc să spună, să țipe în gura mare ceea ce i se îmbulzea din suflet, ea schimbă deodată glasul, potolindu-l și zise: Tu l-ai născut? Tu l-ai crescut? E sânge din sânge, ele tău? Al meu este!

— Și întorcându-se către cei trei soldați: Dezleigați-i ciotul acela blăstămat!

Stana nu mai zise nimic, ci privi amantă la mâinile care dezlegau. Piciorul de lemn se clătină din ce în ce mai tare, când deodată Stana dădu un țipăt, ochii i se nălbiră și ea se lăsă pe spate. Doi bărbați o prinseră, o sprijiniră și o duseră în tindă. Piciorul cel de lemn era desfăcut. Cei trei soldați îl luară, îl cântăriră, îl priviră de aproape.

— Iată pentru ce a trebuit să se chinuie el, să se lase măcelărit, zise unul din cei trei bărbați.

El se depărtă de pat, cu piciorul în mână, îmbiindu-l acelora care voiau să-l vadă mai de aproape. Femeile se fereau ca de-o amenințare; dintre bărbați, abia (loi-trei își arătară dorința să-l vadă mai de aproape. Mama, plângând cu hohote, li-l smulse din mână și îl așeză după masă, pe-o laviță.

Când veni, peste vreo două ceasuri, preotul cu cădelnița și molitvelnicul învăluit în patrafir, odaia dinainte era plină de fum greu de țigară și de lulea. Câțiva vecini, care se încurcaseră aici în povești, începuseră de pe acum

priveghiul. Fumau, beau rachiu și, tot povestind, umpluseră casa cu fum tare, pișcător.

Preotul făcu slujba scurtă, obișnuită. Marina îi vorbi de picior.

— Da, bine ați făcut! Se-nțelege că nu trebuie îngropat cu el. Nu-i trupul lui! Iată, un biet razim pentru un trup nenorocit. Oare pe cei care umblă în cârji îi îngroapă cu bețele lor?

IX

Trecură patru săptămâni de la moartea lui Andrei. Stana nu-l petrecuse la groapă: în ziua înmormântării zăcea încă pe laviță. Zăcea aprinsă de friguri și aiura. Dar la o săptămână era în picioare. Palidă, cu ochii încercuiți, dar cu o voință nestrămutată în priviri.

Se desprimăvara. Pesite zi, zăpada se topea. Păraiele cântau necurmat, răsunător și dulce. Ionică se scula cu noaptea-n cap, până începea dezghețul, să ducă la câmp, cu carul, gunoiul din curte.

Sara și dimineața, peste noapte, tina mai amorțea, dar peste zi ciorofleaca creștea necurmat, parc-ar fi izvorât din adâncuri.

Într-o noapte, după ce se încredință că Ionică doarme, Stana își încălță cizmele cele nouă, își puse năframa de duminică și pieptarul cel înflorit. Era întuneric și ar fi putut să-i fie frică, dar nu! Nu-i mai era teamă. Soacră-sa era în camera dinainte. Nu-i mai păsa de ea! Nu-i mai pasă, iată, nici de piciorul cel de lemn, pe care bătrâna îl învăluisese într-o cârpă și îl pusese după perini, în patul cel mare din odaia dinainte. Ce prostie să se teamă de-o bucată de lemn! Ce prostie! Să se facă de minune în lume cu țipetele ei!

Odată cu moartea lui Andrei, ea era slobodă! I se părea că nu mai are nicio tărie contractul acela blăstămat, pe care mortul o silise să-l recunoască în fața soacrei sale. Umilița ce o îngenunchease atunci, nu mai putea avea azi nicio putere. Acela care avea dreptul s-o supravegheze, iată, nu mai este!

Totuși au trecut patru săptămâni de când era

slobodă, și până azi n-a mai ieșit pe uliță, n-a ieșit între oameni. «Pentru că n-am voit, își zise Stana cât ce-i veni gândul acesta în minte. Dacăș fi voit, nu m-ar fi putut nimeni opri.»

Da, nu voise! îi trecuse de nenumărate ori prin gând, dar nu voise! Da, și va ieși cu aceeași nepăsare pe porțiță ca și altă dată.

Ea deschise totuși cu grijă, cu sfială, ușa de la tindă, și scârțâitul ascuțit o înfioră adânc. «Am s-o ung mine! E și mult de când n-am uns-o», își zise femeia, respirând adânc și rămânând ținută locului câteva clipe.

Afară, deși tina amorse, adia un vânt de primăvară, mirosind a ploaie, a pământ umed, a verdeață, și sus pe boltă stelele clipeau blând, visătoare. Stana mirosi aerul cu lăcomie, dilatându-și nările, și porni cu bărbăție spre porțiță. Dar deodată se opri și privi cercetător la cizmele ei nouă. «Cât sunt de mari, joacă piciorul în ele! Cum dracu' mi-am putut lua niște cizme așa de mari?» O copleşii un simțământ greu. Și nu-și mai putu smulge din cap întrebarea: «Cum dracu' mi-am putut cumpăra cizme așa de mari?»

Nu-și putea da sama câtă vreme va fi stat înaintea porțiței cu gândul acesta în cap. Un car trecu scârțînd pe uliță. Stana se deșteptă, deschise porțița și ieși. Dar abia făcu câțiva pași și se opri din nou. Părea că o împiedică cineva. Stana se uită în jur și nu văzu nimic, își înălță capul. «Prostii! Toate nu-s decât prostii.» Și porni cu pasul hotărât, tot mai grăbit, pe uliță la vale. Dar, ciudat, cu cât își grăbea pasul, cu atât părea că-i umblă mai repede gândurile prin cap, că se alungă, nelăsând unul pe altul să se limpezească deplin. Din când în când ași zicea tare, să se poată auzi: «Nu, nu-i adevărat: n-am ieșit până acum, fiindcă n-am voit! Dacăș fi voit!...» Un zâmbet îi încordă fața când spuse vorbele astea.

Dar gândurile nu i se speriau de vorbele spuse tare; o năpădeau din nou. «Te-nșăli, îi spunea unul; pentru ce nu vrei să vezi adevărul? Piciorul cel de lemn te-a împiedicat. El te păzește.» Și altul țărâia subțire ca un greier: «O

bucată de lemn! Cum să te păzească o uscătură? Prostii!»... «Da, răspundea numaidecât altul, cu asprime, Andrei i-a dat-o în seamă pe Stana. El putrezește în pământ, dar piciorul e viu, e de față. Îi vede fiecare pas! Îi aude fiecare gând!...» «Prostii, prostii cu coarne! Unde s-a mai pomenit ca un lemn uscat să vadă, să audă? Ce, sunt nebună? Pot să fac ce-mi place. Nu mai am să răspund nimănui. Piciorul acela?

— O bucată de lemn, un gunoi! Ce-mi pasă de el? Scuipe pe el dacă vreau. Nu mi-a păsut nici de stăpânul lui până a trăit. Nu! i-am răs în nas! Și pe urmă... Da, pe urmă mărturisirea aceea în fața bătrânei, că am învoială cu Andrei să trăiesc cum îmi va plăcea... Da, de-aici se trage toată nenorocirea. Dar ce nenorocire? Sunt o proastă, sunt o femeie mărginită și ticăloasă! Ce nenorocire? Nu văd niciuna... Curajul! Nu mai am curajul de-atunci? Dar de cine mă tem? El e în pământ, piciorul lui e o bucată de lemn neînsuflețită. Curajul! Ei da, am curajul! Dar n-am voit până acum! Iată, acum vreau, sunt slobodă! Ce prostie! Da, atunci, prin mărturisirea aceea înaintea bătrânei, m-a făcut să-mi fie rușine de mine însămi... Iată totul!»

Stana nu mai mergea acum: alerga. Pe-o clipă o fulgeră gândul: «Mi-e frică de mine, de rușinea mea, iată pentru ce n-am mai ieșit între oameni din ziua aceea ticăloasă».

Deodată se opri: «Frică? Rușine? De ce?» Și izbucni într-un puternic hohot de râs.

Ridică ochii și văzu că era înaintea casei Anicăi Lungului. Fereștile erau luminate, aburite.

Fu primită cu alai asurzitor. Șase tovarășe și trei bărbați. Pe masă era băutură. Dintre femei, unele erau amețite. Stana trimisese, din bună vreme, partea ei de parale pentru băutură. O așteptaseră.

Când o văzură mai de aproape, la lumină, tovarășele se deteră înapoi cu spaimă.

— Ce-i cu tine? Te-ai speriat de ceva?

— Da, a sărit un câne la mine! Dar nu-i nimic...

prostii. Dați-mi să beau!

Și înainte de-a-i întinde cineva paharul, ea se năpusti asupra unei sticle, și, ducând-o la gură, înghiți prelung, cu sete.

Noaptea întreagă, până dimineța în zori, fu de-o veselie cum n-o mai văzuseră tovarășele ei de petreceri. De două ori trebui să meargă Petru, flăcăiandrul acela căruia abia-i mijeau mustățile, la crâsmă să aducă băătură. Petru o prinse o dată în tinda întunecoasă, o îmbrățișă și vru s-o sărute, dar Stana îl izbi de părete hohotind de râs.

— Așteaptă să-ți crească mustața, ticălosule! strigă ea intrând în casă.

Tânărul, toată noaptea, nu mai cuteză să se apropie de ea. O urmărea cu privirea, era palid și înspăimântat. Simțea deslușit că îi e tot mai frică de ea.

Stana fu cuprinsă în trei rânduri de-o beție soră cu moartea. Puteai să tai lemne pe ea, cum o culcaseră în păcel. Dar nu-i ținea beția decât puțin. Se trezea când nimeni nu se aștepta, și lua din nou paharul.

Vorbea alandala, nimeni n-o pricepea, de altfel nimeni nu-și dădea silința s-o priceapă. Se mirau numai că se poate îmbăta atât de cumplit. De la o vreme stăruia tot mai mult asupra unei hotărâri pe care spunea că și-a luat-o.

— Am să-l îngrop! Da! îl voi îngropa! zicea ea mereu.

— Pe cine o să îngropi? o întrebă o tovarășă de băătură.

Ea o privi mirată, ca și când n-ar înțelege nimic, și nu-i răspunse.

Pe rând se amețiseră cu toții. Începu, spre zori, desfrâul.

Când Stana se dezmetici din ultima beție, zorile mijeau în ferestre. Sări ca arsă din pat și rămase pe-o clipă încremenită în mijlocul casei. Apoi, izbind cu piciorul într-un trup, amorțit jos pe podele, țâșni ca nebună pe ușă și o luă la fugă pe hudiță.

Căzuse o negură deasă, grea, prin care nu se vedea la doi pași. Pe-alocuri negura era mai albă, mai luminoasă,

se vedea cum fierbe în ea pulberea mărunță de apă. Atrasă de petele acestea mai luminoase, nebăgând de saimă că își lungește la nesfârșit drumul, Stana înghițea cu lăcomie răcoarea dimineții. Obrajii-i ardeau mereu, se aprindeau, cu toată umezeala care-i scălda.

Deodată se opri din fuga ei plină de cotituri și zise cu glas tare, gâfâind:

— Da! Am să-l îngrop! Asta voi face-o!

Și numaidecât începu să înainteze cu pași rari, hotărâți, pe drumul drept. Trecuse prin trei hudițe, apucase pe strada principală a satului, când auzi în urma sa un sunet rece, ca niște izbituri îndesate, ca și când ar izbi cineva cu un făcălele de lemn, în răstimpuri regulate, în pământul înghețat.

Femeia se opri, cu respirația tăiată și privi cu spaimă în urmă. Nu văzu nimic, nu auzi nimic. Dar cât ce porni iar, izbiturile acelea se auziră din nou, mai aproape, la spatele său. Stanei îi veni în minte un gând cumplit: «M-a păzit în colțul hudiței, a așteptat până am trecut, și acum s-a luat după mine!» Și odată cu gândul o pătrunse o spaimă de moarte, și începu iarăși să alerge ca ieșită din minți.

Trecu cu vreo zece case mai în jos de casa lor, când se izbi de ceva tare ce-i ținea drumul. «Dar acesta e nucul lui Visalon, își zise Stana; unde mă aflu, dincătrău vin?» în negura deasă pierduse drumul. Se uita în jur și nu vedea nimic; casele, în fundul curților, înecate în ceață. Dar nucul îl cunoștea. Se apropie de portiță și văzu că, într-adevăr, era ograda lui Visalon. Luând-o tot pe lângă gard, ajunse la o nouă portiță. Era a Nuțului. «Aha! merg pe uliță în sus», își zise ea întorcându-se. Socoti în cap câte case o despărteau pe a lor de a lui Visalon, și, tot pe lângă garduri, tot numărând portițele, ajunse în fața ogrăzii lor.

Cât căutase casa lor, nu mai auzise zgomotul acela în urma ei. Nu-l mai auzea nici acum. Zâmbi și-și zise: «Prostii! Mi s-a părut! Cum putea să sară în urma mea, când el e în camera dinainte, învelit într-o cârpă, după perini?»

Puse mina pe clanță, dar în clipa aceea fața ei se

întristă de moarte. Plânse un răstimp cu sughițuri, răzimată de portiță; se tânguia cu glas mare, se bocea. Deodată se uită cu spaimă în jur: «M-ar fi putut auzi cineva! Ce-i cu mine? Ce am? De bună seamă că sunt beată!»

Fulgerător îi trecu prin minte noaptea petrecută cu tovarășele ei, cu cei trei bărbați, cu beția, cu drumul ei până aici. «N-am încotro, își zise ea, trebuie să-l îngrop, trebuie!»

Deschise portița atât de încet, atât de lin și pipăit, încât se îngrozi ea însăși. Avea sentimentul că e în drumul unei crime, că merge să ucidă. Nici bănuie nu putea că portița se poate deschide așa de încet și că ea este atât de ușoară. Trupul ei voinic și greu părea acum un fulg. Nu-și mai simțea decât cizmele din picioare. «Să le ia dracu'! Cine m-a pus să-mi cumpăr cizme așa de grele?» Și, liniștită, cu grijă, se desculță și-și lăsă cizmele lângă portiță. Acum nu-i mai păsa de nimic, acum zbură! În jur simțea liniștea împietrită, și totuși nu-i era frică. De nimic nu-i mai era frică acum. Trăia într-un singur gând, într-o singură dorință: să se strecoare în casă nesimțită de nimeni. Și cum era sigură că va putea, încrederea îi dădea puteri neînchipuite. Pătrunse în tindă, în camera dinainte, se urcă pe-un scaun, ca să ajungă la perinile de pe patul cel mare, luă piciorul cel de lemn învelit într-o cârpă, și, tot așa de ușoară și nesimțită, ajunse iar în curte. Era atât de convinsă că nimeni nu o poate auzi, încât nu trase cu urechea o singură dată, nu cercă să se încredințeze dacă doarme Ionică și soacră-sa. Era sigură că dorm.

În curte, singură, cu piciorul de lemn subsuoară, pe Stana o cuprinse un sentiment de milă. Pentru ce l-ar îngropa? Iată, el nu face nimic! Se lasă dus fără nici

— Împotrivire. Dar în clipa aceea văzu fața de ucigaș a lui Andrei în ușa odăii dinainte, îi văzu apoi ochii, auzi bolboroseala lui din ceasul morții. În aceeași clipă

— Se păru că piciorul cel de lemn a zvâcnit subsuoară, înnebunită, începu să alerge din răspuțeri. Înconjură curtea, alergă prin grădină, strângând

subsuoară piciorul de lemn, părând că vrea să-l înăbușe. Se trezi din nou în curte: «Unde să-l îngrop? Unde să-l îngrop?» îi era groază să-l pună jos, să caute hârlețul, să-i sape groapa. Gândul că așa ar trebui să facă îi venise de la început, însă nu cuteza.

Deodată ochii-i rămaseră încremeniți pe gunoiul din curte. «Cum nu mi-a venit până acum în minte?» își zise ea. Aruncă ciotul cel de lemn jos, și, luând cu amândouă mâinile furca, începu să-l acopere cu gunoi din grămadă.

În curând se ridică o moviliță lângă grămada cea mare. «Va fi de-ajuns», își zise ea, împlântând furca în carul cu gunoi încărcat de Ionică încă de cu sară, și, liniștită, se strecură în casă, se aruncă în păcel și rămase nemișcată, ca și când ar fi căzut deodată într-un somn adânc. Dar nu dormea. Spiona printre gene cum se luminează, cum se scoală soacră-sa, Ionică. Rămase neclintită până ce Ionică ieși cu carul pe poartă, iar bătrâna se apucă să desfacă într-o covată păpușoi. Boabele cădeau roșii ca jarul. Stana își zise: «N-au văzut nimic, n-au să descopere nimic!» Sări sprintenă din păcel și veni să-i ajute bătrânei la desfăcat.

X

Încă în după-amiaza acelei zile, Stana plecă în sat. Nu se mai îmbracă de duminică, așa că nici prin minte nu-i trecură cizmele cele noi. Câtă vreme dezgghiocase porumb alături de soacră-sa, aceasta își ridicase de mai multe ori ochii mirată la ea; îi tot venea s-o întrebe ceva, dar nu se putea hotărî, nu cuteza. Văzând-o plecând, îi venise să i se puie în drum, să încuie ușa, dar își aduse aminte de porunca mortului și nu cuteză s-o oprească.

Stana nu se mai simțise atât de slobodă, atât de plină de viață și de voință, dinainte de sosirea scrisorii prin care Andrei le vestea întoarcerea. Tot avusese ea dreptate: piciorul acela trebuia îngropat cu mortul! Nu țipase ea în zadar atunci, lângă trupul rece al lui Andrei. Iată, acum, că-i îngropat, poate trăi în sfârșit. Și nu putea să nu fie așa: nicio urmă nu trebuia să rămână după Andrei, nimic din el. Și ciotul acela de lemn nu era o parte din Andrei?

Știuse, simțise ea toate acestea. Iată, acum, îngropându-l, s-a liniștit deplin. Andrei, ceva ce nu mai este! Suferințele ei de până acum, un vis urât! Și cum s-a topit simțământul acela prostesc care o rușina înaintea sa însăși! mai ales acesta! Era iarăși ea, Stana cea de demult, puternică, tânără, cu o sălbatică poftă de viață.

Știa, simțea că o să-și petreacă cum nu-și mai petrecuse încă niciodată. Și, într-adevăr, făcu o petrecanie de pomină. În sat se vorbi multă vreme de petrecania asta, cu trei bărbați, cu băutură și cu lăutari, deși era postul Paștilor. Ea nu se îmbăta, dar, la birt, îmbătă pe mulți. Apoi, acasă la Aiyca Lungului!... Minuni care nu se pomenise înainte de război!

Bătrâna trebui să-l mințească pe Ionică. Era întâia oară când băiatul n-o vedea pe mamă-sa dimineața. Îi spusese că Stana s-a dus la târg, să facă niște cumpărături. La târg putea să întârzie și trei zile cu dusul și întorsul. Mai rămâneau și alții așa. Și Marina era mulțumită că găsisse minciuna asta.

Din casă de la Anica Lungului Stana plecă abia spre sara zilei următoare. Și poate că nici atunci nu s-ar fi îndurat, dacă nu i-ar fi venit dintr-odată un gând care

— Însăimântă.

— Cizmele! Unde-mi sunt cizmele? strigă deodată, sărind drept în picioare, și o clipă privi întrebător prin casă. În clipa următoare era afară. Trebuia să vadă ce

— S-au făcut cizmele. Abia atunci își aduse aminte că le lăsase lângă portiță în noaptea când îngropase piciorul lui Andrei.

În curte se opri, se uită lângă portiță și păru adânc mirată că nu mai erau acolo. Își aducea limpede aminte că se descultase. Dar le lăsase acolo, ori le dusesese în casă? Nu-și mai amintea. Trebuia să le caute.

De nesomn, de destrăbălare și de spaimă era așa de pierită, încât bătrâna, când o văzu, rămase cu gura căscată. Se întoarse spre părete și-și făcu cruce, dar nu-i zise nimic.

Stana, vreme de-un ceas, răscoli tot prin tindă, prin

odaia dinainte, prin cămară, prin pod. Cizmele nu erau nicăiri. O spaimă de moarte o cuprindea tot mai tare: «Cine le luase? Trebuie să le fi luat cineva! Dar cine?» Dacă i le-ar fi furat un om, l-ar fi îmbrățișat plângând de fericită. Dar un gând nebun se tot apropia de mintea ei: «Dacă le va fi luat, dacă le va fi ascuns... Andrei? Da, din răzbunare pentru că i-a îngropat în gunoi piciorul de lemn. Dumnezeu! Dacă se va fi schimbat Andrei în strigoi, pentru a se răzbuna, pentru a mă pedepsi?» Pe-o clipă își văzu toată ticăloșia: față de-un nenorocit întors din război ea n-a avut nicio milă, nicio cruțare. Ba, iată, l-a batjocorit și după moarte, îngropându-i piciorul în gunoi. Se gândi la noaptea trecută și se cutremură. «Doamne, ce ticăloasă sunt».

Era gata să izbucnească în lacrimi, când, ieșind din cămară pentru a zecea oară, se izbi de soacră-sa.

— Dar ce cauți tu de-atâta vreme? o întrebă neliniștită bătrâna. Umbli cu luminarea aprinsă în cămară?! Ai putea aprinde ceva.

Stana o privi înspăimântată și nu răspunse.

— Ai pierdut bani? Ce cauți?

Stana clătină din cap cu tristețe.

— Pari a fi bolnavă în toată legea, tu Stano. De altfel, nu-i de mirare. Dar nu! se opri deodată soacră-sa. Despre asta nu trebuie să vorbim. M-am legat cu jurământ.

— Cu jurământ! repetă Stana în neștire.

— Da! oftă bătrâna, și jurămintele trebuie ținute și față de cei vii, și față de cei morți.

Bătrâna își ridică ochii la Stana: suferința zugrăvită pe fața, în ochii ei, o înspăimântă. Deodată își duse mâna la frunte.

— Doar nu-ți vei căuta cizmele cele noi?

Stana făcu un pas înapoi și o privi cu spaimă.

— Cizmele?! Știi unde sunt cizmele mele?! Știi dumneata?!

— De bună seamă că știu, dacă le-am adus eu ieri dimineață de la portiță.

— Uite, îmi uitasem unde le-am pus și nu le găseam

nicăiri, zise Stana gâfâind, abia putând lega cuvintele.

— Sunt în casă, liniștește-te, zise bătrâna. De altfel, nu prea înțeleg de ce să te sperii așa pentru o păreche de cizme. E adevărat că sunt scumpe acum, dar nu-s un corn de țară. Sunt în odaia dinainte, în pat.

Stana o privi cu neîncredere. Căutase în pat și știa că nu-s acolo.

— Nu înțeleg, începu iar bătrâna, pentru ce le-ai lăsat în curte, lângă portiță. Toată ziua și toată noapte i m-am gândit. Atâta am priceput: ai ieșit pe uliță încălțată cu ele, deși n-am simțit nimic, n-am auzit nimic, nici când te-ai dus, nici când te-ai întors. Într-adevăr, le-ar fi putut fura cineva! Și ce noroc că nu le-a văzut Ionica! Ce-ar fi gândit bietul băiat găsim cizmele maică-sii lângă portiță, în zori de ziuă?

— Într-adevăr! zise Stana îngrozită. La asta nu m-am gândit!

— Dar pentru ce le-ai lăsat acolo?

Bătrâna voia să isprăvească în grabă vorba cu noru-sa. Ionică încărcă în curte un car cu gunoi, cum făcea de obicei, să poată porni de dimineață cu el. Încărca de mult și va fi aproape gata. Din clipă în clipă ar fi putut intra în casă.

Dar Stana, la gândul că cizmele-s aici – deși nu știa unde, însă bătrâna n-o mințise niciodată – se mai liniști, își mai veni în fire și nu răspunse. Puțin îi păsa de ce crede bătrâna! Dar simțea că trebuie să vadă nesmintit cizmele.

— Unde-s? întrebă ea din nou.

Bătrâna părea că uitase despre ce fusese vorba. O privi întrebătoare.

— Cizmele! șopti Stana.

— Ți-am spus că-s în odaia dinainte. În pat. În patul cel mare. Le-am aruncat după perini, acolo unde e piciorul lui Andrei.

Stana îngălbeni, trupul i se frânse. Se clătina. Un păienjenis i se puse pe minte. Și prin păienjenisul acesta se țesea un gând tulburător până la nebunie: «Tot Andrei e acela care mi le-a furat. I-am luat piciorul, 1 a pus în locul

lui cizmele mele. Bătrâna e înțeleasă cu el!»

— Dar ce ai? pentru Dumnezeu! strigă bătrâna sprijinind-o. Te pot neliniști cizmele acelea așa de tare? Stai, că ți le-aduc numaidecât.

Bătrâna o lăsă pe Stana sprijinită de masă, și intră în camera dinainte. Nici ea nu-și putea da sama cum pusese cizmele acolo, dar venise în dimineața aceea cu ele în mână, mirată că le găsisese la portiță, și cum nu era un strop de tină pe ele și cum un scaun era pus lângă patul cel mare, încărcat de perini, se urcase și le zvârlise la părete. Mai ținuseră ei aici și altă dată încălțăminte nouă; în ladă mucezeau.

Bătrâna se urcă pe un scaun, dar nu le putu pipăi după perini: nu le ajungea; cizmele, cum le aruncase, erau lângă părete. Se urcă deci în patul cel mic și se cooță după perinile celui mare. Nu se mai urcase aici de când pusese, învelit într-o cârpă, piciorul lui Andrei. Și luă cizmele. Dar, după ce le luă și le aruncă în patul cel mic, voi să scoată și piciorul. Pipăi pretutindenea, însă nu dădu de el nicăiri.

Năcăjită, se coborî, luă cizmele, le puse pe masă înaintea Stanei, fără nicio vorbă, aprinse lumânarea și, trecând în odaia dinainte, se cocoță din nou după perini. Piciorul nu era nicăiri.

— Sfinte Dumnezeule! oftă bătrâna înspăimântată, dar asta ce-o mai fi?

Și făcându-și cruce, mai caută o dată. Apoi se coborî, se târî pe subt pat, caută pe sub laviță nimic!

Pe-o clipă îi veni gândul că poate făcuse rău că nu l-a îngropat cu mortul!

— Doamne Dumnezeule! oftă ea iarăși înflorată, făcându-și cruce, nu ne pedepsi cu așa pedeapsă, dac-am greșit. Din prostie am greșit, Doamne!

Bătând mereu la cruci, cu luminarea aprinsă, ieși în tindă. În aceeași clipă ușa tinzii se deschise și Ionică intră alb ca ceara, cu privirile mărite de spaimă, ținând de capătul cel subțire, departe de trup, piciorul cel de lemn, plin de gunoi.

Băiatul, încă înainte de-a se însăra, începuse să-și încarce, ca de obicei, carul. Să mai fi avut din grămada cea mare cinci-șase cară. Se purtase ca un gospodar harnic. Era aproape întuneric când îi căzură ochii pe un hâlmășor de gunoi pe care-l văzuse încă de ieri dimineață. Judecata și-o făcuse repede, cât ce-l zări: «S-a răsturnat din grămadă». Nu era mult. Și nu era frumos să-l mai lase acolo, lângă gireada ce se isprăvea. Îl va pune în carul acesta, în vârf.

Dar abia puse din hâlmuleț câteva furci în car, și colții de fier se loviră de ceva tare și lung. Descurci din gunoi lucrul acela, o bucată de lemn. Rostogolind-o, văzu că lucește alb în câteva locuri. Se însăraseră, dar, cum cerul era senin, întunericul nu era greu. Ionică se plecă, se uită mai de aproape, și deodată dete un țipăt. Recunoscuse piciorul de lemn al tatălui său. Cum nu putea înțelege nimic, îl șterse de gunoi, și, pe jumătate mort, luându-l de capătul subțire, porni spre casă. Intră cu el tocmai în clipa când bătrâna venea din odaia dinainte. Stana, când îl văzu, dete un țipăt și căzu lângă masă.

XI

Bătrâna rămase un răstimp în prag, prostită, îngrozită, fără glas. Se uită la piciorul plin încă de gunoi, se uită la Stana lungită pe podele, se uită la Ionică, cu o expresie de grea idioție pe față, în priviri. Aproape zâmbea, zâmbetul prostănacilor.

După ce-și plimbă privirea de la picior la Stana de câteva ori, ochii i se opriră asupra cizmelor de pe masă. Și în capul ei bătrân, deodată țâșni un fulger vânat: înțelese! Stana a îngropat piciorul! S-a desculțat să n-o audă nimeni!

Era cu puțință? Un om în toate mințile poate face așa o nelegiuire? Căută să vadă fața Stanei, dar aceasta era cu fața la pământ, cum căzuse. Nici bătrânei, nici» lui Ionică nu le trecu prin minte gândul că Stana ar putea să moară. Aproape că nici nu băgară de seamă când a căzut. Erau cuprinși de-o spaimă cu mult mai mare.

După ce înțelese, bătrâna își pironi ochii asupra lui

Ionică. Băiatul stătea tot așa de alb, tot așa de nemișcat, cum era când a intrat în tindă. Cum să-i spună acestui băiat nevinovat adevărul? Când a înconjurat orice ceartă cu Stana în fața lui, după ce s-a chinuit atât să-i acopere purtările mamei sale, cum ar veni acum să-i spună adevărul? Era cu neputință! I-ar fi stricat pentru totdeauna viața! Ar fi dușmănit-o pe mamă-sa cât ar fi trăit. Da, era cu neputință să-i spună! Dar ce să-i mințescă, Dumnezeuule! Cum să-i spună că a ajuns piciorul acela în gunoi? Să-l fi lăsat să creadă că o putere nevăzută l-a dus acolo? Dacă ar fi fost în pământ curat! Dar în gunoi?! Ar înșămna să-și bată joc de amintirea tatălui său! Nu! Băiatul nu putea fi lăsat în credința că tată-său n-are hodină în pământ. «Ce să-i mințesc, ce să-i spun, Dumnezeuule! Sfântă Maică Precistă, ajută-mi!»

Ionică, răzimă, tăcut, piciorul de părete. Privirile lui nu mai erau înspăimântate: se tulburaseră adânc, și fața lui se făcuse cenușie.

Deodată bătrâna simți că învie. Aveau un câne, Bălan, un câne bătrân, cam surd, care de-o vreme încoace își făcuse un nărav: iscodea pe lângă casă, pe dinaintea ușii, și orice găsea, lucru mai mare, dar pe care-l putea duce în gură, fie lemn, fie vas, fie haină, îl lua și-l ducea pe cine știe unde prin curte, prin șură. Nu-l strica, nu-i făcea nimic. Se vede că era o scrânteală a bătrânețelor. Bătrâna se legă de gândul ce-i venise, ca și când i l-ar fi trimis însăși Maica Precistă, la care se rugase. Ea coborî din prag, veni lângă băiat, și-i puse mâna pe cap;

— L-ai găsit tu? L-ai găsit tu, Ionică? Doamne Dumnezeuule, cât l-am căutat! Blăstămatul de Bălan! Trebuie să-l împușcăm, nu-i mai de ținut în curte.

Bunica se înăbușea vorbind.

Ionică își ridică privirile tulburi, se uită la bunică-sa, dar era limpede că nu înțelegea nimic.

— Uite cum a fost, Ionică, uite dragă. Azi după-amiază a fost soare și cald. Am scos perinile, că se mucegăiau, le-am scos la soare. Mi-am zis: da' să scot și piciorul? Cercurile acele albe încep să ruginească! L-am

scos deci și pe el, l-am răzimat de perină. Iacă, da, așa am făcut, păcătoasa de mine.

— Bătrâna se îneca. Tăcu un răstimp, tuși de câteva ori, apoi urmă: Când a scăpătat soarele după casă, așa, înainte de ojină, știi tu bine când – și ea parcă dădea mare însemnătate faptului că și Ionică știa – deci, când a scăpătat soarele după casă, am dus perinile. Când să iau piciorul, piciorul nicăiri. L-am căutat, Dumnezeuule, de-am intrat în păcate. Bălan l-a luat. Tu știi năravul lui Bălan. Știi că odată a tras până în șură covata cea mică de pâine. Cât l-am căutat, Dumnezeuul meu! Cui să-i treacă prin gând să fie acolo?

Ionică o asculta cu gândurile risipite, neîncrezător.

— Cum să-l fi găsit, dacă era astupat cu gunoi? zise el fără să se uite la bătrâna.

— Da, adevărat, blăstămatul de câne! Piciorul a fost greu și nu l-a putut târî decât până la gunoi. Pe urmă l-a astupat. Da, chiar așa, l-a astupat, trăgând din grămadă gunoi cu labelle pe el.

Bătrâna tăcu ostenită, oftând din adânc. Dar văzând fața mereu tristă a lui Ionică, adaose îndată:

— Nu trebuie să fii supărat. Dacă ar fi făcut așa un om, ar fi un păcat, un groaznic păcat! Dar un câne! Un dobitoc! El n-are suflet. Ce știe el ce face? Nu-i niciun păcat! Să nu crezi altfel. Doamne ferește, să nu crezi. Acum bine că l-ai găsit. Îl vom spăla și-l vom pune la locul lui. Dar Bălan nu mai trebuie ținut la casă. Blăstămat câne.

Fără să se uite la ea, Ionică zise cu tristețe:

— Bălan nu-i de vină, bunică. De ieri dimineață am văzut grămăjoara aceea de gunoi în care l-am găsit. Peste noapte l-a pus, cine l-a pus acolo.

Bătrâna înlemni.

Dar în clipa aceea Stana, care-și revenise în fire și ascultase povestea cu Bălan, se ridică zdrobită, desfigurată, cu ochii ca două răni vii, și zise cu greu, ca și când ar fi vorbit de subțoară de piatră de moară:

— Ai dreptate, Ionică. Noaptea! Nu-i cinele, e o cățea. Ea nu mai e vrednică să-ți fie mamă.

Bătrâna se uită la ea, o pricepu și se repezi să-i astupe gura. Stana o feri cu blândețe.

— Las, mamă, nimic nu se mai poate ascunde. Dumneata mi-ai spus adeseori cătea, și aveai dreptate. Am fost o cătea, Ionică, n-am fost mama ta.

Băiatul, fără s-o priceapă, se înspăimântă; ochii i se umplură de lacrimi.

— Nu! Nu-ți pleca ochii! Uită-te la mine și mă înfruntă! Uită-te la mine și mă scuipe în față! Scuipe-mă și tu, mamă! Numai așa mă voi mântui.

Bătrâna cercă din nou s-o oprească de-a mai vorbi.

— N-o asculta, Ionică! Mamă-ta e bolnavă. A fost la târg și-a izbit-o un vânt turbat.

— Nu, n-am fost la târg! Dar bine zici, am fost izbită de-un vânt turbat. Și nu de-acum. Vântul acela m-a dus și unde am fost astă-noapte.

Ionică, îngrozit, înduioșat – în viața lui n-o mai văzuse pe mamă-sa într-o astfel de stare, să n-o mai recunoască, mici nu o auzise vreodată vorbind așa prăpăstii – crezu din tot sufletul pe bunică-sa și se apropie de mamă-sa.

— Nu, nu mă atinge! Încă nu! Sunt spurcată, și întâi trebuie să mă curăț. Află, deci, băiețașul meu drag, că eu sunt... da... sunt o femeie ticăloasă. Tu nu știi ce-i asta. Și mi-e rușine că trebuie să-ți audă urechile astfel de vorbe. Dar trebuie să-ți spun. Nu mai pot răbda, nu mă mai pot chinui. Deci eu...

Bătrâna îi puse mâna la gură.

— Nu, mamă, e zadarnic! Ascultă Ionică! Tatăl tău a fost în război, eu am rămas acasă. Trebuia să nu mai am alți bărbați, câtă vreme el nu era acasă. O femeie cinstită așa trebuia să facă. Dar eu n-am rămas femeie cinstită, am avut alți bărbați, am avut ibovnici.

Începea să se înece. Gâfâia.

Ionică se uită rugător la bunică-sa, rugător și speriat.

— Dar taci odată, nebuno! E de-ajuns dacă-ți schimbi viața de-acum încolo. E de-ajuns dacă-ți pare rău și te pocăiești, se ruga bătrâna cu mâinile împreunate, ca înaintea unei icoane.

— Nu, nu-i de-ajuns, mamă! Ce, vrei să rămân în osândă mereu? Țipă ea deodată, cu groază. Să cred mai departe că eu sunt Dumnezeu, că pentru mine răsare soarele, că pot face tot ceea ce vreau, tot la ce mă îndeamnă trupul? Au ți-ai uitat că așa zicea și el? Avea dreptate, dar eu am fost o ticăloasă.

Ionică plângea. Bătrâna, neputincioasă, își lăsase capul în piept.

— Ascultă deci, Ionică, începuse Stana, cu vocea, tot mai înecată. Am avut ibovnici. Odată vei ști mai bine ce-i asta, și atunci să mă. disprețuiești și mai mult decât acum. Să nu uiți! O, așa ceva nu se poate uita! Da, am avut ibovnici și până a fost tatăl tău dus, și după ce s-a întors nenorocit acasă. Pe filăru l-am avut, și pe câți alții. Ieșeam noaptea pe fereastră și mergeam să mă tăvălesc cu ei.

— Dar taci, pentru numele lui Dumnezeu! Nu vezi că băiatului i-e rău? strigă bătrâna adunându-și rămășițele de energie.

Ionică, într-adevăr, se lăsase pe prag, și, cu capul în mână, plângea. Deși nu pricepea tot ce-i spunea mamă-sa, simțea că ceva înspăimântător se petrecuse în casa lor. O milă negrăită față de tată-său îi umplea inima.

— Nu mi-a fost milă de el, Ionică! I-am dorit moartea, din suflet i-am dorit-o. De aceea nu i-am ușurat prin nimic suferința. Dacă n-ar fi fost bătrâna asta, ar fi putut crăpa! Eu voiam să mă bucur de viață! Și când a murit, am vrut să nu mai rămână nicio urmă după el, nimic din el, ca să nu mai am de ce mă neliniști. N-au vrut să îngroape piciorul cu mortul? L-am îngropat eu! În gunoi l-am îngropat! spuse ea înăbușită. Scurpați-mă! Veniți și mă scurpați acum!

Atât mai putu spune, apoi izbucni într-un plâns deznădăjduit, cu aiurări, încât bunica și copilul trecură prin toate spaimile morții. Nu se liniști până noaptea târziu. Piciorul zăcea uitat, murdar de gunoi, răzimat de perete.

— Ce bine mi-e acum! ofta Stana după ce se trezi. Da, sunt o nemernică, o știți și voi acum. Sunt un vierme pe care-l puteți strivi. Dar și atunci îmi va fi bine. Striviți-

mă! Ce povară am purtat eu în mine, Dumnezeu! Acum am scăpat! Mi-e tot atât: alungați-mă! Nu mă veți mai putea suferi lângă voi. Dar nu-i niciun rău într-asta! Tot îmi va fi bine.

Și începu să aiureze din nou.

Pândeau în jurul ei, îngroziți, și bunica, și copilul. După o vreme ea își veni iar în fire. De data asta privirea ei era cu totul limpede: o nesfârșită tristețe, o tristețe de moarte vorbea din ea. Umilită și rugătoare întrebă:

— Îmi dați drumul? Pot să plec, nu-i așa?

Ionică începu să țipe, agățându-se de brațul maică-sii și strigând bunicii să n-o lase.

— Unde să te duci? Mulțamește lui Dumnezeu că te-ai deșteptat, spui Marina. Orice palmă de pământ soarbe cu aceeași bucurie lacrămile celor ce se pocăiesc. Rămâi și mulțamește lui Dumnezeu că te-a scăpat de Satana. Ai fost tare în rău, ca o stâncă, dar tot te-a răsturnat.

Ionică se potoli din plâns și privi mângâietor către mamă-sa.

— Așadar nu mă alungați?

— Dacă nu te-a alungat el, care avea dreptul să o facă, și te-a iertat în clipa morții, cine suntem noi să te alungăm din casa lui?

19 22 - 1 9 29

DOLOR

ZBUCIUMUL LUI TLARIE BOGDAN

17 - Opere, vol. 5 - Agârbiceanu

OASPELE

Vasile Albu se trezi pe la patru, își întinse brațele, ca două aripi nesfârșite, deasupra capului, atingând cu vârful unghiilor pereții, deși de trei zile împinsese tot mai departe de zid divanul vechi și ros - apoi se ridică în silă, cufundându-se în arcurile prăpădite din mijlocul divanului, ca într-o prăpastie. Genunchii, ca de obicei, îi ajunseră la gură, șezând pe dihania aceea în formă de reptilă deșelată. Își întoarse obrații palizi, buhăiți de somn, către perete, îl privi ca pe un dușman, și, ridicându-se cu greu, împinse mobila și mai departe de zid.

Avea o senzație de scârbă, de câte ori, întinzându-și brațele, când se trezea din somnul de după masă, izbea în asprimea și răceala păretelui.

Vasile Albu își încheie vesta, se apropie greoi de dulăpiorul cu cărțile de școală ale copiilor, printre care se rătăciseră, de ani, și cărți din biblioteca pe care, în tinerețe, avea de gând să și-o înfiripeze. Nu trecuse încă peste cincizeci devolume, când îl năpădiseră copiii și năcazurile vieții. Puține mai dănuiseră până acum, ferfenițe cu paginile lipsă, de multă folosire, și între păreții locuinței familiale, și date împrumut la cunoscuți.

În casă de om sărac și cărțile au soarta animalelor de jug: se resimt amar de greul vieții stăpânilor.

Vasile Albu alege un volum cu descrieri de călătorie, pe care-l mai citise de vreo zece ori, la intervale depărtate. Șezu la masă, își răzimează capul într-o mână, și află cu cale să nu înceapă citirea de la pagina întâia. Știa el pe unde e mai interesant, și, frunzărind, se opri undeva și începu să citească.

Dar căscatul îl omora! Era o după-amiază de august, în care năduful de afară, greu ca o atmosferă de plumb topit, pătrundea prin geamuri, prin uși, prin păreți, scurgându-se în trup, în suflet, ca o leșie groasă, îngreunând membrele și sufocând respirația.

— Poate nu mi-am dormit porția de somn, își zise Vasile, scoțând din buzunarul vestei un pui de ceasornic de nichel îngălbenit, cu sticla crăpată prin mijloc. Dar ceasul arăta patru jumătate.

Își astupă gura apăsând palma mâinii stângi pentru a întrerupe căscatul ce-i pornea parcă din cap, greu și tulbure, și se forță să-și adune atenția și să citească.

Dar, de data asta, încercarea era zadarnică. În loc să înțeleagă ceva, șirurile îi jucau subțiri ochi, și se pierdeau într-o ceață fumurie... Vasile Albu se trezea mereu cu gândul la familia lui, pe care, de-o săptămână, o așezase la țară, într-un sat cunoscut. El nu reușise să capete oonceidiu, și nu putuse rămâne în satul acela de munte. Dar era mulțumit că și-a putut duce familia: Copiilor le

prinde bine o lună de aer curat. Dar nevestei!

Și acum se gândea la ei: Ce vor face oare pe vremea asta, Fănică, Sandi, Mitruț, dar mai ales Anișoara? Se vor corii în bulboaca aceea limpede pe care o face răulețul chiar la capătul grădinii unde locuiesc? Ba bine că nu!

Cu gândul la familie, îi trecu căscatul. Se gândi că pentru el e bine și așa. Acasă, singur, în liniștea din cele două odăi, din bucătărie, din gang, nu-i ca și în concediu, în toate dbpă-amiezile, după ce la unu jumătate vine de la slujbă? Nu și-a întocmit el viața ca și când ar fi în concediu? De patru zile, de când s-a înapoiat din satul acela de munte, nu mănâncă la prânz la restaurant, ce găsește mai ieftin, nu cinează acasă eu te miri ce, nu și-a făcut regulă din somnul de după masă? Nu trăiește, toate după-amiezile, în completă muțenie, cum a auzit că fac oaspeții locurilor de vilegiatură, când nu au niciun cunoscut? Nu-i pare lui fiecare după-amiază cât un veac?

Întâia și a doua zi a adormit cu greu după-masă. Nu era obișnuit. Poate din pricina neobișnuinței ăsteia se trezea el așa de moleșit. Când se gândea așa, avea un surâs, amar sau răutăcios, și își spunea în gând: «Și cu domnia trebuie să se obișnuiască omul». Răstimpul de vilegiatură, de concediu, ținea însă, pentru Vasile Albu, numai până cădeau umbrele nopții.

După ce se scula din somnul de după-masă, căsca, tândălea prin casă, citea, se gândea la familie, își închipuia ce vor face în fiecare ceas. Liniștea îi țiuia în urechi - locuia într-o casă singuratecă de la periferia unui cartier - uneori îi părea că în pereții casei s-au ascuns sute de greieri care cântă uimitor de fin - numai în urechile lui - și simțea un fel de amețală plăcută.

După ce cădeau umbrele nopții, Vasile Albu lăsa roletele petecite, aprindea becul din prânzitor - singura cameră pe care o folosea de când rămăsese singur - și îl copleșea aceeași neînvinsă cufundare în «considerații filosofice», cum le numea el. Patima asta o avea de mult, de vreo zece ani, de când a trecut, din pricina Anișoarei, copilul cel mai mic, printr-o suferință cumplită. Dar în

larma familiei «considerațiile lui filosofice» se destrămau înainte de-a se putea încheia. Acum, în liniște desăvârșită, lui Vasile Albu îi părea că face progrese uimitoare. Se mira tot mai mult cum, din capul lui, pot ieși astfel de gânduri, de lumini neîntrezărite până acum. Aceste «considerații filosofice» le și dorea, dar se și temea de ele. Și avea conștiința limpede că toate izvorăsc din marea lui suferință trecută.

«Sunt ceasurile mele de metafizică», își zicea el, c-un zâmbet pierdut, gândindu-se la disciplina filosofică pe care o învățase fără să priceapă din ea nici cât un bob de grâu.

În după-amiaza aceea de august, însărarea veni mai degrabă decât de obicei. Când se apropie de geam să lase roletele, Vasile văzu că întunericul nu e prăsila nopții, ci s-a coborât din norii grei, amenințatori, care se zvârcoleau ca niște monștri în văzduh. Abia lăsă roletele. și fulgerele albastre le pătrunseră luminând odaia. «Ei, în sfârșit ne vom răcori, își zise Vasile Albu, aprinzând becul din mijlocul tavanului. Și gândurile ni se vor limpezi», adăose el îndată, oprindu-se asupra greutății unei probleme pe care n-o putea dezlega.

Dar abia se cufundă în cercetarea din nou a problemei, când se auzi un ciocănit familiar și insistent în ușă. Fără să mai aștepte răspunsul, în odaie intră, ou pasul hotărât, larg și elegant, un om înalt, cu ținuta arcuită, cu gâtul întins înainte, cu fața aduimecătoare - părea că nasul i ascuțit pipăie și miroase în aceeași vreme. Obrajii-i erau încadrați într-o barbă roșcată, zburlită și creată; chelia de pe frunte-i mergea până-n creștetul capului, ochii-i verzi scânteiau liniștiți, fără să clipească, părând că lumina lor pornește dintr-un jăratec care n-are grijă că va putea fi stins.

Văzându-l, Vasile Albu își duse mâna la frunte, își apăsă ochii, i se păru că e prada unei halucinații. Niciodată nu văzuse un om care să semene atât de mult cu el însuși, așa cum fusese până mai înainte cu trei-patru ani, când, nu știa prin ce batjocoră a sorții, începuse să prăsească o

rotunjime uricioaisă sub vestă, întocmai unui dovleac. Aceleași membre lungi și deșirate, aceeași statură arcuită, aceeași blăstămată barbă roșie.

Dar străinul era lângă el. Îi puse mâna pe umăr.

— Bună sara, vere Vasile! Ce, ai adormit citind? Iată, am avut un ceas liber și am venit până la tine.

Îi căută mâna și i-o strânse cu putere, ca într-un clește rece, în mâna lui nervoasă și lungă.

Vasile tresări, se ridică de pe scaun, îl privi aiurit. Dacă mai înainte fusese halucinație, acum nu se mai putea îndoi: îl cunoștea grozav de bine pe omul acesta; și glasul strident, aspru, i-l cunoștea. Dar nu-și amintea de nume. Nu știa cinezi. Îi fu rușine să-l întrebe.

— Bună sara și bine ai venit, zise el, poftindu-l pe un scaun.

— În casă e bună sara, dar afară se apropie mânia lui Dumnezeu. Atmosfera e încărcată de electricitate. O să fie o furtună cumplită.

Și, fără să-și dea sama, el avu o tresărire de înfiorare, de zburlire, ca unele vietăți în preajma descărcărilor electrice.

Vasile văzu tresărirea oaspelui, și prin spate îi trecu un fior. «Poate s-a adăpostit la mine de frica furtunii, poate nici nu-l cunosc», își zise el, silindu-se să nu se uite la străin.

— Nu te-am văzut de mult și mi-a fost dor de tine. frate Vasile. După cum văd, ești singur acasă.

— Da, singur.

— Nevasta și copiii sunt în oraș?

— Nu. Sunt la țară.

— A, fac vacanța! Dar tu?

— N-am putut rămânea cu ei!

Străinul, zâmbind ciudat, își frecă două degete într-un gest semnificativ.

— Nu-s parale?

— Aș, din partea asta puteam rămânea. Unde mănâncă patru, pot mânca și cinci. Dimpotrivă, așa mă costă mai mult. Eu trebuie să prânzesc la birt.

— Atunci, pentru ce n-ai rămas cu ei?

— Nu mi s-a dat concediu anul acesta, toate stăruințele mele au fost zadarnice. Mult de lucru!

Vasile Albu nu-l privea pe străin, și se mira rit de liniștit și familiar vorbea cu el. Negreșit, trebuie să fie un vechi prieten, poate chiar o rudenie, vreun văr mai depărtat - numai că nu-și aducea aminte de el. «Înainte străinilor nu ni se deschide inima atât de repede», își zise Vasile.

— Of! afurisiții ăștia de șefi! Numai ei vor să trăiască, să se bucure de bunătățile vieții! Ca și când le-ar duce cu ei în mormânt, și au grijă de acum ca alții să meargă dincolo cu mâna goală. Nu înțeleg ei că bat apa în puiă?

— Ce fac? Întrebă cu surprindere Vasile.

— Bat apa în puiă! Se străduiesc și adună de-a geaba. Nimic nu vor duce cu ei dincolo de pragul cel greu. Cei mai mulți oameni nu-nțeleg zădărnicia.

— Cum? Ce zădărnicie?

— Zădărnicia vieții, a bucuriilor ca și a întristărilor, a lucrurilor care ne aruncă mereu la cei doi poli opuși ai vieții. Asta e! Numai în zadar s-a spus că omul e un animal cugetător. Vere Vasile, dă-mi un păhar cu apă!

— Nu vrei mai bucuros un păhar cu vin?

— Nu. Nu mai beau alcool. N-am nevoie să văd cai verzi pe păreți.

— Ce să vezi? Întrebă Vasile tot mai neliniștit.

În vorba străinului se cobora tot mai tare ca un suflu arzător.

— Să văd lumea și viața altfel decât sunt. Nici visul, nici fantazia, nici vedeniile deșteptate de alcool, nu o pot schimba. Viața trebuie privită drept în față! Iată totul! - îmi dai un păhar cu apă?

— Vai de mine, cum să nu-ți dau, răspunse repede Vasile, părându-i că în vorbele din urmă ale străinului s-a coborât un val de mânie. Întâia oară de când șezură la masă, se uită la oaspele lui: în ochii-i verzi nu era mânie, ei trimiteau, nemișcați, o strălucire liniștită.

Dar această privire îl tulbură adânc pe Vasile: văzu

din nou nemaipomenita asemănare dintre străin și el cel de acum trei-patru ani. «Desigur o rudenie apropiată, își zise cercând să se liniștească, dar cum dracu' se face de nu-mi vine în minte numele?» Și, cu toate că avea în casă, în dulap, și apă și pahar, el porni să aducă apă din bucătărie. În coridor avea o oglindă și simțea o trebuință arzătoare să se privească, să facă o comparație între el și străin, fiind sigur că va descoperi mai puțină asemănare.

Dar în fața oglinzii nu rămase decât o clipă: cât ce-și văzu fața palidă încadrată în barba aceea roșcată, simți un fior prin spate.

N-avu curajul să cerceteze mai departe. Însă în bucătărie, după ce bău un pahar cu apă rece, se liniști. «Dacă suntem rudenii, e de-nțeleș că semănăm. Adeseori veri de-a doilea, de-a treilea, samănă mai mult ca doi frați buni. Dar cine dracu' să fie? Chiar așa de ramolit să fiu încât să nu-mi mai amintesc nici de rudenii? Suferința aceea să mă fi tâmpit de tot? Aș! nu cred! Trebuie să-mi amintesc.»

El duse cu grijă paharul plin. Străinul îl bău dintr-o sorbitură.

— Bună apă! Dacă mi-ar zioe cineva: Ei, frate Ilarie, pentru ce ai locui la marginea acestui cartier depărtat? I-aș răspunde: pentru apa lui minunată! Fără glumă, vere Vasile, nu știi pe-aici vreo casă de închiriat?

Străinul vorbi repede, și acum îl privea pe Vasile cu strălucirea aceea liniștită, aproape fixă, a ochilor.

În sfârșit îi știa numele: Ilarie! Dar oricât căută cu amintirea între rudeniile și cunoscuții săi, nu-și putu aminti de nimeni cu numele ăsta.

— Acum nu sunt locuințe libere, răspunse el înflorat din nou. Dar la toamnă poate s-ar găsi.

Afară începu deodată să se surpe cerul: un hurducat și-un huruit necurmat de tunete înăbușite, trăsnete ce curmă pe-o clipă durduiala și răsună săc, ca și când ar despica într-o clipeală arbori uscați, gigantici, care ajung din pământ până la cer – apoi, în rare răstimpuri de potolire, biciuirea furioasă de alice dese pe coperișul casei,

pe trotuarul de-afară.

Fulgerele se-mpleteau mereu, plesneau, mureau și înviau în fiecare clipă, părând că din focul lor vânat se răspândește mirosul de pucioasă ce pătrundea de-afară. Becul se stingea și se aprindea necurmat. Cei doi rămaseră tăcuți tot timpul cât ținu furtuna. Uneori stăteau în întuneric, și numai fulgerele de-afară le arătau pe-o clipă obrajii albastrii. Câteodată trăsnetele se descărcau așa de aproape, încât cei doi bărbați tresăreau. Străinul își făcea cruce. El era cu mult mai neliniștit decât Vasile.

Dar furtunile de vară trec cum vin: pe aripi de vânt. În curând nici ploaia nu se mai auzi răpăind. Numai scocurile cântau încă.

— Dacă ne-ar fi atins un trăsnet? întrebă străinul.

— Ferească Dumnezeu! răspunse cu groază Vasile, înțelegând muțenia de până acum a străinului.

— Că ne ferește, e altă întrebare. Dar se poate să nu ne ferească! Avem noi un preț așa de mare încât Dumnezeu să aranjeze anume pentru paza noastră puterile și legile firii? Pe câți nu-i trăsnește? Sau n-ai auzit niciodată de cuvântul fatalitate?

Vasile încuviință.

— Un trăsnet poate veni și din senin, nu numai pe o vreme ca asta. Tot așa cum, în mijlocul fericirii, poate veni nenorocirea; tot așa cum un om sănătos poate muri într-o clipă. Dar acest fel de fatalități, care iau viața dintr-o sorbitură, sunt floare la ureche. Sunt fatalități cu mult mai tragice decât acele ce ne aduc pe stăpâna vieții. O boală din senin, când nici tu, nici ai tăi nu se așteaptă – asta e fatalitate!

Vasile simți c-un fel de spaimă că străinul intră în gândurile lui, în materialul orelor lui de «metafizică». «Ori, poate, își zicea el, liniștindu-se, toți oamenii gândesc la fel?»

— Fatalitatea! Iată ce ne poate ajunge, vere Vasile! zise străinul ridicându-se. Dar acum mă vei ierta. E târziu și trebuie să mă duc. Am și eu un ceas liber. Dar am să mai vin. O să vorbim despre multe lucruri. Nu ne-am văzut de

mult, și câte nu ne stau pe suflet? Nu-i așa?

Îi strânse mâna cu putere, îl privi cu strălucirile verzi ale ochilor, îi dădu bună sara și ieși.

În noaptea aceea «vilegiaturistul» nostru își strică tot programul: nu putu adormi decât în zori.

II

1 NFRÂNGEREA

Vasile Albu ședea pe un scaun, cu cartea în mână, în fața geamului deschis spre grădiniță. Plouase de trei ori în ziua aceea; de trei ori se împânzi o parte a văzduhului, de trei ori răsunară coperișele de țiglă și curseră pârâiașe cu bulbuci de-a lungul trotuarelor. Și, după fiecare ploaie, soarele ardea și mai cumplit.

Acum, după răpăitul cel de-al treilea, luminătorul coborî după deal; umbra se lăsase peste întreg cartierul la marginea căruia locuia Vasile Albu. Răcoarea și umezeala rămăsese în grădiniță. Rezeda și violetele din cele trei straturi păreau că sorb o hrană grasă din pământ, clin aer, luminau potolit într-un verde întunecat. Tar de mireasma lor se îmbăta omiul de lângă geamul deschis, ca de-o băutură tare, și rămânea o jumătate de ceas la o pagină din carte.

Somnul de după-masă nu-l mai moleși ca-n zilele trecute; dimpotrivă, fu pentru el ca o baie recreatoare, poate fiindcă-n noaptea aceea adormise abia în zori, iar înainte de masă gândul lui fusese mereu la oaspele acela ciudat. Se chinuia să știe cine-i, și de zeci de ori își trecu prin gând toate rudeniile de care își aducea aminte. Dar una cu numele Ilarie, nu putu afla.

Și cu toate acestea era încredințat că-l cunoștea. De altfel, cum s-ar fi purtat străinul așa de familiar cu el, dacă nu ar fi rudenii? Azi s-a privit, s-a cercetat de mai multe ori în oglindă, găsind asemănarea între ei tot atât de mare ca și ieri, dar începuse să se obișnuiască. «În sfârșit, dacă suntem rudenii, dacă-mi zice „vere”, pentru ce nu am semăna?» își spuse liniștindu-se Vasile Albu.

Totuși avu o înfiorare când văzu portița deschizându-se, și trupul înalt, arcuit, al lui Ilarie, prelingându-se prin

ea cu ușurința unei umbre. Afară era încă lumină. Vasile Albu abia acum își aduse aminte că străinul îi făgăduise să mai vină.

Se grăbi să-l întâmpine, dar puseră deodată mâna pe clanța ușii

— Și mai bună ziua, dragă *vere*, zise străinul, intrând și strângându-i mâna. Ce mai facem pe ziua de azi? Ești bine?

— Mulțam esc. Binișor. Aerul ăsta e bun să te scoale și din morți.

Sezură amândoi. Ilarie, la vorbele din urmă ale gazdei, tresări, din ochii lui verzi dispăru strălucirea, și în locul ei se instalează o privire de-o liniște adâncă și rece.

După o îndelungată tăcere, zise:

— Din morți nu te mai scoală nime și nimic. Ba mi se pare că întreg, cum a fost, nu se mai scoală nici cel ce-a dat față cu moartea. Sunt înfrângerii din care nu te mai ridici! Înțelege-mă bine: nu te mai ridici la locul de unde-ai căzu/t. Altfel, poate că ajungi să vezi imensități.

Dar omul se dorește mereu acolo de unde-a plecat. Anii copilăriei și ai tinereții, micile bucurii pe care le-ai avut, din care ai sorbit, te recheamă mereu, chiar când azi, după ani îndelungați, poți avea bucurii de-un preț cu mult mai mare. În viață avem nevoie, *vere* Vasile, de umeri de oțel, să poți propti cerul ca Atlas din antichitate, și tot te încovoi. Eu i-am avut, tu știi, și iată-mă-s ca un arc. Desigur n-ai uitat catastrofa?

Vasile Albu se tulbură: nu știa ce vrea să spună.

— Care catastrofă? Întrebă el cu timiditate.

— Cum? Se poate să fi uitat? Întrebă cel ce se numea Ilarie, cu o ușoară nuanță de surprindere și de regret în glas. De altfel, ai dreptate! Durerile altora le uită omul ușor. Poate nici nu le simte cu adevărat, decât dacă e martor la ele. Și atunci, numai câtă vreme ține impresia, biciuirea simțurilor. Când ochii nu mai văd, inima uită. Uneori îmi vine să cred că simțurile ni-s mai buni și mai omenеști prieteni decât facultățile spiritului. Acestea din urmă repede își caută o scăpare de lucrul pe care vor să-l

uite. Totuși mă mir, adaoase el după un răstimp. Au fost pline gazetele.

Vasile Albu cercă să-și amintească de toate nenorocirile despre care citise în ziare, și care să fie legate de numele lui Ilarie. Abia la sfârșitul trudei sale zadarnice își zise: «Sunt un tâmpit! Cum mi-aș putea aminti când îi cunosc numai numele de botez?» Se simțea jenat în fața străinului, mai ales dacă-i era, cum spusese, rudenie. Să uite el nenorocirile rudeniilor?

Ilarie tăcea și privea prin geamul deschis. Privirile-i erau liniștite, numai în colțul buzelor i se strecură un surâs amar, subțire, care părea că ar putea tăia ca o sârmă fină.

— Câți ani să fie de-atunci? întrebă Vasile, voind să arate că știe despre ce e vorba.

— La treizeci iulie s-au împlinit șapte ani. De câte ori nu s-au mai scăldat ei în râul acela, chiar în același loc? Dar fatalitatea a vrut așa!

Vasile bănuia adevărul.

— S-au înecat?

Străinul avu un zâmbet amar, de indulgență.

— Fetița, Dorica. Băiatul, Ionel, a scăpat. Au fost pline, acum șapte ani, toate ziarele cu catastrofa familiei Bogdan.

Obosit, Ilarie luă cartea din care citise Vasile, din colțul mesei, și începu să o frunzărească.

Ilarie Bogdan! Iată, acum îi știa și numele de familie. Și totuși, Vasile Albu nu-și putea aduce aminte nici să aibă între neamurile sale pe cineva cu nutrfele acesta, nici să fi citit de nenorocirea lui în ziare. De altfel, el nu era un cititor pasionat de gazete. Și mai ales «știrile diverse» nu le citea niciodată.

Mușcat de întrebarea ce-l chinuia, Vasile Albu nu putu rosti decât fraza convențională:

— Ce nenorocire, Dumnezeuule!

— Înecul? întrebă Ilarie.

— Ceea ce vi s-a întâmplat atunci.

— Așa poate ești mai aproape de adevăr. Desigur, înecul fetei a fost o nenorocire. Dar boala cu care a

rămas de-atunci Ionel, e una și mai mare. Și adevăr spui tu că amândouă aceste lucruri ni s-au întâmplat atunci.

Străinul puse cartea pe masă, se ridică și se duse la fereastra deschisă. Trupu-i înalt și încovoiat părea că se apleacă în grădiniță. Multă vreme nu se mai mișcă de-acolo, și nu mai spuse o vorbă.

Vasile Albu simți durerea din glasul străinului și-î veni să se blăstăme că nu-și aducea aminte de nimic. Mai făcu o efortare deznădăjduită să-și amintească, dar în zadar. Simțea că mărește suferința lui Ilarie prin uitarea sa.

Deodată gându-i zbură la Anișoara lui, și sufletul i se umplu de lacrimi. Iată, lângă el, un om înfrânt de aceeași suferință! În el se răscoliră toate durerile pe care le credea de mult îngropate, care nu mai dădeau alt semn de viață decât predispoziția aceea a lui spre «filosofare» în ceasurile de sară, după ce cobora roletele. Își văzu copila zăoand în boală îndelungată, și se trezi că plânge încet, potolit, ca un bătrân.

Se ridică într-o târziu de pe scaun, se apropie ușor de străin, ai puse mâna pe umăr.

— Vere, zise el, iartă-mă că nu-mi aduc aminte de nimic. Nici de tine, nici de nenorocirea ta. Se vede că am o memorie blăstămată. Dar îmi ești, te asigur, ca și un frate. Iartă-mă și fii binevenit în casa mea.

Ilarie Bogdan se întoarse cu fața spre el, îi văzu lacrimile tremurându-i în gene. În ochii lui se aprinseră pe-o clipă strălucirile verzi, apoi se stinseră lăsând aceeași liniște în priviri.

După ce se așeză din nou pe scaun, zise, ca și când urmărea de mult o vedenie:

— Ionel alerga mai repede? Nu! Dorica! Era zveltă și ușoară ca un fulg, și grădina răsună de dimineața până sara de râsul ei în cascade argintii, Când o vedeam între flori credeam că e o floare, când sălta prin grădină, îmi părea că-î întruchiparea vântului blând de primăvară, când își cânta pe cărări, prin tufișuri, cântecele ei copilărești, mă uitam prin arborii stufoși să văd o pasăre de aur. Și

cum îmi sărea de departe în brațe, cum îmi îmbrățișa grumajii! Numai îngerii pot fi așa de dulce ușori.

— Da, copiii sunt îngeri, spuse încet Vasile, simțind o trebuință de-a vorbi, dar neștiind ce să spună. Îi veniră în minte ai lui, când erau mici de tot, și-și simțea sufletul pătruns de cuvintele lui Harie.

Acesta, ca și când nu l-ar fi auzit pe Vasile, continuă.

— În dup-amiaza aceea a răs și s-a jucat prin grădina mai mult decât obișnuia. Mamă-sa o certă de câteva ori. Ea își făcu o cununiță de flori albe și și-o puse roată în părul auriu. Îi venea până pe frunte. O făcuse prea largă. Când o văzui așa împodobită, bătui în palme. «Așa de tinerică și mireasă?» i-am zis. Ea râse argintiu, dându-și căpșorul pe spate. «Tată, îmi zise, îl lași pe Ionel și pe mine la râu? E așa de cald!» Cum să nu-i las? Mergeau pentru a suta oară poate. Râul nostru, tu știi - adică nu, iartă-mă - râul nostru nu-i adânc. Până la genunchi. Neam de neamul nostru s-a scăldat în el, de când am fost copii de-o șchioapă până la bătrânețe. îl cunoșteam și ne cunoștea. Când ieșiră pe portiță, Dorica înainte, Ionel pe urma ei, ea era tot cu cununița pe cap. Sufletul mi-era plin de soare: doi copii sănătoși și voinici, plini de voie bună, mi-am zis privindu-i.

El își întoarse deodată capul spre Vasile:

— Copiii tăi sunt sănătoși, nu-i așa?

— Da.

— N-ați știut niciodată ce-i boala?

Ilarie îl privea acum fix.

— Cine, având copii, se poate lăuda că nu i-au fost bolnavi? Ei sunt gingași, răspunse Vasile, neînțelegând pentru ce înconjură adevărul.

— Nu întreb de nimicuri, de mici răceli, de tusă măgărească, de rele care vin și trec. Dacă numai peste rele de acestea ați trecut, tu nu poți ști ce fericire e să ai copii deplin sănătoși. Așa erau ai mei, când a venit catastrofa. Și numai pe urmă am știut cât de fericit am fost eu mai înainte.

— Din drumul acela nu s-au mai înapoiat? întrebă Vasile respirând greu.

Își aminti de boala Anișoarei, pentru a cărei sănătate tremura și acum, deși trecuseră trei ani de când toți doctorii îl asiguraseră că nu mai e nicio primejdie. Și simțea adânc, chinuitor, adevărul vorbelor lui Ilarie: și el numai acum știa ce fericit a fost înainte de boala Anișoarei.

— Ți-am spus. Ionel a scăpat. Dorica se hodinește, răspunse Ilarie cu vocea înăsprită. Nu e nicio cauză care să explice catastrofa. Râul era tot atât de mic, de liniștit și de curat. Dar fatalitatea pândea în apele lui clare, în văzduhul senin. Cred că de mult dădea târcoale casei noastre, poate de la nașterea copiilor. Să mă crezi pe mine, nu e chiar atât de mare prostie credința în ursitoare, în destin. Strămoșii îl socoteau mai mare și mai puternic chiar decât zeii. Și să mai știi un lucru: înfrângerile cele mari, pe toată viața, nu nasc decât din catastrofele produse de fatalitate. Când lucrurile se petrec în mod firesc, după legile naturii, când cineva moare bătrân, te împaci. Înfrângerea cea mare naște din necunoscut, ca trăsnetul din cer senin.

Ascultându-l, lui Vasile Albu îi părea că omul acesta nu numai că intră în gândurile lui din ceasurile de «metafizică», cum le numea el c-un surâs amar, ci că le și luminează. Din grele, nedeslușite și întunecate cum erau, părea că încep acum să se deslușească și să capete aripi. Iată de pildă vorba asta cu «înfrângerea cea mare» care vine din fatalitate! Câtă vreme nu a cercat el să-și explice pentru ce a rămas cu sufletul greu și întunecat și după însănătoșirea Anișoarei? Sunt trei ani de-atunci, și el tot nu se mai poate însenina. Explicația să fie în «înfrângerea cea mare»? Căci el știa bine: o fatalitate fusese și îmbolnăvirea Anișoarei. Un trăsnet din senin. Neînțelegera nenorocirii să-l prăbușească pe om atât de tare, încât să nu se mai poată ridica întreaga viață? Pentru aceea îl sorb pe el, ca într-o prăpastie, în fiecare sară, gândurile despre lucruri care n-au nicio legătură cu viața lui de toate zilele, cu năcazurile lui? Să fi rămas și el, de când a căzut trăsnetul din senin, un om înfrânt?

— Cu moartea te împaci, e nebun cine nu se împacă,

mai ales când nici nu există, dar nu cu moartea adusă de fatalitate. Aceasta nu împacă, ci înfrânge. Și totuși e mai ușor de suportat decât... Ionel.

Străinul avu o tresărire de spaimă. Barba lui roșcată păru a se zburli și mai tare.

— Cum? Nu-nțeleg, zise Vasile Albu.

— Ți-am spus că Dorica s-a înecat. Ionel a rămas, însă bolnav de-atunci. Dar nu așa, o boală care vine și trece. E un rău pe care numai fatalitatea îl poate aduce. Mă vei întreba anume de ce suferă. Iată, îți spun din bună vreme: nu mă întreba. N-am putere să-ți mărturisesc. E o boală care se întâlnește, care își are cauzele sale, dar care la el n-a avut niciun motiv de-a se produce, decât groaza trimisă de fatalitate. De șapte ani port în mine cuvântul care-i spune pe nume, în inimă îl port, în măruntaie îl port. Scurmă, arde, îngheață, mănâncă din mine în fiecare ceas; îmi tulbură gândul, îmi oprește bătaile inimii, îmi schimbă carnea în lemn uscat și cenușiu, îmi alungă somnul, îmi umple cu spaime visurile. De șapte ani sfredelește în ființa mea. E tiranul, e stăpânul, e demonul meu. Dar de pe buze numele lui nu mi-a scăpat. Mi-e groază de el - nu, mi-e rușine de el. Și s-a născut fără nicio pricină, l-a născut fatalitatea pentru înfrângerea deplină a omului. Sau tu crezi că fatalitatea, dacă nu se poate explica, se produce fără nicio țintă? Iată, una ți-o pot spune eu: înfrângerea desăvârșită a omului. Nu crezi?

El îndreptă asupra lui Vasile două priviri verzi așa de aprinse, încât pleoapele acestuia se zbătură.

Ultimele cuvinte ale străinului căzură în sufletul lui Vasile ca niște picuri de foc: ardeau și luminau în aceeași vreme. Iată, omul acesta îi lămurește însuși sufletul său. Când, din bun senin, cum era convins, i s-a îmbolnăvit copila, n-a simțit el toate aceste chinuri de care vorbea Ilarie? Și nu, din același motiv, al rușinării, se ferise el să-i spună străinului boala adevărată de care suferise copila sa? Schimbarea lui, înfrângerea de care-și dădea acum tot mai bine sama, nu venise din puterea neînțeleasă a fatalității?

— Da, ai dreptate, răspunse el oftând din adânc, deși gândul încă nu-i ajunsese până la considerarea sentinței lui Ilarie că și fatalitatea are o țintă.

Ilarie îi ascultă cu încordare răspunsul, păru nespus de mirat, dar în aceeași vreme se liniști, și focul din ochi i se stinse.

— Înfrângerea deplină, iată o țintă de care nu pot fi bucuroși oamenii. Ea se naște rar în viață. Și poate e bine așa. Căci ea înșămnează prăbușirea desăvârșită a omului, coborârea lui până în țarină, până în gunoi. Că de sub dărâmături se poate ridica un om nou, o viață și o lume nouă, e foarte adevărat. Dar aceasta nu mai e lumea noastră, nu mai e viața noastră dragă și nenorocită, nici cel ce se ridică nu mai e omul de altă dată, ci unul cu totul nou, trăind în carne și oase la vedere, dar în realitate fiind un dezrădăcinat din viață. Bagă bine de seamă, nu spun că e un dezrădăcinat și din umanitate, ci din viață. Eu mi-am făcut o convingere. Dacă fatalitățile ar fi mai dese, dacă s-ar înmulți până a deveni lege comună, viața omenească, așa cum o cunoaștem, cum o iubim și o urâm, s-ar stinge, iar umanitatea ar câștiga mai mult din zi în zi, poate că ar ajunge la perfecționare, la imitarea divinității, la umblarea fără greș pe urmele lui Crist. Dar cred că omenirea nu ar suporta o perfecționare prin astfel de mijloace, de aceea fatalitatea bate rar din aripile-i negre. Bate numai unde trebuie să vină înfrângerea totală. Prin nimic nu poate fi omul așa de sigur răsturnat de pe picioare, decât trăsnindu-l cu o realitate pe care nu o poate înțelege. Și atunci, după ce s-a simțit pulbere și gunoi, poți face din el un zeu. Dar un zeu domolit și cuminte, plin de umilință până și în gândurile care străpung cerul. Nu un zeu arțăgos care se prinde de piept cu cel mare, cum poate deveni orice om în viața obișnuită. Tu te-ai simțit vreodată un astfel de zeu arțăgos, vere Vasile!

Lui Vasile Albu i se învârtea capul. Străinul, deși liniștit la început, se aprinsese vorbind. Vasile nu-l mai putea urmări, nu-l mai înțelegea. Numai un lucru întrezărea: că trebuie să aibă dreptate Ilarie spunând că

de sub dărmăturile înfrângerii depline nu mai poate naște viața, lumea cea dinainte, omul cel vechi. De trei ani nu se luptau cu el în fiecare sară gânduri nedeslușite, care îl chemau către o lume și o viață străină, ce nu semăna deloc cu grijile și năcazurile lui, nici cu liniștea lui de mai demult?

Nu răspunse la întrebarea străinului, ci zâmbi dureros. Se gândea că intelectul lui se frământă zadarnic: vor fi lucruri pe care alții le pricep, iar el nu le va pricepe niciodată.

Harie, părând a uita că Vasile îi e dator un răspuns, se uită la ceas, și se ridică îndată.

— Să mă ierți, dragă vere, mi-a trecut sorocul. Am și întârziat. La revedere!

Și luându-și dintr-o repezeală pălăria din cuier, ieși grăbit, ca împins de-un vânt puternic. Vasile nu-l crezu la ușa coridorului, când auzi izbindu-se portița curții în urma lui.

III

LUMINA DULCE

— Îți aduci aminte ce om am fost eu înainte cu șapte ani, vere Vasile! Sau, mai exact, nu-ți mai aduci aminte de nimic! Ei, bine. Am să-ți spun eu!

Așa vorbi Ilarie Bogdan, de-ndată ce puse piciorul în odaie, fără să mai bată la ușă și înainte de-a-i strânge mâna lui Vasile. Intraseră din aerul clar de afară, ce sorbise parcă albastrul adânc al cerului, subtile efluvii viorii, din înserarea ce cobora răcoroasă. Fusese peste zi atâta strălucire în văzduh, încât rare pasări îl străbătuseră, de teamă să nu orbească. Vasile se gândise toată ziua la familia lui, dusă să se odihnească în satul acela de munte. Dacă aici, în oraș, a fost o zi rară, ce minune vor fi văzut copiii și nevasta lui acolo departe, sub poalele munților?

El se uită la Ilarie și-i păru parcă mai întremat decât în zilele trecute. Își ținea trupul mai drept, și-i păru că adusese în casă unde din aerul clar de afară, mireasma sănătății de care era plin văzduhul. «Străinul va fi colindat mult pe câmp, înainte de-a veni la mine», își zise el și se

uită la încălțăminte la Ilarie. Era, într-adevăr, plină de praf.

Străinul, după ce-i strânse mâna, înconjură de câteva ori masa, cu pași nervoși, cu nasul în vânt.

— Să ieșim! zise el. Pe-o vreme ca asta, în casă te înăbuși.

— Dar unde? întrebă sfios Vasile.

— Afară pe câmp, în viață, în nemărginire.

— Nu pot, te rog. Aștept pe cineva. Din clipă în clipă poate să sosească.

Vasile nu aștepta pe nime. Dar Ilarie îi părea prea neliniștit azi. Îl înfioră din nou asemănarea cu el, și se temu să iasă cu necunoscutul la hotar, deși câmpul era aproape de locuința lui.

— Să ieșim în grădină, zise Ilarie. Ai straturi cu flori, ai două tufe de liliac. Toate sorb din lumina cea dulce. Știi tu, vere Vasile, care e lumina cea dulce?

— El se aplecă până la fața gazdei; îi privi țință în ochi și zise: Sănătatea. Asta-i lumina cea dulce. Dar așteaptă, o să-ți povestesc după ce vom fi în grădiniță.

Vasile Albu luă două scaune, și, târându-le în grădiniță, le așeză sub o tufă de liliac. El se așeză imediat, dar Ilarie se vede că nu avea de gând. Se plimba cu pași mari, măsurând mereu cărărușa din grădiniță.

— Odată, începu el, plimbându-mă așa, mi se părea că măsoar lumea, și că lumea întreagă era a mea. Când era senin, ca acum, mă cufundam în viața nespus de clară și de pricepută, cum se cufundă vulturul în marea albastră a văzduhului. Nu erau ținte ascunse în lume, nu erau taine: tot ce vedeam, tot ce simțeam, era făcut ca să le sorb eu cu sete nepotolită și să cresc pe *zeul* din mine, să-i măresc puterile, să-i umplu de vânjoșie aripile. Când sfântul soare răsărea rumenind zărilor, când lumină la zenit umplând lumea cu străluciri, când apunea sângeros după munte, rotindu-și ochiul de aramă, aripile-mi fâlfâiau, abia mă puteam ține pe pământ. Liber și mândru îmi făceam drumurile, și călcam apăsător pământul, ca un stăpân. Înțelegi tu, vere Vasile, ce înseamnă să treci prin viață

mândru și liber?

Ilarie se opri din mers, se apropie de gazdă, și cercă să-l privească drept în ochi. Dar privirile acestuia fugiră.

— Să nu ai nicio grijă, răspunse Vasile, gândindu-se cu înfiorare că odată așa trecuse și el prin viață.

— Da, atunci nu aveau nicio grijă, nicio supărare. Trăia ca pasările cerului. Și, cuvântul acesta din urmă îl și adăugă numaidecât la răspunsul său.

— Ca pasările cerului? Crezi că ele, săracele, n-au nicio grijă? Nu, vere Vasile, n-ai găcit! Să treci mândru și liber prin viață are un singur înțeles: să sorbi tu și ai tăi din lumina cea dulce, a vieții, din sănătatea deplină!

«Se vede că e ideea lui fixă», își zise Vasile, privindu-l cum se depărtează din nou, plimbându-se cu pași energici pe cărărușă. «De altfel, dacă a pățimit ce spiie, nu-i mirare», își continuă el gândurile.

— Mândru și liber am trăit, începu Ilarie plimbându-se, ca și când și-ar fi vorbit lui însuși, și în vreme de întuneric, și de furtună. Despica uraganul, înfruntam gerul, mă luam la întrecere, o întind, cu răcnetele vântului, cu vijelia pădurii, cu clocotul râului înfuriat. Treceam prin mijlocul dezlănțuirii puterilor firii și ziceam: Faceți-vă datoria, trăiți și voi! Mândre sunteți, puternice sunteți, și dragostea voastră, ca și a seninului, e la rădăcina vieții mele. Strigați ah de tare! Eu vă întrec, eu vă pătrund, fiindcă gândul meu, înțelegerea mea, este deasupra voastră. Aș vrea să fiu una din voi, puteri ale firii, dar sunt mai tare, sunt mai mult decât voi. Pentru că din voi din toate îmi sorb puterile mele, satur și înzdrăvenesc pe zeul din mine.

El se opri deodată și privirile i se umplură de melancolie. Barba roșcată, zburlită, părea o batjocoră încadrând fața în care luminau ochii aceia inundați brusc de o tristețe blândă.

— Da, eu am cântat un imn vieții, vere Vasile, până acum șapte ani. Pentru mine nu exista tristețea. Să-i întrebi pe cei care m-au cunoscut, dacă tu nu-ți aduci aminte. Nici nu-mi dădeam sama că temelia existenței și a

fericirii nu ar fi în lumea din afară, în marile puteri și frumuseți ale naturii. Mă înecam în ele ca în mine însumi. Și toate acestea fiindcă aveam în mine și în jurul meu lumina cea dulce.

Se opri, ridică capul, și privi țintă la Vasile.

— Sănătatea? Întrebă acesta cu timiditate.

— Da, sănătatea! Pentru ce te miri așa? Tu încă n-ai descoperit că ea e întreaga temelie a fericirii, a mulțumirii omenеști pe pământ? Ai putut să treai tu peste patruzeci de ani - mi se pare ai atâția - fără să înțelegi adevărul acesta? E adevărat, oamenii nu-l prea bagă în seamă, și e lucru vechi că nu prețuiesc sănătatea decât când au pierdut-o ei, sau vrulul din ai lor. Dar iată, îți spun: nu e senin sau noros, nu e furtună sau liniște, nu sunt flori ori pălămidă, nu e avânt ori înfrângere, nu e viață sau imoarte, decât în chipul cum le simte și le oglindește sufletul nostru.

Până când dulcea lumină a vieții îl pătrunde pe-al nostru sau pe ale celor din jurul nostru, până când ne bucuram de o desăvârșită sănătate, lumea întreagă, firea întreagă ne surâde, ne atrage. Noi suntem și rămânem biruitori chiar dacă s-ar prăbuși lumea întreagă. Dar îndată ce lumina cea dulce se ascunde, ajungem pulberea pământului. Crezi că fantalez?

Vasile nu cuteza să-l privească în față. De când începuse să vorbească Ilarie mai limpede, el simțise că-i luminează gândurile lui grele, nedeslușite, care, de trei ani, cereau să-l chinuie sara. Nu avea dreptate străinul? Nu era adevărat - simțea acum lămurit - că întunecarea vieții lui începuse odată cu boala Anișoarei?

N-a avut și-nainte năcazuri și suferințe? Nu una, un leghion! Sărăcia în anii de școală secundară, lupta disperată în anii de universitate, neînțelegerile din anii cei dintâi dintre el și nevastă, traiul tot mai greu pe măsură ce le sporea familia; umilințele pe care le suferea de la superiori și uneori chiar de la colegi, nu au fost toate aceste motive pentru a i se întuneca viața? Dar nu i s-a întunecat. Era de-ajuns salariul de la zi întâi, era de-ajuns

o rază de nădejde, pentru ca toate aceste năcazuri să fie uitate, și să-i pară din nou viața frumoasă, să i se pară că trece prin ea liber și mândru. Întunecarea venise numai cu boala Anișoarei. Viața numai de atunci i s-a schimbat. Și, cu toate că, de trei ani, boala a trecut și Anișoara zburdă acum ca o căprioară, greutatea nu i se mai ridică de pe inimă și din gând. Ba, gânduri nouă și dureroase, care nu s-au putut încă limpezi, abia de trei ani au început. În vremea suferinței di a fost tâmpit ca un animal, n-a putut gândi.

— Nu fantazezi, frate. Îmi pare că spui adevărul, zise el cutezând să privească deschis în ochii străinului. Sănătatea e un mare bine. Poate ai dreptate: ea învăluie în lumină dulce toate lucrurile vieții.

— Da! Eu știu că spun adevărul. Oamenii se îngrijesc de săcarea multor rele în viață. Dar se îngrijesc prea puțin de arborele sănătății. Odată, pe bolnavi îi ucideau. Acum îi pun, pe cei mai norocoși, în spitale. Dar câți ajung în ele? Dar ce face societatea pentru a preîntâmpina pe stăpâna cea palidă care alungă dulcea lumină a vieții? Of! Dar ce stau eu să vorbesc! Nu mă privește! Dacă ar atârna de mine aș face o singură lege peste lumea întreagă: pentru apărarea sănătății. Nu numai sănătatea oamenilor, ci și a animalelor și a plantelor. Toate veniturile lumii le-aș folosi pentru această unică țintă. Ție-ți plac spitalele, clinicile, laboratoarele, sanatoriile?

Vasile avu o tresărire, o furnicare prin trup.

— Mie? întrebă el, și-și aduse cu groază aminte de clinică de pe vremea când Anișoara era acolo

— Da, ție!

— N-am amintiri plăcute, răspunse el încurcat.

— Mie-mi plac mult! îmi par că-s singurele instituții de pe urma cărora profită omenirea. Hristos a spus odată: «Ce vei câștiga dacă vei dobândi lumea, iar sufletul ți-l vei pierde?» La rândul meu aș putea întreba: «Ce folos de avere, de învățătură, de artă, de pacea lumii, de egalitatea și frăția omenească, de invenții mari, de geniu, dacă nu-i lumina dulce a vieții, dacă nu-i sănătatea?» De-aceea în le-

am plac mult instituțiile care încearcă să-l facă pe om sănătos, să-i dea a doua oară viața. Le privesc ca pe cele mai înalte monumente ale umanității. Între zidurile lor se simte omul ca în mijlocul celei de a doua creațiuni. Da, prietene, creațiune, fiindcă existența, lumea, fără sănătate, nu plătește un ban. Închipuie-ți o lege a firii beteagă! Închipuie-ți că atracția universală s-ar bolnăvi! Ce mai învârtire ar începe!

El începu să-și învârtă brațele lungi unul împrejurul altuia cu o iuțeață vertiginoasă, în vreme ce un râs răgușit, trist și dureros, îi ieșea năvală din piept.

— Capătul lumii, ai? Ce rost ar mai avea existența >

Se întoarse într-un călcâi și își reîncepu, tăcut, plimbarea cu pași largi pe cărărușa grădiniței.

Vasile Albu se opri la un gând, care, fulgerător, îi mai trecuse prin cap: Nu cumva străinul a venit dintr-o casă de sănătate? A auzit, de multe ori, că între cei bolnavi de nervi, sau și mai grav, sunt unii care au momente de luciditate. Înfrigurarea cu care vorbea Ilarie, lauda din urmă a sănătății și a spitalelor, nu erau semne că nu vorbea cu un om normal? Dar abia își puse întrebarea și își aminti că nebunii de nimic nu se feresc așa de mult ca de pomenirea lucrurilor care ar putea da de bănuț starea lor.

Și apoi, unele din vorbele de-acum ale străinului, nu erau gândurile lui? Din anii cei grei nu i-a rămas lui în conștiință convingerea că un singur rău există în lume: boala?

— Toate acestea sunt floare la ureche, vere Vasile, începu din nou Ilarie, oprindu-se în fața gazdei. Tot ce-am spus are rost pentru bolile firești, care vin, dar pot fi preîntâmpinate, sau pot fi vindecate. Toate acestea, spunând adevărul - nu ne privesc pe noi doi.

— Pe noi doi? întrebă înfiorat Vasile.

— Lumina cea dulce uneori e alungată de moarte sau de boala care vine din fatalitate. Aici nicio clinică, niciun spital, niciun sanatoriu nu mai poate ajuta. Aici e mâna destinului care aduce înfrângerea desăvârșită. Lumina cea dulce se poate întoarce după boli obișnuite. Cele născute

din trăsnetul din senin, rămân o viață. Întunericul cade în suflet cu aripile frânte pe vecie, ori că fatalitatea te-a ajuns pe tine, ori pe unul din ai tăi. În locul luminii celei dulci, care-ți dă puteri să simțești viața și să te bucuri de ea, să o urăști sau să o iubești, să o birui sau să fii înfrânt de ea – tot lucruri minunate și nespuse de dorite – poate, dacă ești omul ce-i trebuie, să se așeze în tine o lumină rece. Una prin care trăiești cu mintea, pătrunzi până la porțile infinitului cu intelectul, dar care te face străin și singuratec pe pământ.

Eu sunt în stadiul acesta de evoluție, după pierderea luminii celei dulci în copilul meu, și mi se pare că tu încă n-ai ajuns până aici. Nu știu: poate să rămân aici, poate să evoluez mai departe. Presimt că dacă nu mă voi opri aici – sau mai exact, nu presimt: întrezăresc – că lumina cea rece mă va duce nu numai la înțelegere, ci și la simțire. Atunci cred că nu mi-ar mai fi rușine să-ți spun ție și altora neputința de care suferă băiatul meu. Dar acum ascultă cealaltă poveste, privește a doua față a vieții mele.

El tăcu și se plimbă un răstimp, tot mai agitat, pe cărărușa cea strâmtă. Apoi începu să înconjoare, tot mai repede, un mănunchi rotund de rezedă. De la o vreme începu să alerge.

Vasile Albu sări de pe scaun, dar înțepeni îndată: simțea că-i învie rădăcinile părului

Ilarie se opri gâfâind.

— Nu-i nimic, zise el trăgându-și cu greu respirația. Nu-i nimic. Liniștește-te. Nu mă pot gândi la lucrul acesta fără să nu mă tulbur – la întâia clipă când dulcea lumină m-a părăsit. Căci trebuie să știi: pe mine m-a părăsit înainte de-a ști că a fugit și de la băiatul meu. Eu m-am bolnăvit când am văzut-o pe... Dorica...

El tăcu, își scutură capul, dar două lacrimi mari i se prelinseră din gene.

— Mi-au adus-o pe brațe doi bărbați. Era...

Dar în loc de cuvinte el rămase cu gura larg deschisă, cu ochii holbați, și, deodată mugi ca un animal înjunghiat.

— Nu. Nu pot povesti. Încă nu-s destul de tare.

Lumina aceea rece trebuie să mai crească în mine, zise el, în sfârșit, după un lung răstimp de tăcere.

— Las, zise Vasile punându-i mâna pe umăr. Nu spune! Știu și eu ce-s durerile mari.

Ochii lui jucau în lacrimi.

— Și, peste patru zile, întâiul semn de boală a lui Ionel. Era în odăița lor, culcat în pat, când deodată...

Dar el nu putu continua. Privirea-i fixă îl străpungea pe Vasile. Respira greu.

— Las, nu spune! Știu că e grozav. Am trecut și eu prin astfel de suferințe.

— Nici nu pot. Sunt prea slab încă pentru asta. Ai trecut și tu, zici, prin iad? Greu îmi vine să cred! Prin iadul meu?

Și el începu să râdă în hohote. Privi un răstimp în pământ apoi, părând că numără pietricelele de pe cărare, porni încet. Cu glas scăzut, încât Vasile abia îl auzea, zise:

— Ceva pot să-ți spun de pe acum. După ce l-am petrecut pe doctor acasă, de la prima vizită, mă întorceam pe jos. Ploua cu găleata. Prin piață se făcuse noroi gros, în care înotam. Și deodată m-am oprit în drum, în mijlocul potopului, și mi-am legat ochii de doi copilași de țigan, care, numai în cămășuțe, cu capul gol, desculți, se bălăicăreau în bălțile din piață.

Aveau piciorușele subțiri, trupurile uscățele, obrajii supti: dar erau numai viață. Strigau sărind și stropind prin bălți, întorceau capetele pe spate, ținându-și gura deschisă, să le cadă în gură picurii grei. Trecători rari alergau prin ploaie. Numai cei doi țigănuși nu se gândeau să plece. Am rămas cu ochii la ei până a stat ploaia.

Un gând mă țintuia locului, o dorință arzătoare, absurdă, mă stăpânea: De-ar fi Ionel al meu ca unul din cei doi țigănuși! Vezi tu, în ei se adăpostea lumina cea dulce care fugise pentru totdeauna din copilul meu. Fugise tot prețul vieții.

Cei doi erau sănătoși, asupra lor nu bătuse aripa fatalității. Și un simțământ negru, amar și masiv, de revoltă împotriva fatalității, mi-a schimbat sufletul într-un diavol

zburlit care privi rânjind spre cer. Ani de zile m-am luptat cu el până i-am potolit rânjetul... Iată cum a început să se arate a doua față a vieții mele.

Când termină, era lângă portiță. Fără să-și mai ia rămas bun, o deschise și, strecurându-se repede ca o nălucă, pieri în noapte.

IV

CEAȚA SURA

Vasile Albu se trezi dimineată rupt de oboseală. Toată noaptea fusese frământat de visuri arzătoare. Își schimbă cu greutate cămașa de noapte; i se lipea de trup; o puteai storce. Ducându-și mâna prin păr, îl simți cleios. Îl durea capul, și sub limbă îi izvora mereu un gust amar. Se târî cu greu până la un dulap, scoase o sticlă și

19 - Opere, vol. 5 - Agârbiceanu bău dupolaltă două păhărele de rachiu, să scape de amăreala aceea.

Dar pe birou, la slujbă, îl aștepta o scrisoare de la nevastă-sa. Într-o clipă presimțiri rele i se vărsară în suflet. Vor fi pățit ceva? Va fi bolnavă Anișoara? Este și acolo un râuleț de munte... Gum?

Cu degete tremurătoare rupse plicul. Citi înfrigurat rândurile de la început, apoi cele de la sfârșit: erau numai vești bune. Atunci cuteză să o citească întreagă. Fața i se lumina pe măsură ce petrecea rândurile scrisorii. Pieptul i se liniști. Când sfârși, privi pe furiș în jur dacă nu-l observă colegii de birou, și își făcu repede o cruce. Oftă ușurat. «Doamne, mulțămescu-ți», șopti cu căldură, și ascunse scrisoarea, ca pe-un talisman, în buzunarul hainei.

Se puse cu inimă la lucru. Ce ușor îi era azi să muncească! Ce fericire-i să lucrezi!

Din când în când se oprea o clipă, să asculte în liniște gândul ce-i trecea prin cap: «M-a neliniștit străinul acela. Asta e tot».

Și continua să scrie, până când alt gând cerea să fie ascultat: «Un nenorocit, iată cine-i Ilarie acela».

Toată ziua fu vesel. După ce se însără, aprinse becul, lăsă perdelele, și continuă o scrisoare pe care o începuse îndată ce se sculase din somnul de după-amiază. O scria

încet, voind să aibă senzația că stă cât mai mult de vorbă cu cei dragi ai lui, care sunt toți sănătoși și cărora le zboară ușor zilele în satul acela de munte. Le aminti să fie cu băgare de seamă când se scaldă în râulețul de munte.

Nici nu se mai gândea la Ilarie, la oaspele din zilele trecute, când acesta se strecură în casă, cu mișcări moi și ușoare, de pisică. Văzându-l că scrie, se apropie tiptil, și, vreme îndelungată, aplecat ca un arc, îl pândi, de la spate, cum scrie. Citea fiecare cuvânt care se năștea încet, tacticos, caligrafic, de sub condeiul lui Vasile Albu.

Dar gazda era către sfârșitul scrisorii. Iscăli și, după ce se uscă, întoarse foaia și începu s-o citească de la început.

Când termină, auzi un oftat la spatele lui și sări ca mușcat de șarpe de pe scaun.

— Nu-i nimic! Eu sunt. Iartă-mă, vere Vasile! N-am voit să te înspăimânt. Dar te-am văzut scriind și n-am voit să te tulbur. Fericit ești tu că mai poți scrie astfel de scrisori familiei!

— Dar n-am auzit când ai intrat, zise Vasile, liniștindu-se cu greu.

— Ce s-auzi, când poți sta așa de dumnezeiește de vorbă cu ai tăi! Cu greu îmi birui invidia...

— Invidia? Pentru ce?

— Eu nu mai pot, eu nu mai am cui scrie astfel de scrisori. A ta mă orbește ca o țâsnire de soare. Iar bieții mei ochi nu mai sunt buni decât pentru ceața sură. Cum buhnele nu văd decât în întuneric, așa nu mai pot vedea ochii mei decât în ceață sură. Eu sunt în lumina rece, tu te bucuri de lumina cea dulce. Ai primit veste bună?

— Da. Sunt cu toții bine. Îmi scrie nevasta că Anișoara s-a rumenit la față și începe să se îngrășe. Copiii ceilalți zburdă cât e ziua.

— Te rog, dacă-mi ești prieten! zise străinul ridicând brațul în semn că e de-ajuns. Încă nu sunt atât de tare să pot suporta. Ce vrei, șapte ani sunt prea puțin să te înzdrăvești, când ai pierdut o veșnicie, când o eternitate te-a acoperit sub dărâmăturile ei. Și, bine să mă înțelegi,

nu m-au acoperit numai acum șapte ani. Sunt în fiecare ceas subt povara lor. Băiatul meu nu e veșnic cu mine?

Vasile împături scrisoarea, după ce o mai reciti o dată la repezeală, apoi caută un plic, o închise și scrisese adresa.

— Azi bate vântul, să rămânăm aici, începu străinul. Chemările lui de luptă, cântecele lui de haiducie, nu le mai înțeleg acum. Și îmi fac rău: cunosc zădărnicia chemării la luptă: fatalitatea nu se poate birui în trântă dreaptă.

Glasul lui era plin de duioșie în sara asta. Străinul părea cu mult mai liniștit. Vasile Albu își simți sufletul pătruns de durerea lui Ilarie.

— Te rog, șazi, îi zise el, apăsându-l ușor pe umărul stâng.

— Când fuge lumina cea dulce, să nu crezi că înfrângerea desăvârșită vine dintr-odată, începu străinul după ce șezură amândoi. Întâi ridici pumnii și blăstămi. Sufletul, ca un diavol zburlit, își arată ghearele spre cer și amenință în fața fatalității. Adică, după ce s-a prăbușit cerul. M-am întrebat de multe ori, ce înțeles are să ameninți chiar ceea ce s-a prăbușit? Dar, iată, adevărul e acesta: nicio ființă vie nu se desparte fără luptă, fără împotrivire, de viață.

— Da, e instinctul conservării, zise Vasile.

— Instinctul conservării e un cuvânt deșert. Cine-l înțelege? Dar altceva e: groaza de neființă, și mai ales dragostea de viață. Acestea nu sunt cuvinte neînțelese. Sunt realități pe care le simțim. Și un fir de iarbă se împotrivesc îndoirii, și revine mereu în poziția de mai înainte, până mai are putere. De câte ori nu mi-am gândit ce cumplit hohot de plâns ar fi dacă pădurea în care taie sute de săcuri ar avea glas!

Vasile Albu se simțea azi la largul lui. Veștile bune ce primise de la familie îi înseninaseră sufletul, și el putea să asculte liniștit pe străin.

— Cred că exagerezi, zise el. Arborii, plantele, nu simțesc.

— Așa crezi tu? În sfârșit, tot ce se poate. Dar ai încercat să îndoi un lujer mai vânos? Ai simțit împotrivirea

lui? Dar să lăsăm asta. Ai ucis vreodată un vierme? Dar un șarpe veninos? Ai văzut cu câtă groază și cu câtă sete de viață se împotrivesc fatalității? Se înțelege, zadarnică împotrivire, și la dobitoc, și la om! După întâiul blăstăm împotriva cerului, am simțit deodată ceața cea sură că ia locul luminii în care am văzut mai înainte lumea și viața. Zile în șir nu m-am mai știut orienta, nici atâta cât era nevoie pentru a-mi trimite revolta neagră ce fierbea înăbușită în mine, ca o căldare cu smoală groasă.

El oftă și tăcu, privind trist prin părete, ca și când nu ar fi avut niciun obstacol înaintea.

Vasile Albu simți că, încetul cu încetul, cade iarăși în mrejele acestor cuvinte. Își aduse aminte că, după îmbolnăvirea Anișoarei, cunoscuse și el simțământul de revoltă și ceață sură de care vorbea străinul, desăvârșita dezorientare.

— Da, prietene, urmă Ilarie după un răstimp de tăcere, zile de-a rândul nu mi-am putut da sama ce se petrecea. Vezi că întreaga lume se schimbase. Se răsturnase întreaga viață. Nu vedeam decât prin ceața aceea sură, care schimbuse, să nu le mai cunosc, toate lucrurile lumii și ale vieții, și numai pe ea o simțeam, ca un aer nou, ce umplea văzduhul din cer până în pământ, și pe care-l respiram adânc. Și cu cât mă hrăneam cu el, cu atât îmi devenea mai necunoscută și lumea, și eu însumi. Să știi de la mine: inspirând această ceață sură, inspiri cea mai pătrunzătoare neputință. Au fost zile când nici mâinile nu mi le puteam mișca. Cunoști senzația asta? Căci nu e neputință mai mare decât să te afli în fața lucrurilor cu totul necunoscute, tocmai când îți dai sama că însuși nu te cunoști. Un astfel de neputincios a făcut din mine ceața cea sură. Mă înțelegi? sfârși el întrebând și privindu-l liniștit pe Vasile.

— Te înțeleg. Am trecut și eu prin dureri mari. Spui adevărul: la început nu mai cunoști lumea. Le vezi toate într-o lumină străină.

El își aminti zilele de după îmbolnăvirea Anișoarei, și simțea că străinul nu minte.

— În ceața cea sură, zise Ilarie, e o lumină mohorâtă care nu coboară din văzduh, cum am spus mai înainte, ci izvorăște din tine însuși, din sufletul tău, și umple văzduhul. Schimbă înfățișarea și înțelesul tuturor lucrurilor. Cine o trimite? De unde năvălește, lacomă și fără capăt, în suflet? Eu cred că ceața asta sură e praful dărâmaturilor eternității, căzute asupra ta în clipa când ai înțeles veșnicia fatalității. Mult praf, nu-i așa? Are de unde izvorî! Poate umplea văzduhul întreg!

Ilarie zâmbi dureros, ridică un braț și-l trecu, într-un gest răsucit, neînțeles, prin aer.

— Pentru mine, zile de-a rândul, putea străluci soarele, puteau bate vânturile, putea să urle furtuna: nu le vedeam, nu le înțălageam decât ca niște lucruri moarte. Vedeam viața prin ceața aceea sură, și, cum ședeam într-un colț de balcon, aveam impresia că-s o stâncă veche, încremenită pe marginea unei prăpăstii, fără auz, fără vedere. Grozavă-i ceața aceea sură, vere Vasile! Mă uitam în curte și nu mai cunoșteam ograda, șopronul de lemne, cânele, sluga, găinile. Lucrurile moarte îmi păreau ca niște arătări de spaimă, ca niște rămășițe de dinainte de diluviu, ființele vii îmi păreau niște umbre care au luat trup. Nu știu cum, aveam senzația că dacă aș fi lovit cu un bețișor piciorul unui curcan, s-ar fi rupt țincănind ca un sloi de gheață atârnat de streășina caselor, iarna.

Pe măsură ce vorbea străinul, Vasile Albu se întrista tot mai tare. Bucuria de peste zi se risipi. El își aducea tot mai intens aminte de zilele grele prin care trecuse. Și-i părea că Ilarie iarăși intră în gândurile lui. «Oare să fim, într-adevăr, așa de înrudiți toți oamenii? Toți suferim, toți simțim la fel?» se întrebă el.

— Da, suspină el, în suferințele mari ne tâmpim. Ne pierdem facultățile. Nu mai cunoaștem și nu mai suntem buni de nimic.

— Adevărat, începu Ilarie. Nu ne mai putem nici mișca din loc. Dar oricât de neputincioși am fi, și atunci avem pretenții gigantice.

— Pretenții?

Da, vere Vasile! Tu n-ai trăit niciun ceas în care să fi dorit să nu mai răsară soarele, să nu mai înflorească florile, să nu mai vezi oameni mișcându-se în jurul tău? N-ai trăit o clipă în care să fi cerut să nu mai existe numit? Dacă nu, fericit om ești, și mulțamește lui Dumnezeu! Dar eu am avut astfel de pretenții! După nesfârșite zile de împietrire, când am început să mă mișc, și vedeam lumea întreagă prin ceața aceea sură, am simțit că viața, existența, nu mai are niciun rost. Pentru ce ar mai răsări soarele, îmi ziceam, când și așa viața de acum e numai umbra existenței cunoscute de mine, sau a alteia mai depărtate cu mii de veacuri? Ce să mai caute lumina și căldura în lumea umbrelor? Pretenții, da! vere Vasile, și încă nemărginite! Căci după o altă scurgere de săptămâni, începui să urăsc de moarte pe oamenii pe care îi vedeam trăind, râzând, mâncând, bucurându-se ori plângând, și care voiau să dea continuitate unei existențe ce, după toate legile firii, nu mai avea niciun rost. Mă uitam la ei prin ceața cea sură, și când îmi păreau dușmanii mei de moarte, când niște nebuni care joaca o comedie respingătoare. Tu nu te-ai întrebat niciodată pentru ce mai răsare soarele?

El tăcu ostenit și-și pironi privirea pe un crucifix de pe perețele din față.

Vasile se tulbura tot mai tare. Se mirase și el, înainte de însănătoșirea Anișoarei, se mirase foarte des în primele zile de boală ale copilei, pentru ce nu se prăpădește lumea? Cum e cu putință să mai răsară soarele, să continue viața? Dar amintirea îi răscolea și veckea suferință, și lacrimile i se grămădeau în ochi, fără ca el să-și dea sama.

— M-am întrebat și eu, frate! Dar pentru ce stărui asupra acestor grozăvii? Sunt ceasurile cele mai negre din viață! zise el luând mâna străinului și strângând-o cu tărie.

— Te temi că învie morții? Nu, ei nu mai învie, ci numai adie în jurul nostru. Durerile cele mari, dacă le-a acoperit lespedea sănătății depline, nu mai învie, fâlfâie numai din aripi ușoare în jurul nostru. Nu le mai poți simți,

nu le mai poți trăi, ca atunci. Crezi că nu te-nțeleg?

— Ce să-nțelegi?

— Că asupra ta nu s-a coborât fatalitatea, ci numai o durere mare. Că boala ce-ai avut-o în familie nu a fost incurabilă. Că azi în casa ta e soare, e lumina cea dulce. N-am simțit eu de la început? N-am văzut scrisoarea ta de-acum? Nu, să nu te temi. Morții nu învie: pentru suferințele sfârșite, plânsul e dulce și plin de mângâiere. Dar durerea mea, suferința mea, nu e trecută, nu e moartă. Trăim împreună, nedespărțiți, ziua și noaptea. De aceea, povestindu-ți ceea ce-ți spun, eu nu sufăr ci trăiesc.

— Sărman prieten! oftă Vasile.

— Poate că ai dreptate. Dar așa sărman cum sunt, n-am încercat să mă iau de piept cu Dumnezeu? N-am avut pretenții nemărginite? Să se prăpădească lumea, să se întoarcă existența în zgăul din care a ieșit? Și cine? Eu, piatra cenușie, care mă uitam în lume prin ceața cea sură. Nu! încă nu eram prăbușit de fatalitate! Coadă, ca și capul șarpelui tăiat în două, se zvârcoleau încă. Se zvârcoleau acolo, sub dărâmăturile unei eternități, a vieții și fericirii mele de mai înainte. După săptămâni și luni, capul șarpelui strivit părea că se vindecă. El începu să șuiere din limbi spintecate.

— Lasă! Oprește-te! Iată, o să te tulburi din nou, zise înfiorat Vasile, văzând cum i se aprind luminile verzi ale ochilor.

— Ți-am spus: nu mă tulbur, nu sufăr, trăiesc. Morții mei n-au murit. Ei bine, ascultă! După ce mă putui ținea pe picioare, începu o goană nebună pe la toți doctorii, pe la toate spitalele, pe la toate clinicile. N-am ales între somități medicale și babe hidoase, am întrebat pretutindeni: Cum îl pot ajuta? Cum îl pot vindeca? În fiecare loc mi se spunea că e zadarnic. Dar aceasta mă înfuria și mai mult. Prin ceața mea cea sură, nu mai cunoșteam pe oameni, nu mai simțeam că există lumea, dar umblam, ca un leu răcnind, să aflu leacul, gata să merg până la capătul lumii. Prin ceața cea sură mii se arăta un singur punct luminos, care creștea cu cât mă uitam la el,

ca un nou soare, ca începutul unei noi existențe: vindecarea.

Vezi, mă împotriveam îngrozitor destinului. Am batjocorit știința, am scuipat în față medici, am adus în casă leacurile babelor. Eram încă tare! Luni de zile, ani întregi au trecut așa, fără să mai cunosc lucrurile lumii celei vechi, urmărit de un singur gând: sănătatea copilului. Ceața cea sură reuși, în sfârșit, să mă înăbușe... M-am izbit de realitățile vieții ca de catapetesmele lumii și mi-am crăpat capul. Am stat într-un sanatoriu o jumătate de an. Așa mi s-a spus... Nu! Nu mă compătimi! Eu nu sufăr, eu trăiesc. Și cum ai putea compătimi pe cineva pentru că trăiește? Fiecare cu viața lui!

El se opri cu o tristețe de moarte în priviri. Respira din adânc.

— Te-nșali, fratele meu, suspină Vasile pătruns de suferința străinului. Nu poți spune: fiecare cu viața lui.

— Nu?

— Același suflet viază în noi. Cum am mai simți unul durerile altuia?

— Durerile altuia! Ne pare, numai, vere Vasile. Ne înșălăm. Dacă nu-i legătura blăstămată ori binecuvântată a sângelui, nu suferim decât atâta cât voim. Darr iată, eu ți-am povestit numai întâiul pas spre înfrângerea desăvârșită, și văd că e târziu - adaose el uitându-se la ceas. Apoi se sculă, strânse mâna lui Vasile, și ieși tot atât de ușor și nesimțit după cum intrase.

V

ÎN ASCUNZIȘ

Rotindu-și ochiul de argint topit, împânzit de unde strălucitoare, jucăușe, fluide, soarele cobora domol spreasfințit, când porțița curții se deschise repede și trupul încovoiat al lui Ilarie se strecură în curte. Vasile Albu, c-o stropitoare veche, ruginită, uda straturile de flori în grădiniță. Peste zi fusese fierbințeală mare, căldura radia și acum din pământ, din zidurile casei. Țărâna straturilor sorbea cu lăcomie, sfârâind, apa ce țâșnea într-un mănunchi de fire fine, argintii, din stropitoare.

După obiceiul lui, Ilarie veni încet, ușor, ca o umbră, până lângă gazdă.

— Frumoasă slujbă, zise el urmărind cărările de umezeală, înnegrite, pe care le făcea stropitoarea lui Vasile: pe straturi. Iată, apa asta nu se dorește în zadar în ascunziș. Nici nu moare în sânul pământului, nici nu le coboară zadarnic în el. Mâne va învia în verdeață și-n strălucirea florilor. De altfel, și dumnealui pleacă de-acum în ascunzișul său, adaose îndată, privind soarele care scăpăta.

Vasile Albu se obișnuise cu venirea aceasta pe neașteptate a străinului. Nu mai fu surprins de apariția lui, și își continuă lucrul. Avea la îndemână un vas mare cu apă, din care umplea mereu stropitoarea. Dar, la cuvintele din urmă, își ridică și el capul să vadă despre cine vorbea Ilarie. Străinul era cu ochii țintă la soare.

— A, făcu el zâmbind, despre soare vorbești!

— Da. Se coboară în ascunzișul lui. Sunt ascunzișuri de odihnă și de muncă. Pe acestea toată lumea le dorește. Dar sunt ascunzișuri pe care le caută ființele triste, cele rănite de moarte, le caută cu înfrigurare și nu îi ajută la nimic. Ai căutat vreodată un astfel de adăpost, vere Vasile?

Vasile, atent la stropitoare, trecând pe cărări cu grija să nu calce florile, nu-l asculta cu atenție.

— Ce să caut? întrebă el.

— Un loc în care să te ascunzi, să nu te vadă nime, să nu te găsească nime. Nu te-ai simțit niciodată sân gur și timid? și n-ai cercat să fugi de lume?

— Cum nu! în toate năcazurile mari, în toate suferințele ne simțim așa și iubim singurătatea, răspunse Vasile continuând să stropască florile.

Harie Bogdan se plimbă un răstimp în tăcere, privi țâșnirile firelor de apă din stropitoare, apoi, oprindu-se sub o tufă de liliac, printre ramurile căreia se furișau ultimele raze arămii, zise:

— Eu vorbesc de ascunzișul care e al doilea pas către înfrângerea desăvârșită pe care o aduce fatalitatea. Ți-am povestit care a fost pentru mine pasul cel dintâi; după

revolta diavolului zburlit, după împietrirea ce te țintuiește ca pe-un mușchi de-o stâncă, după împotrivirea care vine furioasă, împreună cu nebunia unei noi creații, urmează nestăpânita dorință de-a te ascunde, pasul al doilea spre înfrângerea desăvârșită... Toate viețuitoarei «rănite de moarte cearcă să se împotrivescă destinului. Dar când se conving că e în zadar, întristate de moarte, fricoase și neputincioase, se retrag într-un unghet de pădure, într-o văgăună, în fundul unei prăpăstii, în spintecăturile stâncilor, și își așteaptă moartea.

— Da, toate viețuitoarele își ascund durerea, sau, mai exact, se ascund cu durerea lor dinaintea celorlalte, zise Vasile.

— Nu durerea și-o ascund, ci deznădejdea născută din conștiința neputinței, a zădărniceii împotrivirii lor. Ai întâlnit vreodată o sălbătăciune rănită de moarte? Te-ai uitat de-aproape la ea? Câtă vreme nu-și dă sama c-a atins-o un rău mai mare decât puterile ei, e furioasă și primejdioasă. Flăcări de ură îi țâșnesc din ochi; colții, ghearele, ciocul, aripile, coarnele – armele cu care-i înzestrată de natură – le folosește împotriva ta. Dar după ce s-a convins că e răpusă, își adună ultima forță și se târăște într-un loc dosit, își caută un ascunziș. Ai întâlnit un astfel de animal în ascunzișul lui? Prin ochii lui nu mai privește ura, ci o nesfârșită tristețe, însăși deznădejdea. Așa e și omul, vere Vasile.

Ilarie începu să se neliniștească, vorbind așa. Cuvintele din urmă le spuse repede, c-o voce înăsprită. Vasile termină stropitul florilor.

— Să mergem în casă? întrebă el.

— Până mai ai o nădejde, continuă Ilarie, fără să-l fi auzit pe Vasile, nu fugi nici de oameni, nici de viață, nu-ți cauți un ascunziș. Până cauți leacul, și nădăjduiești să-l afli, ești ca în furia unei creații, și-ți pare că puteri uriașe locuiesc în tine. Dar când ai încercat totul, și în zadar, când ți-ai spart capul de stâlpii de stâncă ai realității, când ultima întindere de mână a prins aerul gol, te deșertezi ca un țoi din care sufli aerul. Chiar și ceața sură în care ai

văzut până atunci toate lucrurile lumii schimbate, dispare, și nu mai rămâi decât cu nesfârșita ta neputință. Speriat de a fi rămas deodată «ca un foaie în brumă», cum zice Scriptura, rătăcești timid, înfricat, în nesfârșita singurătate, și o dorință de-a te ascunde, mai tare ca dorința de moarte, te ia în stăpânire. Când te-ai convins că nu poți opri soarele să nu mai răsară, când ai văzut că niciun lucru mai mic, sănătatea copilului tău, n-ai putut s-o cucerești, te înspăimânți văzându-te cât ești de neputincios. Și atunci, biruit până-n rărunchi de forța realităților, n-ai altă dorință decât să te ascunzi, să ieși din lume. Da, prietene Vasile, acesta e pasul al doilea către înfrângerea desăvârșită.

Ilarie Bogdan vorbind așa, se plimba cu pași largi și repezi pe cărările grădiniței. Vasile Albu, de la o vreme asculta, și simți din nou că străinul vorbește din gândurile lui. După ce se convinsese și el că boala Anișoa rei – o boală de piept – trebuia îngrijită ani întregi pentru a putea nădăjdui în vindecare, simțise și îi dorința aceea de-a se ascunde de lume, de care vorbea Ilarie. Nici nu era propriu-zis o dorință, era parcă o manifestare a vieții, singura care-i părea că mai are rost atunci. De multe ori se examina, își pipăia trupul, să se convingă dacă-i el, cel mai dinainte. Și își aduse aminte că se mira grozav, cum el, același om, fără să poarte nicio rană, a slăbit dintr-odată din puteri, încât abia se mai târa până la slujbă.

Și ce groază îi era de oameni, de lucruri! Unde putea îi înconjura pe trecători, făcea ocoluri mari pentru a se feri de un cunoscut. Se simțea așa de mic, așa de neînsemnat, așa de neputincios și înaintea unui copil își ridică privirea de pe stratul de flori și se uită îndelung la Ilarie, care se plimba tăcut, cu grumajii întinși înainte, ca și când ar fi tras în ham la o grea povară.

«Ce suferință va fi trecut prin sufletul lui! – își zise el, simțindu-și ochii umezi... Câtă vreme îl va fi ros, și-l roade și acum, de vede toate lucrurile acestea așa de limpede!» Vasile se gândi din nou că în ceasurile lui de «metafizică» lucruri asemănătoare cu cele ce-i povestea Ilarie se

zbătuseră și în capul lui, dar nu ieșiseră din neguri, nu se limpeziseră. Și poate tocmai din acea neputință izvora greutatea ciudată ce apăsa pe viața lui după ce Anișoara se făcuse bine. «Străinul, Ilarie acesta - își zicea Vasile - a văzut așa de limpede de-atunci, de la căderea trăsnetului din senin, toate stările acestea sufletești pe care mi le descoperă, ori, pentru că pe el îl urmărește fatalitatea și acum, i s-au lămurit și gândurile numai odată cu scurgerea vremii? Iartă ce nu putea afla Vasile Albu. El își amintea că în anii de boală grea ai copilei, trăise ca un tâmpit. Abia acum, că-i povestea Ilarie, i se deslușeau stările sufletești pe care le-a trăit atunci, mai mult inconștient.

— Da, prietene, începu din nou Ilarie, oprindu-se înaintea lui Vasile Albu, ca un foaie în brumă m-am simțit după ce toate încercările de-a înlătura urmele fatalității au fost zadarnice. Am fost odată un zeu scăldat în dulce lumină, m-am schimbat în diavol plin de revoltă, m-am ridicat până la credința că pot crea și eu, pot da sănătate, și deodată m-am trezit deșert de orice strălucire, gol de orice putere, sărac și umilit, mirându-mă până la nebunie de deșertul din mine, care eram eu însumi. Am simțit că nu mai am niciun loc în lume, și, plin de frică, simțeam trebuința arzătoare de-a fugi de oameni, de-a mă ascunde.

Îți poți tu închipui ce senzație are omul când se simte ca un burduf de vânt dezumflat? Îți vine să-ți tragi capul între umeri, să te zgulești, să te aduni, să rămâi nimica, să nu te mai poată vedea nime.

Și, vorbind așa, el își băgă adânc grumajii între umeri, și, uimitor de repede, se adună ca un arici.

Vasile Albu îl privea înspăimântat.

— Te-am rugat să nu mai povestești lucruri dureroase. Iată că-ți faci rău, zise el, apropiindu-se de străin și punându-i mâna pe umăr.

Ilarie se întinse ca un arc slobozit.

— Nu-ți povestesc, ci trăiesc. Asta e viața mea, zisel, începând să se plimbe din nou. Iată care e senzația omului care simțește strecurându-i-se din trup și suflet cel din urmă strop de putere. Nu mai e om, e numai umbra

omului. Ai văzut scheletul insectelor, din care n-a mai rămas decât un înveliș atât de ușor că-l duce vântul? Așa de mare e mândria pe care ți-o dă conștiința puterii tale, încât ea e toată viața omului. Și când ea cade, nu mai ai ce face decât să-ți cauți un ascunziș, și să te uiți cu ochii înnebuniți de spaima deznădejdii, să te uiți fix, și să nu mai aștepți nimic. Ți-e frică de tot ce întâlnești, ți-e rușine nu numai de ființe, dar și de lucruri. Căci toate se razimă și pornesc din realitate, toate au ceva într-însele prin care ființează, tu nu mai ai nimic.

Niciodată și în nicio împrejurare omul nu se înspăimântă atât de mult de moarte ca în clipa când se vede părăsit de puterea din el însuși, părăsit cu desăvârșire și fără nădejde de revenire. Coroana vieții noastre este această încredere în noi. Când ea a căzut, nu mai rămânem cu nimic, nu mai suntem nimic. Dar atunci încă nu aveam conștiința acestei nimicnicii, ea s-a ivit mai pe urmă. Aitunci mă alungau numai manifestările externe ale acestei nimicnicii, numai proiecțiunea ei asupra lucrurilor lumii. Dar poate nu mă înțelegi? zise el, oprindu-se deodată în fața lui Vasile Albu.

— Înțeleg unele lucruri; nu tot ce spui, mărturisesc. Am suferit și eu, dar nu ca tine. Ceea ce am simțit eu în suferință a fost mai ales singurătatea și o teamă nedeslușită.

El spuse cuvintele aceste după ce, toată vremea cât vorbise Ilarie, ascultându-l, se gândise mai ales la senzația aceea de părăsire împreunată cu frică, de care atunci nu își putea da sama, dar acum vedea limpede că-l chinuise.

— Da, singurătatea! Da, spaima! începu cu însuflețire Ilarie. Cum n-ar fi singurătate când nu mai există nimic pe pământ, așa de deșert, de neputincios ca tine? Cum să nu-ți fie teamă și să nu dorești să te ascunzi r Eu am stat ascuns multă vreme, sfârși el clipind din ochii verzi.

— În casă? întrebă Vasile, aducându-și aminte, că și el, zile întregi, n-avuse putere să iasă, să părăsească odaia să vadă oameni.

— Nu-mi mai aduc bine aminte. Desigur, și în casă și

în pod și în pivniță, unde aflam colțurile cele mai întunecate. Ba, după cât îmi aduc aminte, odată m-au adus acasă din pădure. Spuneau că m-au căutat o săptămână întreagă. Eu mă miram de ce mai mă caută, de ce mai scot din toate ungherele o... coajă de om. Căci asta eram: un înveliș. Ca o coajă uscată de insectă.

— Ai fost bolnav greu, se vede - zise Vasile cu înfiorare, uitându-se bănuitor în ochii străinului. Dar ochii-i luminau iarăși liniștiți.

— N-am fost bolnav, ci-mi trăiam evoluția poruncită de fatalitate, evoluția către înfrângerea desăvârșită. Mă ascundeam fiindcă așa îmi poruncea senzația de singurătate și de frică. Curios, nu-i așa? Simțeam că nu -, mai sunt nimic, că-s un foaie în brumă, și totuși mai aveam grijă de mine. Altfel, pentru ce mă temeam? De cine mă temeam? Neputincios am fost, fratele meu iubit! Deznădejdea nu mai putea rămânea în mine: se scurgea ca printr-un ciur. Căci ea poate avea sălaş numai unde e de față și polul opus: forța, puterea. Unde aceasta nu mai e, nici deznădejdea nu mai are loc.

— Prin mari suferințe ai trecut, oftă Vasile.

— Iată pentru ce cred eu că suntem făcuți după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, noi oamenii. El ty cum știi, atotputernic. Cum? Te îndoiești despre asta? Să nu te îndoiești nicio clipă! E așa! Îți spun eu, care știu și sunt convins. Ei bine, noi, zidirile mâinilor lui, nu suntem atotputernici. Dar coroana vieții noastre e totuși puterea. Când simțești că nu mai poți face nimic, că nu mai poți ajuta pe nimeni cu nimic, ai încetat de a mai fi om. Dar ce ești? Ce a rămas din tine? Atunci încă nu știam. Dar mai târziu am știut. A venit o zi în care mi-am dat sama pentru ce locul meu era în colțurile cele mai dosite. Dar o să-ți povestesc altă dată. Acum ȝm-a luat o durere de cap.

Ilarie Bogdan tăcu, își duse o mână la frunte, și un oftat ușor îi scăpă din piept. Era liniștit, dar părea obosit.

— Dacă te-aș îmbia cu un sirop? Întrebă Vasile.

— De zmeură?

— Da, chiar de zmeură.

— Poftești la mine în odaie?

— Nu, te rog. Lasă-mă aici. Cred că în aerul de-afară o să-mi treacă mai degrabă durerea de cap.

Vasile Albu intră repede în casă, să pregătească siropul. Adusese la amiazi două sticle de sifon, iar în dulap avea încă o jumătate de litru de sirop de zmeură. Cumpăraseră o sticlă întreagă când rămăsese singur. Avea slăbiciune pentru siropul ăsta; era singurul lux pe care-l făcea de când, rămas singur, își propusese să trăiască după regulile «vilegiaturii».

Purtarea și vorbele lui Ilarie când îl nelinișteau, când îl umpleau de compătimire. Ascukându-l își lămură tot mai bine stări sufletești prin care trecuse și el, nu așa de pline de intensitate, ferească Dumnezeu, dar totuși grele și ele. El își dădea tot mai mult sama că între suferința lui și a lui Ilarie, trebuia să fie o prăpastie.

Pregăti la repezeală băutura răcoritoare. Umplu două pahare, dar când ieși cu ele în grădiniță, Ilarie nu mai era acolo.

VI

GUNOI

Două zile Ilarie Bogdan nu se mai arătă. Deși Ilarie îl neliniștea cu destăinuirile lui, Vasile Albu se obișnuise cu prezența lui, ba chiar simțea că-i e necesară. Străinul intrase în gândurile lui, îi deslușea neliniști grele ce-i trecuseră și lui prin suflet, fără să le poată lămuri. Îndeosebi după ce cădea însărcinarea și se apropiu ceasurile lui de «metafizică», se simțea greu ca de plumb, în vreme ce gândurile i se frământau zadarnic. Mai multe decât înainte, trezite din toate colțurile sufletului, îi făceau impresia unor gânganii greoaie pe care le-ai stârnit din culcușul lor, și se învârt zăpăcite, nemaștiind pe ce drum să apuce.

Mergea regulat la slujbă, își făcea – cum îi ședea bine în ipostaza de «vilegiaturist» pe care și-o impusese – somnul de după masă, citea, tândălea prin casă, până se apropia ceasul vizitei lui Ilarie. Atunci se umplea de neliniște. Simțea că mai așteaptă ceva de la străin, că»

poate, lămuririle cele mai de seamă, în legătură cu viața sa, cu frământarea sa din ceasurile de «metafizică», încă nu le-a auzit.

Niciodată nu se gândise ce-l îndemna pe Ilarie să vină la el, și nici nu încercase să-și explice de ce vizitele lui sunt toate aproape la aceeași oră. Pe el îl înlănțuiau numai destăinuirile străinului.

Simți o adâncă ușurare când, a treia zi, spre sară, liane Bogdan se arată din nou. Se stârnise un vânt de la miazănoapte, și străinul era îmbrăcat într-un pardesiu cafeniu, lung, cu aripi largi, care îl făceau parcă și mai înalt.

— Să am iertare că am lipsit, zise el după ce îi strânse mâna. Am fost împiedicat. Am făcut cunoștința cu un om ciudat. Voia să mă convingă că nu este Dumnezeu, că noi înșine suntem zei. Un nebun, firește.

— În sanatoriu l-ai întâlnit? întrebă Vasile privindu-l cercetător, c-un fel de teamă.

— În sanatoriu? Pentru ce în sanatoriu? Mi se pare mie că mai mulți nebuni adevărați se plimbă în libertate, decât sunt închiși în ospicii. Nu, vere Vasile! Era un om cu mare vază, un om de știință. Cel puțin așa se spune. Și, să mă crezi, am avut de furcă până să-l conving că e o mină de gunoi.

— Cum?! întrebă mirat Vasile.

Cuvântul din urmă îl făcu să-și amintească de un sentiment care îl vizitase și pe el, de mult, când stătea neputincios, cu copila bolnavă în casă.

— O mână de gunoi! repetă Ilarie.

— Și l-ai convins?

— Nu sunt sigur. Dar cuvântul meu, după două zile de discuție, a fost cel din urmă. El nu mi-a mai răspuns. Părea înfrânt. Dar putea să fie și înfricoșat. Mi se pare că de la o vreme mă socotea nu numai țicnit, ci și primejdios.

El zâmbi trist, își scoase pardesiul, și se lăsă pe un scaun.

— Mai am sirop de zmeură. Atunci nu m-ai așteptat să-ți aduc. Nu poștești acum? îl întrebă Vasile, stând gata

să-l servească.

— Nu, mulțănesc. Azi n-a fost cald, nici afară nici în mine însumi. Dar vreau să-ți povestesc de ziua aceea

— Discuția cu omul cel savant?

— Nu. Din discuția cu el numai partea din urmă. Dar e tocmai aceea unde m-am oprit rândul trecut, când m-a cuprins durerea aceea de cap. Tu ai dureri de cap?

— Rareori, dar capul mi-e greu în fiecare sară.

— Eu am dureri de cap îngrozitoare! Rămân după ele ca și când aș fi băut leșie. Și un gust de chinină la rădăcina limbii, pe cerul gurii, de nu mă mai pot scăpa, de el.

— Și n-ai cercat cu aspirină, cu...

— Cu tot ce vrei, îl întrerupse Ilarie. E fără leac... Naște din urmările fatalității. Izvorul durerii e în mine... Și când mă gândesc că odată nu mai putea izvorî dia mine nimic, că am fost o mână de gunoi.

Vasile Albu se neliniști din nou auzind cuvântul acesta.

— Ei, ce e cu gunoiul? îl tot pomenști, dar nu-l explici.

— E pasul al treilea către înfrângerea desăvârșită, fratele meu iubit. I-am spus și savantului. O să-ți povestesc și ție.

El tăcu un timp, își duse degetele lungi prin părul încâlcit, își răzîmă capul în palma stingă și începu să povestească potolit.

— Ți-am spus cum căutam un ascunziș, după ce m-am; convins că prin nimic nu-i pot ajuta băiatului, cum m-am simțit ca «un burduf în brumă», cum zice Scriptura. Fugeam de oameni și de lume, simțindu-mă deșert;

de orice putere. Coroana mea de aur căzuse. Înfricat, timid, mă trăgeam în ungherele cele mai dosite, ca să-mi ascund neputința și deznădejdea. Dar nu aveam conștiința deplină a nimicniciei mele. Zilele câte le-am trăit în ascunziș nu m-am văzut pe mine, omul cel dinlăuntru, ci numai proiecțiunea lui asupra lucrurilor lumii. De aceea eram timid, mă temeam, și-mi era grozav de silă, de rușine, de oameni. Ca și când eu aș fi fost vinovat că am

fost golit de puteri ca o bășică din care a ieșit aerul, ca și când eu aş purta vina că fatalitatea a căzut asupra mea. Vezi tu, neavând limpede conștiința nimicniciei mele, credeam că mai am ceva de apărat. Dar a sosit o zi în care văzui că nu mai am nimic de apărat, că ceea ce ascund nu mai este decât o mână de gunoi. Frica, tristețea de moarte, neîmpăcatul îndemn de-a mă ascunde, nu erau decât ultimele rămășițe ale părerii, ale închipuirii că eram un zeu detronat: neputința obișnuirii cu realitatea, cu gândul că nu eram decât o mână de gunoi. Te-ai gândit vreodată pentru ce s-au ascuns Adam și Eva în Paradis, după ce au mâncat din pomul cel oprit?

— De, cred că le era frică de pedeapsa lui Dumnezeu, răspunse Vasile.

— Dacă ar fi fost numai motivul acesta, ei s-ar fi ascuns și după ce Dumnezeu a început să-i cheme pe nume. Căci pedeapsa abia atunci venea. Dar ei s-au ascuns fiindcă au simțit ieșind din ei toată puterea nemuririi. S-au simțit zei detronați, înfrânți. Pierderea aureolei i-a făcut fricoși, neputincioși. Aici e tragedia: nu mai semănau cu Dumnezeu. Nu numai animalul rănit caută desigur, ci și cel învins în luptă. Ai văzut cât de umilit, cu gâtul întins, se dă la o parte cocoșul biruit de protivnicul sau? E o mare taină aici: pierderea puterii care te-a încununat te face timid și fricos. Conștiința acestei pierderi te schimbă într-o mână de gunoi. Eu în ani» aceia depărtați cât veacurile, și pe care n-am veșnic înaintea ochilor, în mine, am ajuns la conștiința asta. A venit o zi când am văzut limpede, în care mi-am dat sama că oamenii nu sunt zei. Și că dacă nu sunt, rămân ceea ce pot fi: un fir de nisip, un nimic. Din ziua aceea nu mi-a mai fost nici frică nici rușine, nici nu am mai căutat să m-ascund.

Pe măsură ce vorbea, se înfierbânta, și, în răstimpuri, ochii lui verzi scânteiau. Dar Vasile nu se mai înfrică. Știa că după răstimpuri de agitare, străinul se liniștește din nou. El asculta uimit, reamintindu-și, refăcându-și unele din senzațiile lui de mai de mult, din anii de boală ai Anișoarei, deși nu înțelegea tot ceea ce spunea Ilarie.

— Să mă crezi pe mine, dragă frate, cu nimic nu se luptă omul mai strașnic în viață decât cu simțământul ce-l năpădește adeseori din adâncurile firii, și care-i spune că el nu e Dumnezeu. Ai citit cartea lui Iov?

— Nu. N-am citit-o.

— Dar știi cine a fost bătrânul patriarh și ce a suferit?

— Știu, încă din clasele primare.

— Ei bine, începu Ilarie, niciodată n-am înțeles pentru ce l-au scos oamenii din sat și l-au pus să zacă pe o grămadă de gunoi. Știi povestea? Ei bine! N-am înțeles până în ziua aceea înșămnată când, ajungând la conștiința nimicniciei mele, am văzut că Iov, fiind însuși o mână de gunoi, locul lui nu putea fi altul decât acolo unde l-au așezat oamenii. Fatalitatea, ca tot atâtea trăsnete din senin, a căzut pe viața lui: i-a furat turmele, i-a ucis fiii, i-a umplut trupul cu bube. A ajuns neputincios, ca un «burduf în bruma». N-a putut ajuta nici fiilor, nici turmelor, nici sie însuși. A răcnit, a blăstămat în zadar ceasul în care s-a născut, și când s-a convins că nu-i decât o mână de gunoi, nu s-a mai împotrivit celor ce-l scoteau din cetate și-l duceau pe movila murdară și putredă. Știa că acesta este locul lui. Numai în ziua în care am ajuns la conștiința nimicniciei mele, mi-am dat sama pentru ce, ascunzându-mă, caut ungherele întunecate: pentru că în ungherele întunecate sunt aruncate gunoaiele. Și din ziua aceea mă arătai lumii pe toate drumurile, pe toate cărările, bucuros să mă calce în picioare.

Vasile Albu asculta și se gândea. Trecuse și el prin unele stări sufletești asemănătoare cu cele povestite de Ilarie. Ajunsesse și el într-o vreme să se disprețuiască adânc pe sine însuși, să se creadă lucrul cel mai nefolositor din lume.

— Dar nu mă întrebi cum de-am ajuns la conștiința acelei nimicnicii? Nu ești curios să știi care a fost ziua aceea înșămnată? zise Ilarie privindu-l pieziș.

Într-adevăr, lui Vasile i se păruse că Ilarie lămurise îndeajuns lucrurile.

— Îmi pare că ai povestit, zise el cu sfială omului care nu înțelege deplin.

— Nu ți-am povestit decât rezultatul. Și vezi cum a fost. Într-o după-amiază ploioasă mă ascunsesem în pivniță, după un butoi. Aveam o slujnică bătrână, care, dacă nu-și putea afla de lucru prin curte, prin grădină, era cuprinsă de mania deretecatului și a curățitului prin odăi, prin pod, prin pivniță. În ziua aceea se vede că venise rândul pivniței. O văzui pe lelea Anica coborând cu măturoiul. Mătură un răstimp vatra pivniței, apoi se porni cu mătura prin unghere. Când sosi la mine cu mătura, i se păru ei ce i se păru, trase unealta, și, cu un fel de teamă, cu grijă, izbi cu cizma ei umflată. Țipă de groază, apoi, revenindu-și îndată, zise: «Vai de mine, stăpâne! Credeam că-i un vraf de gunoi». După luni ori după ani, nu știu, mi se făcu atunci întâia oară lumină în minte. Un fulger repede. Mi-am zis: Bătrâna a găcit! Sunt o mână de gunoi! Dar, nu vreau să mint, nici să te înșăl: lumina în care citii sentința asta nu mi-a venit din izbitura cizmei. Mi-a venit de sus? Din adâncuri? Nu știu, dar ceea ce știu e că a fost o revelație. În afară de mine și peste puterile mele. «Ai dreptate, lele Anico, mitură-mă! La gunoi cu mine! Acolo mi-e looul», am răspuns eu. Nu știu nici acum pentru ce bătrâna s-a înveselit deodată de cuvintele mele. Dar clipa aceea a fost mântuirea mea: puteam să ajung la idei fixe, la ipohondrie, dacă mai rămâneam în starea sufletească de mai înainte. Ca luată cu mâna mi-a pierit toată neîmpăcarea cu gândul că nu sunt zeu, și toată tristețea de moarte, frica și spaima că mă vedeam ca «un foaie în brumă», izvorâtă din acea neîmpăcare. Acum știam ce sunt: o mână de gunoi. Și nu aveam motiv nici să mai blăstăm, nici să mă mai rușinez că nu-mi pot vindeca băiatul. Ce putea face o mână de gunoi? Iată ce: să se lase călcată în picioare de oameni.

Ilarie tăcu ostenit, și privirile i se pierdură prin părete, în nemărginit. Liniile feței i se destinseră, ca și când ar simți din nou senzația de atunci. Vasile Albu rămăsese lângă gândul lui de mai înainte: «Da, m-am

crezut și eu lucrul cel mai nefolositor din lume», își zicea. Dar mai departe nu putea merge. Simți chiar o apăsare pe creier, cercând să-l urmărească pe Ilarie în povestirea sa. Nu înțelegea: cum ar fi putut ajunge Ilarie «la idei fixe», după cum spunea? Sau, poate, bietul om, era țicnit? Mai este și-acum? Și iarăși simțea o înfiorare uitându-se la barba roșcată, zburlită, a străinului, și amintindu-și cât de tare samănă cu el.

— Mi-am văzut și eu neputința, m-am disprețuit și eu, zise el. Dar n-am dorit să mă calce nime în picioare.

— Da, cred! începu iarăși Ilarie. Suferința ta a putut fi mare, dar nu era urmarea fatalității care aduce înfrângerea desăvârșită. Și să știi de la mine că la înfrângerea asta nu se ajunge decât prin acest de-al treilea pas: când te simți o mână de gunoi. Tu ai fost cruțat de o durere prea mare, poate fiindcă n-ai fi putut s-o înduri. Sau mai este o explicație: ai fost cruțat fiindcă nu ai fost un zeu arțăgos în viața ta. Nu te-ai prins de piept cu cel mare. Dar, dacă nu ai dorit să te calce nime în picioare, știu că ai judecat în multe lucruri ca și mine, având destinul să treci prin suferință mare.

— Ca și tine? întrebă neliniștit Vasile, presimțind că străinul are dreptate.

— Da, ca și mine! răspunse Ilarie. Toate sufletele omenеști se asemănă! în mijlocul suferințelor și a neputinței, n-ai simțit niciodată că nu ești vrednic să-ți mai lumineze soarele?

— Am simțit! răspunse Vasile.

— N-ai rămas uluit văzând cum bate vântul; cum se descarcă, răpăitoare, ploaia, cum luminează stelele pe cer?

— Da. Ai dreptate. Mi s-a întâmplat! în fața oricărei puteri din natură mă simțeam mic de tot.

— Mic, e puțin. O mână de gunoi să te fi simțit. Pentru că acesta e adevărul. N-ai început să te miri de prostia și îndrăzneala ta de altă dată? De credința că poți îndepărta cauzele durerii și ale suferinței?

— Ba da!

— Și nu te-ai înfruntat pe tine însuși pentru credința

în puterea ta?

— Așa e!

— Și nu te-ai făcut tot mai mic, tot mai neînșămnat, pe măsură ce descopereai puteri infinite în jurul tău, pe când pe tine te aflai mereu săc și deșert? Nu te-ai crezut mai neînșămnat ca toate vietățile, ca toate lucrurile lumii?

— Da. Spui adevărul!

— Ei bine, de-aici e numai un pas până la a te simți o mână de gunoi. Și atunci ai și dorința de-a fi strivit ca un vierme, de-a fi călcat în picioare ca țărâna. Neființa în fața ființei se cere strivită. Și, iată ce vreau să-ți spun: noi oamenii nu ființăm de la noi înșine. Nu ființează nici lucrurile și legile lumii. Dar acelea, luându-și ființă, rămân în slujba slugii. Pe când noi, ființând de la altul, vrem să intrăm în rolul stăpânului. Și când te-ai simțit o mână de gunoi ai simțit că ești o găoace goală, că ai greșit fundamental voind să fii stăpân, când și tu ești numai o slugă. Și poate și din această pricină, a conștiinței greșelii, dorești să fii scuipat, să fii călcat în picioare, să fii măturat ca un gunoi. Neființa prin sine, în fața ființei prin sine, se cere strivită. Și aceasta e înfrângerea desăvârșită. Dar tot ea este și începutul învierii. Adio, nu mai rămân. Gândește-te la asta! Trebuie să te gândești, nu?

Și Ilarie Bogdan se sculă domol, își îmbracă pardesiul, îi dori lui Vasile Albu noapte bună, și, ușor ca o pisică, se strecură din casă. Afară vântul de la miazănoapte se întetise. Vasile Albu rămase totuși multă vreme în grădiniță. Se plimba cu capul plecat în piept, greu de gânduri.

VII

SUPREMA TĂRIE

Se împlineau două săptămâni de când familia lui Vasile Albu se odihnea în site-ul acela de munte, cu aer curat și tare, cu izvoare limpezi, două săptămâni de când slujbașul rămas singur își făcea, în felul lui «vilegiatura». Scrisorile ce-i soseau de la ai lui erau tot mai pline de soare. Vasile renunță la prânzul lui la birt, pentru a le mai putea trimite o mie de lei, iar el își cumpăra te miri ce, și

rămânea acasă. «Las, să nu sufere ei nicio lipsă», își zicea el, mestecând în silă mâncări reci.

Nu era obișnuit cu ele; o fiertură pe zi nu-i lipsise, ca acum, de pe vremea când era elev de liceu și student. Jumătate în glumă, jumătate în serios, cerca să se convingă: «Vor mai fi ei și alții care, în vilegiaturi adevărate, ospătează ca mine».

Apoi gândurile, simțămintele pe care i le trezea spovedania lui Ilarie Bogdan începuseră să-l țină într-o continuă agitație, așa că nu prea avea vreme să se gândească la condițiile vilegiaturii sale. I se limpeziseră, rând pe rând, ascultând povestirea străinului, senzații, stări sufletești, care rămăseseră nedeslușite din vremea bolii Anișoarei. Înclinarea aceea spre gândire, care-l ducea la ceasurile lui de «metafizică», îi rămăsese de când i se însănătoșise copila. Simțea el că îndemnul pornea din rana lui veche, dar se simțea umilit că nu i se cristalizează gândurile, că lumea nouă spre care se îndrepta nu i se deslușea. Își zicea de multe ori: «înțeleg să mă fi tâmpit durerea în anii cei grei. Dar tot tâmpit să fi rămas și acum, când e iarăși soare în casa mea? Pentru ce nu pot pătrunde ce voiesc, ce mă tulbură, ce mă face să mă cufund într-o lume așa de deosebită de aceea pe care o trăiesc?»

El, în ceasurile lui de «metafizică», se gândea la lume, la viață și la tainele ei. Se întreba pentru ce trăim, pentru ce suferim, pentru ce murim. Ba îl neliniștea și problema existenței unei ființe supreme ordonatoare. Gândurile i se ridicau greoaie din suflet, spărgeau un luminiiș în întuneric, dar nu arătau niciun drum.

Tot ascultându-l pe Ilarie, începu să i se pară că, în fine, gândurile i se mai limpezesc. Presimțea, cel puțin, pentru ce-l neliniștesc, pentru ce-l robesc în fiecare sară, de vreme ce nu aveau nicio legătură cu slujba lui, cu năcazurile lui: «E vorba de lucruri mari. Poate de cele mai însemnate din viață», își zicea el, tot mai pătruns.

Felul cum îi vorbise Ilarie despre nimicnicia omului, îl impresionase deosebit. Și vreo trei zile în șir, câtă vreme Ilarie nu se mai arătă, se gândi mereu la vorbele lui.

Când, în sfârșit, străinul veni iar, Vasile Albu îl întâmpină cu bucurie. Nu mai simțea în suflet nicio urmă de teamă față de Ilarie.

— Nu mi-am uitat vorba cu care ne-am despărțit mai pe urmă, zise el, după ce-i strânse prietenește mâna. La lucrurile aceste merită să te gândești, nu-i așa? Te-ai gândit asupra lor?

Glasul lui avea azi o deosebită profunzime, și era mai liniștit ca totdeauna.

— M-am gândit, răspunse Vasile.

— Și, ce spui?

— Spun că ai dreptate. Sunt zile când ne simțim întreaga noastră neputință.

— Nu era vorba numai de simțire, ci de conștiința că suntem o mână de gunoi. Conștiința e totul, și în bucurie și în suferință. Dar iată ce mai trebuie să știi: când ai ajuns la înfrângerea desăvârșită, când nu mai ai de ce să te rușinezi, nici ce ascunde, când ți-e tot atât dacă mai ești sau nu, când ai chiar dorința negrăită de-a nu mai ființa, de-a fi călcat în picioare, când cred că - rămas în acea stare sufletească - nici n-ai mai putea exista, vine deodată ajutorul, de unde nici n-ai crede. Scriptura spune că cel veșnic nu pune la încercare pe om peste puterile lui. Iată un adevăr care nu poate fi răsturnat.

Vasile Albu se gândi cu bucurie la întâile semne de însănătoșire ale Anișoarei. Avea dreptate Ilarie! Cine știe, poate și el avusese astfel de semne în băiatul lui, în Ionel.

— Ai primit știri de-acasă? întrebă el.

— Știri de-acasă? făcu mirait Ilarie.

— Apoi înțelegând deodată gândul kii Vasile, zise: Nu umblăm pe același drum. Să nu te superi, dar tu ești cu mult în urma mea. Iată, am spus că vine ajutorul când ai ajuns la marginile extreme ale vieții. Și vine! Și el este conștiința că suntem muritori. Crede-mă pe mine, conștiința aceasta este suprema noastră tărie, fiindcă te ține în viață atunci când ai fi dorit să te desființezi, fiindcă te sprijină când nu mai ai pe ce te sprijini; nu numai că te oprește pe marginea prăpastiei, ci te creează din nou.

Vasile nu înțelegea. Uneori îi trecea prin cap gândul: «Poate că e nevoie de-o suferință cu mult mai mare decât a mea, pentru a mi se ageri și mie gândul». Ținea capul plecat, fața puțin întoarsă de la Ilarie, pentru ca acesta să nu bage de seamă că nu înțelege. Dar Ilarie, fără să se uite la el, îi simțea neliniștea.

— Spus așa, deodată, întregul adevăr, pare greu de priceput, nu-i așa? Dar crede-mă pe mine: în toate durerile mari, în toate suferințele cumplite, o singură nădejde, o singură tărie îl ține pe om în picioare: conștiința că e muritor, că nu e veșnic. Iată, să-mi spui: Ai avut și tu o mare și îndelungată suferință, uneori ai ajuns până la deznădejde, alteori te-ai disprețuit pe tine însuși. Nu mi-ai spus, dar bănuiesc pricina ei. Ai avut și tu un bolnav în familie?

— Da, răspunse Vasile.

Ilarie văzu că gazda lui mai voi să zică ceva, dar vorba îi rămase în gât.

— De-ajuns, zise el. Nu-mi trebuie să știu mai mult. Dar spune-mi, fratele meu bun, te-ai gândit vreodată că boala aceea putea ține cât și viața celui infirm?

— Nu o dată! De mii de ori!

— Și te puteai împăca cu gândul acesta?

— Niciodată!

— Și n-a fost o singură clipă în care să te împaci? Om cuminte fiind, tu trebuia doar să-ți dai seamă că sunt și boli care nu se pot vindeca. Nu te-ai oprit niciodată la posibilitatea asta?

Vasile Albu oftă din adânc.

— Da. M-am oprit!

— Și, te-ai gândit cum vei putea îndura viața dacă va fi așa?

— Nu cutezam să mă gândesc. Era prea groaznic.

— Niciodată nu te-ai gândit?

Vasile Albu își lăsă capul în piept, ca și când grumajii i s-ar fi frânt. Îi învie deodată în conștiință simțământul cel zdrobise într-o sară târzie de iarnă; atunci se oprise la întrebarea cum va putea suporta viața, dacă boala nu ar

avea leac, și, își aduce acum aminte că-și spusese atunci cu voce tare: «Poate muri și așa. Tot soarta asta o așteaptă, ca și pe mine, ca și pe cei sănătoși.» Și numai așa s-a liniștit.

Își ridică privirile și se uită sfios la Ilarie.

— M-am gândit, prietene, zise el cu vocea scăzută, dar nu mi-am adus aminte până acum. Și tu ai dreptate: numai gândul că suntem muritori, că nu vom trăi veșnic, m-a mângâiat. Spun și eu așa: mângâiat. O mângâiere amară!

— Nici nu-i potrivit cuvântul, răspunse repede Ilarie. Nu e vorba de mângâiere, ci de tăria supremă. Asta e conștiința că suntem muritori. Ea ne dă tăria să putem încă trăi, când nimic nu ne-ar mai putea ține în viață. Să mă crezi: cei ce-și pun singuri capăt zilelor.

21 - Opere, vol. 5 - Agârbiceanu n-au avut conștiința că sunt muritori. Se cred veșnici pe pământ, și, se înțelege, cine ar putea îndura o veșnicie înfrângerea desăvârșită? Ar fi o povară infinită pentru umerii noștri. Dar când știi că întreg sau ciung, cu luminile ochilor întregi sau orb, bolnav sau sănătos, întreg sau o arătare de groază pentru oameni, ajungi în același pământ; că anii de fericire ca și cei de grea suferință se isprăvesc, când știi că nu-ți vei purta rana sau suferința o veșnicie, atunci poți din nou trăi, când niciun alt gând, nu te-ar mai putea face să te crezi destoinic pentru viață. E adevărat sau nu?

— Adevărat! răspunse Vasile Albu, simțind cum îi năvălesc lacrimile din adâncul ființei. Da! Se frământase și el cu gândurile aceste!

— Să mă crezi, prietene drag, ceea ce-i face pe oameni să suporte în silă, cu greutate, chiar rele mai mici în viață, e o greșeală de conștiință. Noi trăim ca și când soarta noastră pe pământ ar fi veșnicia! Unul se rușinează că i-e nasul puțin cam strâmb, și cearcă prin toate mijloacele să-l îndrepte. Altul e nenorocit fiindcă șchioapătă puțin de un picior. Al treilea pentru un fleac de boală care i-a urâtit figura. Al patrulea e deznădăjduit fiindcă suferă de stomac și nu poate mânca ce i-ar plăcea. Al cincilea n-are ochii destul de vii. Ce pomelnic s-ar putea

face! Înțelegi tu? Chiar dacă ai ține sama numai de infirmitățile trupești. Dar dacă ai înșira și pe cele sufletești, pentru care atâta lume se simte nenorocită! Ei bine! Toți aceștia sunt nenorociți, crezând că unul își va purta nasul 9 trâmb, altul piciorul șchiop în veșnicia de pe pământ! Da, prietene, aceștia n-au ajuns să cunoască suprema tărie, conștiința că nu suntem zei nemuritori, ci praf și cenușă. Căci alta e să te gândești că șaizeci de ani vei târî după tine un picior olog, și apoi te vei scăpa de el, și alta e să-ți închipui că o veșnicie vei fi condamnat să-l arăți lumii!

— Da, da! Ai dreptate! Simțesc tot mai adânc că tu ești un înțelegător al neputințelor noastre, zise Vasile, încălzindu-se de vorbele străinului.

— În familie, în școală, în societate, ne silim să-i educăm pe oameni astfel ca și când ar fi să trăiască veșnic pe pământ. N-ar fi nevoie de niciun îndemn în această direcțiune: instinctul vital e destul de puternic pentru ca, și singur, să ne ducă departe. Trăim cu toții, singurateci și în societate, ca și când cei câțiva zeci de ani de viață de pe pământ ar fi o eternitate. Și de aceea voim să ne înarmăm, să ne împodobim cu tot ce-i veșnic: frumusețe, sănătate, avere, onoruri, dreptate. Și când le pierdem ori nu le putem atinge, ni se pare că nu mai putem trăi. Știi ce spune Scriptura de bogatul care-și spunea: «Suflete, mănâncă, bea și te veselește»? «în noaptea asta, nebune, îți vor cere sufletul tău!»

— Da, adevăr spune Scriptura! zise Vasile.

— Și așa, dragă prietene, după ce m-am simțit o mână de gunoi cu dorința de-a așterne drumurile și de-a fi strivit de oameni, s-a trezit în mine conștiința asta nouă: Că suntem niște bieți muritori. Un zeu, fiind nemuritor, nu poate trăi cu o rană în piept. Pe cel Atotputernic nu ți-l poți închipui lovit de-o infirmitate. Tot ce e imperfect nu e compatibil cu ființa lui. Fiindcă e veșnic. Dar noi muritorii putem fi și infirmi: e vorba de câțiva ani. Tot lucrul e un fleac! Și mi-am zis: o mână de gunoi voi fi, dar pentru ce să fiu strivit? Veșnic nu o să trăiesc, pentru ce să nu rabd

până îmi bate ceasul? Nu o fi chiar așa de departe. Și, după ce m-am îmbibat cu această nouă conștiință, n-am mai dorit să fiu călcat în picioare. Știam că îmi va veni vremea mea. Iată pentru ce-ți spun că suprema tărie în nenorocire e conștiința că nu suntem veșnici pe pământ.

Ilarie Bogdan tăcu vreme îndelungată, bățând cu degetele-i lungi, osoase, un tact rar în masa de brad. Glasul lui era plin de-o tristețe adâncă.

Vasile Albu se gândi din nou la marea suferință pe care o trăise, pe care o trăia încă și acum acest om.

— Da - zise el, după un răstimp de gândire - crezi că poate cineva trăi cu conștiința aceasta veșnic vie? Crezi că omenirea ar mai putea munci, ar mai spera, ar mai progresa? Nu crezi că urmarea ar fi abulia, retragerea în peșteră, în inactivitate, ca în vremile întâiului creștinism?

— Conștiința aceasta nu o pot avea oamenii de rând, și nici n-ar fi bine să o aibă. Ea e însă veșnic vie în viața marilor înfrânți, în viața celor ce s-au simțit, ca mine, o mână de gunoi. Eu am numit-o suprema noastră tărie. Dar de această supremă tărie n-are nevoie orișicine, nici nu o simte orișicine, ci numai aceia care, fără ea, nu mai pot exista. Poate să-ți pară paradoxal, dar gândul morții e suprema noastră tărie în viață, atunci când sentimentul neputinței noastre e mai puternic, când ne-am convins de nimicnicia noastră. Și de acest sentiment oamenii au nevoie nu în împrejurări plăcute sau în dureri ușoare, ci când ajung cu sufletul înecat de ape, cum spune Scriptura. E sentimentul care ne dă cel mai mare sprijin când puterea noastră de rezistență e mai zdruncinată.

— Mi se pare că ai desăvârșită dreptate, zise Vasile. Când incare cineva, cei înrudiți cu mortul se mângâie cu gândul că și ei vor muri.

— Vezi bine! Conștiința că nu suntem zei nemuritori, că zilele noastre trec ca iarba câmpului, că toate îmbătrânesc și se învechesc, că numai El e veșnic același și că numai anii Lui nu se împutinează - nu-i nevoie s-o avem zilnic vie. E de ajuns să ni se amintească din când în când, pentru a ști cum să trăim în lume. Dar pentru omul care nu

se mai poate despărți de nenorocire, ea e pâinea lui zilnică. Fără ea nu poate trăi, nu poate îndura viața. Și eu, prietene drag, sunt mereu în starea asta, și voi fi câte zile voi mai avea.

El tăcu și-și puse palma, în care-și răzimese până atunci capul, streășină ochilor.

Vasile Albu voi să-l întrebe dacă boala nu a mai slăbit. Dar își aduse aminte că Ilarie nu putea auzi să se vorbească de ea, și tăcu.

Când Ilarie Bogdan își ridică mâna, văzu, pentru întâia oară în ochii lui lacrimi.

— Iartă-mă, te rog. Mi-a venit în minte! Să nu crezi, pentru că-ți vorbesc așa, că eu m-aș considera superior muritorilor de rând! O, nu! Dar am avut vreme destulă – of, amarnică vreme! și am și acum, cum voi mai avea și în viitor – să mă gândesc la lucrurile astea, și adeseori să și vorbesc despre ele ca și cum ar fi vorba de niște teorii filosofice. Dar tu știi acum că tot ce-ți spun a scăpărat în simțirea mea atinsă de piatra fatalității. Din păcate, încă n-am ajuns să mă pot călăuzi după gândurile mele. Ochii văd, inima se împotrivește. Vezi tu, vere Vasile, te-ai gândit vreodată ce l-a putut îndemna pe Dumnezeu să-și trimită pe fiul său în lume, să moară pentru oameni? Dragostea, vei răspunde. Așa spune și Scriptura. Dar care e motivul acestei dragoste? Suntem noi, neamul omenesc, vrednici de dragostea lui? Suntem niște ființe așa de scumpe, încât să merităm o jertfă ca a lui Hristos? Privește lumea, privește viața, și vezi! Multă vreme, n-am înțeles nici eu. Acum cred că pricep: suntem fiii lui. Iar părintele pentru fii n-are numai inimă. Eu cred că el ne-a zidit, e izvorul vieții noastre, tocmai fiindcă ne-a răscumpărat. Astfel de jertfe numai părintele pentru fii poate aduce. Dacă noi, muritori și oameni, suntem numai inimă și jertfă pentru fiii noștri, cum nu va fi el, părintele? Ce taină zace în dragostea aceasta de copii? Este vreun om în lume să mă lămurească? Nu cred!

El își zbici din nou lacrămile cu batista.

— Azi te-am plictisit, zise el ridicându-se, cu ochii

tulburi încă, de lacrimi. Dar te rog să mă ierți. Mi-a Venit în minte amarul meu.

Și se grăbi să iasă.

Dar încă din gang, Ilarie începu să plângă cu hohote. Și, plângând, ieși în stradă. Vasile alergă după el să-l oprească până se va liniști. Dar străinul se și cufundase în întuneric.

VIII

LUMINA RECE

În ziua aceea Ilarie Bogdan veni mai devreme decât de obicei. Vasile Albu de-abia se sculase din somnul lui de «vilegiaturist».

— Iată cum își petrec oamenii de omenie vremea, când nu li-i familia acasă, zise Ilarie, și surâse - întâiul surâs pe care i-l vedea Vasile, de când venea la el.

— Ce să fac? răspunse acesta vesel. Nu eram obișnuit să dorm după prânz, dar nu mai știu cum să omor vremea de când am rămas singur. Trece grozav de încet. Un om obișnuit cu familia, da îndată ce trec trei-patru zile petrecute în singurătate, se îmbracă într-un fel de aer care miroase a pustiu. Uneori îmi pare că-i un praf fin, care se ridică din lucrurile părăsite, din pereți, din podea. Nu e ușor să trăiești singur, dacă te-ai obișnuit să trăiești în familie.

— Da, știu, zise Ilarie, luându-și un scaun. Oamenii multămiți nu trăiesc bucuros în singurătate, afară de unele firi născute pentru izolare și pentru gândire. În singurătate se retrage numai omul nenorocit, acela care îmi seamănă mie, care-i în starea mea sufletească. Căci, de bună seamă, tu, după tot ce ți-am povestit, mă crezi și pe mine un nenorocit.

«Și nu ești?» voi să-l întrebe Vasile, dar se răzgândi; i se păru că l-ar putea jigni cu întrebarea aceasta, și-și înghiți cuvintele.

Dar Ilarie citi în ochii gazdei întrebarea.

— Nu sunt, începu el. În înțelesul obișnuit al cuvântului nu pot spune că acum sunt nefericit. Cu desăvârșire nefericit m-am simțit când căutam ascunzișuri.

Dar de când m-am simțit o mână de gunoi, nenorocirea mi-a devenit mai suportabilă. Iar de când am simțit suprema noastră tărie, de când am conștiința că nu suntem nemuritori, o îndur și mai ușor. Mai ales că această conștiință nu mi-a venit singură. Ea a fost însoțită de un oaspe plăcut: lumina rece.

— Lumina rece? Întrebă Vasile fără să priceapă.

— Da, prietene, lumina rece. Am mai pomenit o dată în treacăt de ea, începu Ilarie Bogdan răzimându-și capul în mâna stângă. Nu știu dacă termenul e bine ales. Vreau să spun că nu vine singură conștiința că suntem muritori pe pământ. Vine îmbrăcată într-o nouă concepție de viață, ca într-un fel de lumină rece. Când mai înainte te simțeai o mână de gunoi și știai că și acest lucru e muritor, te părăsea orice putere de gândire, de simțire. La ce bun să mai gândească o mână de pământ, care nu peste mult se va întoarce în pământ? Dar lumina cea rece ridică în picioare mâna de pământ. De unde vine? Cine o trimite?

Ilarie tăcu și privi în nemărginire. Ridică brațul drept, făcu un semn neînțeles, apoi continuă:

— Îi spun lumină rece, fiindcă mi-a făcut impresia luminii pe care ne-o trimit noaptea stelele cerului. Tot așa de discret ooboară ea în suflet, cum ne mângâie, cu lumina lor, stelele. Alta e lumina soarelui; ea pătrunde dintr-odată lucrurile lumii, le luminează, le încălzește. Aștrii cerului parcă potolesc numai întunericul. Și totuși, subț un cer înstelat poți vedea atât cât ți-i necesar pentru a te putea orienta. Lumina stelelor are ceva tainic, misterios. Poate fiindcă vine din depărtări apropiate de infinit? Sau pentru că e rece? Nu știu. Dar, scaldat în ea, omul însuși se umple de mister, de taină. Ceva asemănător e și în lumina rece, care însoțește conștiința că suntem muritori pe pământ. Inundă discret mâna de gunoi, parcă mai mult o mângâie decât o luminează. Și din ea nasc ideile, gândurile cele noi, ca și când s-ar cerne pe nesimțite dintr-un semiîntuneric stele mărunte, fluturi jucăuși de zăpadă. Eu, frate dragă, cred că tot din înălțimi imense, și mai depărtate decât acelea din care pleacă razele stelelor, coboară și lumina

asta rece. Pentru ce n-aș spune? Cred că ea pornește din însăși lumina cea veșnică, din cel veșnic neschimbat. Sau, dacă nu vine de sus, ci pornește din noi înșine, ea nu poate fi, în nicio împrejurare, lumina putregaiului pe care o zărești uneori în grămezile de gunoi. Nu nășite din firea noastră muritoare, ci din cea nemuritoare, din sufletul pe care îl credeam distrus odată cu senzația că suntem o mână de pământ, și care nu murise, ci se retrăsese, întristat de moarte, între dărâmături. Și dacă lumina cea rece își are izvorul în noi, ea ni-i tot așa de străină ca și când ar veni din depărtările nemărginite, din ochiul de luceafăr verde al cerului veșnic, și astfel am dovada că nu e totul sfârșit pentru noi, când nu mai aflăm niciun rost lumii și existenței trecătoare.

Vasile Albu îl urmărea cu greu în destăinuirile acestea. Simțea că ele ascund ceva la care se gândise și el, care-i trecuse și lui prin suflet, însă nu putea înțelege despre ce vorbește Ilarie. Îi era năcaz că nu spune lucrurile mai lămurit. Îi venea să-l roage să vorbească mai deslușit, dar se rușina să arate că e greu de cap.

Ilarie tăcu un răstimp, apoi, ca și când ar fi intuit frământarea lui Vasile, zise:

— Îi spun lumină rece, dar poate că nu e cuvântul cel mai potrivit. Iată ce voiesc să spun: Deodată cu conștiința că ești muritor, că nu ești zeu, naște în noi altă conștiință, trimisă de cineva, născută în noi tot cu ajutorul aceluia altcineva, și aceasta ne deschide alte orizonturi. Neasămănat mai largi decât cele avute și prăbușite asupra ta de fatalitate. Având această nouă conștiință, această lumină rece, putem vedea în infinit, înțelegi?

Cuvintele acestea din urmă, «vedem în infinit», trecură ca un fulger prin mintea lui Vasile Albu. Dar de ce erau pline toate ceasurile lui de «metafizică», dacă nu cu încercări de a vedea în nemărginire, încercări greoaie, neputincioase, pe care adeseori le-a asemănat cu zborul scurt al pasărilor de casă, care vor să imite pe cele sălbatice? Și nu era adevărat că ele au venit, s-au apropiat de el fără să fie dorite? Că s-au născut din durerea aceea

mare prin care trecuse? Că se apropiiau de el în fiecare sară, cu o putere căreia nu-i putea sta împotriva? Și nu erau alte orizonturi acele pe care le deschideau frânturile acestea de gând? Și nu era oare adevărat că lumea în care voiau să-l ducă era așa de deosebită, așa de străină de necazurile lui de toate zilele, de viața pe care trebuia s-o trăiască?

Vasile Albu se pierdu în aceste întrebări și lămuriri lăuntrice, uitând de întrebarea lui Ilarie. Își zicea: «Să fie din pricina acelei lumini reci de care vorbește Ilarie? S-a coborât și în sufletul meu acea nouă conștiință? În „metafizica” mea pătrund razele acelei lumini reci? Și nu văd așa de limpede, nu înțeleg așa de deslușit ca Ilarie, nu pot face progrese în „ceasurele mele de metafizică” din cauză că în mine a căzut mai puțină din lumina cea rece? Conștiința cea nouă abia mi se trezește, ori nu mi se poate trezi mai mult? Să fiu într-adevăr un tâmpit?» Și el se înfierbântă în sine însuși și uită să-i răspundă lui Ilarie.

— Vorbesc și acum nedeslușit? zise acesta, cu o voce blândă ca o mângâiere.

— Încep să pricep! răspunse neliniștit Vasile Albu. Vrei să spui de noua putere de gândire a omului trecut prin suferințe grele. Un îndemn lăuntric care nu-ți mai dă pace și vrea să te facă să vezi lucruri nebănuite până atunci.

— Tu vorbești întâi de urmări, și nu de cauza care le naște. Da, ai dreptate - continuă cu vocea blândă Ilarie.

— Lumina rece, dacă te-a adumbrat odată, poate să se schimbe și în putere și în îndemn. Dar ea există întâi prin sine, se coboară discret ca o rază de luceafăr, și noaptea din tine o schimbă într-un întuneric luminat ca de stelele nopții. Se face lumină de-ajuns pentru ca să te poți mișca. Numai pe urmă vine puterea și îndemnul. Întâi simți ca o ceață de pulbere albă. Dar pulberea e din făiumituri de stele, și fiecare fir, dacă pleci pe urma lui, dacă îți concentrezi atenția asupra lui, se schimbă în stea strălucitoare și aruncă raze până în infinit. De aceea am spus eu că în lumina cea rece vezi în infinit.

— Lucrurile acestea nu le pricep – zise Vasile c-un fel de împotrivire, temându-se să nu piardă dâra de lumină ce s-a făcut în capul lui.

— Dar știu că eu, de-o bună bucată de vreme – ce spun? de trei ani – sunt atras în fiecare sară spre gânduri care n-au nicio legătură cu năcazurile mele, cu viața pe care o duc. Și mi se pare că îndemnul acesta e în strânsă legătură și cu ceea ce spune Scriptura despre o altă viață, despre o viață veșnică! Vezi tu, până acum nu mi-a trecut prin minte că s-ar putea stabili o legătură ca asta. Dar de când îmi vorbești, simt mereu că trebuie să fie. Orizonturile cele largi de care vorbești tu, vederea aceea în infinit, nu-s tot lucruri care se cuprind și în Scriptură?

Vasile Albu se încălzise vorbind, și obrajii lui palizi se împurpuraseră.

— Da, prietene! Lumina cea rece ne deschide vederea spre o altă viață, continuă liniștit Ilarie. În clipa în care îți dai sama despre fatalitatea morții apropiate, vine lumina cea nouă și-ți descoperă o altă viață. Abia ți-ai tras sama că nu vei trăi veșnic pe pământ, și naște conștiința că nu poți muri, că vei trăi veșnic. Nu e o minune?

— Da. Gândul nemuririi îți vine nu știi de unde!

— Sau e numai un gând, cum zici tu? Să nu fie o minune? Să nu fie o realitate conștiința cea nouă?

Ilarie tăcu, își duse degetele lungi, osoase, prin părul mare, apoi adaose îndată:

— Nu e un gând. E o realitate. Când ai rupt toate punțile cu viața de pe pământ, cu cea trecătoare, se aruncă punțile cele noi către existența veșnică. Da, e o mare minune! Cine ne aruncă scara salvatoare? Tot cel ce ne trimite lumina rece, de-a dreptul din izvor, ori prin mijlocirea sufletului nostru. De aceea-ți spuneam, fratele meu iubit, că eu nu mă pot numi acum nenorocit, în înțelesul obișnuit al cuvântului. Din partea intelectului aș putea spune chiar că sunt neasămănat mai fericit decât înainte de coborârea fatalității peste familia mea! Ah! Doamne! Vederile în infinit!

El tăcu, și fața lui părea luminată de-o putere

misterioasă.

— Cu sufletul, cu mintea inundată de lumina cea rece, te concentrezi asupra unui fir din pulberea aceea siderală, și ea se schimbă în luceafăr, și prin raza lui gândirea ta trece până dincolo de marginile lumii, se apropie de cel veșnic și se topește în el, cum e absorbită raza luceafărului de dimineață nu de ochiul de argint al soarelui, ci numai de aurora pe care o trimite la răsărit. Să te târâi pe pământ, și gându-l să-ți străbată cerul, iată o minune la care nu m-am putut gândi câtă vreme nu s-a coborât peste casa mea aripa neagră a fatalității.

Sunt gânduri, zici tu? Mi-am zis și eu la început! Mi-am zis mai mult decât atât; sunt închipuiri deșarte. Sunt momeli pentru a ne uita propria viață! Sunt plăsmuirile de agonie ale instinctului vital, pentru a ne putea suporta nenorocirea! Sunt scânderile de care se prind cu disperare cei gata să se înece. Toată credința în nemurire, mi-am zis, e rodul marilor suferințe. Dar, fratele meu iubit, să nu bănuiești că eu am crezut așa de ușor în minune. Era prea mare, era prea divină, era prea mângâietoare încât să pot crede dintr-odată în realitatea ei.

— Și acum crezi? Întrebă cu încordare Vasile, care își aduse aminte că în frânturile lui de gânduri, în ceasurile de «metafizică», învățăturile biblice despre viața cea veșnică îi dăduseră multă bătaie de cap.

— Da, acum cred cu toată tăria! răspunse blând Ilarie. Lumina cea rece nu m-a mai părăsit. Zbuciumul îndoiieli vine și trece, a venit și a trecut. Azi nu mai mă clinește din loc. Nu pentru că aș fi eu tare. Dar sunt pătruns și în particielele cele mai fine ale ființei mele de lumina cea rece, de acea pulbere stelară care se coboară de dincolo de viață și de moarte, de dincolo de marginile lumii.

— Dar atunci pentru ce mai suferi? Întrebă Vasile, simțind cum îl înghimpă gândul ăsta.

— Sufăr pentru că intelectul nu e tot același lucru cu simțirea. Vederile în infinit nu suprimă chinul, nu închid rana inimii. Inima e mai omenească, mai a noastră, decât

tot ce avem pe lume. De aceea poate și numesc eu noua conștiință lumină rece. Ea nu încălzește, nu vindecă rana. Cel puțin în starea de evoluție în care mă găsesc eu. Poate să ajung, după alți ani de suferință, ca lumina aceea să mă și încălzească. Să închidă rana din inimă. Da, poate să ajung și mai departe decât sunt azi. Cred că sunt oameni în care lumina cea rece s-a schimbat în soare arzător. Au fost cu sutele de mii. Sfinții! Nu știi, poate să ajung și eu la soarele meu. Dar, mă întreb de pe acum: Atunci aş mai fi om? Dacă rana mea s-ar vindeca desăvârșit, rămânând nenorocirea, aş mai fi părinte, tată?

Ochii lui se umplură de lacrimi.

— Și acum, dragul meu prieten, mai am o zi de libertate pe-aici, și pe urmă plec. Mâne o să te mai văd. Cred că nu te superi.

— Nu, prietene Harie. O să-ți rămân îndatorat.

Ilarie, luându-și pălăria, îl privi întrebător.

— Da, îndatorat. Mi-ai ajutat să mă lămuresc cu mine însumi.

— De! Se vede că ți-a fost scris să ai și tu un folos din «vilegiatura» ta!

Zâmbiră amândoi, strângându-și mâna. Apoi străinul se strecură ușor pe ușă.

IX

MARELE MOTIV

Vasile Albu isprăvi scrisoarea pe care trebuia să o trimită imediat familiei, în satul acela de munte. Nevastă-sa, îndată ce primise mia de lei, pe care le-o trimisese peste banii de cheltuială, dinainte hotărâți, făcuse repede o socoteală și aflase că lui Vasile nu i-au mai rămas decât două-trei sute de lei în buzunar. Și era de-abia la mijlocul lunii. «Știi că nu te-ai apucat să furi, iar ca să-ți tragi de la gură pentru noi, nu putem suferi. Pe de altă parte, ne-ai lăsat bani destui. Tu știi că nu ți-am ceruit, nici eu nici copiii, să faci lucruri peste puterile tale.»

Așa-l înfrunta nevastă-sa într-o scrisoare lungă, în care îi arăta și cât e de binefăcător aerul acela de munte. Dar, cu toată dojana, jertfa asta se vede că o impresionașe

adânc: și cuvintele epistolei aveau o duioșie pe care n-o mai descoperise Vasile în scrisorile nevستی-sii de când erau logodiți. Sfârșea epistola amenințându-l că dacă nu-i explică de unde are o mie de lei de aruncat, o să-i retrimită cu poșta.

Iată ce trebuia să împiedice Vasile Albu, și pentru ce trebuia să trimită scrisoarea neîntârziat. El îi înșirase nevستی o poveste întreagă, arătându-i cum trei prieteni, care se împrumutaseră de la el cu țărâita vreme de vreo jumătate de an, s-au găsit chiar acum să-i înapoieze banii. El nu i-a spus niciodată de aceste mici servicii pe care le făcea prietenilor mai năcăjiți decât el, știind bine că nu s-ar fi putut dezvinovăți în fața ei, când nici lor nu le ajungeau banii de la o lună la alta. «Dar tu mă știi că am inimă miloasă. Nu pot refuza când văd suferința.»

Acestea și alte asemenea povești îi înșiră în cele patru pagini ale scrisorii, arătându-i și că el nu duce lipsă de nimic, că se simte foarte bine, deși i-e tare dor de ei toți, și casa e pustie.

Vasile Albu nu mințea; deși nu mai avea în buzunar, după cum bine făcuse nevasită-sa socoteala, decât vreo două-trei sute de lei, el era fericit la gândul că familia lui nu va duce lipsă de nimic.

Apoi, de când Ilarie începuse să-i ridice ceața de pe gândurile lui din ceasurile de «metafizică», se simțea într-adevăr mulțumit și liniștit. Greutatea aceea care-i apăsă creierul în fiecare sară, de-o vreme nu o mai simțea. El știa acum, când se deslușeau ce sunt, ce voiesc gândurile lui. Le înțelegea ca un început poruncit de adâncurile din el, ca începutul unei temeinice orientări în lume și viață.

El nu simțise niciodată nevoia unei concepții asupra lumii și vieții, cum, în tinerețe, nu înțelese nimic din «metafizica» învățată la universitate. Nu avea nici aplicare, nici vreme ca să se lase pradă gândurilor fără legătură cu greutatea vieții, la care se înjugase de tânăr și trăgea cu gâtul întins.

Dar după suferința aceea, sufletul lui simțise nevoia unei orientări, și el se-ndemna în toată sara să o găsească.

Ascultându-l pe Ilarie vorbind de lumina cea rece prin care se poate vedea în infinit, el și-a înțeles năzuința de a-și construi o concepție asupra lumii și vieții, asupra tainei de dincolo de moarte.

Și cât ce pricepu acest adevăr, gândurile lui se înzdrăveniră: pentru el acum era limpede că trebuie să mai existe o viață, fără suferință, fără durere, nici întristare. I se părea că lucrul acesta «se cuvine», e «cu dreptate», mai ales pentru el și alții ca el care au trecut prin grele încercări. Da, de-acum înainte n-are să se mai teamă de ceasurile lui de «metafizică». Cine știe, poate că ele nici nu se vor mai întoarce! Și de vor reveni, repede le va umplea cu gândul altei existențe, și ele nu-l vor mai tortura.

Își luă pălăria și porni să ducă scrisoarea care nu suferea întârziere. Dar în prag se izbi de Ilarie Bogdan.

Vasile Albu se dădu un pas înapoi și se uită cu mirare și neplăcere la străin. Nu-l recunoscuse. Ilarie își răsese barba roșcată, încâlcită, și mustața, și apleca spre Vasile o față lungă și uscată, cu nasul și cu bărbia ascuțite, cu umerii obrajilor împungtând prin piele.

— Nu mă recunoști? întrebă Ilarie cu o bucurie ciudată în privirile verzi. Serios, sunt greu de recunoscut?

După glas, Vasile îl recunoscuse numaidecât. Apoi îl privi din creștet până-n tălpi, și se încredință că era într-adevăr oaspele lui. Dar ce schimbare! Pentru un fleac de barbă încâlcită! Părea că-i un voiajor englez.

— Dar ce-ai pățit? întrebă gazda, revenindu-și în fire.

— Chiar nimic! Dar n-o mai puteam suferi. Iată, acum sunt cu mult mai liniștit, zise Ilarie. A, te grăbești! O scrisoare? Da, înțeleg! Și eu sunt grăbit! Am venit mai mult pentru a-mi lua rămas bun. Dar scrisorile din cutii nu se mai ridică până la șase jumătate. Știi, întâiul tren e la șapte. Acum sunt patru fix. Deci, putem sta puțin de vorbă.

Vasile se gândi și-și dădu sama că străinul are dreptate. Întâiul tren pleca din gară la șapte.

Se așezară pe divanul deșelat, și multă vreme tăcură. Lui Vasile nu-i ieșea din cap cum de poate schimba pe un om un asemenea fleac. Să te razi de barbă și de mustăți și

să nu te mai cunoască nimeni!

— Uite ce este, vere Vasile, începu într-o tîrziu Ilarie. Am tot voit să te întreb: Care crezi tu că e marele motiv ce răstoarnă viața, dar în aceeași vreme poate crea alta, ori pe cea dintîi poate s-o facă mai nobilă, mai umană?

Luat în grabă, Vasile nu-l înțelese și nu știu ce să-i răspundă.

— Iată ce vreau să spun! în viață, în cărți, în operele de artă, în conversațiile particulare, în frământările sociale, întâlnești ca mari motive dragostea, ambiția, averea, egalitatea, dreptatea socială. Sunt oameni, sunt artiști care caută cu lumânarea motive noi, și încearcă să demonstreze rolul lor adînc în viața omenească, în faptele omului. Care crezi tu că e motivul cel mai important, care determină viața și felul vieții, și care, deci, ar merita să figureze mereu în preocupările societății, ca și a creatorilor de artă?

— Toate cele înșirate de tine intră adînc în determinarea vieții omenești, răspunse Vasile.

— Da, intră.

— Și chiar răstoarnă viața.

— Uneori o răstoarnă. Atîrnă de om, de sufletul în care se reflectează. Dar nu sunt ele marele motiv.

— Și, după credința ta, care e motivul acesta?

— Moartea! Da! Nu te mira! Moartea este întîiul. Și al doilea, care izvorăște și duce la cel dintîi, și deci se poate confunda cu primul, este suferința. De aceea, după convingerea mea, în fața morții, omul, și cel mai slab înzestrat, nu poate avea altă atitudine decît o resemnare mută. Numai în fața morților, înaintea morții ne descoperim. Moartea singură răcolește viața. Ea și ceea ce izvorăște și ceea ce duce la ea, suferința.

— Poate că ai dreptate! zise Vasile. Cel puțin vreme de-un ceas, de două, de-o zi, orice viață e răscolită în fața trupului înghețat. Și cel mai vesel și mai fericit om se cutremură în fața tainei de nepătruns.

— Așa e! Și tocmai fiindcă aici nu-ncape nicio excepție, cred eu că marele motiv ar trebui să intre ca un

ferment de noblețe, de umanitate, în viața noastră, în întocmirile sociale, în artă, în preocupările zilnice.

— Nu înțeleg, șopti Vasile, simțind un fior de frig și privind cu teamă pe străin.

— Ce nu înțelegi? Cum poate fi exploatat marele motiv al morții în întocmirile sociale? Dar cum se exploatează ideea de egalitate și frățietate? Și aceste sunt motive care nici nu se razimă pe un adevăr absolut. Oamenii nu se nasc egali, dar mor egali, și mor cu o certitudine cum nu găsești alta în lume. Nu crezi că am pricepe mai repede esența adevărului, că ne-am apropia mult mai ușor, mai lesne, de realizarea conceptului de umanitate, dacă am pleca în toate judecățile noastre de la ideea morții, dacă acest mare motiv ne-ar dirija actele sociale?

— Dar e absurd! spuse cu groază Vasile. Ar trebui ca orice om să se fi găsit cel puțin o dată în fața morții, ca marele motiv, cum îi zici tu, să-i fi răvășit viața.

— Nu. Nici absurd nu e, nici imposibil.

— Harie clipi din ochii verzi și rămase un răstimp în tăcere.

— Poate-ar fi nevoie numai de-o educație specială. Dar și fără o educație specială se poate realiza ideea mea. Poate un singur lui cru ar trebui: ca orice om viu să vadă un cadavru, și să rămână un ceas lângă el.

Vasile se neliniști mai mult. Își zise: «Ce gânduri ciudate îi trec astăzi prin cap lui Ilarie!»

— Da! Un ceas cu adevărul absolut în față! Dar nu-i numaidecât nevoie de primul mare motiv. E de ajuns numai al doilea: Lumea să se obișnuiască a se opri în fața suferinței! Să se descopere înaintea ei, să-i deschidă porțile îndurării, ale milei, ale ajutorului frățesc, care pleacă din sufletul mișcat. Închipuie-ți, vere Vasile, de mii de ani omenirea caută mereu motive și mijloace prin care să-și sporească noblețea, umanitatea. De mii de ani creatorii caută motive care să miște pe oameni, să le înnobileze sentimentele, făcându-i mai sinceri, mai buni, mai drepți. Și iscodesc de obicei motive și mijloace care-i

delectează pe oameni, îi umple și mai mult de ei înșiși, îi fac mai răi, mai corupți, mai nedrepti. Numai exemplarele alese ale omenirii se lasă influențate de ceea ce-i nobil și grandios într-o creație. Restul caută amănuntul, și adeseori purică printre rânduri. Dar impregnându-le conștiința cu principiul suferinței, nimeni n-ar mai putea înțelege greșit, pentru că orice viață poate fi răvășită de el.

— Vorbești și clar și întunecat! Nu te mai înțeleg, zise Vasile cu un fel de nemulțumire.

— Nu mai am mult de rămas aici! Să-ți vorbesc limpede! Iată, vere Vasile, eu cred că o singură propagandă trebuie să domine viața noastră: propaganda milei față de cei nenorociți, de cei bolnavi, de cei în grea suferință. Mai mult decât lupta pentru dreptate, pentru egalitate, pentru cultură, pentru frumos; mai mult va însemna în drumul pentru creșterea umanității din noi ofensiva milei, a îndurării celei frățești. Un singur rău există în viață: suferința. Și suferința reală are o singură cauză: boala, mai ales boala îndelungată! Deci întâi și-ntâi trebuie deschisă lupta pentru sănătate, pentru prevenirea și combaterea, pentru alinarea suferințelor. Iată marele motiv, ca și al morții, mila, care ne poate ajuta să progresăm în sensul desăvârșirii umanității, mai mult decât toate celelalte. Ți-aduci aminte că eu ți-am vorbit cu dragoste despre spitale, despre clinici și sanatorii?

— Da!"

— Cu același sentiment mă apropiu de orice om pe care-l văd că alină suferința aproapelui său. Noi ne descoperim înaintea frumuseții, a luptătorilor pentru dreptate, a bogăției, a măririlor lumești! De mii de ani ne descoperim, și tot n-am ieșit încă din stadiul ferocității animale. Dar nu ne-am descoperit înaintea suferinței! În loc să o căutăm și să o alinăm, o înconjurăm ca pe un lucru inestetic. Și cred că-ți 9 pun un adevăr incontestabil și permanent: până când nu vom ști să ne descoperim și să îngenuchim înaintea morții și a suferinței, umanitarismul nostru va rămâne un cuvânt deșert. Căci nu motivele și problemele puse și dezlegate de intelect vor

mântui omenirea, ci sentimentele inimii, și din ele cel mai generos: mila în fața suferinței. Eu, dacă ar fi să cârmuiesc popoarele, le-aș învăța să se închine acestui altar al umanitarismului: milei față de cei în suferință! Mila dragostei de frate! Și acum, un cuvânt de despărțire. Nu ți-ai adus nici până azi aminte cine sunt?

Vasile se tulbură adânc. De mult se obișnuise cu prezența străinului, și mu se mai gândise la asta.

— Văd că nu știi nici acum cine sunt. Bine. Deși ți-s rudenie... Dar, ca pedeapsă, n-am să te lămuresc! Bate-ți singur capul!

El îi strânse mâna de plecare. Zâmbea cu bunătate.

— Ieșim împreună! zise Vasile. Știi că mă grăbesc și eu.

— Nu, te rog! Cinci minute să-mi dai răgaz, după ce voi ieși eu.

Străinul dispăru pe ușă. Vasile, contrariat de rugămintea străinului, se uită la ceas. Când se împliniră cinci minute, porni să pună scrisoarea la cutie. În stradă nu-i mai văzu pe Ilarie.

În aceeași zi, spre sară, Vasile Albu primi două vizite scurte. Întâiul vizitator fu un gardian de la sanatoriul de boli nervoase din localitate. El se informă despre un pacient, care, de-o vreme încoace, ieșea regulat după amiezile, dar care de două zile nu s-a mai înapoiat. După descrierea amănunțită, trebuia să fie Ilarie. Gardianul spuse c-a venit îndrumat de niște copii, care ziceau că ar fi văzut, zile de-a raidul, pe un bărbos, intrând la Vasile.

Vasile Albu îi mărturisi că a fost pe la el, dar, nu înțelegea nici el de ce, nu-i spuse că acum omul se poartă ras.

După un ceas primi o altă vizită: o femeie bătrână, o rudenie depărtată, pe care n-o mai văzuse de vreo cincisprezece ani, dar pe care o recunoscuse numaidecât. Ea îl întrebă de vărul lui de-al treilea, de Ilarie Bogdan. Și îl descrie așa cum îl știa Vasile pe Ilarie. Dar nici din descrierea bătrânei nu-și aducea aminte să-i fi fost rubedenie.

— Dar, pentru Dumnezeu! cum să nu-ți aduci aminte de Lică?

— Oh! Doamne! Lică era! exclamă Vasile, luminat de numele ăsta ca de un fulger!

Și-i spuse tot ce știa despre el. Dar, ciudat, nu-i pomeni nici ei că-și răsese barba și mustățile.

— Nu e de mirare că nu l-ai mai cunoscut. Când v-ați despărțit, erați de zece ani, zise bătrâna suspinând.

Și-i povesti nenorocirea lui Ilarie.

— Și... ce boală are copilul? întrebă cu greu Vasile.

Bătrâna privi în jur să n-o audă cineva și-i spuse în taină:

— S-a ales cu ea de dând era să se înece! Tată-său umblă și acum ca nebun din oraș în oraș. Crede că aici va descoperi un doctor care să-i știe leacul! Dar, e fără leac!

Și bătrâna își duse o batistă mohorâtă la ochi. Abia acum îi spuse Vasile că Ilarie, de două zile, și-a ras barba și mustățile. Și, cu bătrâna alături, porniră să-l caute.

În aceeași vreme îl căuta și gardianul de la sanatoriul de boli nervoase...

344

Doloi

19 2 6

SLAB DE ÎNGER

I

De opt ani Gligor Șerb e șef de serviciu la primărie. S-au schimbat guvernele; s-au perindat primarii deosebitelor partide politice; a crescut sau a fost redus numărul funcționarilor – după nevoile bugetare, dar mai ales după interesele partidelor politice de la putere; au venit trei anchete pe capul slujbașilor în cei opt ani – dar GHgor Șerb a rămas neclintit la locul lui: n-a fost nici înlocuit, dar nici înaintat.

Cine l-a văzut la masa lui de lucru, îngropat între acte și protocoale, cu spinarea încovoiată, îngustă de două șchioape, cu mânecări de ștofă neagră trase peste haina veche și lustruită verziu, citind hârțoagele din dosarele prăfuite, făcându-și la repezeală, cu o mână sigură, notițe,

subliniind cu creioane albastre și roșii, scriind cu o repeziciune uimitoare pe coala de hârtie, apriozând țigară de la țigară, pe care le potrivește din sucit ca din mașină, și le întepenește la repezeală în țigaretă de lemn de cireș, arsă la capăt și înnegrită – recunoaște cu ușurință tipul slujbașului de carieră.

Când în turnul gotic din piață bat ceasurile opt dimineața, Gligor Șerb deschide ușa biroului său. De opt ani iscălește întotdeauna cel dintâi în condica de prezență. Copiii din clasele primare și elevii de liceu, care locuiesc în ulița dosnică și întortocheată urede-și arc Șerb cvartirul de rechiziție, când îi văd silueta arcuită, de om prea slab și prea înalt, sau îi zăresc, la o cotitură, barba neagră, stufoasă și mare ca de popă – o taie la fugă, de groază să nu întârzie de la școală.

În birou, Gligor Șerb nu pierde o clipă: își trage mânecările de doliu, aprinde țigara, potrivește bine, întorcând-o totdeauna pe partea cealaltă pernița de piele de pe scaunul de lucru, și așezându-se, continuă scrisul de unde-l părăsise, chiar dacă nu ajunsese la punot ori virgulă, fără să mai citească fraza începută.

Cine l-a văzut în biroul lui, continuându-și scrisul, sublinierile, răsfoirea actelor și a notițelor, în vreme ce un subaltern îi raportează ori un superior îi vorbește cerându-i informații, și-l aude dând, la sfârșit, ordine sau lămuriri scurte, precise, care nu se pot răstălmăci, înțelege cu ușurință că Gligor Șerb nu e un funcționar oarecare de carieră, ci unul din cei mai experimentați, plin de simțaimânt/ul răspunderii.

Cunoscătorii lui au deci bune temeieri să nu se mire că Gligor Șerb a rămas opt ani neclintit la locul lui, cu toate schimbările guvernelor și ale primarilor, și cu toată asprimea anchetelor puse la cale de politicieni.

Cu prilejul ultimei anchete, făcută de un inspector administrativ de la «centru», vestit pentru strictețea cercetărilor – un nume de groază pentru mulți slujbași, ba chiar și pentru primari și prefecți – s-a zvonit în oraș că, într-o anume chestiune, pusă sub anchetă, ar fi amestecat

și... «Ceasornicul Primăriei», cum îi spun mulți, în batjocoră, lui Gligor Șerb. Drept e că zvonul fusese subțire ca o ață – nu se știa de unde a pornit – și puțini se agățară de el. Dar acești puțini, oameni răutăcioși și leneși, care aveau toată ziua vreme pentru trăncăneală, erau foarte pesimiști.

— Și un sfânt, și tot mai greșește uneori.

— Ar fi întristător! Slujbașul model?! Atunci, în cine să mai crezi?

— Dar stați, domnilor! Nu e vorbă din bătrâni că mielul blând sugă la două oi? Pentru ce nu am admite că acurateța cu care-și face slujba ar fi ipocrizie?

— Adevărat! Se-ntâmplă! Sunt oameni care rabdă o viață, până intră în încrederea tuturor. Și apoi, la cea dintâi ocazie bună, când se prezintă o afacere rentabilă, intră-n brânză! Și aceștia sunt cei mai primejdioși. Cunosoc formele și greu îi prinzi cu ocaua mică.

— Puteți fi liniștiți. Dacă Gligor Șerb e amestecat, îl înhață! Nu știți cine anchetează? Asta parcă are Röntgen. Ce-i rămâne ascuns?

— Vorba e: îl bănuiește ori ba? Și-a pus ochii pe el?

— Pentru ce nu? Cine-i sfânt în ziua de azi? Cine umblă la stup și nu gustă din miere? Și, apoi, drept să vă spun: nu-mi place cum sfidează Gligor Șerb! El pare că vrea să fie o protestare vie în mijlocul societății de azi. Trebuie să fie sau un arogant, sau un tâmpit. Mă rog! Ce-l îndreptățește pe el să fie mai cinstit ca alții?

— Eu cred mai degrabă că-i un tâmpit! Arogant, cum ar fi? Cu salariul lui și cu cinci copii! Dar e prost să-l legi la gard! Nu știe și nici nu cutează să intre în cașcaval, ca atâția alții din jurul lui. Știu că trăiește ca vai de el. Dacă e adevărat ce se zvonește, se pare că prostia lui a fost biruită de mizerie.

Așa, și altfel încă, trăncăniră vreo câteva zile cetățenii care n-aveau nimic de lucru și pe care îi rodea, tot mai adânc, pesimismul, când se gândeau la viitorul țării.

Dar în ziua a cincea ancheta era terminată. Gligor

Șerb nici nu fusese atins. Inspectorul administrativ îl citase de două ori ca să-i deie niște informații asupra unor hârtii încâlcite care priveau alte servicii ale primăriei. Din dosarele lui Șerb niciunul nu fu desfăcut. Se pare că zvonul pornise din însuși faptul citării.

Până la Gligor Șerb nici nu ajunsese zvonul. El își vedea liniștit de slujbă ca și mai înainte. Nevastă-sa aflase ceva – îi șoptise cea mai bună prietenă, care, însă, nu credea în ruptul capului, și o asigura că e vorba de-o infamie.

Doamna Șerb se neliniști ca orice mamă de familie care are cinci copii de crescut și un singur izvor de venit – și acela subțirel. Nu se gândea că bărbatul ei ar putea fi vinovat, dar se temea de oamenii răi: poate alții de la primărie să-l fi încurcat, fără ca el să bănuiască ceva. Și într-o sară îi dădu, pe departe, să înțeleagă ce se zvonește prin oraș.

— Nu fac politică! răspunse scurt bărbatul, după ce o ascultă liniștit până la sfârșit.

— Dar cum, frate, asta e politică?! întrebă nevasta mirată.

— Desigur că e politică! Nu mă amestec eu în țărățe! Lasă-i să latre, că altă treabă n-au. Vor zbura altâi; eu rămăm la locul meu.

Era adevărat că Gligor Șerb nu făcea politică, deși partidele-l vânaseră, ba, adeseori, cu prilejul alegerilor, cei de la putere îl strângeau cu ușa. Dar a rezistat cu încăpățănare. Scriind la biroul lui, își întorcea pe un sfert barba către umărul drept, și-i spunea celui ce stăruia:

— Nu vezi că am de lucru? Asta-i politica mea.

Și niciodată nu s-a dus la vot.

La început superiorii îi făcură scene. Cum se poate să fie cineva așa de indiferent pentru viața publică? Nu e obligator dreptul de vot? Dar datoria față de stăpânire?

— Nu-mi las lucrul meu pentru politică, era răspunsul său. Facă alții, sunt destui!

Și, de la o vreme, nimeni nu mai încercă să-l înscrie în vreun partid ori să-l ducă la vot.

Dar liniștea aceasta nu o câștigă decât cu multă

voința și încăpățânare. Agenții politici, ba chiar și superiorii, făcură ani de-a rândul intervenții și pe lângă nevastă-sa. Îi făcură promisiuni. I se va vota lui Șerb o remunerație extraordinară de la primărie pentru munca lui intensă și conștiincioasă; va fi avansat, îi vor spori salariul, și multe altele.

Femeia stărui însă în zadar, și făgăduielile celor mari nu reușiră decât să-i strepezească dinții și să-i alunge liniștea sufletească pe luni de zile. Câte planuri pentru viitor nu-și făcea doamna Șerb, după ce se depărtau agenții electorali, sau chiar superiorii! Năzuia la o locuință din trei camere și o bucătărie! Dorea mobilă nouă în salonaș; își vedea copilașii cu haine noi, pe ea cu o păreche de pantofi gri, pe Gligor c-un palton de iarnă nou...

Dar «Ceasornicul Primăriei» bătea același răspuns:

— Nu fac politică, Marino!

Și ea, dezamăgită, îi trăgea o morală: «Om slăbănog! Om slab de înger! Așa te știi de când te cunosc! Da' de ce să nu faci, mă rog, politică? Toată lumea face! Și toată lumea s-alege cu ceva! Numai tu, numai noi rămânem pe loc, ba chiar dăm îndărăt în fiecare an, pe cât ne cresc copiii! De ce să nu faci politică? E o rușine? Mulțămită lui Dumnezeu, oameni mai dihai ca tine fac! Avocați, doctori, ingineri, protopopi. Ești tu mai mult ca alții să-ți permiți a te izola de toată lumea? Știu eu care-i buba: n-ai curaj, asta e! Ești slab de înger!»

Dumneaei se înfierbânta și-i trăgea înainte cu săpuneala... Dar numai în gând: în vorbe nu se răsufla, ba chiar trecea în altă odaie, să nu-i vadă Gligor nici privirile schimbate. Nu se temea de el, n-ar fi atins-o aici cu vârful degetului. Dar nu o lăsa inima să-i supere. Avea un fel de respect pentru bărbatul ei, și o milă adâncă văzându-l așa de înalt, de slab, cu bărboiul de popă, cu ochii mereu posomorâți, cu fața tristă.

Simțea dânsa că pe Gligor îl roade de mult un vierme ascuns. Era o boală nemărturisită? Era nemulțumit de viață Mai ales de vreo șase ani, cine l-a văzut, nu râzând, dar zâmbind? Ea, știa că nu! Și cum să-l superi pe un om

care nu-ți zice nici «dă-te-ncolo», chiar când ar avea de ce? S-a năcăjit el vreodată când, fix la două și un sfert, venea de la slujbă și prânzul nu era gata?

Și nu era ca ceilalți funcționari: nu ronțăia înainte de masă, deasupra protocoalelor, niciun corn, nu se oprea, după slujbă, prin bodegi: venea ată acasă.

De multe ori doamna Șerb, amărâtă și încurcată de copiii mărunței, întârzia cu prânzul ori cina. Încercând să se dezvinovățească, Gligor îi tăia vorba:

— Dar las, soro, că înțeleg eu. Parcă n-am ochi să văd? Mă mir cum mai răzbești cu toate!

Pe un astfel de bărbat cum să-l cerți? Și, apoi, sfiala aceea pe care o simțise totdeauna față de bărbat...

Fată, trebuiă să stăruie multisor părinții până se învoi să se mărite cu Gligor.

— Dar, mamă! poate să-mi fie tată!

— E mai bun bărbatul mai tomnatec; ascultă-mă pe mine: e mai cuminte și mai învățat cu greutatea vieții.

Gligor Șerb, mire, purta barbă aproape tot așa de mare ca și acum. Era liniștit și tăcut, iar când spunea o vorbă, vorbea cuminte.

Care a fost mirarea Marinei când, la vreo doi ani după cununie, a dat întâmplător peste actul de naștere al bărbatului său! Era numai cu patru ani mai bătrân decât ea. Cine-ar fi gândit! Când îi spuse noutatea mame-și, aceea făcu ochii mari și se jură pe cele sfinte că nu crede, până nu-i vede cartea de botez.

Și Marina a fost silită să i-o arate... Și, nu știu cum, tinerei neveste îi păru că mamă-sa nu se bucură de descoperirea asta.

Se pare că sfiala față de bărbat din această descoperire îi începuse. I se părea un om deosebit de alții: așa de tânăr și arătând așa de trecut! Cine știe ce gânduri mari îl bat! Poate bărbatul ei e din ceata filosofilor, ori a

23 - Opere, vol. 5 - Agârbiceanu marilor bărbați de știință. Poate e un artist care se mistuie în chinurile descoperirii de sine însuși.

Marina a așteptat ani în șir ca Gligor să izbucnească

în ceva neobișnuit: o vorbă mare, un articol într-o revistă. O poezie, poate un tablou care să-l facă deodată celebru.

Dar anii trecură și nimic deosebit nu izbucni din Gligor Șerb. Sfiala femeii, totuși, nu se topi; nădăjduia încă. deși începu să și-l explice pe Gligor și în altfel: E un om slab de înger, de aceea-i trece viața atât de uniform. Și poate conștiința asta, își spunea dumneaei, îl face și pe Gligor așa de neajutorat, așa de trist, veșnic căzut parcă în gânduri adânci. Simțea, însă, că ceva dospește în el. Poate boala? poate gândul mare? poate numai nemulțumirea vieții? – nu știa, dar nădăjduia în ceasuri grele, când îi făcea morală – în gând, în zbuciumul ei sufletesc – e de crezut că Marina ar fi izbucnit uneori și în cuvinte, dacă Gligor n-ar fi fost atât de înalt, de palid și de bărbos. A avut în viața casnică ceasuri atât de grele – din pricina sărăciei și a copiilor – încât, cu siguranță, dacă Gligor ar fi fost de statură mijlocie, femeia nu numai l-ar fi ocărit, ci, uneori, s-ar fi și repezit asupra lui. Că din naștere doamna Marina era cam firetică. Dar când îl vedea câtu-i lunganul, cât de ascunsă-i parcă viața lui întreagă de barba cea mare, simțământul de sfială biruia, mai ales că acesta fusese simțământul fundamental care o apropiase, în fetie, de Gligor Șerb.

Hei! Dacă ar fi salariul numai îndoit, și copilașii mai puțini, nu l-ar dojeni ea nici în sineși! Că urât nu era

Gligor Șerb, bețiv și cărțaș nici atât, iar la alte femei nu se uita în veci!

De mult, în tinerețe, pe când Gligor era un mic slujbaș la o judecătorie de ocol, câteva prietene ale nevestei începură să-i șoptească la ureche: ba că doamna cutare și-a pus ochii pe el, din pricină că-i păruse «exotic», ba că alta i-ar fi și trimis un bilețel.

Marina, atunci, se neliniștise. Făcuse cercetări, spionase pașii bărbatului, făcea aluzii în convorbirea cu el: nimic. Pașii lui nu-l duceau decât la birou și acasă, vorbele cu tăle nu deșteptaseră nicio tresărire, păreau mazăre-n părete, iar din alte izvoare femeia nu mai auzi

Atunci, înzdrăvenită, îndrăzni să-i spună ce se vorbea

pe socoteala lui.

— Da' ce, sunt nebun să mă bag în politică? răspunse dumnealui sever.

Da! din partea geloziei putea trăi doamna Marina fericită o sută de ani, și tot tânără! Domnul Gligor Șerb se uita pe deasupra femeilor, împungaci, când le întâlnea în drum. Poate-l silea și conștiința acelei înfățișări exotice, ori nepăsarea lui totală față de femeile străine, înfundat cum părea în slujbă ori în gândurile lui grele.

Adevărul e că de când se mutaseră în orașul acesta mare, cu peste o sută de mii de locuitori, doamna Marina ar fi putut avea motive de teamă. Sunt destule femei care se prăpădesc după lungani! Și Gligor Șerb, mai ales duminica, îmbrăcat cu hainele de sărbătoare, atrăgea multe priviri.

Dar Marina era convinsă de mult că n-are de ce se teme. Apoi o năpădiră și copiii, și nu mai avu vreme să-și tulbure viața cu prostii de femeie buiacă! Își stima bărbatul și încă mai aștepta ceva neprevăzut din partea lui; iar, din partea ei, tot nădăjduia că odată îi va reuși să-l bage în politică. Două luminițe care nu lăsau să se întunece viitorul. Iar viitorul avea acum pentru ce se întuneca: din trei fetițe, cea mai mare era de șaptesprezece ani; din doi băieți, cel mai mare se afla în fața bacalaureatului. Și niciun strop de umezeală de nicăieri; cât țârâia din salariul lui Gligor - abia de-ajungea pentru masă, chirie și încălțăminte. Dar hainele? Dar un strop de zestre pentru fetițe? Că nu se-ndura să moară știindu-le cu o diplomă oarecare, funcționare, de răsul bărbaților!

Și, de multe ori, când doamna Șerb se gândea la viitor, vedea negru înainte. În astfel de clipe, ea nu dorea asemenea chin nici dușmanului celui mai înverșunat, nici șarpelui ce se târăște pe pământ. Noroc de cele două luminițe.

n

Gligor Șerb intrase în al nouălea an de slujbă, ca șef de serviciu la primăria municipiului, și în al douăzecilea de funcționar public. În sfârșit, îi urcaseră salariul cu cinci

sute de lei pe lună - bațjocoră curată! Alții, care intraseră numai de cinci-șase ani, conțopiști, diuxniști, dar care nu se feriseră de politică, ajunseseră departe! Doi fură numiți chiar primari, unul șase, altul trei luni, că se nimeri o nebunească criză politică. Alții ajunseră la salarii mai bune, sau la diurne grase. Gligor, când i se vesti sporul, înălță din umărul drept, pe-o clipă condeii i se opri, apoi scrise mai departe. Acasă, nevastei, nu i-a spus nimic.

Dar lipsa aceasta de dreptate făcu puțină vâlvă în oraș.

— Vezi, dacă nu face politică?

— Vezi, dacă nu-i dintre cei care fură?

— Ba să mă iertați! E un catâr! Nu știe să se poarte cu superiorii. Și cu primarul, și cu inspectorul administrativ, vorbește peste umăr. Mă prind că nu și-ar întrerupe scrisul nici dacă ar intra în biroul lui ministrul de Interne. Apoi, să-mi dați voie dumneavoastră! Munca-i muncă, vezi bine! Dar și boul trage-n jug, și ce folos are? În societatea omenească valoarea omului nu se prețuiește numai după muncă, ci și după maniere. După maniere, da, în zadar râdeți! În maniere se vădește cultura adevărată. Fiecare cumu-și sară, așa mănă, cumu-și așterne, așa doarme!

Dar flecăreala pe tema asta se termină repede. Cine vrea să fie uitat în grabă, disprețuit, neluat în seamă, n-are decât să voiască. Nimic nu se câștigă mai ușor în lume decât dezinteresul și uitarea semenilor.

Iar Gligor Șerb, mai cu seamă după ultima nedreptate ce i se făcuse, se strecura absent prin lume, ca și când ar fi voit să spună: «Nici nu vreau să știți de mine!» Văzându-l prima oară, ai fi putut crede că ai într-adevăr de-a face cu un om superior, care trece prin viață degajând din întreaga lui ființă un dispreț mortal pentru semenii. Dar celor care-l știau mai de mult li se părea că «Ceasornicul Primăriei», mai ales de vreo șase ani încoace, poartă prin lume o mare durere, care-l mistuie zi de zi, ca o boală tănuită, rușinoasă. Impresia aceasta se accentuase cu deosebire după mărirea salariului cu cinci sute de lei.

Privindu-l cum își poartă spinarea încovoiată ca un arc, îngustă de două șchioape, prin mulțime, pe deasupra capetelor, câțiva observară că Gligor Șerb se strecoară acum mai greu decât înainte printre oameni, că-l împovărează parcă o cumplită silă de sine.

Nevastă-sa, Marina, nu mai bănuia, nu mai spera, nu mai simțea: era sigură că se apropie întâmplarea extraordinară, aceea în care sperase mereu, dar pe care nu o putea preciza, tăinuită de ființa tăcută și întunecată a lui Gligor.

El nu-i mărturisi umilința îndurată, dar Marina îl văzu neliniștit, ceea ce nu era în firea lui. Și neliniștea crescuse din zi în zi, până când, la un prânz, o certă pentru că nu era pusă masa când veni el, iar sara o sfădi din pricina copiilor: îl aflate pe cel mic în mijlocul curții cât un ocol de viței, făcând o vâlvătaie până la streășină cu vreascurile adunate de pe drum.

Marinei nu-i păru rău de înfruntare, ci, dimpotrivă, se bucură ca de un semn bun. Își zise: «Dă, Doamne» Poate că acum se întâmplă ceva! Poate că izbucnește fapta care ne va schimba viața și ne va lumina viitorul. A copt mult în el, dar, în sfârșit! Dă, Doamne!»

Se spune că, din instinct, femeile presimt multe întâmplări din viața familială. Dar, desigur, Marinei nici prin gând nu-i trecea, când își spunea așa, cât e de aproape de adevăr.

La doi ani după ce s-a mutat la oraș și-a ajuns în fruntea serviciului economic al municipiului, Gligor Șerb, într-o bună zi, fără să-i fi spus nimic femeii, se opri din scris, se uită o clipă în gol, apoi luă o coală de hârtie și își scrisese demisia. Cât ce o zbici cu sugativa, se înfățișă cu ea primarului.

Părintele orașului o citi, o lăsă pe birou, îl privi pe deasupra ochelarilor și-i zise:

— Ce?! Ești nebun?!

— Așa m-am hotărât.

— Dar știi dumneata că e un act de nebunie? Cine nu se mulțamește cu asemenea slujbă, când zeci de inși o

râvnesc?

— Se poate, dar eu m-am gândit de-ajuns.

— Ce te-ai gândit?

— Doi ani mi-am făcut socotelile. Țin seamă de fiecare ban pe care-l dau din mână și pe ce-l cheltuiesc. Nu pot trăi ou salariul ce-l am. Într-un oraș mai mic e altceva, mai petecim, mai legăm cu ață. Aici nu se poate!

Primarul îl privi compătimator.

— Dar știi dumneata că antecesorul dumitale are două case în oraș?

Gligor înălță din umărul drept.

— Poate să aibă. Eu nu-s om bogat de-acasă.

«Părintele» orașului își șterse obrazul de năduf cu o mare batistă de in și nu mai insistă, ci zise:

— Avem nevoie de dumneata. Nu ne poți părăsi. Ți vom urca salariul.

Și-i rupse demisia.

Nu-l putea lăsa, într-adevăr! Primarul de atunci își ocupase scaunul după înverșunate lupte electorale, și, cum era ambițios și dornic de răzbunare pe cei cărora noul consiliu le luase locul, voia să facă ordine la primărie, ordine în «sălbătecimealăsată de oamenii partidului advers. Și era, într-adevăr, o mare debandadă în toate serviciile municipiului, și oameni pricepuți și cinstiți, pe care să se poată bizui, niciunul ca Gligor Șerb!

Dar primarul și-a uitat chiar de a doua zi promisiunea, și, după o jumătate de an, el și partidul lui căzură de la putere.

Gligor Șerb, muncind la reorganizarea serviciului său și dându-și ajutorul și la reorganizarea celorlalte, fu atât de impresionat de dezordinile descoperite și-atât de preocupat de lichidarea lor, încât, luni de zile, a uitat și el de promisiunea primarului. Își aduse aminte abia când se instalează noul primar – și iar, fără să-i spună nimic nevastei, își înaintă a doua oară demisia.

Noul «părinte» al municipiului îi dădu același răspuns ca și cel vechi:

— Ce?! Ești nebun?!

— Nu, dar mi-am făcut socotelile...
— A, înțeleg! Tovarășii dumitale de principii politice au plecat. Te solidarizezi cu ei, vra să zică?
— Nu fac politică, domnule primar!
— Am mai auzit eu și pe alții spunând așa!
— Vă declar pe onoare!
— Atunci nu poți pleca. Știm că ești un slujbaș bun. Te vom avansa.

Îi rupse în bucăți demisia, aruncând bucățelele în coșul de hârtii.

Gligor Șerb trecu în biroul lui și se apucă de lucru. Dar abia înșiră trei rânduri și se opri: un gând nespus de limpede îi încolți în minte: «Cum mi-a mărit fostul primar salariul, așa mă va avansa și cel actual. Deci va trebui să mă ajut singur, pe alte căi. Voi face cum fac alții.» Apoi își continuă scrisul.

Gligor Șerb, fără ca Marina să bănuiască, urmărise de aproape tot zbuciumul ei în încordarea sărăciei. Văzuse că, din an în an, traiul li-i mai greu. Adaosele de scumpete la salariu nu însemnau nimic, pentru că de câte ori veneau, prețurile pieții le anticipau crescând de două ori. De aceea se hotărâse să demisioneze și să se mute într-un orașel sau într-un sat mai mare, unde cu diploma lui de notar putea duce o viață strâmtorată dar tihnită. L-a încurcat însă primarul care-i făgăduise urcarea lefii și ambiția lui de-a pune înânduială serviciul pe care îl conducea. Apoi își zise că Marina nu s-ar muta bucuros, acum când trei dintre copii urmau liceul. Se puse pe muncă strașnică, și făcea și ore suplimentare care erau retribuite separat, până ce se trezi cu schimbarea politică, cu noul primar. Abia atunci își dădu sama că între timp viața se scumpise și că Marina e și mai deznădăjduită decât înainte. Iar când noul primar îi vorbise de avansare, înțelese că nici acesta nu-și va ține promisiunea.

Așa ajunsese la gândul luminos ca o rază de nădejde. Și, fapt curios, nu-i păru deloc vinovat gândul acesta. Părea că era un drept al lui să gândească astfel, el care nu făcuse până atunci nicio transgresiune, nicio ilegalitate.

Continuându-și scrisul mașinal, avu chiar un zâmbet de satisfacție, când își zise, fără nicio mustrare de cuget: «Gând le-oi ticlui eu, nici dracu' nu le mai descurcă».

Apoi scrise liniștit până la două. Dar când ieși în stradă și porni spre casă, începu deodată să greșească ulițele, să se rătăcească. Și atunci simți în conștiință întreagă povara hotărârii luate. Da! A hotărârii luate, pentru că, deși-i simțea josnicia, știa că va trebui s-o execute.

Din ziua aceea păru și mai îngândurat. De atunci începuse Marina să presupuiască că bărbatul ei coace ceva, de-atunci aștepta să izbucnească lucrul cel nou, care trebuia să le schimbe viața.

Povara acestei hotărâri, Gligor Șerb a purtat e în spate șase ani. Șase ani a măcinat în el gânduri și proiecte, dar n-a cutezat să înfăptuiască nimic. O! și cu cât dispreț se uita la colegii lui descoperiți cu transgresiuni și prinși cu ocaua mică de către anchetatori! Cât de prostește și grosolan «lucrau»!

«În locul lor, își zicea el cu mândrie, nu m-ar fi prins o sută de anchetatori. Știam cum să măsluiesc lucrurile». Și deseori, când inspectorul administrativ îi cerea o deslușire, îl privea și pe acesta cu dispreț. Cum de nu vedea unde-i falsificarea? Și-și zicea cu înfumurare: «Când voi face eu o transgresiune, să poftească să mă cerceteze».

Dar anii treceau, viața era tot mai grea, copiii tot mai mari, hrana tot mai puțină, hainele tot mai vechi și mai roase, și Gligor Șerb, ca un om slab de înger ce era, nu se hotăra să dea «lovitura», deși în fiecare lună i se oferea cel puțin un prilej. «Cum aş putea să fac ceva care m-ar dezonoara pe toată viața?!» își spunea câteodată, chinuit de gândurile lui grele.

Dar buboiul sparse dintr-odată, când i s-a acordat sporul acela de batjocoră la salariul lui de mizerie. Gligor Șerb se hotărî pe loc să dea imediat lovitura, la cel dintâi prilej. «Dacă așa sunt răsplătiți muncitorii harnici și pricepuți, o să vadă dumnealor! Și să poftească să mă prindă!» Și își zicea iarăși: «De opt ani, de când sunt aici,

din ce-am pus eu în ordine, din ce-am cruțat, din venitul de milioane pe care l-am adus primăriei printr-o administrație cinstită, s-au înfruptat alții, care au o răspundere mai mare decât a mea. Și pe urmă, ce-au pățit cei prinși cu ocaua mică? Nu-l salută azi cu respect toată lumea pe antecesorul meu, care și-a cumpărat două părechi de case în oraș? Dar cei descoperiți cu prilejul anchetelor? Unii au restituit pe sfert, și nici atât, alții au fost transferați, și azi sunt în slujbe mai bune. Dar pe mine, să poftească întâi să mă prindă!»

Și începu să pândească prilejul. Parcă-l mirosea în aer cum se apropie, și pe măsură ce se apropia, neliniștea, nervozitatea lui creștea, împrumutându-i aerul acela misterios care o umplea de sfială pe nevastă-sa.

Prilejul se ivi exact la trei săptămâni după ridicola urcare de salariu. Când apăru, neliniștea lui Gligor se risipi ca luată de-o undă de vânt. Simți că inteligența-i crește, se clarifică, avu senzația că i s-a ascuțit mintea ca un tăiș de brici, și se simți sigur de sine.

Serviciul lui trebuia să supravegheze o licitație pentru vinderea unei mari cantități de lemn de fag, în valoare de două milioane și jumătate, din proprietățile municipiului. Licitația se făcea cu oferte închise, peste valoarea de două milioane și jumătate, stabilită de silvicultorul primăriei. Prețul era pipărat, după părerea ofertanților. «Cine va intra în afacerea asta n-o să se aleagă cu niciun câștig, ba încă nici paguba nu-i înlăturată.» – «Pentru ce au hotărât licitare cu oferte închise, după ce prețul pădurii, sub care nu se vinde, a fost publicat? Trebuia licitare deschisă, de la suma aceasta în sus, pentru ca să nu se ruineze întreprinzătorii!»

Așa se văicăreau ofertanții care veneau pentru informații.

Dar primăria lucrase înțelept! Negustorii, la licitația deschisă, se înțeleg de cele mai multe ori între ei, și nu oferă nimic peste prețul stabilit. Ori oferă o nimica toată, tot cu înțelegere între ei, și municipiul rămâne în pagubă.

Părerea aceasta fusese a silvicultorului și a

primarului cel nou. Membrii delegației permanente nu prea erau bucuroși de ea. Fu cerută și părerea lui Gligor Șerb. El înălță din umărul drept.

— Mi-e egal! Vândută cu două milioane jumătate, pădurea e bine plătită, și după calculele domnului silvicultor și după ale mele. Subt acest preț nu se vinde.

Cu o zi înainte de expirarea termenului pentru înaintarea ofertelor, care era și ziua licitației, când membrii delegației permanente erau în ședință, și ofertele erau prezentate personal de cei interesați, deci în fața tuturor, sigilate, domnul Iacob Griimberg ieși în calea lui Gligor, când acesta mergea dimineța la birou, și în ulița dosnică, pustie la acel ceas, porni alătura de «Ceasornicul Primăriei» și începu să-i șoptească.

Era a patra întâlnire de felul acesta.

— Trebuie să oferi cel puțin două milioane șase sute de mii.

Griimberg, după ce iscodi cu privirile, scoase din buzunar o hârtiuță și i-o dădu lui Gligor Șerb. Pe petecul de hârtie era scrisă o cifră. Domnul Griimberg îl spiona din ochi pe Gligor.

— Bine! zise «Ceasornicul Primăriei».

— Cred și eu! Cifra șase vezi dumneata cum e făcută: poate fi cinci, poate fi șase, poate fi opt. Dumneata citești oferta mea la urmă. Știi dumneata sămnul.

— Nu mai lungi vorba. Dă ce ai de dat!

Iacob Griimberg se scărpină în barbă, zâmbi cu amărăciune.

— Dar dacă nu reușim?

— Ai banii. Ce sunt eu?

Domnul Griimberg oftă, scoase din buzunar un plic înfioat și i-l dădu lui Gligor. Acesta îl luă cu sânge rece și-l lăsă să cadă în buzunarul larg al hainei.

— Și acum să nu te mai văd! De trei săptămâni ești pe urmele mele...

Pădurea fusese prețuită, în adevăr, scump. Din douăsprezece oferte, șase nu trecură decât cu cincizeci-șaizeci de mii peste prețul hotărât de silvicultor, două ou

câte o sută de mii, două cu două sute de mii, una cu două sute cincizeci de mii, și cea din urmă, a lui Iacob Griimberg, cu trei sute de mii, deci două milioane opt sute de mii. Ofertele le citi, ca de obicei, Gligor Șerb, fiind vorba de averi care țineau de serviciul economic al municipiului. Fu primită cu unanimitate oferta lui Griimberg, ceilalți își reprimară ofertele și garanția, iar procesul-verbal avea să fie scris ulterior; secretarul își luase notițe.

Oferta lui Griimberg trecu prin mâinile mai multor consilieri, apoi la secretar, care-și notase înainte numele și suma. Ga de obicei, toți o priviră fugitiv. Nimeni nu observă că cifra șase era așa făcută încât putea fi și cinci și opt, nici nu luară în seamă că la scrisul cu litere a sumei era pus „două milioane” și „sute de mii”, dar câte sute, nu era.

După ce trecu prin mâna mai multora, oferta se întoarce iarăși la Gligor Șerb. Ședința se sfârși în grabă, iar el rămase în urmă singur, să-și adune actele. Făcu din semnul comun cifra opt întreagă, și Griimberg, care se strecurase în sală, scrise cu litere *opt* înainte de sute.

— Te-ai curățat! strigă ascuțit Gligor. Să nu te mai văd.

Ploconindu-se, domnul Iacob Griimberg ieși pe ușă ducând cu sine un adânc respect pentru «Ceasornicul Primăriei». Se temuse, de când îl învățase slujbașul cum să scrie, că va fi descoperit încă în ședință. Se va vedea că cifra șase nu era ceva lămurit, și că nu sunt scrise sutele înaintea miilor. Și-a scris oferta în fața lui Gligor. Dar iată că n-a băgat nimeni de seamă. Ce mai om! Cum lucrează el la sigur! Cum își cunoaște de bine colegii din primărie! Ce mai om! Să-l cântărești în aur! Și nimeni nu s-a putut apropia de el până acum! I-au spus toți tovarășii de speculă. Dar dacă a mai lucrat la sigur ca și acum, și tovarășii păstrează taina? Atunci e un om și mai minunat!

Domnul Griimberg avea o tăietură în apropierea pădurii orașului. El nu păgubea. Suta de mii de lei pe care i-o dăduse lui Gligor Șerb, era o floare la ureche. «Aș fi dat

și mai mult, dacă dumnealui ar fi cerut. Ce om de omenie!»
își spunea domnul Grumberg.

III

Gligor Șerb, după ce ieși Grumberg din sală, își adună actele, puse oferta deoparte, și când trecu pe lângă biroul secretarului, deschise puțin ușa și prin deschizătură întinse oferta strigând:

— Ești aici, domnule Mărgineanu?

— Da, da, se auzi dinlăuntru.

— Poftim!

— Mulțămesc, domnule Șerb.

Și secretarul luă hârtia. Șerb porni fără să mai salute. Simțea un adânc dispreț pentru toți tovarășii săi de lucru de la primărie. A luat-o la sigur că va reuși, și a izbândit. «Oameni sunt aceștia? Consilieri sunt? Ptiu!»

Și, ajungând la biroul său, deși nu avea ore de lucru acum, se așază la masă, după ce-și trase mânecările de doliu, și scrise până la opt. Părea că-și uitase de afacere, că nu simțea în buzunarul stâng pachetul cu suta de mii de lei, pe care nici nu-i numărase. Din când în când se oprea pe-o clipă de scris, și, privind înainte, în gol, c-un aer de măreție, zicea:

— Ce dobitoci!

Conștiința superiorității lui îi înecă timp de câteva zile întregul fond de timiditate. Când porni spre casă, desfăcu pachetul cu bani, luă un sutar și-l puse în buzunarul pantalonilor. Se opri la un birt, ceru un sfert de vin, și-l bău în înghițituri scurte. Nu mai băuse vin, nici bere, de mult, și nu-i plăcea.

Dar gândurile lui prinseră aripi. După întâiul succes văzu altele, tot mai mari. Fantazia aprinsă, ca la toți oamenii slabi de înger, timizi, îi zugrăvea succese extraordinare în viitor. Da, putea ajunge! Dar copiii lui? O! Le va da o creștere! îi va educa prin țări străine. Vor învăța franțuzește, englezește, nemțește, ba chiar și italienește. Fetei, pe deasupra, îi va face o zestre!

În drum spre casă, cumpără mezeluri, bomboane, portocale.

Marina rămase uimită. Obrajii ei trecuți înfloriră de bucurie, de plăcere. Simțea că izbucnirea așteptată de atâta vreme, se produsese.

— Dragul meu! Ce bine-mi pare! Și cum o să se bucure copiii! Eu te-am stimat întotdeauna. Vezi tu, eu știam că odată are să fie bine. Presimțeam! Știam că nu pot fi înmormântate calități ca ale tale.

Ea se roși, se împiedică în vorbă.

— Nu mai știu ce spun, fiindcă sunt fericită.

Și ea cuteză să-l îmbrățișeze pe lungan, cum nu mai făcuse de mult, și să-l sărute 1

Gligor Șerb se simți și mai înălțat, și mai superior.

— Da, văd și eu, zise el, că a venit vremea să se-ntoarcă roata. Copiii ni-s mari. Eu o să câștig mult de-acum încolo, Marino!

Și vorbind, scoase dintr-un buzunar, unde-i pusese deoparte, șapte mii de lei și-i întinse femeii.

— Pentru tine și pentru copii. Tu știi mai bine de ce aveți nevoie.

Femeia făcu ochii mari.

— Da, toți. I-am luat pentru orele suplimentare. Vor fi siliți să mi le plătească din zi în zi mai bine. Sunt lucruri pe care numai eu le știu face, în toată primăria, adaoase el cu un aer misterios, privind peste capul femeii. O să mă plătească pe viitor ca pe un specialist.

O ușoară umbră căzu pe fața Marinei. Se înșelase ea? Încă nu s-a produs schimbarea cea mare? Să fie numai banii pentru orele lui suplimentare? Dar pentru acestea lua două mii de lei pe lună. Nu a intrat, cumva, în politică și nu-i vine la socoteală să-i mărturisească și ei? Dar bucuria era prea mare, ca să se mai frământa cu gândurile.

Și mare i-a fost câteva zile în șir. În fiecare zi bărbatul aducea câte ceva din oraș, și în fiecare zi îi dădea de cheltuială pentru ea și pentru copii, câte o mie de lei.

Doamne, și câte le mai trebuiau! Abia acum, având cu ce cumpăra, se deschideau, hidoase, marile goluri din economia familiei.

Marinei îi trecu umbra de întristare. Își zicea că

desigur bărbatul ei a ajuns la un nou izvor de venit. Orele suplimentare ştia ea ce aduc. Dar, curios lucru: nu se mai gândea că Gligor ar putea câştiga prin puterea de voinţă pe care o bănuia ascunsă în el, cât se oprea la o singură explicaţie: a intrat în politică. Nu cuteza însă să-l întrebe. Dacă el, de bunăvoie, nu-i mărturiseşte, înseamnă că se jenează încă să-i spuie. Şi, Doamne, n-ar avea de ce! Toată lumea face, doar, politică, şi mai are un izvor de venit! Dar Gligor a fost prea semeţ, prea refractar până acum. De aceea-i vine greu să mărturisească... Nu-i nicio supărare! Să se obișnuiască întâi! Să se convingă de adevărul pe care ei, Marinei, de câte ori nu i l-au spus oameni mari, care-i cereau concursul pentru a-l câştiga pe bărbat: «E bine cu sfinţi la Ierusalim». Şi când va vedea că, odată intrat în politică, îşi atinge coatele numai de oameni cu înalte poziţii sociale, o să-i iasă şi lui gărgăunii din cap.

O săptămână fu numai bucurie în mica lor locuinţă. Dar Gligor Şerb nu se luminase nici acum. Îi crescuse numai aerul de măreţie, în priviri, în ținuta capului. Nu mai era așa de arcuit, se mai înălţase din spinare. Vorbea rar şi acum, mai mult aproba ce-i spunea Marina. După bucuria dintâi, sfiala acesteia crescuse din nou. Ar fi voit să-i facă o propunere: se înăbuşea în locuinţa asta, să caute una mai mare. Dar nu cuteza, aştepta să mai treacă vremea.

După o săptămână, care luminase viitorul cu fiecare zi, cu fiecare ceas pentru familia lui Gligor Şerb, într-o sară, pe când Marina îi muta haina lui Gligor de pe un scaun pe altul, băgă de seamă că unul din buzunare era foarte umflat.

— Ce ai aici? întrebă ea cu ochii la buzunar.

Gligor la început nu înţelese de ce era vorba.

— Uite cât ţi-e de umflat buzunarul.

Bărbatul avu un înec, păli, şi abia putu şuiera.

— Sunt nişte acte de la primărie. Le-am uitat în buzunar.

Se vedea o margine de plic galben. Peste zi, Gligor schimbase două bilete de câte o mie de lei, să aibă bani

mărunți la îndemână.

— Trebuie ampăturate mai bine. Uite cum deformează haina, zise femeia, și întinse mâna să scoată actele.

Dar lunganul fu dintr-o săritură lângă ea.

— Să nu le atingi!

Femeia îl privi înmărmurită. În douăzeci de ani încă niciodată nu-i vorbise cu atâta asprime. Era un glas nou, pe care nu i-l cunoștea.

— Dar, ce, e aur? întrebă ea palidă.

Gligor o privi holbat.

— E lucru sfânt? Nu pot împătura niște acte?

— E sfânt, da, răsuflă bărbatul, și se agață de vorba asta ca de o punte de salvare. Sunt lucruri oficioase, secrete, ca și sfinte.

— Ei, parcă eu am să le dau în vileag, răspunse femeia, începând să-și revie din uimire.

Ea, într-adevăr, nu văzuse niciodată scrisori și acte oficiale; Gligor nu le aducea niciodată acasă, cum fac alți funcționari, pentru a continua o lucrare după prânz ori după cină. Se putea ca un slujbaș serios cum e Gligor să considere o privire sau o atingere de niște acte oficiale ca o violare de neiertat a secretelor oficioase.

Rămase totuși cu o adâncă amărăciune în suflet: un fel de deziluzie, un fel de dezgust. «Cum, frate, își zicea, nici atâta încredere n-are în mine?»

Gligor luă haina și o puse aproape de patul lui, pe spatele unui scaun. Nu mai slăbea din ochi buzunarul cel umflat. Dar după ce se culcară, așteptă până simți că Marina a adormit, apoi scoase banii din buzunar și-i strecură subt perină. Ce cuminte lucrase, că restul, în mii, îl ținea în pupitrul lui, la primărie, între actele de dinainte de război, încă de a doua zi după încasare!

Dar Gligor Șerb nu putu dormi toată noaptea. Gestul femeii fu dezastruos pentru el. Pentru întâia dată, după încasarea banilor de la Griimberg, simți că e un hoț și că se teme să nu fie descoperit. A fost de ajuns ca femeia să întindă mâna spre buzunarul umflat de bilete, pentru ca

să-i cadă, ca o mască, conștiința superiorității care-l orbea de-o săptămână, să se trezească întreg fondul lui de timiditate, de om slab de înger.

Bineînțeles, era absurd în teama ce-i umpluse sufletul! Ar fi trebuit să se teamă de bănuiala nevastei când i-a dat deodată, la început, șapte mii de lei, sau în fie care zi din săptămână, când îi dăduse câte o mie. Ce lucru mare, după aceste antecedente, dacă Marina ar fi numărat, în plicul acela galben, două mii de lei în bilet «de câte o sută?

Era absurd să se teamă, dar frica nu și-o poruncise el. Ea se ridicase impetuoasă, din adâncurile ființei sale, în clipa în care Marina întinsese mâna după «actele oficiale». Năvala aceea de spaimă îl făcuse să sară lângă nevastă și să-i oprească mâna. Și spaima, odată trezită, nu se mai retrase în culcușul ei, ci scotea, pe fiecare clipă, zeci de capete monstruoase.

Înainte dăduse el, descoperise el, de bunăvoie, bani, și îi dăduse cu explicații satisfăcătoare Marinei. *Acum* era altceva: cineva se apropiase de izvorul fărădelegii lui, cineva privise de pe margine în taina lui.

Și simțea o pornire de nebiruit, care se ridicase în el deodată întreagă, ca și când ar fi trăit în adâncuri de cându-i lumea, de la nașterea lui: va trebui să distrugă, să facă inofensiv pe oricine s-ar apleca peste marginea tainei lui, să privească în adânc!

Da, o pornire nebiruită! Ceva ce-i schimbă parcă spinarea încovoiată într-o coardă de oțel. Avea o senzație ciudată: îi părea că nu-i trebuie decât să decordeze brusc coarda asta, pentru a izbi de moarte pe oricine s-ar apropia de el.

Îi căzuse masca de măreție, îl năvăli din nou timiditatea, iar aceasta, încolțită, acum era gata de acte de curaj. O săptămână, conștiința superiorității îl făcuse să nu-i pese de actul săvârșit, dar acum îi părea groaznic, și cu cât se simțea mai nemernic, cu atât îi creștea pornirea temerara de a-și apăra cu orice mijloace taina lui.

Se zvârcoli, ca pe jar, toată noaptea. Două erau

sentimentele care-i devastau sufletul: spaima de a fi descoperit, și pornirea de-a se apăra prin orice mijloace. Amândouă treceau prin adâncurile ființei lui ca un uragan, cu întruchipări de spaimă și de porniri criminale.

Va trebui mai întâi să facă să dispară urma banilor. Să-i depună la o bancă printr-un om străin, pe un nume străin? Dar cum va iniția în taina lui pe un om străin? Să-i depună pe numele lui? Dar ar însemna să se descopere singur. Toată lumea știe că e om sărac. De unde atâția bani? Să meargă într-un oraș necunoscut, la o bancă necunoscută? Dar cum își va legitima călătoria, lipsa lui din oraș și de la slujbă? Cele mai neînchipuite combinații îi veneau în minte, și de toate se înfrica din ce în ce mai cumplit.

Să meargă în satul lui natal să cumpere câteva iugăre de pământ? Dar un sat întreg îl va privi bănuitor, știind că nimic nu i-a rămas de la părinți. Își zicea: «O să-i cheltuiesc în câteva zile. Vom cumpăra mobila ce ne lipsește, paltoane de iarnă, mie, nevastei și la toți copiii.» Dar se oprea îndată, și-și zicea: «Toată lumea ne va întreba din ce ne-am înțolit». Nici nu se mai gândea că nu mai avea decât optzeci și cinci de mii de lei și că aceștia n-ar ajunge decât pentru foarte puțin din ceea ce avea nevoie, așa că nimeni n-ar fi luat în seamă schimbarea din familia lor. El se agita ca și când ar fi avut de ascuns cel puțin câteva milioane.

Se gândi cu groază chiar la micile îmbunătățiri pe care Marina le putuse face până acum în casă. Ce nebunic! Toți vecinii, toată lumea, au putut să se întrebe: din ce bani? Da, a fost orb, a uitat de orice măsuri de pază!

Deodată îi veni un gând care nu-l neliniștise până acum nicio clipă; nu se poate cunoaște în ofertă cifra 8 scrisă mai târziu și cuvântul *opt*, scris cu litere? Sudori reci îi inunda trupu deșirat.

Apoi, deodată, teama cumplită îl părăsea și simțea pornirea nebiruită de a se apăra. Era, în astfel de clipe, sigur că se va putea apăra, ori din ce parte l-ar amenința primejdia. Și iar îl copleșea frica.

Dimineață se sculă cu gura amară, se îmbracă tiptil, să nu-l audă soția, care dormea încă, și, cu un ceas mai devreme, porni la birou.

Când ieși în stradă, îi păru că intră într-o lume necunoscută până acum. Și ulița și casele pe lângă care trecea de opt ani, de cel puțin două ori pe zi, îi părură străine, și lucrurile, moarte, se uitau la el ca la un necunoscut. Simți un fior de frig între spete, și începu să se strecoare, pe la cotituri, ca un făcător de rele.

Gând intră în birou, i se ridică de pe piept ca o piatră de moară. Își uită să-și pună mânecările de doliu și să-și aprindă țigara. Trebuia să vadă imediat oferta lui Griimberg. O știa pusă la dosarul numărul 3452. După ce secretarul o folosisese la redactarea procesului-verbal, o trecuse la serviciul economic al orașului, unde trebuia să rămâie în păstrare.

Degetele lungi, osoase, pline de noduri, ale lui Gligor Șerb, tremurau căutând-o. Află cu mare greutate oferta, o desfăcu la pagina a treia, unde erau cifra și cuvântul induse ulterior, și le privi cu multă atenție, comparându-le cu restul, mai mult de o jumătate de ceas, galben și tremurând.

Da! Nu mai încăpea îndoială! Un ochi ager ar putea descoperi fraudă! Iată cifra 8. A completat-o el, cu multă băgare de seamă, după ședință. Dar iată, semicercul de din jes e neregulat, se poate vedea că a fost făcut și pentru altă cifră! Nu seamănă la perfecție cu cel de sus! Și mai ales cuvântul *opt*, scris de Griimberg înainte de «sute de mii». Of! ticălosul! A apăsat mai tare condeiul, scrisoarea e mai groasă... Cum de n-a băgat *atunci* de seamă!

În valul de nebunie ce-l cuprinse, își zise: «Un expert, un chimist, ar putea constata chiar că *cifra* și *cuvântul* au fost scrise cu trei zile mai târziu decât re9 tul ofertei».

Căzu neputincios pe un scaun, ou scrisoarea în mână, într-o toropeală din care nu-l trezi decât aprodul, când veni ou condica de prezență.

— Ați uitat azi să iscăliți, domniile șef!

Prezența aprodului îl trezi la realitate. Iscăli în

condică. Apoi se sculă, își trase manșetele, șezu din nou, și se uită la ofertă. Frauda nu-i mai păru atât de evidentă. Începu să lucreze la un act oficial rămas de ieri, și când, după o jumătate de oas, se uită din nou la cifră și la cuvântul *opt*, zise tare:

— Dar e curată nebunie! Cifra e perfectă, cuvântul nu se deosebește prin nimic, în scris, de celelalte.

Și puse oferta lui Griimberg în dosarul de la numărul 3452, îl legă și-l așeză în raft.

La ceasurile două scoase din buzunar banii, cele două mii în bilete de câte o sută, și reținând cinci, restul îl așeză lângă mii. «O spaimă zadarnică! Cine dracu' m-a făcut atât de fricos? Nimeni nu va putea descoperi nimic! Iar Marina nici nu bănuiește!» Și, în drum spre casă, cumpără, ca de obicei, câte ceva pentru nevastă și copii. Marinei îi dădu patru sute de lei.

— Azi mai puțin, mâne mai mult! Se mai întâmplă și așa. N-a fost acasă primarul, mai am și un rest de ridicat pentru orele suplimentare din trecut.

Marina nu zise nimic, luă banii, dar lui Gligor îi păru c-a descoperit în ochii ei o privire bănuitoare. Toată după-amiaza se sili să se convingă că nu era bănuială, ci un fel de mirare că-i dă numai patru sute. Dar neliniștea creștea din nou în el. Și noaptea visă un lucru groaznic: cifra 8 din oferta lui Gâtimberg începu deodată să crească și să se îngroașe subț ochii lui. Ajunse de o șchioapă, de un metru, apoi din podea până-n tavan, și groasă de părea făcută dintr-o funie. Și cifra monstruoasă începu să se plimbe prin casă. În ochiul de deasupra, se ivi, după o vreme de plimbare, capul lui Grumberg. Zâmbi întâi binevoitor, apoi scoase către Gligor o limbă lungă, roșie, printre niște dinți stricați, lungi cum îs colții de greblă.

Funcționarul dădu un țipăt și se trezi cu cămașa lipită de trup.

— Ce este? Întrebă Marina care se trezise.

— Nimic.

— Cum nimic? Nu dormi?

— Am visat urât!

Femeia spuse ceva de neînțeles, somnoroasă, se întoarse pe cealaltă parte și adormi.

Gligor rămase deștept vreo două ceasuri. Își reaminti cercetarea lui de dimineață și se încredință că din partea scrisorii n-avea de ce se teme: și cifra și cuvântul; erau bine făcute. Și ațipi din nou.

Acum se înființa înaintea lui aprodul, care-i aduse condica.

Părea că iscălise de prezență, dar aprodul, retrăgându-se, se opri la spatele lui, se aplecase peste umărul lui și, cu ochii țintă la oferta lui Griimbreg, spunea:

«Domnule șef!»

Gligor tresări, și când își întoarse capul către umărul drept, mătură cu barba fața aprodului.

«Ce este?»

Un deget scurt și gros, pătat de cerneală violetă, se întinse spre scrisoare.

«Nu-i bine să țineți oferta pe masă. Ar putea să vă surprindă cineva când o cercetați. O chestiune care a fost rezolvată și peste care s-a trecut...»

«Ieși afară!» strigă Gligor, în vis, înfuriat deodată, cu glas înăbușit.

Aprodul ieși, iar Gligor se întrebă: «Pentru ce dracu' m-am mâniat așa?»

Deodată i se ivi în minte o întrebare limpede: «Dar dacă știau ceva și ceilalți funcționari? E cu putință, când însuși aprodul face aluzii!»

Întrebarea îl zgudui așa de adânc, încât se trezi din somn. Începea să se lumineze de ziuă, și Gligor Șerb nu mai putu adormi.

Ca și cu o zi înainte, ajunse la birou cu un ceas mai devreme, și scoase din dosarul cunoscut oferta lui Griimberg. Visul cu cifra enormă îl neliniștea din nou. Și acum, cercetând amănunțit, iar i se păru că arcu din jos al lui 8 nu e desăvârșit, nu samănă cu cel de deasupra. Luă condeiul și-l rotunji mai bine. Acum corectura era evidentă, și în «Ceasornicul Primăriei», pe-o clipă, încetă să mai bată inima.

«Haida de își zise într-o târziu, făcându-i și curaj. Să se usuce cerneala și vom vedea.» Uscată, cifra mai bătea încă la ochi puțin.

«Să se învechească cerneala, și nimeni nu va putea observa ceva», își spuse el liniștit acum, și puse hârtia la loc, în dosar.

Gligor se gândi la aprod. Cine să știe? Cine să bănuiască ceva, chiar dacă ar ținea oferta lui Grimmberg veșnic pe biroul său?

Și văzu, în cele mai mici amănunte, întreg decursul ședinței delegației permanente în care se făcuse licitația. Nu exista niciun indiciu că cineva a băgat de seamă ceva. Hârtia trecuse și prin mina silvicultorului, și nici el, care purica o greșeală cât de mică, nu observase lacuna în cifră și nume.

Gligor se gândi apoi la antecedentele licitației și le scrută amănunțit. Vinderea pădurii nu pornise de la el, o hotărâse consiliul. El, în bugetul noului an, s-a mărginit la ceea ce a făcut întotdeauna: a indicat din ce proprietăți pot intra venituri, amintind între altele și pădurea. Hotărârea o luase consiliul, prețuirea o făcuse silvicultorul, felul licitației îl stabilise consiliul, iar licitația însăși s-a ținut sub președinția primarului. El, Gligor, doar at /il a făcut: a citit ofertele. Dar la toate licitațiile în legătură cu serviciul lui, el citea ofertele. Pe urmă, actul a trecut prin mâna multor consilieri, iar secretarul încă l-a cercetat, deși își făcuse dinainte notițele.

Cine l-ar fi putut bănuși atunci? Gligor avu un surâs de satisfacție: Antecedentele erau nezdruclinate în favoarea lui. «Totul atârână de cum pregătești un lucru. Executarea, când lucrul e bine pregătit, vine de la sine.»

Spunându-și asta, simți, de la inimă, un val de căldură, născut de un gând nou: «Visurile mele totdeauna trebuie tâluite invers! Cum nu mi-am adus aminte până acum?»

Și, într-adevăr, dintr-o lungă experiență, Gligor Șerb știa că visând senin și vreme bună, peste o zi ori două va ploua; visându-se bolnav, îi și treceau durerile reumatice

care se plimbau uneori de-a lungul ciolanelor lui deșirate; când visa că încasează o mare sumă de bani, urma, totdeauna, cu certitudine, o perioadă de mari lipsuri financiare în casa lui.

Și, după ce își aduse aminte de o mulțime de visuri care i se împliniseră pe dos, Gligor Șerb își zise: «E limpede. Cifra e perfectă. Din act nimeni nu va bănui niciodată ceva!»

Venind cu un ceas mai devreme la birou, găsisese odăița unde se ținea condica de prezență încuiată, ca și ieri. Înainte de opt, cu cinci minute, aprodul se ivi cu ea subsuoară, în biroul lui Șerb.

— Iar ați uitat, domnule șef! Chiar dumneavoastră, care iscăleți totdeauna întâiul!...

Slujbașul tresări: iar era o bănuială în vorbele lui! Dar mai ales în glasul cu care vorbea, în accentul cu care apăsase pe «chiar dumneavoastră».

— Prostii!

— Vă rog?

— Spui prostii și te fac atent că o poți păți! Cum să uit? Dar vin înainte cu un ceas, și e încuiat la condică. De mâne, la șapte să fie deschis! M-ai înțeles? Dacă superiorii voștri pot veni c-un ceas mai devreme, pentru ce ați fi voi mai sfinți? Să fie, la șapte, deschis, m-ai înțeles? Și să vezi dacă voi mai uita să iscălesc!

— Am înțeles, domnule șef, se ploconi aprodul.

— Dacă nu vei înțelege, știi tu ce te-așteaptă!

După ce ieși servitorul, Gligor se întrebă iritat:

«Pentru ce dracu' am mai adăugat: „Și să vezi dacă voi mai uita să iscălesc”? Cum? am ajuns să mă justific în fața aprodului?»

Da, glasul acela bănuitor! Se întâmpla aici ca și în vis, împotriva regulii generale care făcea punte între realitate și visurile sale.

Nu se putea înșela: era o aluzie, era o bănuială în vocea servitorului... Și cum se gândea, deodată-i veni în minte o siluetă nedeslușită, sara, la o cotitură de uliță laterală, o siluetă pe care atunci, la a doua întâlnire cu

Griimberg, nu o putuse identifica. Se străduise să o identifice, dar în zadar. Acum silueta îi apăru deodată dinaintea ochilor, tot așa de nedeslușită – era cu spatele către ei – dar Gligor o dezbracă, cu o privire pătrunzătoare, de umbre, și apăru silueta aprodului. Da! nu se mai putea îndoi: fusese aprodul Petrică, ăsta cu condica. Așadar, el îl văzuse cu Griimberg! Adevărat că era cu spatele către ei, dar desigur ieșise dintr-o curte și, înainte de a pleca, îi văzuse.

În sufletul lui Șerb se trezi deodată pornirea nestrămutată de a-l delătura din calea lui pe aprod. Nu era lucru greu: Petrică era destul de leneș, și dacă pornea la nouă prin oraș, cu trei scrisori oficiale, nu se mai întorcea până la unu. La această slăbiciune a aprodului făcuse aluzie Gligor, când îl amenințase. Pentru lenea lui, Petrică era să fie scos din pită de vreo trei ori, și numai el l-a scăpat.

Din ziua aceea, Gligor Șerb începu o persecuție sistematică împotriva lui Petrică. Încă înainte de a se hotărî să-l delătore din calea lui, îi poruncise, poate instinctiv, să fie prezent dimineața la șapte.

Dar trebuia o bună pregătire, pentru ca Petrică să nu poată bănuî de la cine i se trage pieirea. «Antecedentele sunt lucrul principal», își zise Gligor Șerb, și îndată începu să-și pună planul în practică.

Din ziua aceea, serviciul economic al orașului porni o largă corespondență cu diferitele, oficii, magazii, întreprinzători și chiar particulari din oraș. Subalternii lui Gligor nu mai răzbeau cu scrisul, iar Petrică, trimis de aceștia cu scrisorile oficiale în oraș, nu mai prididea. De câte ori avea primarul nevoie de el, nu era acolo. Și primarul îl folosea adeseori cu ziua în cap, în grădina sa de zarzavat.

Când se întorcea aprodul, primarul îl lua la hop.

— Câte scrisori ai dus?

— Zece!

— Și pentru zece scrisori pierzi trei ceasuri? Să nu se mai întâmple!

Dar se-ntâmpla în fiecare zi, și Petrică, scos din pepeni, zorit de alergări, se mulțumi însuși de «sărăcia de slujbă». intră portar la un cămin de băieți.

Gligor Șerb nu se putu liniști îndată. Trecuseră trei săptămâni de la plecarea lui Petrică, și tot se mai temea că aprodul o să se răzbune, dacă știe ceva despre afacerea cu Griimberg. Nu-i veni inima la loc decât după ce, întâlnindu-l o dată pe stradă, Petrică îl salută cu multă bucurie, și-i mărturisi că-i merge foarte bine.

— Așadar, nu ești supărat?

— Pentru o sărăcie de slujbă ca aceea! Lasă, domnule șef, nu mai glumi.

Petrică vorbi deschis, limpede; nici urmă de bănuială nu mai era nici în vorba, nici în privirea ochilor.

— Bine, Petrică! Sunt vesel că ești mulțumit și că-ți merge bine!

Dar Petrică avea gust de vorbă.

— Și dumneata ai fi vrednic de-o slujbă mai bună, domnule șef. De câte ori nu m-am gândit eu la asta! Cât muncești dumneata! De alții nu mă doare capul: mai ciupestc de ici, de colo. Da' pe dumneata te-ar putea bate în ouie, icoană de biserică! Dumnezeu să-ți dea bine, că ești un om vrednic!

Petrică, foarte mișcat, se aplecă voind să-i sărute mâna, de bucurie că l-a întâlnit, de voie bună c-a intrat ia mai bine. Dar Gligor și-o trase repede, și plecă.

S-a isprăvit! Petrică nu știa, nu bănuia nimic. Omul vorbise cu o pătrunzătoare sinceritate.

IV

Vreme de două săptămâni, Gligor Șerb trăi liniștit, în ziua întâlnirii cu Petrică, îi dădu nevestei cinci mii de lei, apoi o vesti că pe viitor nu va putea aduce din orele suplimentare decât sâmbăta, câte două mii. Trebuia să fie foarte precaut; câțiva chiriași din aceeași uliță, vecini buni de altfel, începuseră să privească chiorâș la pantofii noi ai Marinei, la îmbrăcămintea copiilor.

Începu să se trezească în el și simțământul de crutare, și, din zi în zi, îl tortura tot mai grav împrejurarea

că banii zăceau fără să fructifice, ascunși între actele vechi. Dacă i-ar depune ar lua și peste douăzeci de procente! Sau dacă ar avea îndrăzneala să-i împrumute unui negustor, unui particular, i s-ar îmbia și patruzeci, în criza aceasta de bani. Dar nu cuteza! mai avea încă vreo șaptezeci de mii de lei. Cine n-ar înțelege că o sumă așa de mare în mâna lui nu putea să aibă izvor curat?

A patra anchetă de la centru pică fulgerător. Un nou inspector administrativ, vestit ca om al legii și ca om al dracului, verifică timp de șase zile actele delegației permanente și ale funcționarilor pe ultima jumătate de an. Peste actele licitației cu oferta lui Griimberg trecu fără nicio oprire, fără nicio clipire din ochi, fără niciun semn, fără nicio aluzie. Cerneala învechindu-se, cifra 8 era acum dintr-o bucată, ireproșabilă. Gligor Șerb o mai cercetase, în treacăt, distrat, și când începuse ancheta. Nimic suspect. Falsificarea era perfectă! Să poftească inspectorul să afle ceva! Astfel că rămase deplin liniștit în cele șase zile de anchetă. Începu să-i crească iarăși încrederea în sine, să se gândească cu dispreț la prostia superiorilor, să plănuiască noi lovituri, când, la două săptămâni, se trezi cu Griimberg, cu domnul Iacob Griimiberg, în biroul său.

Nici dacă Griimberg ar fi murit și ar fi înviat din morți, arătându-i-se, n-ar fi rămas mai înlemnit domnul șef al serviciului economic.

De când îl gonise din sala de ședințe a consiliului, după ce scrise cu litere cuvântul «opt» înainte de «sute de mii», Gligor Șerb îl uitase cu desăvârșire, ppintr-o neînțeleasă întunecare de memorie. Ca și când niciodată nu l-ar fi cunoscut, nu se gândise o singură clipă la el, nu-l văzuse, în visurile lui înfrigurate, decât o singură dată, iar în realitate nu-l mai zărise niciodată, nicăieri, ca și când l-ar fi înghițit de-atunci pământul.

După întâia înlemnire, Gligor avu senzația de scârbă, de turbureală, de amețeală, pe care o ai când, din bun senin, ți se face rău și te iau căldurile. Lucrând cu spatele către ușă, pentru a nu fi întrerupt din muncă de cei ce veneau cu treburi, după informații, ori pentru iscă) în ea

actelor, nu-l văzu pe Griimberg până ce nu-i ajunse în față, plooonindu-se adânc, și chiar atunci, numai când negustorul își ridică barba din adâncă închinăciune.

— Cu multă plecăciune, domnule șef! Așa să trăiesc că am bătut la ușă, da' am bătut încet, să nu vă tulbur. Așa să am noroc!

Domnul Iacob Griimberg se grăbi să dea aceste explicații, îngrozit de privirea cu care îl fixa Gligor Șerb. Uimirea, înlemnirea aceleuia, le luă drept mânia.

— Am umblat eu să întâlnesc pe domnul șef pe uliță, așa, din întâmplare, dar nu l-am văzut deloc dimineată la opt. Și așa am îndrăznit...

Din muțenie, îl salvă pe Gligor cuvântul din urmă.

— Da, cum ai îndrăznit, șuieră șeful, privindu-l cu niște ochi cumpliți.

— Am îndrăznit...

— Cum ai îndrăznit? Nu știi, nu ți s-a spus, că nu primesc oameni de afaceri în biroul meu? Cum ai îndrăznit? Ieși afară!

Trupul lui se întinse deșirat peste masă, dar nu se ridică de pe scaun.

— Ies, domnule șef, cum să nu ies! zâmbi palid domnul Iacob Griimberg, dându-se un pas înapoi. Cine nu știe că dumneavoastră nu primiți în birou? Cine să supere pe un om ca dumneavoastră? Ies, da, ies! Dar aveam să spun o vorbă domnului șef, și-i grabă mare. Numai o minută, numai o jumătat de minută, domnule șef. Din trei *vorbe*, un om înțelept și chibzuit ca dumneavoastră are să mă priceapă.

Gligor Șerb se ridică amenințător de pe scaun. Îl pricepu, cum nu l-ar fi priceput? Dar ceea ce-i încorda acum trupul lung, ca pe un arc de oțel, nu era dorința de a-l delătura pe Griimberg din calea lui, ca pe singurul om care-l putea da de gol și de care, printr-o neînțeleasă tâmpire a memoriei, nu se temuse până acum. Îl ridică de pe scaun groaza de noua propunere pe care Griimberg o avea pe limbă. Nu! Pentru nimic în lume! A doua oară nu mai face! mai bine se va târî pe jos și va mânca pământ, ca

șarpele.

Revolta aceasta îi veni așa, din bun senin, dintr-o latură a sufletului cu desăvârșire întunecată de când încasase banii. Ceea ce licărise în el, când Marina văzuse buzunarul umflat, se stinse repede, nelăsând urme în conștiință.

În clipa în care se înalță amenințător de pe scaun, era orbit de spaima cea nouă, fără să-și dea seama de ea, fără să-i caute originile, și nu se temu că, atacându-l, supărându-l pe Griimberg, acesta ar putea să-l dea de gol, ori cel puțin să-l amenințe. Nici prin gând nu-i trecu să-i fie frică de Griimberg.

— Nu ieși? Întrebă cu același glas, țintuindu-l din ochi, și făcând un pas să iasă de după masă.

— Cum să nu ies? Dacă poruncești dumneata! Cine să nu asculte? Dar țin la dumneata, domnule șef, și mă gândesc să nu-ți pară rău pe urmă.

25 - Opere, vol. 5 - Agârbiceanu

Gligor nu luă ca o amenințare cuvintele din urmă ale negustorului, cum nici nu erau. El ghicise ce avea Griimberg să-i spună, deși firesc era să vadă în ele o amenințare, după starea lui sufletească de mai nainite, și să încerce a-l deilătura din calea lui, nu să fi alunge pentru că venea cu o nouă propunere.

— Să ieși, și să nu-ți mai pui piciorul aici, câtă vreme sunt eu stăpân! M-ai înțeles?

Domnul Griimberg se retrăsese către ușă, și furia șefului se mai potoli.

— Bine ziceți dumneavoastră, domnule șef: «câtă vreme sunteți aici». Parcă nu sunt alți șefi la care zi de zi e plin de negustori! Parcă nu merg eu, și alții ca mine, fără nicio teamă, la domnul primar! Dar dumneavoastră sunteți un om minunat, așa să trăiesc!

Fără să bage Griimberg de seamă, șeful apăsă un buton. Ușa se deschise îndată, și intră un aprod cât un munte.

— Dă-l afară! strigă Gligor, și făcând înapoi pasul, șezu la masă și continuă să lucreze.

Scrise vreo jumătate de ceas, apoi se opri, puse condeiul deoparte și privi în gol. Rămase cufundat în gânduri, până când ceasul din turnul gotic din piață bătu de două ori.

În loc să ajungă la un luminiș, la o dezlegare, în răstimpul acesta, se ridică de la masă cu capul cât o căldare. Gândurile-i fieribeau, încâlcite, pline de neliniște.

Nu înțelegea cum de-l uitase cu desăvârșire, pe Griimberg. Se temuse de aprod, de cifra și de cuvântul «opt», și nu se gândise la singurul martor al falsului. Nu se gândise că Griimberg, dacă nu l-a denunțat până acum primarului, consiliului, inspectorului administrativ, a putut foarte bine să șoptească în dreapta și în stânga. De mult oamenii îl privesc poate cu dispreț, sau cel puțin bănuitor, și el nu știe nimic. El își face drumul de acasă la birou fără nicio teamă.

Dar nu! Griimberg n-a șoptit nimic până acum! Ce prostie să se teamă! Dacă ar fi șoptit cuiva, n-ar mai fi îndrăznit să vie să-i propună o nouă afacere. Nu! Iacob Griimberg apreciază mai întâi interesul lui. Și interesul lui cerea să nu spună la suflet de om, să nu facă nici cea mai mică aluzie, dacă voia să mai continue. Și, iată, venind în biroul lui, dovedea că se gândește să facă încă multe treburi împreună!

Nu a vorbit până acum, dar de azi încolo, după primirea ce i-a făcut-o? Nu l-a batjocorit, nu l-a amenințat? Nu l-a dat pe ușă afară? Ce-l mai poate reține să nu bată toba? Licitația avea, de mult, toate formele legale, Griimberg nu mai putea pierde pădurea.

Și pentru ce se revoltase, pentru ce se înfuriase așa de grozav? Griimberg venise ca la un om pe care-l cunoaște, ca la unul cu care dăduse o lovitură. De unde să știe Griimberg că el, Gligor Șerb, șeful serviciului economic, n-ar mai repeta un fals pentru nimic în lume? Înainte de licitarea pădurii era altceva: până atunci nimeni nu putea suspecta corectitudinea lui Gligor. Atunci avea motive să se înfurie. Cum cutezase să se apropie de el? Dar nu s-a revoltat. A fost foarte viclean și prevăzător, e

adevărat, dar nu l-a ofensat pe Griimberg. Oare e logic să-l primească cum l-a primit? Griimberg nu putea bănui sensibilitatea conștiinței sale, vândută doar o singură dată?

Dar oare avea într-adevăr sensibilitate? Era oare muștrare de conștiință în hotărârea de a nu mai repeta, pentru nimic în lui me, o abatere de la lege, o înșelăciune?

Dacă ar fi muștrarea de conștiință ceea ce l-a pus să-l alunge pe Griimberg, iată, ar trebui să se denunțe numaidecât, ori cel puțin să ardă banii. Dar nici prin minte nu-i trece!

Și totuși izbucnirea fusese adevărată.

Să ajungă să se târască pe pământ, ca șarpele, și nu va repeta blăstămăția!

Așa se frământă până la două, Gligor Șerb, cu gândurile, și nu putu ajunge la niciun luminiiș.

Ieșind în stradă, avu un simțământ straniu, care-l făcu mic de tot: i se părea că trecătorii se uită la el cu un anumit înțeles.

«Rău am făcut că l-am alungat! Puteam să-i refuz și atât! Dacă-l refuzam într-un fel civilizat, nu era nicio primejdie să-și bată gura!»

Și, cum se strecura pe ulițele dosnice, avu, pentru întâia oară de la primirea banilor, conștiința vinei, a păcatului, a înjosirii sale, sub o formă ciudată, neobișnuită: i se părea că nu mai e omul de mai înainte, ca și când ar fi intrat într-o nouă existență, într-una nesigură și primejdioasă.

La porțiță se opri și se șterse de sudori: «Dracu' m-a pus să mă port așa de hrutal cu Griimberg!», își zise el, și intra în curte.

Din ziua aceea deveni foarte întunecat și tresărea la orice zgomot, la orice întâlnire pe stradă, iar de banii ascunși între dosarele vechi, nu se mai atinse.

A patra zi, pe când se strecura de dimineață la birou, stors de insomnie, Iacob Griimberg i se alătură la o cotitură. Ulițele aceste dosnice erau pustii încă.

— Numai un cuvântel, domnule șef. E lucru foarte

urgent...

Cum Gligor nu făcu niciun gest, nu-i aruncă nicio privire, Griimberg adaoase îndată:

— Înțeleg pe domnul șef. Să mă bată Dumnezeu de nu-l înțeleg. Domnul șef e om de omenie. Cât va trăi va fi om de omenie. Da, mă rog, ai furat dumneata? Nu am dat eu de bunăvoie? Nu am îmbiat eu? Cine ce-a păgubit? Am oferit mai mult ca toți. Primăria a câștigat, eu câștig. Dacă și dumneata câștigi, cine ce treabă are? Eu am dat de bunăvoie! Și dacă mai dau, de la mine, cine ce treabă are? Dumneata, domnule șef, nu vrei să vezi adevărul. Ori, să mă ierți, nu ești obișnuit cu afacerile, ori apoi, Dumnezeu e martor, sunteți slab de înger. În afaceri trebuie curaj, domnule șef.

Gligor Șerb avu un zâmbet urât.

— Mai ales în cele necinstite, zise el, mirându-se singur de liniștea cu care vorbea, cu care-l ascultase pe Griimberg.

— Cine spune necinstite? Ce e cinstit și ce e necinstit, domnule șef? Necinstit e să descui cu chei false o casă de fier și să furi. Necinstit e să nenorocești pe alții, să-i păgubești. Da' să câștigi o bucată de pâine? Eu dau acum domnului șef două suite de mii de lei, fără martori, fără chitanță, fără să avem afacerea în mână. Eu mă încred în cinstea domnului șef și în mâna sigură cu care lucrează. O, dacă ar avea alții mintea domnului șef!

Tăcând, domnul Iacob Griimberg duse mâna la buzunarul de dinlăuntru al hainei. Apoi, văzând că Gligor tace mereu, își opri gestul la jumătate, oftă, și zise:

— *Trebuie* lucrat repede! Eu, domnule șef, am fost dus cu *trebi*, și n-am venit acasă decât de puțină vreme. Și cum am aflat de afacere, am căutat pe domnu' șef.

«Ceasornicul Primăriei» se opri, și-l privi liniștit pe Griimberg. În ochi avea o privire rea, pe care cerca să o ascundă.

— Ascultă, domnule Griimberg! Eu nu te cunosc pe dumneata! De unde să știu că n-ai șoptit în dreapta și în stânga și până acum?

Domnul Griimberg se sperie, i se schimonosi întreaga față. Se dădu un pas înapoi.

— Eu să *șoptesc* *f* Eu să *spui* *f* Ce *copchil*, ce *copchil* ești dumneata, domnule șef! Da' să mă puie înaintea mitralierii, da' să mă jupoaie de viu! Ce să spui? Am înnebunit? Ce să spui? Că am câștigat o bucată de pine *copchiilor* mei?

— Poți să juri că n-ai suflat nimic? Și că vei tăcea și în viitor?

— Ca peștele, domnule șef!

— Orice s-ar întâmpla?

— Orișice!

— Bine! Acum spune-uni de ce afacere e vorba, zise Gligor, pornind din nou.

Într-o șoptire repede, pe care Gligor o asculta privind în gol, fără să audă ceva, Iacob Griimberg îi spuse.

— Bine! Peste două zile să mă întâlnești aici! Trebuie să cercetez și eu. Să văd ce se poate. Dumneata știi că nu întru decât în afacerile în care merg la sigur.

— Cum să nu știu, doirunu' șef! Dumneata ești „doar un om desăvârșit. Așa să trăiesc. Și iar duse mâna la buzunarul hainei.

— Lasă banii, domnule Griimiberg. Să văd întâi dacă mergem la sigur.

— Cum să nu mergem la sigur, dacă vrei dumneata *r*

— Totuși lasă banii până peste două zile.

Gligor Șerb, fără a-i mai zice o vorbă, o luă pe o uliță laterală, care răspundea în piață.

Domnul Iacob Grumberg rămase o alipă locului, deziluzionat puțin, căzut pe gânduri. Apoi se întoarse pe același drum.

Rămas singur, în drum spre primărie Gligor Șerb înțelese pentru ce putuse vorbi atât de liniștit cu Griimberg. Înțelese acum că din clipa în care Grumberg i se alăturase la cotitură, a simțit că nu suflase o vorbă despre afacere, nimănui. Altfel nu s-ar mai fi apropiat de el. Atunci se mirase de liniștea ou care începuse să-i vorbească lui Grumberg, dar acum își dădu sama că era

firească. Credea cu desăvârșire în sinceritatea și în jurământul negustorului. Și din clipa aceea nu se mai temu de el. În locul spaimei se ridică în sufletul lui pornirea neclintită de a-l delătura din drumul lui pe Grumberg - așa cum îl delăturase pe Petrică.

Nu se mai temea de Griimiberg, dar îi făcea rău prezența lui. Părea că pentru dezgustul moral de sine însuși, care creștea mereu în adâncurile din el, e răspunzător Iacob Griimiberg, și nu dânsul, și începu să-l urască, în loc să se uralcă pe sine însuși.

Se simți mulțumit că l-a putut înșela pe Griimiberg cu privire la intențiile lui, deși nu înțelegea lămurit pentru ce e mulțumit. Nici gând n-avea să cerceteze afacerea aceea! O uită cât ce-l părăsi pe Griimiberg. Un singur lucru ținea minte, că peste două zile trebuia să se întâlnească cu Iacob.

Se întâlnește.

— Mine la zece să fii la birou. Să aduci banii!

Atât i-a spus și a trecut pe lângă Griimiberg ca și când nu l-ar fi văzut.

Fața lui Griimiberg se luminează, dar numai pe-o clipă. «Să-i duc banii la birou? Pentru ce la birou, când îi puteam da aici?» Și o bănuială intră în sufletul lui.

Gligor Șerb se frământă ziua întreagă cu planurile. Avusese unul singur, hotărât cu două zile înainte, chiar în timpul convorbirii cu Griimiberg; va veni, va scoate banii din buzunar, și, în clipa aceea, vor apărea contabilul de la secția financiară și secretarul primăriei, pe care-i va aviza dinainte despre ce este vorba. La apăsarea lui pe buton, în momentul potrivit, vor răsări amândoi ca din mormânt, și vor fi martori.

Dar, după ce ajunsese la birou, nu se putea hotărî să-i gheme pe cei doi slujbași, să-i informeze. Planul lui era ca banii, cele două sute de mii de lei, să fie confiscați, să declare că îi mai dăduse încă șaptezeci de mii de lei, cât mai avea din întâia afacere - cine nu-l va crede? - și să se scape o dată pentru totdeauna și de Griimiberg și de muștrările de conștiință.

Dar în fața executării planului se neliniști deodată. Mai întâi simțea că nu se putea despărți de cei șaptezeci de mii de lei. În zadar se silea să-și readucă în suflet elanul de însuflețire etică din care răsărise planul! Nu! De banii aceștia are nevoie, nu-i poate da.

Și, dintr-o simplă lacună în proiectul planului hotărât, Gligor Șerb văzu cum i se năruie întreaga clădire.

Abia acum vedea cât e de absurd raționamentul său!

Și de unde-i venea încrederea asta oarbă în sinceritatea și jurământul lui Griimberg?! Grumberg se legase el să nu sufle o vorbă, e adevărat, dar pentru că era interesul lui! Fiindcă nu-l amenința nimic! Și tocmai el, Gligor, să vină să-l strângă cu ușa? Să-l facă să piardă două sute de mii de lei? Era nebun să creadă că Griimberg va tăcea și acum?

Părăsind planul întâi, pe care-l vedea foarte primejdios, absurd chiar, șeful serviciului economic se frământă cu o sută altele, ziua întreagă, la birou ca și acasă. Dar nu află niciunul potrivit pentru a-l delătura pentru totdeauna pe Iacob Grumberg. Iar lăcomia își împlânta ghearele în sufletul lui: pentru ce n-ar continua? Două sute de mii de lei, și ca mâne altele! Dar repede îl umplea iarăși dezgustul.

Și poate că revolta lui morală nici nu era propriu-zis dezgust, ci mai mult spaima de viața pe care o ducea de când luase banii de la Griimberg. Fondul lui de timiditate, adânc, protesta, slab de înger cum era; în inconștient i se lămurise adevărul că toată nenorocirea lui izvoră din faptul că-și pusese la bătaie acest fond de timiditate. În conștiință nu-i ajungeau însă decât frânturi din acest adevăr. De pildă, când își spunea: «Altul în locul meu ar fluiera!»

Nu putu ațipi toată noaptea. Cu capul greu, porni dimineața la birou. La zece fix se prezentă domnul Iacob Griimberg.

— Nu se mai poate face nimic, domnule Grumberg. A intervenit ceva care a ridicat piedici de netrecut! îmi pare rău!

Negustorul se apropie de masă.

— Mai putem adăuga, cincizeci de mii, domnule șef!

Dar văzând privirile ca de ucigaș ale lui Gligor, nu mai stăruia. Ușor, se strecură din birou. Știa că stăruințele sunt zadarnice pe lângă omul ăsta. Apoi afacerea nici nu era în legătură cu serviciul economic al municipiului. «Poate omul nu minte, își zise Griimiberg, poate s-a ivit într-adevăr o piedecă mare.» Însă cum lui crul era urgent, Griimiberg nu avea vreme de pierdut. «Dacă nu poate al, vor putea alții» își zise, și coborî treptele cufundat în combinații nouă.

De atunci, domnul Iacob Griimiberg nu s-a mai apropiat de șeful serviciului economic. Dar, de atunci, domnul Gligor Șerb îl ura din zi în zi mai tare pe domnul Iacob Griimiberg: simțea că i-a scăpat din mână și că rătmâne o permanentă amenințare pentru el. Simțea această amenințare mai ascuțit decât oricând, astfel că în aceeași zi, când părăsi biroul, ducea cu el și cele șaptezeci de mii de lei, să le pună în siguranță.

Ajuns acasă, se zăpăci, nu mai știu tinde să ascundă banii, și îi dote nevastei fără nicio explicație.

— Doamne! Atâția bani! spuse femeia, palidă, cu glasul stins, ca un oftat.

Lunganul făcu un gest cu mlâna, ca și când ar fi zis: «Atâta pagubă», și trecu în camera vecină.

Doamna Marina numără de cinci ori biletele, le încuie într-un dulap, apoi își zise, mai liniștită: «Desigur, nu vrea să spună! S-a înscris în partidul de la putere. De câte ori nu mi-au făgăduit mie că, dacă-l conving, îi pot face o remunerație extraordinară, pentru serviciul model și pentru că l-au ținut atâția ani - pe un om cu cinci copii - cu un salariu ridicol!»

După un răstimp ochii Marinei lăcrămară: «Săracul de el! E scump la vorbă! Dar cum vede și simte el toate greutățile din casă, dacă și-a călcat astfel pe convingeri!» Și un val de duioșie îi umplu sufletul pentru lunganul bărbos.

V

Trecură două luni fără nicio eveniment. Gligor Șerb

Își vedea de slujbă cu aceeași strășnicie ca și mai înainte. Revenise la vechiul făgaș: nu mai pleca la birou la șapte, ci la opt, ca și în zilele lui bune și grele. Marina, ea singură, vedea cum omul ei e din ce în ce mai uscat, mai pierit, dar nu se prea îngrijora: tot slab l-a știut, ars ca de secetă. Totuși uneori îi zicea: – Ai putea să lucrezi mai puțin! Ar fi voit să adauge: «Acum, înscris în partid, nu mai e nevoie de atâta punctualitate. Ai putea să te scoli mai târziu, să mai lipsești de la birou. Ai putea să mai dai de minciună porecla „Ceasornicul Primăriei”.» Auzise și ea, de ani, porecla asta. Însă nu cuteza să-și argumenteze îndemnul: Gligor nu-i mărturisise nimic despre intrarea lui în politică.

Șeful serviciului economic aflate că lui Iacob Griimberg îi reușise afacerea cea nouă. Prin ce mijloace nu știa, dar auzise că stăruia și pe la minister. După ce câștigase în afacerea din urmă, Gligor îl întâlnește de două-trei ori pe stradă. Domnul Iacob Griimberg îl salută până la pământ, ca și altă dată, dar lui Gligor i se păru că descopere în surâsul negustorului un rânjel batjocoritor. Odată Griimberg se opri lângă șeful de serviciu, în fața unei prăvălii, unde era lume multă.

— Te văd rar, domnule șef. Sunt și eu tot pe drumuri, cu afacerile, ce să faci? Da' îmi pare *mie* c-ai slăbit, domnule șef. Prețioasa dumitale sănătate suferă?

Griimberg vorbea tare, îl auziră cei din jur. Mai multe părechi de ochi se îndreptară, cercetători, spre Gligor Șerb.

— Ca omu', domnule Griimberg, răspunse șeful intimidat.

L-ar fi pălmuit, l-ar fi lăsat aci în drum fără un cuvânt, atât de grea îi era repulsia. Dar se temu să nu atragă și mai mult atenția privitorilor.

Griimberg îl însoți câțiva pași, îi vorbi de diferite leacuri pentru stomiac, pentru că, după părerea lui, șeful de stomac trebuie să suferă; apoi văzând că Gligor nu răspunde nimic, îl salută ou același respect nefățărît de totdeauna, și se întoarce.

Dar «Ceasornicului Primăriei» i se păru că de astă

dată Griimberg l-a privit și mai disprețuitor. Și, mergând, se gândea revoltat: «Cutează să se agațe de mine în fața atâtor oameni!» Și în surâsul lui disprețuitor vedea amenințarea. «O să mă denunțe când va avea vreun interes, poate când mi-o fi mie lumea mai dragă! Pentru ce-mi zâmbește mereu cu înțeles?» Și începu să-l înconjure, temându-se din ce în ce mai mult de întâlnirile cu el. Ca să evite orice posibilitate de a-l mai vedea pe negustor, ajunsese să traverseze piața, să treacă pe străzi cu ochii în patru, și să ocolească ulițele mai dosnice, așa că-și dublă drumul de acasă până la primărie. La birou se oprea adeseori din scris și își zicea: «Griimiberg ăsta e acum un om avut, poate ajunge și mai avut. Are legături ou ministerele. N-ar putea să-mi dea mie pace?»

Iacob Griimberg, la rândul-i, nu-i mai căuta cărările, nu mai avea niciun interes, dar totuși se-ntâmpla uneori să-l întâlnească. Gligor Șerb, dacă-l vedea din bună vreme, schimba brusc direcția pașilor; dacă era aproape, intra într-o prăvălie, subț o poartă, făcându-se că i s-au dezlegat șireturile de la ghețe - spre marea uimire a domnului Iacob Griimberg.

O vreme Griimberg crezuse că «șeful» regretă că n-au făcut împreună noua afacere și de aceea-l ocolește. Mirosea în vânt una proaspătă, mare de tot, și chiar se gândea să-i facă oferta lui Șerb, când fu reținut de un agent și închis.

Un ai prod de la primărie fusese martor la arestarea lui Griimberg. Lucrul se petrecuse într-o cafenea - și aprodul trecea chiar atunci pe-acolo, venind de la poștă. Aduse vestea la primărie, și încă în aceeași zi o auzi și Șerb, de ȝla secretarul municipiului.

— Se vede că i s-a înfundat în sfârșit, zise secretarul cu multă satisfacție.

Șerb se albi ca varul.

— Adică ce? Ce vrei să spui? șuieră el.

— Griimberg ăsta e mare șmecher, îl știm noi. Tot orașul îl știe. A învățit destule afaceri și pe la primărie. Ce? parcă noi nu știm? Dar, în sfârșit, i s-a înfundat. Merge

ce merge urciorul la fânitână, da' până la urmă tot se sparge...

Lui Gligor i se păru că, vorbind, secretarul se tot străduia să-și ascundă un zâmbet cu înțeles. Se zgudui adânc. Abia putu întreba - L-au prins cu ocaua mică? Vreo nouă afacere?

— Așa se spune: una proaspătă de tot, în tovărășie cu autorități de ale Statului, din Satu-Mare sau Sighetul Maramureșului - nu se știe bine.

Gligor respiră mai ușurat, și paliditatea obișnuită începu să-i revie în obraz.

— Numai să nu le scape! oftă el.

— Ori să nu fie implicați niște domni prea mari! adaose secretarul, ieșind din birou.

Două zile nu știu nimeni motivul adevărat al arestării, și în aceste două zile Gligor Șerb muri și învie de-o sută de ori. Avea alipe de-asemenea slăbiciune, încât se batjocorea singur după ce-i treceau. Revizui de-o sută de ori oferta lui Griimberg, părându-i nse când că totul e în perfectă regulă, când iarăși că falsul este evident.

Dar a treia zi izbucni un zvon care făcu mare senzație: Se descoperise, în tot cuprinsul țării, o vastă organizație de spionaj politic și militar. Câteva zeci de agenți fuseseră arestați în toate orașele mari, mai ales în cele de la granițe. Între acești spioni era și Iacob Griimberg. Toate ziarele mari din capitală, și după ele și ziarele locale, erau pline cu reportaje senzaționale.

În ziua aceea Gligor Șerb intră într-o bodegă și bău unul după altul, pe nerăsuflăte, trei pahare de bere. Da! I se îmfundase, în sfârșit, și domnului Iacob Griimberg. Avusese dreptate secretarul. Și pe cât era de tăcut mai înainte, pe-atâta deveni de limbut acum «Ceasornicul Primăriei». Nu se îndoi o clipă de culpabilitatea lui Iacob Griimberg. Era sigur. Și sentimentul de siguranța nu-l păstra numai pentru el: îl împărtășea cui voia să-l asculte. Și lucru curios, nu-și mai vedea cu sânguința de altă dată de oficiu. De câteva ori primarul chiar îi făcu observații pentru niște acte în restanță. Dar ce-i păsa lui? Iacob

Griimiberg era la răcoare; Iacob Griimiberg avea să fie pedepsit cu închisoare pe mulți ani! Iacob Griimiberg avea să dispară din calea lui!

Într-o sară îi vorbi nevesftei sale trei ceasuri despre primejdia elementului evreiesc: «corupt, coruptibil și care samănă corupția». Doamna Marina rămase buimacă! Gligor îi făcuse o dizertație în toată regula! Și cum vorbea de curgător, și cu ce căldură! Nu vorbise atâta în douăzeci de ani de căsnicie! Și patima cu care vorbea, cine i-ar fi bănuț-o! Întârzia cu cunoscuți într-o berărie, într-o bodegă, și argumenta cu înflăcărare, susținea cu tărie vinovăția lui Griimiberg. Vorbea tare, cu convingere, așa căji auzeau și cei de pe la mesele vecine. Mulți îl crezură înscris de curând în vreo ligă antisemită. Și ziceau:

— Bine s-a mai procopsit și ăsta! Stă opt ani la o parte de orice luptă politică, îndură consecințele, și acum hop! sare din lac în puț!

Gligor Șerb avea, în sfârșit, și el un ideal: Să-l vadă pedepsit pe Iacob Griimiberg, să-l știe delăturat din drumul său.

Dar cum în mintea lui întotdeauna rămânea ceva opac - trăgea concluzia numai dintr-o singură premisă, a doua fiind întotdeauna incompletă, șchioapă, ori uitată cu desăvârșire - el nu se gălndi deloc că, la judecată, va fi cercetată întreaga viață a lui Iacob Griimiberg, că-i vor fi răscolite toate afacerile, pentru a se ști cu cine lucrase, cu cine avusese relații. Nu! Gligor Șerb vedea numai pedeapsa pentru spionaj - și spionajul n-avea nicio legătură cu vânzarea aceea de pădure.

Și astfel, până să înceapă ascultarea martorilor în procesul acesta monstru, Gligor Șerb ajunsese cel mai limbut cetățean din oraș. Se trezise în el «patriotul adevărat», și vorbea cu o vervă îndrăcită, încât, ascultându-l, frunțașii celor două partide politice din oraș începură a-i face zâmbre pentru a-l câștiga de partea lor. Ce răscolitor de mase se ascundea în lunganul acesta! Și cu câtă seriozitate, cu câtă sfințetnie vorbea!

Dar când începu ascultarea martorilor, «Ceasornicul

Primăriei» se trezi și el cu o citație. Cine l-a propus? Nu se știa, dar toată lumea era încredințată că Gligor Șerb avea dovezi despre vinovăția lui Iacob Grimmberg. Altfel cum ar fi susținut cu atâta vehemență, luni de zile, vina evreului?

Inteligența lui Gligor Șerb încă nu ieșise din zona opacă: departe de a vedea o primejdie pentru el, primi citația cu o însuflețire aproape bolnăvicioasă. Nu se gândi că nu știa, că inu putea aduce nicio dovadă despre complicitatea la spionaj a lui Grimmberg. Ardea de dorința de a-l vedea odată judecat. Era o stare sufletească vecină fanatismului.

După ce i se luă interogatoriul obișnuit, începură întrebările. Publicul, în galerii, pe balcoane - stup.

— Cunoști pe inculpat?

— Da. îl cunosc demult.

— Ce știi despre el?

— E un om de nimic!

Inculpatul tresări pe scaunul lui și voi să se ridice.

— Domnule șef! Cum puteți spune asta!

Șerb îi aruncă o privire plină de ură. Începu să respire greu; paliditatea îi scădea și obrazul lui începu să se albească.

— Ascultațirimă pe mine! E un om de nimic. Jur oricând cu mâna pe inimă și pe cruce, încep eu el gâfâind.

Prezența lui Grimmberg îi răscolea toate straturile subconștientului; din ele izbucneau frânturi de sentimente până în conștiință. Albimea ce-i năvălea în față, sufocarea lui, de-o pildă, se datorau faptului că din subconștient îi năvăliseră în lumina conștiinței vina proprie, păcatul, dezavuarea lui.

— Domnule șef! se auzi vocea plângătoare a evreului. Cum să juri! Mă știi pe mine spion?

I se porunci acuzatului să nu mai întrerupă.

— Te știu un om de nimic, un om fără conștiință, și-atât mi-e de ajuns.

— Dar, în sfârșit, spune-ne fapte, zise judele-instructor. Pe ce-ți bazezi dumneata afirmația? Om onorabil ești, persoană oficioasă ești! Dar trebuie să ne

descoperi faptele pe care le știi despre inculpat. E chiar datoria dumitale. Ai văzut la inculpat vreo scrisoare compromițătoare?

— N-am văzut!

— L-ai surprins vreodată vorbind cu persoane suspecte?

— Nu!

— Ți-a vorbit altul despre cărările inculpatului?

— Nu mi-a vorbit!

— Îl știi ca pe un om care nu se ține de cuvânt? Ca pe un sperjur?

— Nu-l știu!

— Ei bine, atunci, cu părere de rău trebuie să vă spun că nu ne puteți fi de niciun folos în dovedirea vinovăției inculpatului. Afirmațiile trebuie dovedite!

În loji, publicul zâmbea. Un zâmbet subțire trecu și peste fața lui Griimberg. În clipa aceea Gligor avu o spaimă cumplită; iar îi scăpa canală din mână! Cu inteligența lui opacă, de obicei tocmai în punctele care trebuiau să lumineze pentru el, Gligor crezu că e singurul martor, că mărturia lui fiind insuficientă, Griimberg va fi pus în libertate.

Tăcu un răstimp, păru a se clătina pe picioarele lui lungi, luminile ochilor i se ridicară subț pleoape, ca și când ar fi voit să se rostogolească peste cap; apoi se înțepeni în bețele lui, alb ca varul, cu respirația sufocată, cu barba ca o umbră imaterială pe fața aceea de mort.

Privi lung la judecător și își continuă mărturia, care luă o întorsătură extraordinară. În sală se putea auzi musca. Domnul Iacob Griimberg se ridică încet, în rate, de pe scaunul lui, și asculta cu capul plecat, cu răsufarea oprită.

— Știu fapte, domnule judecător, începu lunganul, cu vocea tot mai sigură. Am spus că inculpatul e un om de nimic, și-l cred capabil de orice faptă infamantă, de orice crimă; Și acum să trec la dovadă.

Dumnealui, Iacob Griimberg, negustor, întreprinzător forestier, proprietarul marelui magazin de lemne din dosul

gării, mi-a oferit și mi-a vărsat mie, la mâna mea, suma de una sută mii lei pentru a-i da concursul într-o licitație la primărie. Ne-am înțeles ca oferta să o scrie necompletă, să fată un astfel de sămn din cifra șase, încât să putem face din el și cinci și opt. Asămenea, cuvântul «opt «dinainte de «sute de mii», să nu-l scrie. Ne-am învoit să facă un mic sămn plicului în care era oferta dumnealui – un sămn dinainte convenit – și eu, care citeam ofertele, să-l desfac și să-l citesc pe al dumisale mai la urmă.

Astfel, cunoscând toate prețurile, puteam citi o sumă mai mare din oferta dumnealui, căci avea latitudinea de la două milioane cinci sute de mii până la două milioane opt sute de mii. Mai mult nu avea să ofere nime, fiindcă prețul a fost stabilit foarte ridicat din partea silvicultorului oficial. Am citit două milioane opt sute de mii, cu cincizeci de mii mai mult decât oferta cea mai mare, și pădurea i-a rămas lui Griimberg. Oferta a fost văzută, în ședință, de mai mulți domni consilieri, care n-au observat nimic. După ședință am completat eu cifra opt, iar domnul Griimberg a scris cuvântul care lipsea, cu litere, pentru a fi aceeași scrisoare. Da! Acesta este domnul Iacob Griimberg!

El se opri o după, privi prin sală fără să vadă pe cineva, apoi, într-o liniște ca de biserică goală, continuă:

— Ați cerut fapte! Iată dovada, domnule judecător! Și iată o nouă mârșăvie a domnului Griimberg: Nu demult mi-a oferit două sute de mii de lei pentru altă afacere. M-am făcut că primesc, dar banii nu i-am luat. Plănuiam să-l surprind asupra faptului eu doi din funcționarii primăriei. Hotărâseiri ziua, ceasul, când avea să vie. El a venit dar... din lucrul acesta nu s-a ales nimic pentru că... pentru că...

Nu putu continua: în aceeași clipă mintea lui deveni perfect clară și înțelese că se dăduse singur de gol, deși nu cu gândul acesta începuse el să istorisească dovezile împotriva inculpatului. Ochii îi căzură asupra lui Griimberg. Îl privea ca un spectru de spaimă. Lui Gligor i se făcu rău, ameți și se prăbuși cât era de lung.

În oraș mărturia «Ceasornicului Primăriei» făcu vâlvă mare. Oamenii se împărțiră în tabere: unii-l crezură, alții

ba. Aceștia din urmă afirmău că șeful serviciului economic a «inventat» dovezile acelea din fanatismul antisemit care-l cuprinsese de vreo două luni. Propuneau să-l examineze un psihiatru. Cei dintâi ceruri o anchetă la primărie. Cum Gligor Șerb, după scena de la tribunal, fusese internat într-un spital, domnul Iacob Griimberg tăgădui afirmațiile lui. Avea două motive: întâiul: recunoscând mărturia lui Gligor Șerb – deși nu era amestecat în spionaj, ci avusese numai afaceri comerciale cu câțiva din cei care făcuseră spionaj – și-ar fi îngreuiat mult situația; al doilea: dacă șeful serviciului economic ar fi revenit asupra depoziției și dacă medicul legist ar fi motivat revenirea prin extrema surescitare nervoasă de care suferea și acum Gligor Șerb – să nu fie el, Griimberg, pricină de nenorocire pentru Șerb. Cine știe? Poate că altă dată va mai avea nevoie de el... Și Griimberg susținu cu tărie că șeful serviciului economic, acuzându-se singur, demonstrase că nu e în toate mințile. El era sigur că odată revenit la conștiință, nici nu-și va mai aduce aminte ce a mărturisit. Când s-a mai pomenit ca un om în toate mințile să se acuze singur, din ibun senin? Și în gândul lui, Griimberg continuă mai mirat întrebarea: «Când n-a ucis pe nimeni, n-a dat foc, ci, iată, a câștigat și el o bucată de pâine! Ce mai bucată! O bucățică amară!»

Și de părerea lui Iacob Griimberg fură cei mai mulți cetățeni. Până și primarul și membrii delegației permanente, care afirmău că șeful serviciului economic fusese victima unei crize de nervi. Ei nu admiseră, la început, cu toate insistențele opoziției, nicio anchetă la primărie. Și nu de teamă că s-ar descoperi falsul mărturisit de Șerb, ci fiindcă, într-adevăr, nu credeau în povestea spusă în ședință de Gligor. Și apoi, cum să deschizi o anchetă pe temeiul vorbelor unui «om bolnav»? S-ar fi făcut de râs și anchetatorul.

Singurul om care-l crezu pe Gligor Șerb fu nevastă-sa, Marina. Înțelese acum de unde erau banii, și trăia cu moartea în suflet, așteptând să vadă ce va urma. În tristețea ei deznădăjduită își zicea: «Doamne! Cătu-i el de slab de înger! N-a avut hodină până nu s-a descoperit.» Și

plângea cu lacrimi tăcute, amare.

Ancheta, pe care până la urmă primăria fu nevoită, sub presiunea opoziției, să o accepte, deși făcută de experți trimiși special din capitală, confirmă opinia majorității cetățenilor din oraș: oferta lui Iacob Grimmberg era perfectă, nu purta nicio urmă de fals. Și toată lumea rămase în părerea că depresiunea nervoasă în care căzuse Gligor Șerb și care se manifestase și înaintea procesului, prin crize de antisemitism, se datora înverșunării cu care muncea, fără să-și cruțe sănătatea.

Din boală, Gligor Șerb se ridică târziu, dar se restabili destul de repede și intră din nou în slujbă. Însă nu mai avea nicio tragere de inimă pentru slujba lui de la primărie și nici voință nu mai avea. Și așa, la cele dintâi alegeri, Marina reuși, fără multă bătaie de cap, să-l facă să intre în politică. Și de-aici încolo, înnodară și ei mai ușor sărăcia. Avură și ei un protector pentru o bursă școlară, pentru un spor de scumpete, pentru o gratificație. E adevărat că privirile lui Șerb erau nițel rătăcite, că devenise de-o muțenie soră cu mormântul. Dar la birou era, ca și înainte, slujbaş model, ireproșabil, și de aceea toți concetățenii îl lăudau și-l stimau ca și altă dată. Căci în viață omul care își face treaba conștiincios, mut și surd ca o unealtă, mulțumește pe toată lumea. Iar dacă nu și-o face, fie împodobit cu toate darurile, frumos ca Arghir și deștept ca Solomon împărat, puțini îl prețuiesc, și mai puțin decât toți - prietenii lui.

1929

RĂBOJUL LUI SFÂNTU PETRU

I

Atotputernicul ședea pe tronul de lumină, ținând în mâna dreaptă schiptrul cu care cârmuia lumea. De vreme îndelungată ședea nemișcat și se gândea adânc. Greutatea gândului începuse să-i umbrească fața, să întunece strălucirea tronului, ca umbra unui nor. Lumina Raiului păli, și-o adiere de vânt rece trecu printre flori și încreți fața apelor. Mirați, îngerașii își strânsesă aripioarele de trup, ca niște pui cruzi de porumbiță. Fericiții, în pâlcuri

dese, zburau prin văzduh, tot mai departe de umbră, în tinuturile încă luminate ale Raiului.

Atotstăpânitorul își înalță capul și bătu de trei ori cu schiptrul în treapta de argint a scaunului împărătesc.

Sfântu Petru se înfățișă, gârbov de povara veacurilor. Barba lui, albă odinioară ca zăpada, bătea acum în verdemucegăit. De atâta nemișcată pază la poarta Raiului, îi trecuseră oasele unul prin celălalt. Pe jos, doi pași nu putea face. Aici îl aduse pe sus, ca pe un fulg, porunca și voința Atotputernicului.

— Să te gătești, Petre, de drum, zise Stăpânul.

Bătrântul suspină din adânc. Apoi, ridicând încet capul pleșuv, care lumina ca un glob de oțel sur, necutezând să privească pe cel de pe scaun, zise, luminat de-un gând:

— Glumești, Doamne!

— Ba nu glumesc defel! E nevoie grabnică să te cobori numaidecât pe pământ.

Portarul înțelese de pe glas că Stăpânul e tot supărat. Ochi printre genele-i vechi și văzu că umbra acoperea încă scaunul puterii.

— Nu mai țin minte de când n-am mai fost pe pământ! Sunt bătrân și neputincios, și nu mi-i dor de lume. Fie-ți milă, Doamne, și mă cruță!

— Nu se poate, Petre! Am nevoie de sfatul și de înțelepciunea ta! Apoi, nu ești tu păstorul turmei? Cine vrei să grijească, să întoarne oile cele rătăcite?

— Și în care parte a pământului mă trimiți, Atotștiutorule? șopti, cu părere de rău, portarul Raiului.

— Nu-ți fie frică! Nu te trimit așa departe, peste țări și mări. Numai aici, în România!

O rază de nădejde înflori în sufletul bătrânului:

— Da' creștinii de-acolo sunt schismatici, Doamne, nu ascultă de mine. Ar fi mai bine să trimiți pe tovarășu', pe Pavel. El e, de la început, apostolul neamurilor!

— Nu porți în spate veacurile pentru a ajunge la mintea copiilor! Nu știi că porunca mea nu se poate schimba? Schismatici ori nu, sunt fiii mei și oile tale.

Ascultă, Petre, zise Domnul, zâmbind acum cu bunătate, și tot Raiul se luminează din nou, vreau să le dai o mână de ajutor românilor. Prea stau pe loc, prea se zbat ca peștele pe uscat! Prea sunt multe împărecherea între ei! Trebuie să vezi, la fața locului, pricina. Da, îi știu eu! Li-e greu până s-apucă de-o treabă bună, că de lăsat se lasă repede. Dar nu-s oameni răi. Nu pot uita că, deși se mândresc, pe dreptate, cu voinicia lor, cu vitejiile din războiul din urmă, în sinea lui fiecare român își zice, când e vorba de Unire: «Minunea lui Dumnezeu a fost». Îți spun eu, nu-s oameni răi! Și de aceea, trebuie să le dăm o mână de ajutor. Prea o duc într-o petrecanie, prea sunt nestatornici și ușuratici, și prețuiesc prea puțin viața. Trebuie să se pună pe lucru, Sfinte Petre! Că dușmanii îi pîndesc de jur-împrejur, își înalță capetele și se uită cu jind. Vorbă să fie! Nu iubesc pe cei nedrepti, pe lacomi și pe pizmătareți, cu atât mai puțin pe cei lăudăroși, dar nici leneșul nu-i aproape de inima mea. Și știu că nu le-ar plăcea românilor să mai treacă prin câte au trecut până la împlinirea minunii, pentru a o păstra neatinsă. Iar altă minune, la repezeală, nu mai fac, oricât mi-ar plăcea de cel umilit, care în sufletul lui recunoaște adevărul. Și chiar să vreau eu – crezi că Luceafărul cel căzut nu ar pune bețe în roate? Crezi că el nu lucrează?

— Of! Stăpâne! oftă Petru, cum să nu lucreze! Nu ruginesc porțile Raiului în țâțâni, de la război? N-am înțăpenit eu în jilțul de piatră, gata să mă acopere mușchiul? Lucrează, Necuratul! mai înverșunat ca pe vremurile când umblam pe pământ. Aleargă ca un leu răcnind, căutând pe cine să înghită. Teamă mi-e să nu mă cobor prea târziu pe pământ. Cel rău ne-a apucat înainte! Dacă n-aș fi așa de bătrân! sfârși oftând Sfântu.

— Iar te îndoiești, Petre? Iar ți se clatină credința ca atunci când te cufundai în valuri? Din bătrân nu pot face tânăr? Din trup slăbănog nu pot face duh cutezător? Adună-ți mințile în cap!

Sfântu se închină până la pământ, trosnindu-i încheieturile bătrâne, și când se ridică, stătu înaintea

Domnului un bărbat voinic, vânjos și sprinten.

— La drum, Petre! Nu mai este vreme de pierdut! zise Atotputernicul. Și la un semn al lui, Petru simți cum alunecă lin prin văzduh, și în aceeași clipă văzu plesnind un fulger vânat, de la porțile zăvorâte ale Raiului până la porțile ide aramă ale Iadului.

— Ah! zise Sfântu, cel ce stă la pândă a tras cu urechea și acum!

— Și ridicând brațul pentru blăstăm, rosti: Te va birui, răzvrătitule și răzvrăditorule al lumii, cel ce șade pe scaun, Atotputernicul, începutul și Sfârșitul, Alfa și Omega. Și te va îngenunchea și te va lega, leu răgaci, în lanțurile veciei, în adâncul cel din urmă al întunericului.

Nu sfârși bine vorba, și Sfântu văzu cu uimire că brațul i se luminează ca de-o flacără roșie. Privi la Iad și văzu că poarta de aramă e numai jar ce țâșnea scânteii lungi ca razele, împrôșcându-le până-n naltul cerului: Scaraoțchi izbea cumplit cu ciocanul în poartă. O spârgea, răcnind, părându-i că tovarășii dinlăuntru nu i-o deschid destul de grabnic. Porțile se prăbușiră, flăcările năvăliră până la stele, luminând lumea și pământul, Iadul vui până-n adâncuri, și clocotul căldărilor cu smoală bătea boltiturile să le dărâme. Cădeau ca din pușcă, și ici și colo, liliicii pârjoliți și cucuvaiele cu penele scrum.

Scaraoțchi răcni de se cutremură catapeteasma cerului, iar ghiavolii, mici și mari, de spaimă cumplită, săriră, huliștiuc! în căldările clocotitoare, ca broscii, când să-i calci, în heleșteu. Flacăra, cum năvăli pe porțile dărâmate, aprinse barba lui Scaraoțchi; de pe miros nu cunoscă nimic, că era obișnuit el în Iad cu mirosul de floacă arsă, dar când ajunse arsura la piele, sub bărbia ascuțită și pe falca dreaptă... din strigătul lui se porni un vânt care smulse flăcările din jăratec, le învălui pe sus, prin unghere, și le stinse.

Urlând de durere, întunecatul se trase pân' la Talpa Iadului, o unse bine cu catran și rășină, scapără din gheare ca din amnar și cremene, îi dădu foc, și-i zise:

— Să arzi pe-ndelete, afurisito, o mie de ani să nu te

stingi! De ce-ai lăsat pe băieți să aprindă căldarea a mare de lângă porțile împărăției? Nu știai că numai eu am dretptul s-o aprind, la zile mari? Uite cum mi-a pârljolit barba!

Talpa Iadului gemea. Începu să ardă cu flacără închisă, potolită, ca de putregai.

— Nu-s de vină, stăpâne! N-am răzbit, nu m-au ascultat! ziceau c-au adus pe unul care avea poftă să se bălăcească numaidecât în smoală, cică era dedat cu tăvăleala în glod, de-acasă, și nu putea trăi altfel. Întreabă-i pe toți, dacă nu mă crezi.

Scaraoțchi guiță de trei ori de-i țiuiră urechile, și iată că din căldări săriră o puzderie de pui de bivoli. Curgea smoala de pe ei, stropind padimentul de aramă.

— Scuturați-vă, blăstămaților, și numai după aceea să vă apropiați.

Bucuroși că-i auziră glasul cunoscut, bivolașii începură să țupăie, până le-a rămas părul lins și li se văzură cornițele. Numai atunci se puteau deschilini unul de altul, și se văzu că-s de vârste deosebite, fiecare cu frumusețea lui.

— Să-i vadă și să-i viseze altul!

Când se apropiară de stăpân și-i văzură falca pârlită, ghiavolii căzură pe cozi, cu ochii zgâiți. Era groaznic la vedere, cu barba încâlcită ca un caier de câlți pe-o falcă, iar cealaltă rasă nap, și plină de arsuri. Crâncen la vedere fusese și până acum, dar acum drac să fi fost și tot ai fi fugit de tat to!

Ar fi fugit, da' Scaraoțchi îi ținutua cu niște piroane de ochi de nici să se miște nu puteau, cum nu mișcă broasea-n lac, înlemnită de privirea șarpelui de apă care se apropie.

— Neam afurisit și blăstămat! Începu întunecatul, cum ați cutezat să-mi călcați poruncile? Cum ați îndrăznit să intrați în dreptul meu? Cine-a aprins focul sub căldarea cea mare?

Ghiavolii nu mai suflau. Se deșălară de șira spinării, căzură de pe cozi, și acum stăteau în patru labe, ca niște

câni.

Răsunetul glasului durduia încă prin boltituri, prin unghete și prin gangurile Iadului, când Stăpânul începu din nou:

— Cine-a atârnat focul? Cine-i vinovatul?

Și scrâșnea din dinți, ca râșnița, de gândeai că-și macină măselele.

— Toți suntem vinovați, Măria Ta, îndrăzni unul slăbănog, cu codița ruptă de la mijloc. Era cel mai departe de stăpân.

— Aha! Zăporâtule! Tu l-ai aprins! Nici nu se putea o batjocoră mai mare: cel din urmă să ia locul celui dintâi. Și nici a celui dintâi! A împăratului peste toată puterea întunericului. Ia dă-te mai aproape, mielușelule.

Pe mielușelse-ncrârucenă carnea, dar tot putu sughița:

— N-am aprins eu, stăpâne!

— Dar cine? Cine? Să iasă din rând! Să-l văd o dată și să-i mulțămesc! ibubui adânc și greu strigătul Stăpânului.

Din turmă, de pe brânci, se ridică atunci un ghiavol bătrân, șchiop de piciorul stâng, cu coada ca de lemn - de veche ce era nu se mai îmbârliga - cu cap ca de om și ca de țap, știrb, cu dinții galbeni, și behăind sugrumat:

— Eu am aprins cazanul!

O răsuflare a lui Scaraoțchi îl duse ca pe-un pai și-l izbi de perețele dinspre apus, a doua răsuflare îl turnă în gura Stăpânului, deschisă ca o prăpastie. Numai copitele-i mai rămaseră afară. Întunecatul îl prinse de copite și-l smulse din gâtlej cu mare scârbă, îl ținu cu capul în jos și-i zise:

— Cum, tu? Cel mai cuminte după mine în împărăția întunericului? Mâna mea cea dreaptă? Tu să întri în drepturile mele? Și-l învărti, ca pe-o prăjină, pe după cap, gata să-l izbească de colțurile zidului.

Ghiavolului bătrân îi ieșea sufletul.

— Stăpâne, mă pedepsești de-a-geaba. M-ai fi pedepsit și dacă aș fi așteptat să aprinzi tu cazanul. Ți-aduci aminte de-un contract, încheiat acum patruzeci de

ani? De când așteptai să-i vină sorocul! Și mi-ai poruncit, când mai pe urmă i-ai pus bătrânului în brațe pe fetița aceea cu părul roșu, care țipa și voia să se omoare, mi-ai poruncit, deci, că ori în ce clipă va veni bătrânul la noi, ești acasă, nu ești acasă, să aprind cazanul cel de sărbători și să grăbesc cu baia.

— A murit bătrânul? Întrebă Scaraoțchi cu ochii holbați. Oh, ticălosul și mișelul, cât m-a purtat, cât m-a făcut să alerg să-i împlinesc toate poftele. Ajunsesem să cred că nu mai moare! Cu cât l-am agonisit pe el, agoniseam o mie!

11 slăbi pe diavolul cel bătrân, și-l lăsă pe vine.

— Haida, să-l văd, zise el.

— Să-l vezi și să-i aprinzi căldarea. Ai stins, cu mâna ta, flacăra. Și-mi aduc bine aminte ce mi-ai spus atunci: «Blebul, vremea noastră-i măsurată! Ticălosul ăsta, după ce i-o veni sorocul, să nu profite de nicio clipă de întârziere: în foc, cât ce intră pe poartă. De sunt, de nu-s acasă, s-aprinzi căldarea cea de praznic. Grăbește! Clipele trec! Vremea torturii se scurtează!»

Puzderia ghiavolilor se repezi la porți: le ridicară și le ferecară. Scaraoțchi nici nu simțise că porțile fuseseră deschise pân-acum, și nu știa că însuși le răsturnase. Și mărunței, priponiți în cozi, împingeau cu umerii, muncind în tăcere, pipăit, să nu afle stăpânul, să nu-i stârnească din nou mânia.

Întunecatul izbi cu pumnul, ca un mai, în capul ce plutea deasupra smoalei, aprinse focul sub căldare, și într-o clipă făcu o vâlvătaie atât de mare, încât se vedea în Iad ca ziua în lumina soarelui, și se puse o căldură, un năduf înecăcios, încât ghiavolii mai mărunței își trăgeau sufletul. Încet-încet, cu coada-ntre picioare, se trăgeau spre smâncuri, la răcoare, când îi încremeni răcnetul răgușit al Stăpânului. În lumina mare, păreții de aramă străluceau ca oglinzile, și Scaraoțchi își văzu chipul sluțit. D.într-o săritură, toți fură lângă el.

— Afurisiților! Vă duceți la răcoare, ai? Și pe mine mă lăsați așa? El arată obrazul pârjolit. Ascultați-mă,

încornoraților! Felul ăsta de sluțenie nu trece decât într-un chip. Săriți pe rând pe umărul meu și pupați-mă pe obrazul ars! Hei, nu vă place, împielitaților? Una, două...

N-apucă să numere trei, și-un drăculeț fu pe umărul lui, și, strângându-și ochii de groază, îl pupă pe Stăpân. Ghiavolii, lăsați pe cozi, își luau avânt, și unul după altul își lipiră boturile umede de falca întunecatului. Și, minune! Când cel din urmă zbură de pe umărul Stăpânului, cu greața și scârba-n suflet, ca și ceilalți, barba crescuse la loc, și Scaraoțchi și-o pieptănă, mulțumit, cu ghearele, uitându-se în oglinda păretelui de aramă.

Împăratul se plesni deodată cu laba peste frunte.

— Afurisiților, cu-ntâmplarea asta era să-mi uit de ce m-am grăbit. Este careva între voi sosit de curând din România? Să iasă din rând!

Jumătate din ghiavolii de față făcură un pas înainte.

Scaraoțchi zâmbi, își linse mustețele de amândouă părțile, cu o limbă lungă ca de dulău. Știa că tot pe-atâția rămăseseră în România. Făcuse două tabere: una se hodinea în adâncuri, alta lucra în țară, pe lângă legiunile pe care le risipise peste toată fața pământului.

— Ați venit de mult?

— Să tot fie vreme de-un ceas, întunecimea Ta.

— Ce vești?

— Vești bune, Stăpâne.

— Și v-ați hodinit destul?

Ghiavolii mârâiră, vârandu-și botișoarele sub cozi.

27 - Opere, vol. 5 - Ag & rbiceanu

— Să nu v-aud! Într-o clipă să fiți gata de drum. Am ascultat la poarta Raiului și >vă spun că-i mare primejdia. Din porunca Celui Preaînalt, s-a coborî? pe pământ Sfântu Petru. Și tocmai în România a fost trimis.

Scaraoțchi tuși, se trase de barbă și simți cu plăcere că-i mai crescuse.

— Vine cu voi și Blebu. Unde ești, Blebule? strigă Scaraoțchi pe ghiaivo lui cel bătrân și șchiop.

Cum nu-l văzu și nu-i răspunse nime, întunecatul țâșni din ochi fulgere vineții, și, la lumina lor, într-o

scorbură de stâncă, îl zări pe Blebu. Dormea și sforăia de se cutremura peștera.

Cât ce simți lumina, Blebu sări ars, și într-o clipă fu lângă Stăpân.

Întunecatul râse cu lacrimi de păcură.

— Bun de picior te-am știut de când ai căzut din cer, dar ca acum!... Ce, adormiseși?

— Stăpâne a fost grea povara! M-a deșălat spurcatul de bătrân.

— Aha! îmi și uitasem. Dar acum ești hodinit?

— Porunca, întunecimea Ta!

Dracul cel șchiop nu-și putea uita pățania de mai înainte. Și decât să mai ajungă o dată în grumajii balaurului celui vechi de zile, mai bine să-l afume popii din cădelniță!

— Vei porni cu ăștia. Știi drumul, cunoști țara. E nevoie de lucrători mulți: portarul Raiului a fost trimis să ni se pună de-a curmezișul. Unul să nu mai vină acasă fără porunca mea! Tu, ca mai cuminte, vei supraveghea și vei da îndrumări. Ți-i dau în seamă!

Dracul cel șchiop zâmbi. De mult nu mai căpătase atâta cinste.

— Să trăiești și să stăpânești, întunecimea Ta! Las pe noi!

— Și nu ți-e frică de trimisul Celui Preaînalt?

— Vorba e: la cine e trimis. Îmi cunosc eu oamenii, Stăpâne. Și-apoi, Sfântu Petru n-are trecere între români. Ei sunt schismatici, întunecimea Ta.

— Ei, bată-te să te bată! Cum le știi tu pe toate! zise Scaraoțchi, și-n clipa următoare pocni cu strășnicie dintr-un bici lung cu plează de coadă de cal. Ca într-o volbură se ridicară ghiavolii cei sortiți, și plecară val-vârtej, goniți din urmă de dracul cel șchiop.

II

În vremea asta, Sfântu Petru atinse cu talpa vârful Ceahlăului. Se frecă la ochi să se dezmeticească, își puse o mână-n șold, cealaltă streășină – că tocmai răsărea soarele din negurile Prutului – se uită de jurânaprejur și simți cum

îi crește inima: Ce mândrețe de țară! Nu se mai sătura privind. Aici, și până-n zare departe, ca o cunună, cetatea munților. Piscuri goale împung cerul, codri verzi puternici, grei de plete, freamătă domol în singurătăți. Căldări largi, adânci, adună izvoarele pline de murmur și le strecoară prin văi înguste în fâșii de argint. Mai departe dealuri împădurite, coline dulci, șesuri întinse și pânze de ape. Sate răzlețe, cu casele albe ascunse în pomăt. Biserici cu clopotnițe țuguiate. Și lanuri grele, cât bate ochiul! Și-o liniște, și-o pace, și-un aer aromat de mireasma câmpului și-a codrilor, și-un văzduh limpede!

— Voi merge mai întâi la sate, c-aici e puterea românului. România e încă «o țară eminamente agricolă», zise Sfântu, și zâmbi aducându-și aminte că împrumutase fraza din vorbirile bărbatilor de Stat.

Atotputernicul, înainte de plecare, îi dăduse puterea duhurilor din cele patru stihii ale lumii. Nu i se mistui bine gândul, și Sfântu Petru se și trezi la marginea unui sat revărsat pe-o luncă, la poala unui deal împădurit. Căsuțele albe luminau, ca niște pete de var, în verdeața pomilor, în argintul soarelui ce se ridicase două sulii de la răsărit. Prin grădini, ascunse în frunziș, fluierau haiducește mierle galbene. Deasupra luncii înflorite se țesea tot mai des, zborul albinelor: o plasă de fire luminoase, mereu schimbată. Zumzetul creștea în văzduhul subțire, tăiat de fulgerul rândunicilor în linii negre, frânte, în unghiuri largi ori ascuțite.

Portarul Raiului privea, asculta pierdut, mireasma câmpului îl îmbăta și-i venea să se lase pe-o dungă la marginea drumului, în iarba verde, când, din clopotnița înaltă, acoperită cu șindrile, începu să se descarce o ploaie de sunete uscate, cadentată și răsunătoare, care într-o clipă năvăli, nevăzută, peste sat, peste luncă, peste dealul împădurit, umplând văzduhul. Și, în grabă, răsunară toate trei clopotele, topindu-și glasurile într-un cântec armonios și argintiu. Și pe dată, Sfântu simți mireasmă de tămâie și miros de calapăr.

— Trage de liturghie. E duminică, zise Petru și,

întorcându-se spre răsărit, se închină. Nimeresc, cum nu se poate mai bine.

Mulțumi în gând, lui Dumnezeu, și o luă la picior, în chip de călugăr bătrân.

Pe ulițe, până la biserică, întâlnește puțini creștini.

«Nu-i mirare, își zicea. E târziu, a tocat de liturghie, și oamenii vor fi în biserică.»

Grăbi pasul, dar tot trăgea cu coada ochiului la gospodăriile din dreapta și din stânga. Slăbuțe case, puține de cărămidă. Ogrăzi mari, da' creștea buruiana și troscotalul! Cât despre garduri, părea că s-au mâncat prin ele câinii!

— Se văd creștini săraci, își șoptea Sfântu, dar sărăcia nu-d încă răul cel mai mare din lume.

O babă își târî cizmele până lângă el și-i sărută mâna.

— Blagoslovește, cinstite părinte!

— Domnul, maică! La biserică?

— Ba nu, părințele! Mă duc până la Zamfir să-i spun o vorbă.

— Cine-i Zamfir?

— Copilul meu cel mai mic. Vreau să-i spun să nu se dea bătut odată cu capul! Tâlharii! Vor să-i fure dreptul! L-au lăsat pe dinafară din liște.

Sfântu Petru voi să mai lântrebe ceva, că nu înțelegea, dar bătrâna intră pe porțița de la stânga, tușind și înjurând.

Coti pe-o hudiță, și biserica-i răsărită în față. Frumoasă și arătoasă. Sub streșini zugrăveală proaspătă: tovarășii lui, apostolii, proroci și sfinți părinți, doisprezece de o parte, doisprezece de cealaltă. Se văzu și pe el, cu cheile în mână, lângă soțul de suferințe, Pavel.

— Ciudată schismă! zise el, zâmbind cu bunătate. Iată-mă la loc de frunte.

În ușă fu uimit când văzu biserica goală. În tinda femeilor, răzimate în cârji lucii, trei bătrâne. În stranele diecilor, câte-un cântăreț, cu ochelarii sloboziți pe nas.

Erau bătrâni amândoi, cu părul lung, sur; ședeau în strană; ațipiseră.

Paracliserul ieși din altar, făcu o închinăciune în fața călugărului, ieși în ușa bisericii și se uită în lungul drumului. intră, clătinând a pagubă din cap, și, la șoapta uneia dintre cele trei bătrâne, zise tare:

— Nu se vede!

Sfântu Petru, după ce făcu mătăniile, sărută icoana, crucea și Evanghelia. Paracliserul îl îmbie în strană. Diecii se treziră din moțăială, și când văzură haina neagră, lungă, întoarseră foi unsuroase, picate de ceară, în cărțile mari, uitându-se pe deasupra ochelarilor. Dar înțeleseră repede că nu era popa lor. Se uitară ce se uitară la călugăr, apoi cel din strana dreaptă făcu un semn paracliserului. Acela se apropie, își puse palma după ureche și se aplecă peste strană.

— Întreabă-l, nu va sluji sfinția-sa?

Sfântu Petru văzu că în altar nu era nimeni.

Paracliserul se apropie de călugăr.

— Am isprăvit de mult utrenia, părințele, am tras de liturghie și tot întârzie părintele. N-ai face bine să slujești sfinția-ta? Ne-am grăbi și noi.

Sfântu Petru nu se gândea să liturghisească. Băuse apă. proaspătă de izvor la poala Ceahlăului, că nu putuse birui dorința când îi văzuse cristalul. Zise:

— După cât văd, n-aveți decât cărți cu slovă nouă, latinească. Evanghelia și liturghierul sunt tot așa tipărite?

— Tot, sfinția-ta!

— Apoi eu nu cunosc decât slova bătrână, a chirilică.

Paracliserul dădu buzna-n altar. Parcă știa el într-o ladă, între hârtoage, un liturghier cu slovă veche. Scormonea încă între hârtiile umede, mucegăite, când auzi pe diacui din stânga că începe a cânta pe nas: «Slavă-ntru cei de sus, lui Dumnezeu». Și îndată părintele Constandin intră în altar, cu pașii mari, cu pletele-n vânt. Și unde nucepe, cu gura plină, a boscorodi la rugăciuni, cu glas tare, oftând și suspinând, spunând cu mânie parcă, dar rar și limpede, începutul, torăind continuarea, înghițind sfârșitul, și repezind în năvală aprigă pe «Doamne, miluiește-ne», de credeai că alungă un iepure care fuge în salturi tot mai

repezi. Și unde nu începe a se spăla pe mini și a se îmbrăca cu stiharul și cu toate odăjdile, mestecând întrebările ce le arunca paracliserului cu torovăiala rugăciunilor, ce i se îmbulzeau din gură ca roiul din urdiniș, grabnice să scape din strâmtoare.

Porni liturghia într-o goană! Părintele Constandin cântă în trei răsufăriectenă cea mare. Nu se mai înțelegeau decât începuturileectenilor: «Pentru pa... pentru bună... pentru epis... pentru re...», urma o încâlceală, și plesnea sfârșitul prelung și țiuuit: «Și ne miluieeeește!»

Sfântu Petru, din strană, abia putea urmări liturghia: avea noroc că o cunoștea din fir în păr. La evanghelie rămase totuși încurcat. Nu-și mai aducea aminte de câte ori îl întrebaseră Domnul după înviere: «Petre, iubești-mă?» I se părea lui că de trei ori, și iată că părintele Constandin, nimerindu-se chiar evanghelia aceea, întrebă numai o dată.

Încalțe, când ajunseră la «Crez într-unul», diacul din strana dreaptă îl bătu pe popa! Sfântu Petru voi să știe dacă mărturisirea credinței se face după Țarigrad, ori după Roma; ascuți urechea, după care înălțase palma, dar o sfecli! Se și isprăviseră torăitura de sucală! Nu putu înțelege decât cele dintâi trei cuvinte.

«Amarnic se grăbesc! se gânxdî Sfântu. Cine știe ce-i silește atât de tare! Că, altfel, știu eu, popii și diecii răsăriteni mus din Alungați, ca cei din Apus.»

Și gândind așa, ieși repede din strană să ia anafură, că tocmai o îmbia părintele Constandin, pe discos, și din cum întindea discosul se vedea că n-are vreme. Nici nu mai așteptă până sosiră cele trei bătrâne din tinda femeilor, ci intră în altar, își dădu peste cap odăjdile, și când trecu pe lângă călugăr îi zise:

— Dac-ai venit după pomană, rea vreme ți-ai ales, sfinția-ta. N-o să găsești pe nime-n sat.

— Iar către paracliserul care abia se ținea pe urma lui: Nu mai scăpăm de cerșitori! Cuza, odată, a luat averile mănăstirești. Azi ar trebui tunși toți nespălații ăștia și

trimiși să muncească.

Înainte de biserică, în drum, aștepta o căruță. Părintele Constandin și paracliserul se urcară repede, și nici nu șezură bine pe scânduri, și popa se și răsuflă:

— Dă-le bici, Niculiță!

Sfântu Petru intră în vorbă cu diecii.

— Mare grabă! Se duce la vreun târg?

— Nu, părinte. Da' s-adună în Curmătura trei sate. E potcă și ceartă mare cu împărțirea pământului. Dumnezeu sfântu' de i-a mai împăca!

— Lăcomia, firește... zise cu tristețe călugărul.

— Și lăcomia, n-am ce spune, că omul așa-i făcut, să nu se mai sature. Da' moșia cade în hotarul alor trei sate, și pământul nu-i destul nici pentru două. Și s-au pus pe lucru consilierii din trei județe și agronomii din trei plăși, că trei județe se-ntâlnesc aici. Și poartă-i, și asmuță-i, și încurcă-i pe oameni! Iar ciocoiul cu moșia nu stă nici el cu mâinile-n sân. Bunu-i Dumnezeu de-a trece ziua de azi fără vărsare de sânge! I-au lucrat dregătorii care fac, chipurile, împărțeala! Și creștinii cei mai liniștiți și mai răbdători și-au ieșit din pepeni și strigă că nu se lasă odată cu capul. Iar ciocoiul, tot în motomobilă cu agronomii și consilierii, când cu unii, când cu alții, cât ține ziua, iar noaptea la conac trag la chefuri de urlă câinii până-n zori. Se tem oamenii c-o să-i rămâie moșia tot ciocoiului, unde nu se mai pot înțelege cele trei sate.

Sfântu Petru-i ascultă pe dieci cu băgare de seamă, și deodată-i fulgeră un gând: vrajba asta mare nu poate veni decât de la Scaraoțchi și slugile lui. Își aminti că-l văzuse pe Cel-din-pietre căzând ca un fulger din cer, după ce ascultase la poarta Raiului. «Mi-au luat-o înainte, își zise Sfântu. Dar stai că și eu am puterea duhurilor.»

— Dumneavoastră nu mergeți la judecată? întrebă pe dieci.

— Nu suntem în listă, sfinția-ta, răspunse unul, scărpinându-se în cap c-un deget îngălbenit de țigară. De noi nu-i nicio pagubă. Suntem bătrâni, copii n-am avut. Dă-i pagubă de alții, de Ioniță, de...

— De Petrișor, de Fală, de Iordan, de Mărunțelu și de ceilalți care au rămas din liște, zise Sfântu. Da, aveți dreptate! De ei e pagubă și nu se poate să rămână așa!

Dieei se uitară uimiți unul la altul: De unde cunoștea călugărul pe cei rămași pe dinafară? Dar când să se uite la călugăr, ia-l de unde nu-i, parcă-l înghițise pământul. Sus în văzduh părea că se aude un vâjâit ce bătea în stingere.

Diecii se frecară la ochi, își făcură cruce, se închinară.

— Ce-o mai fi și asta, Visaloane?

— Minunea lui Dumnezeu, ce să fie!

Iar Sfântu Petru, plin de căință că pierduse vremea nefolosindu-se de puterea duhului, știa acum ce are să facă. Sufletul nu i se liniștea din pricina întârzierii, deși își spunea că bătrânețea fusese de vină: se crezuse pe pământ în vremile bune de odinioară, când bătea pe-ndelete drumurile, trei pași în urma Domnului.

În Curmătura, la primărie, lume peste lume, și zarvă și gălăgie și strigăte! Fierbea ca-ntr-un cazan. Din mulțime se ridicau pumni amenințători către masa la care stătea judecătorul și dregătorii, ciocoiul și primarii, precum și oamenii de încredere ai celor trei sate. Țăranii se amenințau unii pe alții: un sat pe alt sat, și cei neluați în «liște» pe cei scriși din același sat. Privirile erau încruntate și tulburi. Șase jandarmi cu arma la umăr, tot treceau prin înghesuiala oamenilor și se opreau la cei care strigau mai tare. Le puneau mâna-n piept: «Linște! Nu s-aude ce spune domnul judecător.»

Prin clocotul ce se ridica în văzduhul albastru, se auzeau frânturi din cuvântarea judecătorului.

— Oameni buni! Listele au fost controlate de consilieri, de agronomi, de primari și de bărbații dumneavoastră de încredere. Aveți dreptate...

— Știm noi c-avem! strigară românii. De când avem? Din nioși-strămoși, dar nu ne-o dă nimeni. Asta e!

Și curgeau înjurăturile cu găleata și se sfârșeau cu vorbele «... de ciocoi!»

— Aveți dreptate că n-au intrat în liste toți cei

îndreptățiți, continuă” judecătorul, când se făcu pe-o clipă liniște. Da’ gândiți-vă și dumneavoastră: trei sate la o moșie!

El aruncă o privire la dregătorii care vorbeau râzând, trăgând țigări, nepăsându-le de larma norodului și de amenințările lui, și șopteau mereu cu ciocoiul rotofei și negru la obraz ca un țigan. Aceia tăcură și ascultară.

— Am crezut cu dumnealor dimpreună și cu legea în mână că trebuie să le facem dreptate tuturor. Îi luăm în liste pe toți pentru împământenirea aici, și răsturnăm hotărârea cea dintâi de a da unora pământ de colonizare, colo departe, la spatele lui Dumnezeu. Da-n schimb, lotul se face pentru toți mai mic, va fi numai jumătate din cel hotărât mai întâi. Mai mult nu s-ajunge la toți.

Era o întorsătură la care nu se așteptaseră țăranii. Câteva clipe rămaseră prostiți. O liniște grea se lăsase peste curtea primăriei. Cei trei agronomi priveau mulțimea cu ochi arzători de nerăbdare. Ceea ce așteptau, se văzu în grabă! Urlete de mânie zguduiră îndată văzduhul. O năvală crescă spre masa unde erau dregătorii Jandarmii puseră baionetele la armă:

— Să nu mișcați!

— Ce? Vă bateți joc de noi?! Când ni se cade lot de trei pogoane, că este de unde, ne-ați dat un pogon. Acum îl scoborâți la jumătate? Odată ou capul nu ne învoim!

— Nu! Jos ciocoi! strigară sute de glasuri.

— Cum? Ciocoi?! țipă un glas ascutit de la masă, și agronomul Chiriac sări de pe scaun. Cum, noi suntem ciocoi? Eu sunt ciocoi? Nu-s fecior de plugar ca și voi? Venim noi în numele ciocoilor, nu al sfintei dreptăți, al legii?

— Jos cu ei! Jos ciocoi! Destul ne-au purtat pe dru

— Destul ne-au frământat!

— Destul ne-au mințit!

— Jos ciocoi!

Și năvala țăranilor își umflă pieptul și răsturnă masa la care stăteau dregătorii. O armă se descarcă în văzduh. Un glas de comandă răsună:

— Înapoi!

— Înapoi, oameni buni, are dreptate caporalul. Nu căutați dreptatea săvârșind o faptă rea. Ascultați-mă!

Lângă masa răsturnată răsări, ca din pământ, avocatul Ion Albu, căruia cei excluși din liste îi încredințaseră apărarea drepturilor. Oamenii îl recunoscuseră îndată, și-l recunoscuseră și dregătorii, care părură nemulțumiți de arătarea lui. Veni, din primărie, unde fugise, și ciocoiul, și se uita cu îngrijorare.

Oamenii se liniștiră, valul de piepturi se trase înapoi, masa fu ridicată, și, urcat pe ea, dintr-o săritură, Ion Albu începu:

— Oameni buni! Am întârziat puțin, dar să nu-mi luați în nume de rău. A fost în folosul vostru, al tuturor, și al celor de pe listă și al celorlalți.

De cum își deschise gura, privirile țăranilor se limpeziră. O liniște ciudată le curgea în trup, ca o apă. Avea glas plăcut și liniștitor avocatul. Și vorbea cu o nezduncinată încredere.

Dregătorii se îmbulziră unul într-altul, numai judecătorul stătea liniștit la o parte, iar ciocoiul bufnea de ciudă pe nările largi, păroase. Mai neliniștiți păreau cei trei agronomi.

Jandarmii nu mai aveau acum de lucru. Își aruncară armele-n spate și-l ascultau pe Ion Albu.

— Oameni buni, continuă acesta, durerea și suferința noastră o să se întoarcă într-o bucurie. Domnii ăștia, și el arată spre agronomi, nu mă așteptau pe ziua de azi. Mi-au trimis de veste, alaltăieri, prin cineva, să nu vii să vă apăr. Mi-au făgăduit zece pogoane de pământ, ori prețul lor în bani.

Din mulțime se ridică un huiet prelung. Fețele agronomilor se îngălbeniră.

— Nu-i adevărat! țipă agronomul Chiriac.

— Minciună! strigară ceilalți doi.

Iar din mulțime creștea clocotul glasurilor:

— Hoții!

— Tâlharii!

— Blăstămații!

— Cum? Nu-i adevărat, domnule Chiriac? Întrebă avocatul, scoțând o hârtie din buzunar și plimbându-i-o pe la nas. Nu-i adevărat? De altfel, iată, **1** văd pe aici și pe omul care mi-a dat hârtia și mi-a vorbit în numele dumneavoastră. Părinte Constandine, arată-ți fața!

Popa tocmai se ascunsese după spatele a doi gligan; din Curmătura. O mare de capete se-ntoarse spre sfinția-sa - îl cunoșteau rumânii nu din trei, ci din zece sate.

— Adevărat e, părinte Constandine? Întrebă stăruitor avocatul.

— Adevărat, da' eu n-am vorbit în numele meu, ci a domnilor agronomi, răspunse popa, trecându-l nădușelile. Am și martor, pe paracliserul.

— Ce spuneam eu? zise Ion Albu. Nu-i puțință de tăgadă. Așadar, dumnealor «mi vrut să mă plătească, și nu viu aici. Și știți dumneavoastră pentru ce?

Țăranii nici nu clipeau.

— Pentru ca domnii agronomi să rămână cu câte cincisprezece pogoane unul, domnii consilieri cu câte douăzeci, iar domnul proprietar cu moșia jumătate. Părintele Constandin s-ar fi ales numai cu cinci pentru slujba dumisale. Nu-i așa preacinstiților domni dregători?

Avocatul tăcu și aruncă o privire fulgerătoare la cei de lângă masă. Dregătorix se cutremurără. Agronomul Chiriac, care, după semne, era capul fărădelegilor, începu să dârdâie ca de frig. Și după el, câte-un fior îi zguduia și pe ceilalți. Priveau cu spaimă la avocat. Sim țeau în el un dușman neîmpăcat. Li se părea că descoperă în ochii lui o privire nouă, plină de mustrare, neînduplecată.

Consilierul Petrișor se ridică de pe scaun, tremurând.

— Domnule avocat, începu el, cred că e creștinesc lucru să nu învinovățim pe nedrept. E adevărat că mi s-au făgăduit și mie, dar eu n-am primit.

— N-am venit să ascund adevărul și n-am sfârșit vorba, zise avocatul. Dumnealui n-a primit târgul, oameni buni. Dumnealui n-a dat hârtie la mâna proprie tarului, cum au făcut ceilalți doi consilieri. A fost mai prevăzător și

mai viclean. Dar, în inima dumisale, a fost împăcat cu târgul. Nu-i așa, domnule proprietar? Joi, la cinci iunie, ora nouă sara, într-o cameră a conacului, domnul consilier Arsenie și domnul proprietar Martopol stăteau la sfat, lângă un păhar cu vin. Și sfîitul se sfârși cu aceste vorbe ale domnului Arsenie: «Nu mă pot compromite, mă-nțelegi? dându-ți scrisoare la mî. nă. Trebuie să ai încredere în mine. Mai avem daraveri împreună.»

Consilierul Arsenie și ciocoiul înlemniră. Erau vorbele lui Arsenie, din fir în păr. Cine i-a spionat? Cine a tras cu urechea? Jupâneasa din casă? Vreuna din slugi? Dacă mai spun un cuivânt, te trezești că avocatul aduce martori!

În curte se făcu o liniște de cimitir. Oamenii se uitau întins la Ion Alibu; fața lui era luminoasă, ochii lui scăpărau. Se vedea că spune adevărul. Un fel de spaimă stîntă îi cuprinse în fața omului care știe toate, care a puiut descoperi întreagă țesătura nedreptății. Ce noroc că aleseseră să-i apere un om așa de cinstit și deștept!

— Cei care n-au intrat în liste, au să le mulțamească și bărbaților de încredere, fraților țărani, care au spus agronomilor cine poate rămâne pe dinafară: oamenii cei mai săraci, cei mai năcăjiți, care n-au bani să poarte pârile. Cineva trebuia să rămână pe dinafară, pentru ca domnului proprietar să-i poată rămânea jumătate de moșie. Aici zace, fraților, înșălălciunea cea mare: Toți dregătorii au știut că domnul Martopol mai are o moșie, în alt județ, și că, deci, potrivit legii, aceasta de aici trebuie împărțită întreagă la săteni, fiind lipsă mare de pământ, iar dumnealui să-și țină partea dată de lege din moșia cealaltă, unde țăranii au pământ. Dar dumnealui a voit să-i rămână jumătate și aici. Vezi bine, unde-ar fi încăput toți îndreptățiții din trei sate pe-o jumătate de moșie? Ori trebuiau să-i scoată din liste pe unii, ori să facă loturi mici. Domnul judecător avea dreptate. Singur dumnealui nu știa că proprietarul mai are o moșie.

Avocatul tăcu, scoase batista și-și zbici năduful. Judecătorul păși înainte și zise:

— Ai dovezi?

— După ce alerg eu de-o săptămână? Și pentru ce am întârziat și azi? Și Ion Albu scoase din buzunar dovezile.

Proprietarul se repezi la agronomul Chiriac și-i spuse ceva la ureche. Chiriac veni la avocat; îl trase de mânecă:

— Te rog, vină puțin în primărie. Trebuie să fie o neînțelegere la mijloc.

Avocatul, cu hârtiile în mână - că n-apucase să le dea judecătorului - trecu în primărie cu Chiriac.

— Două sute de mii lei, primești? îl întreabă Chiriac.

În loc de orice răspuns, avocatul se apropie de agronom, îl privi drept în ochi cu o privire muștrătoare, iar cu arătătorul de la mână dreaptă îi făcu repede o cruce pe frunte. Și-i șopti în ureche:

— Piei, Satano!

Chiriac dădu un țipăt, și căzu pe spate, zvârcolindu-se un răstimp. Apoi, cu spumă vineție la gură, se potoli și adormi ca mort.

În curte, oamenii se neliniștiră când îl văzură pe avocat intrând în primărie cu Chiriac. Începură a șopti:

— O să-i fure dovezile!

— Vrea să-l cumpere!

— Mai încearcă o dată, mișelul!

Mulțimea se mișca, gata de năvală, când Ion Albu ieși vesel din primărie, și, apropiindu-se de judecător, îi dădu hârtiile.

Creștinii răsuflară ușurați și-și neteziră pletele.

Judecătorul își puse ochelarii, citi, întoarse hârtiile pe toate părțile, se uită cu de-amănuntul la peceti, apoi zise:

— Oameni buni! Avocatul dumneavoastră are dreptate! Domnul Martopol mai are o moșie, ba - pupază pe colac - acolo s-a și făcut împărțirea, și dumnealui a rămas cu aproape toată moșia. Așadar, ascultați-mă! Aducem acum hotărâre nouă și dreaptă: moșia de-aici se împarte toată. În liste intră toți cei îndreptățiți, și partea fiecăruia va fi trei pogoane. Iată, luăm hotărârea în scris! Mulțimesc domnului avocat pentru că ne-a oprit să facem o nedreptate.

El tăcu, strânse mâna lui Ion Albu, și făcu semn unui agronom să scrie. Mulțimea striga «Ura!» și «Bravo!», aruncând pălăriile în vânt.

— Să ne trăiască avocatul!

— Să trăiască judecătorul!

— Jos ciocoi!

Și se aprinse o voie bună între oameni, și luminau obrajii părliți de soare!

Până ce scrise judecata în carte, lumea se prinse în horă, și dă-i și bătuțește pământul! și dă-i la călcâie! Ca un nor auriu se ridica praful!

Când fu la iscălire, diregătorii se apropiară cu mare silă. Dar ochii avocatului îi țintuia, și ei veniră ca trași de funie, și iscăliră cu mână tremurătoare.

— Oameni buni, zise avocatul, păcatele-s pe oameni! Cel Necurat atâta așteaptă: să vadă slăbiciunea inimii. Odată-și face cuib! Ș-apoi mai scoate-l dacă poți! Pe unii dintre dumnealor, și el arată pe dregători, i-am știut oameni de omenie. Dar iată, cu prilejul împărțirii pământului, s-a trezit lăcomia în mulți. Și dracul atâta așteaptă!

Lumea din curte asculta și se uita încremenită: de când vorbea avocatul, agronomii, consilierii, ciocoiul, bărbații de încredere ai satelor, părintele Constandin, tremurau și se strâmbau în fel și chip. Nu era un tremur pe-o formă de tare. Pe cei doi agronomi nu-i mai țineau genunchii, li se izbeau unul de altul, consilierii tremurau din brațe, ciocoiul părea făcut din răcitură, popa Constandin clănțănea din dinți, încredințații satelor se înălțau pe fiecare clipă din șale și sughițau, iar paracliserul părintelui Constandin clătina necurmat din cap, de parcă se ferea să nu-l înece fumul de tămâie.

— Viața-i grea, oameni buni, continuă avocatul, și aidemenirile-s mari, chiar dacă nu-și vâără dracul coada. Dar unde și-o vâără! Nu-i așa, domnilor dregători?

— De câte ori se uita la ei, tremurul se iuțea, și oamenii se mirau foarte și se îngrozeau de așa priveliște.

— De-aiceea e bine să fie orice dregător cu ochii în

patru, că nu se știe de unde iasă Necuratul. Și, drept să vă spun, nu mă mir atât de slujbașul străin, care-i azi aici, miâne-n Focșani! Ci mă mir de părintele Constandin și de țărani cu delegație! Ei, doar, tot între voi trebuie să trăiască. Și mai ales judec cinstita față preoțească! Pentru a fi azi devreme aici, a slujit liturghia în cinci minute! Ce slujbă? Bătaie de joc!

Când se auzi încondeiat așa, părintelui îi veni leșin. Își aduse aminte de călugăr, se uită la avocat și-i păru că cei doi samănă la privire.

— Nu vă lăsați ispitiți de Cel Rău, zise iar avocatul, ci mai vârtos cereți ajutorul Celui Preaînalt. Închinați-vă în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh!

Când zise cuvintele din urmă, închinându-se, și după el tot poporul, avocatul ridică dreapta, în care se văzu o păreche de chei, și tăie în aer o binecuvântare largă, în formă de cruce.

Și... o, minune! Dregătorii căzură cu fețele la pământ, se zbătură un răstimp, ca peștii pe uscat, bolborosind cuvinte neînțelese, apoi se întinseră nemișcați. Ciocoiul căzuse pe burtă și se-nvârtea pe ea, ca pe-un glob, făcând roată și bălăbănind din mână și din picioare. Văzându-l cum se învârtea, cu toată spaima de cele văzute, oamenii bufneau de râs. Iar părintele Constandin, după ce fu zguduit să i se desfacă mădularele, făcea acum închinăciuni, tot până-n pământ. La spatele lui, paracliserul bătea mătânii și săruta țărâna!

Vătășei de la primărie, când văzură pe dregători fără suflare, săriră cu gălețile de apă și abia-i treziră. Peste agronomul Chiriac vărsară trei găleți, că-l aflară mai mult mort, întins pe podeala primăriei, și abia-l făcură să-și deschidă ochii.

Când se dezmetici lumea, când dregătorii fură în picioare, ochii tuturor îl căutară pe avocat, pe Ion Albu. Dar el parcă intrase-n pământ.

— A plecat cu mașina! zise unul dintre agronomi.

— S-a suit în motomobilă și pe-aci ți-e drumul... spuse un țaran.

— Îmi părea că am auzit o larmă, ca un vâjâit!
— O să-l găsim noi acasă, în oraș. Trebuie să-i plătim ce i-am făgăduit.

— Ba și mai mult! E vrednic!

— Dacă nu va cere, de ce să-i dăm mai mult?

— Are suflet bun, încheie un moșneag. Cine știe!
Poate ne lasă pe de-a geaba!

În timp ce, în curte, țăranii vorbeau astfel, dregătorii, prăpădiți, cu fața galbenă, de ceară, intrară în primărie. Ciocoiul, izbutind, în sfârșit, să se oprească din învârtit, se ridică pe talpe și intră după ei.

— Nu-i chip să stricăm judecata? întrebă lacom, cât ce fu lângă ei.

Dar rămase uimit. Dregătorii păreau că nu-l mai cunosc. Se uitau blegi și nu răspundeau. Porunciră să înhame caii.

În curând satul Curmătura se liniști. Oamenii plecară acasă, care pe jos, care călare ori cu căruța, mulțumiți că li se făcuse dreptate. Iar cei din Curmătura povestiră pe la porțițe, până noaptea târziu, despre cele întâmplate.

În

În vremea asta, într-o peșteră din muntele Negoiiului, Blebu, dracul cel șchiop, stând la intrare, apuca de cornițe pe fiecare ghiavol, care cum intră opărit, alungat din dregători, și-l ardea cu fierul înroșit. Sfârâia carnea arsă, umplând peștera de duhoare, se răsuceau ghiavolii în ghearele lui Blebu ca niște comedianți pe funii, și răcneau scoțând limbile de-un cot, păroase și aspre.

— Nepricopsiților! urla cel șchiop. V-ați speriat de-o cruce? Slugi nerușinate! Abia ați așteptat s-aveți prilej de fugă. Credeți că de-acuma mergeți să vă hodiniți în smâncurile adâncului? Ehe, băiete! Să nu cutezați să vă luați zborul! De-acum, eu vi-s popa! De când ați intrat în dregătorii ceia?

— De trei luni, stăpâne!

— De-o jumătat de an! scânci ghiavolul care ieșise din agronomul Chiriatic, și care sosise mai întâi la peșteră, ademenit de mirosul proaspăt de pucioasă, pe care-l

adusese din adâncuri Blebu.

— Așa se pierde vremea cea scumpă! Cum să nu se nfurie întunecatul? Puteați, de-atunci, să întindeți stăpânirea noastră peste toată țara românească. Mai ales că Sfântu Petru încă nu coborâse. Și voi, șapte duhuri, când să culegeți roada, fugiți mâncând pământul.

— Opt am fost, puternice, zise ghiavolul lui Chiriac, simțind nedreptatea. Nu erau de vină numai ei șapte, ci și al optulea, care a ieșit din popa Constandin.

— Șapte-am spus! zise cu mânie Blebu. Ce, socoți între ghiavoli și pe neputinciosul ăla, care intrase în părintele? Unde ești, sfrijitule, să te văd?

Dintr-o scorbură a peșterii ieși un pui de drac: nu era mai mare ca un mât.

— Pe viitor tu n-ai să întri decât în muritorii care n-au nevoie de multă scormonire. Să te ții pe urma celor iuți la mânie și pestriți la mațe. Unuia ca popii Constandin îi trebuie un drac năvălit, un drac bătrân.

Blebu se lăsă pe coadă și-i scăpărară ochii în întuneric. Simțea mare plăcere că luase comanda.

Bătu cu piciorul cel șchiop din copită, își linse mustățile, cum îl văzuse făcând pe Stăpân, scui pă printre colții negri cu păcură înroșită, și zise:

— Pentru că nu v-am împărțit eu la trebi, vă iert deocamdată. Sculați-vă și vă pregătiți de drum.

— Poruncește-ne să mai intrăm o dată în ei! zise ghiavolul lui Chiriac, ș-apoi las pe noi de nu-i vom încăleca! Mirosul proaspăt de pucioasă, pe care l-ai adus din Iad, ne-a întărit puterile. Și să știi, Puternice, că n-am pus-o mereu de mămăligă ca azi! Ce-am lucrat eu cu agronomul Chiriac de-o jumătat de an! Dar aci, în Curmătura, am sfeclit-o! Vezi că nu ne înștiințase nime de pogorârea lui Sfântu Petru, și când i-am văzut cheile, ne-am înfricat! Iată, recunoaștem! Ce-i drept e drept? Da' poruncește-ne să mai intrăm o dată în ei! Îmi pun cheazășie coada, că într-o săptămână răsturnăm întreagă hotărârea!

— Pliscul! strigă Blebu. Ce ați stricat voi, numai eu pot drege. De aceea să nu te mai aud! Adună-ți aripile și

pleacă-n portul Brăilii. Te văd mai deștept și mai curajos. Vei afla acolo, într-o casă aproape de țarm, la o cotitură, pe cineva care se frământă de trei zile, neștiind ce să facă: să vândă și rămășița de postav ce-a mai rămas în magazia Statului și să-i dea foc, ori să ducă cheile la cel mai mare și să-și mărturisească păcatul? intră-n el și dă-i ghes să nu facă o prostie ca asta din urmă! Ai plecat?

Și Blebu plesni din bici, dar nu-l ajunsese: ghiavolul zbură prin noapte pe drumul Galaților, și de aripile lui cu zimți vâjâia văzduhul.

Blebu împărți mai departe poruncile:

— Tu, zise, luând la ochi pe ghiavolul care-l privea holbat ca o broască, să zbori la granița de Apus, în părțile Oradei. De două ceasuri dau târcoale vămii trei contrabandiști bătrâni și nu cutează să intre, să afle răspunsul. Vameșul stă cu grămada de bani pe masă și nu se poate hotărî. E sumă mare de tot, și n-ar lăsa-o, da' i-e frică să nu fie o cursă, că are mulți dușmani care-i râvnesc locul. Tu înideamnă-l să fie om cuminte, și apoi ia grănicerii și pune-i pe urma celor trei bătrâni cu contrabanda. Și-acum, pașol!

Și așa, pe rând, îi trimise cu însărcinări pe toți cei șapte și alte câteva sute care, simțind mirosul proaspăt de pucioasă, veniseră în peșteră după porunci.

Pe unul la o prefectură în Dobrogea, să arate autorităților cum să zb îngrijească de coloniștii sosiți din Macedonia; pe altul la granița apuseană, la consilierii agricoli de-acolo, pentru a le ajuta la împărțirea pământului între coloniștii ardeleni și la arendarea rezervelor de Stat; pe al treilea în Maramureș, nu care cumva să ajungă moștenii lui Dragoș Vodă la munții lor, prin reforma agrară, iar proprietarii coborâți din Galați să ajungă la sapă de lemn; pe al patrulea la Cernăuți, că era primejdie mare să s-adune într-o singură tabără românii bucovineni, și să țină piept străinilor; pe al cincilea la Cluj, la clubul partidului nemeșesc, că începuse a slăbi nădejdea în refacerea imperiului ciuntit, și niște nebuni din partid strigau pentru o împăcare sinceră cu românii; pe al șaselea

la o garnizoană din Craiova, unde, după socotelile lui Blebu, se fura prea cu mânuși...

Poruncile curgeau, ghiavolii zburau, și alții se înfățișau înaintea lui Blebu.

— Tu, Sarsailă, zise dracul cel șchiop, scăpărând din ochi către ghiavolul bătrân oare avea pielea presărată cu spini de arici, să te duci la Jilava și să vezi ce-i cu directorul cel nou. Pare-mi-se c-a început să-i hrănească omeneste pe deținuți. O să se-ntărească și-o să dărâme închisoarea, și va da de... dracu'. Adă-i aminte!

— Tu, Michiduță, spuse unui drăcușor mucalit, cu părul lins și frizat, mângâindu-l cu laba pe botișor, zboară la cucoana pe care o știi, și-i șoptește că nu-i timp de pierdut: să-și pună voalurile și să dea fuga la minister: o afacere bănoasă e pe cale s-o mijlocească altă damă. împrumută-i tinerețe și frăgezime, și de data asta să nu se lase rugată! Potrivnica e prea grăbită să-și dea poalele peste cap!

Apoi, după ce-i trimise pe cei mai iuți de picior, pe cei rămași îi împărți pe duzine și pe companii. Câte-o duzină trimise în principalele ministere; o companie la Industrie și Comerț; trei companii la Comitetul Agrar t câte-o duzină la fiecare regiment de jandarmi, alta la fiecare centru mai important de siguranță și poliție, și iarăși câte-o companie în regiunile de munte, în ajutorul gornicilor la pădure, și tot atât la vămi și la administrațiile financiare. Cu dracii care rămaseră, puzderie, umplu cluburile politice, că tocmai intervenise o potolire a patimilor și se părea că partidele sunt pe cale să se împace.

După ce-i porni pe toți, Blebu se trase de barbă de-i pocniră fălcile, mulțumit că-i în slujbă așa de mare, apoi zise:

— Nu pot răbda biruința lui Sfântu Petru din Curmătura. O să-i mai trag eu cu ibrișin pe la nas!

Și unde nu ieși ca o volbură din peșteră, și se-nălță în vântul turbat. Și până să ajungă proprietarul Martopol la conac. Blebu și intră în nevasta acestuia, cuconița Caliopi.

Sfântu Petru, după ce se mistui de la primăria din Curmătura, lepădase chipul avocatului Ion Albu și se schimbase iar în călugăr. Făcuse drum lung, dar era mulțumit că s-a pus de-a curmezișul diavolului, și se gândea că românii n-ar fi oameni răi dacă Necuratul le-ar da pace. N-a văzut sfinția-sa cât de plouați și fără vlagă, neputincioși de-a mai face vreun rău, au rămas dregătorii cei mișei, după ce alungase duhurile? «Nu-s oameni răi românii, își zicea, da-s slabi la ispită.»

Sfântu, în chip de călugăr, ajunsese spre sară la marginea unui râu cu cântec șopotit și se culcă subțo salcie pletoasă. Nu-și putu da sama cât va fi dormit, când auzi vâjâind prin văzduh. Își deschise ochii: fulgere vinete, cu miros de pucioasă, brăzdau cerul.

Sfântu sări drept în picioare și se luă cu mâinile de păr. Trase cu urechea și auzi poruncile lui Blebu în peșteră. Se uită-n văzduh, și fulgerele nu mai conteneau.

— Stăpâne! Preamilostive! Pe ce lume trăim? Suntem în împărăția Iadului ori în frumoasa țară românească? Leghioane necurate trec pe sus! Care-i neamul volnic să meargă pe drumul drept subț ploaia atâtor ispite? Trăsnește-i, Atotputernice, și curăță văzduhul! Ce să fac eu în furticarea asta de diavoli?

Sfântu Petru greșea din nou. Iar i se părea că-i pe pământ în vremile de demult, când bătea domol drumurile, trei pași în urma Domnului. Și iar uită de puterea pe care i-o dăduse Atotștiutorul când îl trimisese pe pământ.

Pe când se trăgea de păr și suspina, pe drum, pe lângă salcă, dură o căruță. Sfântul cunoscuse numaidecât pe ciocoiul din Curmătura: era căruța lui Martopol. Și îndată își aduse aminte că i se dăduse putere să se măsoare cu cel Necurat și să-l biruiască.

Într-o clipă fu la conac, zburând pe deasupra lui Martopol, pe care-l zări negru de gânduri, cu fruntea cât o muchie de topor.

În coridor, cu mâini-n șolduri, cuconița Caliopi drăcuia slugile, cu glas ascuțit și nehotărât, și pomenea și de cele sfinte. Până pe-nsărate alergase ca o suveică de la

bucătărie în prânzitor, cu rochia suflulcată, cu brațele gioale, cu obraji aprinși, ocărise slujnicele, îl palmuise pe țiganul bucătar pentru că arsesse friptura de gâscă. Slugile răbdau în tăcere, că-i știau felul când aștepta musafiri la masă; harnică și aprigă, să n-o oprești în loc c-o vorbă, c-un scâncet, trecea peste tine ca o leoaică ai căreia pui sunt în primejdie.

Să tot fi avut cuconița Caliopi douăzeci și cinci de ani. Când o vedeai cum se leagănă ușoară pe lângă ursul de Martopol, ai fi crezut-o fiica lui, dacă ar fi fost vreo asemănare! Da' cuconița era înaltă, subțirică, vânjoasă ca o coardă de oțel. Și avea un obrăjor fraged, smolit și rotund, o păreche de sprâncene înalte, negre cumu-i cărbunele, sub care luminau, ca niște nestemate lungărețe, ochii verzi, iar niște buze cărnoase închideau o guriță rumenă. Avea nasul drept, cu nări ce vibrau, adulmecând parcă în depărtări. Iar sânul, piatră! Ce să mai spun? O luase Martopol goală-nap, și nici măcar de viță nu era.

Cât ținuse alergătura, cuconița Caliopi înjurase și nu prea, dar după ce, isprăvind cu bucătăria, terminase și cu lustruitul unghiilor - văzând că Martopol cu musafirii întârzie, începu să drăcuie cu aprindere mare.

Se răceau mâncările! Și azi nu voia să se răcească, să-și piardă gustul: lua masa, pentru întâia oară, la ei, judecătorul. Și voia să rămână cu amintiri plăcute, că mai aveau daraveri cu el. Și era bățos și lipsit de galanterie ca un mojić. Nu-i trebuise ei două ceasuri să-l convingă a primi dezlegarea cu micșorarea loturilor? Și ce n-a pus la bătaie!... că-i vorbea în salonașul ei. Așa că dumneaei, după plecarea bărbaților, s-a gândit adânc și a zis: «Se vede că-i dreaptă vorba că la inima unor bărbați nu ajungi decât prin stomac». Îl văzuse cum mânca de pofticios friptura rece de rață. De-aceea s-a pus să gătească o cină de să-i meargă pomina!

Și acum mâncările se răceau. Căzuse noaptea, și ea, cu ochii mereu la ceas, în toată clipa trimiterea să vadă, nu vin musafirii? Și când venea argatul și slujnica spunând că nu se văd și nu s-aud, ardea la palme cu degetele ei lungi

și subțiri, de-o frigeau.

Sta-n cerdac, drăcuia și pomenea de cele sfinte, când deodată simțio înfiorare adâncă. «Am pierdut jocul? Aș, nu se poate! Își zise ea. Cum să-l fi pierdut? Avocatul țăranilor, Ion Albu, n-a venit!» Adevărat că dregătorii se cam temeau de apărarea aceluia și că nu l-au putut momi cu ȝbani. Dar el nu avea să vină! Ea nu le-a spus nimic, i-a lăsat în îngrijorare, pentru ca bucuria să le fie la urmă mai mare. Ea știa că nu va veni! Era taina ei! Nu-i făgăduise ieri după-masă, în locuința lui din oraș, pe cuvânt de onoare, pe când Caliori își prindea ciorapii în jartiere?

Totuși gândul ce izbucnise din întuneric, nu se mistuia. Dimpotrivă! Creștea cu fiecare clipă. Întârzierea lor i-l aducea mereu în cap, i-l cobora în suflet și o ardea ca o sârmă înroșită în foc.

Odată cu gândul, arȝagul ei creștea clipă de clipă. Țipa ascuțit, frigea la palme; se înverșunase mai mult ca de alergătura și grija care-o frământaseră până isprăvisese mâncarea.

Slugile bombăneau în întuneric, prin curte.

— Și-a ieșit de tot din fire!

— A înnebunit șerpoaica!

— Fir-ar al dracului de...

Pe Caliori o năpădeau istericale. Izbea ușile, trântea farfuriile, sparse o glastră, bufnea de ciudă; nările-i tremurau, iar ochii, dușmănoși, aruncau scânteii.

— Îi dă ȝde lucru ghiarvolul cel șchiop, își zise Sfântu Petru, ascuns, în chip de umbră, într-un colț al cerdacului. Dacă am auzit bine, el a intrat în Caliori!

Caliori tocmai ieșea, ca o volbură, din bucătărie, unde dădu porunci să pună, pentru cea din urmă oară, la încălzit, ciorba, când se auzi durăind căruța. O cunoștea după sunet. Da' cum niciun glas omenesc nu se auzea, ea înlemni de spaimă. Înțelese că gândul de mai înainte n-o mințise.

Stăpânul se coborî greoi din căruța. La razele geamurilor din bucătărie, obrații lui negri schimbau fețe vineții. Nu se grăbea să meargă la conac. Își făcea de lucru

prin curte.

Caliopi, dreaptă, încordată, cu o mână pe mescioara de nuc din cerdac, îl aștepta.

Când, în sfârșit, răsuflând greu, Martopol sui scările și deschise ușa cerdacului, cucoana îl privi din creștet până-n tălpi, cu fața stambă, eu ochii pieziși, și-l scuipea drept în frunte.

— Pfui! Să-ți fie rușine! șuieră ea.

Ciocoiul s-aștepta la multe, dar la asta ba! Caliopi nu cutezase încă niciodată să treacă de la vorbă la faptă. Se opri, înfipt pe pociumpii lui, cu pânțele amenințător înainte.

— Ce? Ai înnebunit? întrebă el înecându-se și ștergând cu scârbă scuiatul de pe frunte. Așa-mi trebuie dac-am luat o golană de pe drumuri, o necrescută și obraznică.

— Obrajii îi jucau în fețe vineții; o privi cu ochi tulburi și împungaci, ca de bivol.

— Stai, drace, să-ți arăt eu...!

Și, negru de turbă, se năpusti asupra femeii: asemenea batjocoră nu putea îndura.

Sfântu Petru era gata să zvâcnească din ungher: se făcea moarte de om!

Dar Caliopi sări ca săgeata - din arc, și Martopol se prăbuși peste un fotoliu de piele, care se răsturnă prinzându-l dedesubt. Cucoana, cu mâna pe clanța ușii, palidă ca o furie, începu să-l spovedească:

— Burtosule! Putredule! Golană eu? Necrescută eu? Da' cine-a fost tat tu, mă? Nu-i destul c-am venit după tine, bătrân și ramolit! Acum necrescută, ai? Dar ce-mi spuneai atunci? De ce nu te-am lăsat să leșini și să crăpi! Că te fi rai după mine și-mi lingai ghețele.

Și din furia cea năprasnică, deodată izbucni în lacrimi, în hohote ascuțite - cascade-n sus, cascade-n jos - și dă-i și nu te mai opri! Iar când s-a mai potolit, Sfântu Petru s-a îngrozit de ce-i ieșea din gură: năvală mare de vorbe ca la ușa cortului, încât Sfântu, de la o vreme, își astupă urechile.

Apoi iar lacrimi și suspine, și țipete ascuțite, că se strânseseră argații și slujnicele în ogradă, claie peste grămadă, înghiontindu-se să-și facă loc și ascultând cu ochii zgâiți.

— O țăsală! zise unul.

— Bătaia-i ruptă din Rai! spuse mulțumit țiganul bucataF.

Bărbatul, după ce se ridică greoi ca un poloboc, se lăasă într-un fotoliu, și nu mai zise nimic.

Caliopi în răstimpuri se potolea, apoi izbucnea din nou:

— Mi-ai mâncat tinerețile, nerușinatule, și-acum asta ți-e răsplata: săi să mă omori! Haide! Omoară-mă! Să fie a dracului de viață, viață ca asta! Adică eu, fecioară fragedă, mă dau în laba ursului, și viu să amuțesc ofilită, departe de lume și de soare, în mijlocul hotarului, și iată c-am ajuns golană și necrescută! Mi-am topit frumusețile, pe care le râvneau oameni tineri și avuți, nu ca dumneata, m-am scofâlcit tot alergând să-ți cresc averea, și-acum asta-i răsplata! Dumnealui nu-i vrednic să astupe gura unor țărani, când totul a fost pus la cale și hotărât! Cap de bou! Nepricopsit ce ești! Spune, cum ai pierdut?

Bărbatul începu să-i spuie, dar după trei-patru cuvinte, vorbele ei se năpustiră iarăși peste el și-l amuțiră.

— De, n-aș fi fost eu, așa golană necrescută cum spui, prai se alegea de tine și de averea ta. Și ce avere? Un fleac! Puteam să am alta! Și acum iată, din prostia ta, vei rămânea pe drumuri. Crezi că o să rămân să mănânc ceapă cu tine? Ce, am căpiat? Nu mai sunt bărbați? Știi câți mă cer? Iacă, judecata-i gata, domnul meu: Ai pierdut pământul, m-ai pierdut și pe mine.

Când auzi așa, lui Martopol i se tăie răsuflarea. O știa neîniblânzită când își punea ceva în gând. Și, uitând batjocora de mai înainte, i-ar fi spus o vorbă, da' i se împletecea litaba-n gură. Se uita la ea și i se scurgea bleascul, atât îl robise!

Întru târziu putu vorbi.

— Nu-i pierdută orice nădejde, Caliopi! Nu te năcăji

atât! Se poate să mai câștigăm. Putem face apel.

Caliopi nu-și dăduse osteneala pân-acum să cunoască legile, deși trăia de șase ani, vara întreagă, aici, la moșie. Ea-l ascultă răsărită:

— Unde să facem apel?

— La instanța ultimă, la Comitetul Agrar.

— Comitetul Agrar?! se miră ea.

— Adică tot la Ministerul de Agricultură. Las, că-ți spun eu.

Caliopi tăcu un răstimp, gândindu-se întins. Apoi obrăjorii ei începură să învie, părea că iese din gălbinare. Și iar se smoliră, gingași și rotunji, cât Sfântu Petru se miră mult de-așa schimbare. Iar când o mai auzi, îndată, râzând și ciripind vesel, și-o văzu ciupindu-l de obraz pe Martopol – gata să iasă Sfântu din umbră ca să-l alunge pe Cel-din-pietre. «Prea-și bate joc Blebu de-o femeie neputincioasă» își zicea. Dar se stăpâni și nu-l alungă. Teamă-i era să nu-l scape din ochi, să se mistuie și să intre – în cine știe ce slujbaș mare. Căci un lucru era hotărât, după gândul Sfântului: dracul cel șchiop nu se va lăsa cu una cu două: va cerca să strice hotărârea adusă în Curmătura. Și decât să lucreze prin altcineva, mai bine să rămâie în cuconița asta, pe care el, Sfântu, va supraveghea-o de aproape. Portarul Raiului simți din liniștirea femeii că-n ea încolțise tare nădejdea... «Da' prea-și bate joc Necuratul de români! O să-i raportează în cer Atotputernicului, să-i mai taie din cornițe și din coadă. Iată cum a fiert-o și pe Caliopi asta!»

Doamna mai avu câteva izbucniri: când li se servi cina și-și aduse aminte de zdroaba ei de azi, când văzu că mâncările sunt aproape scrum, când auzi că apărătorul țăranilor, avocatul Ion Albu, se înfățișase în Curmătura, la judecată. Aici ea scăpă furculița din mână și albi ca varul.

— Nu mă-nnebuni!

— Da, a venit. Ba, mișelul, s-a prezentat cu scrisoarea noastră și cu mărturia popii Constandin. Mi-a venit răul.

— Nu mă-nnebuni, Dumitre! Spui că a venit avocatul?

Ea îl privea prostită.

— Trebuia să-i făgăduim mai mult. Cât i-am dat noi putea să stoarcă și de la țărani. Dar asta încă n-ar fi nimic. A venit cu alta și mai grozavă!

Caliopei parcă i se opri inima: «Va fi spus, mișelul?» se întreba.

— A venit cu dovezi de la moșia cealaltă, și, înțelegi și tu, ne-a înfundat!

Cuconița pe de-o partese-ncălzi, pe de alta se răci.

— Cum a aflat?

— Nu știu. Este ceva de nepătruns, Caliopi, în toată purtarea și chiar în înfățișarea lui. Crezi tu că, dacă nu venea el, pierdeam? N-am fi cinat în sara asta, și încă devreme, cu toții aici? Ne crezi prea proști!

Femeia căzu pe gânduri. Dacă avocatul știe înșelăciunea și are dovezi, va fi greu și la Comitetul Agrar, deși, dacă depinde tot de Ministerul de Agricultură, știe ea pe cineva care s-o ajute.

— V-a arătat dovezile?

— Le-a pus în mâna judecătorului. Da' nu ți-am spus tot, Caliopi. Pare că n-a fost lucru curat. Și dregătorii, și eu, la un moment dat, am căzut pe jos. Părea că ne-a răsturnat un vânt tare. Și cu Albu n-am mai putut vorbi. Dispăruse, în vreme ce oamenii strigau «ura» și «jos ciocoi».

Caliopi nu mai auzi vorbele din urmă ale bărbatului. Ea se gândea adânc și făurea un plan;

— Ascultă, Dumitre, zise ea. Afacerea trebuie să mi-o dai pe mâna mea. Să faci apelul și să mi-l pui în palmă. Apoi să nu te mai amesteci. După cât înțeleg, primejdia de-a pierde moșia e mare. Trebuie lucrat în taină. Nici consilier, nici agronom, nici judecător, nici țăran, să nu afle nimeni nimic.

«Of, împielitătule! Cum subțiezi mintea femeii! Nu-i subțire ea destul și fără de tine?» așa oftă Sfântu Petru din trupul lui de umbră, și se hotărî, din clipa aceea, să nu piardă din ochi pe Caliopi, să-i urmărească orice pas, și să i se pună de-a curmezișul.

Vreme de două luni Sfântu Petru nu mai știu ce-i hodina! L-a trecut prin ciur și prin sită cucoana Caliopi! A treia zi după înaintarea apelului, Caliopi înțelese că și țărani înaintaseră unul, că știau de potecile

29 - Opere, vol. 5 - Agârbiceanu ei. Și-atunci se-nversună și jură să toace toată averea lui Martopol, dar bătută să nu se dea. Află că tot Ion Albu îi apără și acum pe țărani. Umblă zile-n șir, ca o smintită, să-l întâlnească. Nu-l putu găsi nicăiri. Îl căuta acasă, slujnica-i spunea:

— Acum a ieșit! Nu l-ați întâlnit cuconiță?

Îl căuta la Comitetul Agrar:

— O echipă, înainte de-a sosi dumneavoastră. Trebuie să fie încă pe coridor.

La berărie, la cafenea. În localurile de petrecere, veșnic același răspuns:

— Numai cât a ieșit!

— Of, ticălosul! gema Caliopi, și de la o vreme purta cu ea o sticlă cu vitriol. Să-l întâlnesc! Să-i arăt eu cuvânt de onoare dat!

Mințea cuconița, se mințea pe sine. De l-ar fi întâlnit, i-ar fi făcut alte propuneri, căci grozav i se punea în drum avocatul de când înaintase apelul. Stătea acum aproape toată vremea la București - acasă se repezea numai când avea nevoie de iscăliturile lui Martopol pe polițe. Îi curgeau banii printre degete și lunecau în mână tainice, pe după ușile birourilor, prin coridoarele Comitetului Agrar. Și când credea c-a lovit cuiul în cap, și că hotărârea se va aduce favorabilă, i se spunea și de unul, și de altul:

— De, cuconiță! Așa vedeam atunci, că se poate Dar domnul avocat Ion Albu a venit cu noi dovezi.

— Iar a fost aici?

— Iar.

— Când?

— Abia a ieșit. Nu l-ați întâlnit? Bine-ar fi să vorbiți cu el!

Și Caliopi iar dădea bani, și iar umbla ca o leoaică rănită de la un birou la altul, de la un minister la altul; își pusese la bătaie toate cărțile. Câți cunoscuți avea prin

ministere, pe toți i-a amestecat în ofensiva ei.

Dar pretutindeni întâmpina aceeași piedică: Ion Albu cu dovezile lui.

Și umbla fără hodină, fără mâncare uneori, și ochii-i ardeau pară, și era și mai frumoasă. Se-ntorceau capete multe după ea, pe coridoarele ministerelor și pe stradă, ori de umbla pe jos, ori în mașină.

Ascuns sub chipul lui Ion Albu, Sfântu Petru n-o slăbea un pas, și cât ce punea ghiavolul una la cale, iute intră în urma lui și strica.

Slujbașii cei mari se răsteau la ușieri:

— V-am spus că nu-l mai primesc! Să nu-l mai lăsați înăuntru.

Slujbașii se jurau cu jurăminte groaznice că nu l-au văzut când a intrat, și-¹ priveau cu gura căscată când îl întâlneau iar înăuntru.

— O să te dau afară din slujbă, nebleznice!

Sfântu Petru era tare în argumentele lui, sprijinite pe dovezi. Pe unii din marii slujbași îi convingea, pe alții îi înfrica – până venea din nou momeala Mamonei, pe care Sfântu, luând chipul avocatului, trebuia s-o strice mereu.

Și așa l-a fiert pe portarul Raiului două luni diavolul cel șchiop, intrat în Caliopi. Și erau zile și ceasuri aind Sfântu se trăgea de păr și ofta din băierile inimii:

— Doamne, Doamne! Ce nație ar rămânea tare la atâta ispită? Cum să poată înainta lucrurile în țara românească, dacă numai doi inși, o cucoană și un avocat, țin în loc de la lucru atâta lume? Cum să judece drept, dacă banul momește mereu? Săraci țărani din Curmătura și din cele două sate! Dacă n-aș fi eu să dreg, de mult v-ați fi curățat. Dar acum să știu că mai pierd două luni, și tot nu mă las!

Și cât bătu ministerele și ulițele Bucureștilor să nu piardă din ochi pe Caliopi, Sfântu cunoscuse de aproape cetatea și poporul. Și-i păru lărmuitoare foarte, și toată lumea dornică de veselie și de trai ușor, uitând repede supărările și mâniile. Oamenii se pupă cu atâta ușurință cum în alte capitale nu-și zic nici bună ziua, și-s gata să te

slujească, sunt îndatoritori, chiar de-ar fi să-și piardă vreme multă, căci vremea aici nu-i bani. Unde mai găsești așa ceva în alte orașe mari, la alte neamuri, pentru care toată lumea e străină! Și unde mai găsești atâta uitare de grijă în bodegi și atâta voie bună!

Sfântu rămase la întâia lui convingere: «Nu-s neam rău românii, da' prea cad ușor în ispită! Asta, la urma urmelor, poate să le vină și din schismă, lipsiți fiind de piatra pe care Hristos a zidit împărăția lui tare, de n-o pot clinti nici porțile Iadului. Dar de schismă nu-s vinovați românii, gândea mai departe portarul Raiului, ei au intrat în ea gata. Grecii o iscodiseră, și mi se pare că slăbiciunea în ispită vine tot de la greci, care prea și-au amestecat sângele neastâmpărat cu al neamului acestuia liniștit și tare.»

Așa se mângâia Sfântu; apoi iar, când auzea vâjâitul ghiavolilor în văzduh, când îi simțea în privirile atâtor femei și fetișcane, bărbați și bătrâni, i se umplea sufletul de obidă și se ruga:

— Doamne, trăsnește-i și curăță văzduhul de ei! Prea sunt mulți și prea opăcesc pe români de la treburile!

Las că nici Blebu, dracul cel șchiop, n-o ducea mai bine, nu călca pe flori. Turba de năcaz simțindu-l pe Sfântu Petru veșnic pe urmele sale, dar neputându-l zări niciodată. Din mintea lui a răsărit Caliopei gândul de-a purta cu ea sticla de vitriol.

Cuconița Caliopei avea în Ministerul Agriculturii un om bun, meșter mare la-nvârteală, pe care-l cunoștea de mult. În el își pusesese nădejdea de la început, când, la conac, Martopol îi spusese că e totuna Comitetul Agrar cu Ministerul de Agricultură. La el se dusese mai întâi cu apelul, și în cabinetul acestuia se țeseau toate ițele.

Omul, de la o vreme, simțind că avocatul țăranilor o să iasă deasupra, se simțea rușinat în fața cuconiței Caliopei, mai ales că-i era și rubedenie, pentru că nu-i putea împlini nici atâta dorință, și-i părea că din daravăra asta, amestecându-se, ar putea ieși ciufulit și el. Se hotărî deci să-i dea un sfat.

Într-o zi când Caliopi veni la el ca de obicei, o întrebă:

— Ascultă, verișoară, cunoști pe domnul... și-i șopti un nume la ureche.

Ea clătină din cap.

— Nu-l cunosc.

— Mare pagubă. Hotărârea atârnă de el. Poate veni Ion Albu cu o mie de dovezi – dacă vrea dumnealui, se face. Ar trebui să-i faci o vizită.

Caliopi stătu puțin pe gânduri.

— Cum să îndrăznesc, dacă nu-l cunosc? Un domn atât de mare...

— N-are a face! Sunt sigur că o să te primească. Și apoi, trebuie să te hotărăști. Fără ajutorul lui, pierzi cu siguranță.

El se aplecă din nou și-i spuse la ureche unde-l poate găsi și cum să i se înfățișeze.

Când își ridică capul și o privi, îi păru rău de sfatul dat: obrajii Caliopei ardeau ca para focului. «Mititica, își zise bătrânul, a înțeles, se vede, unde bat, căci iat-o cum s-a mai rușinat.»

— Fă cum vrei, zise tare, dar hotărârea se aduce mâne. Și fără el ai cheltuit de-a geaba.

Caliopi ieși din birou cu obrajii împurpurați. Gândul că va trebui să se înfățișeze înaintea unui domn atât de mare, o neliniștea.

A doua zi, cuconița Caliopi se sculă de dimineată, cum nu avea obiceiul, și intră în baie, cum nu făcea decât când avea afaceri importante de rezolvat. Sfântu Petru, în chip de umbră nevăzută, o aștepta să iasă. Căzu pe gânduri. «Pune ceva la cale, își spuse, dar ce anume?»

Vreme de un ceas o așteptă zadarnic. Când ieși, în sfârșit, abia-și putu opri un strănutat: un nor de mirodenii năvăli în odaie odată cu Caliopi. Femeia stătu, vreme îndelungată, în fața oglinzii, împodobindu-se. Neliniștea Sfântului crescă văzând că-și pune prețioase pe care nu le văzuse încă la ea, că dă cu pudră dintre cele mai scumpe, cu parfumuri care îmbată, și că-și pune o rochie scumpă,

pe care nu o mai îmbrăcase.

Mirarea Sfântului crescă văzând-o luând așa de dimineață două pahare de șampanie.

«Își face curaj! Se pregătește de-o faptă îndrăzneță» își zise Sfântu Petru, și se gândi c-un fel de teamă că azi e ziua când se va judeca apelul.

Se hotărî să n-o slăbească din ochi nicio clipă. Caliopi, la zece jumătate, coborî în stradă, frumoasă de pica, foșnind din mătăsuri, și se sui într-un automobil. Nevăzut, Sfântu o urmă.

La Comitetul Agrar se opriră. Caliopi urcă scările, intră în biroul rudeniei sale, și în grabă ieși însoțită de el. Înaltul slujbaș avea subsuoară dosarul cu pricina. Iar în automobil și... aleargă!

Umblară pe străzi necunoscute de portarul Raiului, și, după multe cotituri scurte și goane întinse, mașina se opri înaintea unei case pe care Sfântu n-o mai văzuse. La poartă, doi vardiști.

Înaltul slujbaș și cuconița intrară pe poarta larg deschisă de-un vardist, cu Sfântu după ei. Casă bogată! Lux! Covoare persane! Marmoră! Cristaluri! Plante exotice!

Urcară scări, trecură prin coridoare și în sfârșit le opriră înaintea unei uși grele. Slujbașul intră cu dosarul, Caliopi rămase afară. Era toată un neastâmpăr îndrăcit. Pieptul i se înălța, ochii-i aruncau lumini verzi. Sfântu se neliniști din nou: nu știa cine locuiește aici, nu cunoștea casa. Dar venind slujbașul cu dosarul și ieșind acum fără el, făcându-i cucoanei un semn să intre, înțelese că dreptatea celor din Curmătura e în primejdie.

Caliopi intră ușoară, lăsând în aer o dară de parfum scump și un foșnet de mătăsuri. Slujbașul coborî, uitându-se în toate părțile și, mulțumit că nu-l văzuse nime, se aruncă într-o birjă cu coviltirul lăsat și pe-aici ți-e drumul!

«De bunăsimă e aici cineva care are cuvânt greu în hotărârea de azi, își zise portarul Raiului. Caliopi încearcă, pesemne, ultima carte. Dar cât ce va ieși, o să-i răstorn eu tot ce va fi clădit. Nu se poate un slujbaș așa de mare,

dacă-i voi arăta dovezile, să nu facă dreptate!»

Și Sfântu aștepta răbdător, mai trecându-și o dată prin minte argumentele apărării.

Treceau minutele, treceau sferturile. Portarul Raiului își recapitulă argumentele, pipăi actele drepte din buzunar și se simți sigur de biruință. Avea o mulțumire pe care n-o putea ascunde: cu alergătură multă, ce-i drept, dar strașnic se pusese de-a curmezișul diavolului! Și era îndeosebi vesel că nu-l alungase pe Cel-din-pietre cu semnul crucii, ci lupta direct cu el. Și din lupta asta se aleseseră și slujbașii români cu un folos: învățaseră cum să se împotrivească ispitelor. Se clătinaseră mulți, ce-i drept, dar nu căzuseră. Și, în economia mântuirii, de căpetenie e să nu cazi.

Aștepta eu nerăbdare, și în gândul lui, de la o vreme, se trezi că vorbește cu Stăpânul său, cu Atotputernicul. «Doamne, zicea Sfântu, știu că fără ispite nu se poate viață pământească, și că în luptă se întărește cel drept, dar tot tu nenai învățat să ne rugăm: „Și nu ne duce pre noi în ispită”. Doamne, mai ales nu-i duce în ispită pe români, că-s slabi de fire în fața ispitei. Sunt copii, Doamne, care nu văd în ispită primejdia, nici aleșuirea diavolească. Pe român să-i pui la încercare cu vizirul deschis: de primejdie nu se teme, o ia în piept. Dar când răul vine îmbrăcat în haina binelui, urâtul în hlamida frumosului, ușor se înșală. Mai ales acum, când turmele Necuraților au năpădit frumoasa țară românească»...

Multă vreme pierdu astfel cu gândul hodinit din partea judecății. O să intre el îndată după Caliopei, și o să răstoarne ce clădise ea. De două luni făcea astfel. Și, iată, i poate i-e dat să mai mântuiască un suflet!

Dar când, din întâmplare, își aruncă ochii la ornicul din părete, se înspăimântă. Se apropia amiaza, termenul hotărârii! Va mai avea vreme să răstoarne argumentele Caliopei? Aștepta ca pe spini, și când bătu douăsprezece, nu se mai putu stăpâni. «Ce poate face atâta vreme înăuntru? Ce argumente nouă va iscodi Blebu, dracul cel schiop?»

Sfântu, cum ardea de neastâmpăr și de-ngrijorare, se plecă și privi prin gaura cheii, și... O! rușine nemaipomenită! O! blăstăm! Ce-i fu dat ochilor să vadă! Of! Sodoma și Gomora!

La vederea unei așa desfrânări, se trase într-un colț și plânse cu amar. Înțelese din văzute că hotărârea era de mult iscălită. Cum? Alergase de-a geaba două luni? Nu se poate! Sfântu Petru își șterse ochii și, cuprins deodată de o sfântă mânie, veni lângă ușă și începu să blăstăme pe Necuratul, pe Blebu, cu blăstăm cumplit, ținând în mână cheile Raiului. Și când făcu semnul mântuitor al crucii peste ușă, Satana ieși ca un fum vânat și se mistui pe scări, umplând gangurile de miros de pucioasă.

«Trebuia să-l alung mai devreme, își zise cu mustrare Sfântu. Să slobozesc mai devreme pe roaba lui Dumnezeu, Caliopi, să n-o las să-și bată dracul joc de ea până-ntr-atâta.»

Și încredințat că acum va vedea-o pe Caliopi în deznădejde, înțelegând înjosirea spurcată în care căzuse, voi să intre s-o mângâie.

Dar de-abia deschise ușa, că și sări înapoi ca opărit: și fără drac, cei doi, înăuntru, se zbenguiau în aceeași desfrânare. Sfântul stupi cu scârbă și cobori repede scările. Pe răbojul pe care-și făcea însemnările pentru raportul datorat Atotputernicului, scrisese și acestea:

«Și mai ales nu vei îngădui, Atotștiutorule, să intre Necuratul în cuconițe cum e Caliopi, că astfel de românce sunt pline de diavoli din naștere: sânge amestecat, împletire drăcească de frumusețe și de patimi.»

Încă în după-amiaza acelei zile, cuconița Caliopi întâlni pe stradă, la o cotitură, pe avocatul Ion Albu. Repede, ca fulgerul, deschise poșeta în care ținea sticla cu vitriol. Dar când o atinse, se zăpăci!

Avocatul se opri, îi sărută mâna.

— De mult nu te-am văzut, doamnă Martopol.

Caliopi nu se putea dumeri. Îi părea că se deșteaptă ca dintr-un vis. Îșmrecă fruntea cu mânușa, clătină din cap, apoi, înseninată, zise:

— Mare noroc ai avut că nu te-am întâlnit!

Avocatul o privi mirat foarte.

— Și pentru ce, doamnă?

Caliopi deschise poșeta și-i arătă sticla.

— Vezi asta?

— Da.

— Știi ce-i în ea?

— De unde să știu?

— Vitriol, domnule. Pentru dumneata îl purtam.

Avocatul se retrase un pas.

— N-ai frică! Acum nu mai e primejdie. Nu ți-a reușit. Izbânda, cum știi, e a mea! Zadarnic ai alergat două luni, ținându-te pe urma mea, să-mi strici afacerile cu dovezile dumitale. Dar, drept să-ți spun, nu te-aș fi crezut atât de lipsit de caracter! Îmi dăduseși cuvântul de onoare!

Avocatul o privea prostit.

— Ce te uiți așa de speriat? Ce vor gândi trecătorii! Însoțește-mă și-mi explică.

Și porniră alături.

— Nu-nțeleg nimic.

— Aș! Nu-nțelegi! Mi-ai făgăduit că nu te vei duce la Curmătura, în ziua aceea.

— Și nu m-am dus!

— Ba încă ai adus dovezi despre moșia cealaltă. Iar scrisoarea cu oferta ai plimbat-o pe la nasul agronomului Chiriac.

— Nu mă-nnebuni, cucoaa A! N-am fost nicăiri!

— Ei, nu e bărbătește să tăgăduiești! Ți-Or fi făgăduit pârliții aceia cine știe cât, și ai uitat că mi-ai dat cuvântul dumitale. Dar nu mai sunt supărată pe dumneata. Am câștigat! Spune-mi însă, cum de te-ai ținut pe urmele mele peste două luni, fără să te întâlnesc vreodată?

— Cum?! Eu m-am ținut pe urmele dumitale?! Unde? Când?

— Prin toate ministerele, pe la Comitetul Agrar, mai ales de când am înaintat apelul!

— Doamnă, zise avocatul, respirând greu, nu știu ce să cred. Îți bați, poate, joc de mine? Eu două luni am lipsit

din țară. Nu știu nimic de judecata din Curmătura, nu știu nimic de apel! N-am pus piciorul la Comitetul Agrar de-o jumătate de an.

Caliopi îl privi o clipă, apoi izbucni într-un râs amar.

— Ei, haide, nu te voi mai chinui! Cum ai știut să te ascunzi de mine două luni, treaba dumitale. Că tăgăduiești, e chestie de galanterie. Dar că i-ai apărat bine pe țărani, nu mai încape îndoială. De aceea, să știi, pe viitor o să fii avocatul oficial al familiei Martopol. La revedere! Sunt grăbită.

Și cuconița Caliopi făcu semn unui șofer și se urcă în mașină, foșnind din mătăsuri și lăsând dăre de parfum în aer.

Avocatul rămase locului, privind în urma ei.

«Ce-o fi având?» se întrebă el, pornind pe stradă cu o mare neliniște în suflet...

VI

Blebu, dracul cel șchiop, cutremurat de blăstămii, cel greu și schimbat în fum de semnul crucii, se mistui în văzduh, se înalță până-n vântul turbat, cu câtă vlagă mai rămăsese în el, și acolo își adună puteri noi să poată zbura până la peșteră. Când, cu aripile strânse pe sluțenie, se lăsă în gura de piatră, se simțea istovit. Șezu pe-un colț de stâncă, dar piatra-i trecea prin oase. Se lăsă pe pământ, se-ncolăci, vârându-și botul sub coadă, și adormi somn greu.

Cât ce se-nnoptă, diavolii începură să sosească la adăpost, atrași și de mirosul de pucioasă, aduși și de nevoia de a-și face raportul și de-a primi porunci nouă. Îl văzură pe poruncitor dormind și nu cutezară să-l trezească. Blebu sforăia de se zguduiau bolțile. Uneori bolborosea în vis cuvinte neînțelese. Ghiavolii se adunau puzderie, și care cum sosea, auzind sforăitul, se lăsa pe vine.

Blebu se trezi într-o târziu, se întinse de-i pocniră oasele, și căscă o gură cât o șură. Își aduse aminte de ispravă și că se ținuse de cuvânt: trăsese cu ibrișim pe! a nasul Sfântului. Dar încă simțea moleșală în mădulare:

fusesse tare blăstămul și semnul crucii! mai fugise el și din alți oameni, alungat de blăstămele marelui Vasilie, citite de popi, și de semnul crucii făcut de creștini, dar asemenea sfârșeală ca acum nu simțise. «Hm! Sfântu Petru și un popă de rând! Mare deosebire! Să nu care cumva să-i vină în minte Celui Negrăit și Neapropiat să trimită în România și pe ceilalți apostoli și pe proroci! Ne-am topi! Și ce putere de convingere la Sfântu Petru! N-am văzut eu, din prilejul de acum, clătinându-se oameni pe care de zeci de ori i-am avut în palmă? Cum se încăpățâneau să spună că nu se poate, că nu lasă legea! De vor începe să se teamă de lege cei mari, ne putem lua coada-ntre vine și să plecăm. Că mulțimea cea mare a țăranilor ține și acum cu sfințenie la lege. Și de se vor da la brazdă și cei mari, se-ntărește aici o țară de nici porțile...

Blebu, aici, se plesni cu laba peste bot, și se deșteptă de tot din somn, și atunci băgă de seamă că slujitorii lui sunt adunați grămadă și răspândeau o duhoare de-a mai mare dragul! întinse laba sub stânca sură, luă din cui biciul și pocni în glumă pe deasupra lor: pleazna de foc îi atinse, și diavolii săriră fripți. Blebu își arătă într-un rânjet dinții de cal. Era călare pe-o stană în formă de șa, și strigă cu glas de trâmbiță răgușită:

— Să v-aud isprăvile, pezevenchilor!

Și îndată se ridicară în bolți clocote guițate și grohăite de părea că o întreagă turmă de porci dă să iasă din staul, îmbulzindu-se la ușa după care adulmecau lăturile. Ghiavolii se grăbeau, care mai de care, să-și facă raportul, să apuce înainte în fața lui Blebu.

— Pe rând ca la moară, încornoraților! strigă Bleibu făcând un semn din labă.

Și pe dată larma pieri, și diavolii, pe rând și cu măsură, își începură raportul. Erau unii dintre ei trimiși la ispravă înainte cu două luni, alții de mai demult, și iarăși unii de câteva săptămâni sau zile.

— N-am avut hodină, poruncitorule, începu cel din față, până nu l-am pus pe slujbașul din gara Brăilei să deschidă încuietoarea și să-și umple buzunarele. Nu mai

puteam îndura tânguiriile cuconiței cu care trăia în ascuns! Că, drace, cum se mai plângea de sărăcie! Îți rupea inima. Și mă știi că-s milos din fire. Am intrat apoi în el de-a binelea și l-am pus pe goană. îl curentează poliția în toată țara, pe el și pe cuconița. Casierul, la început, când a văzut lada goală, a vrut să se împuște, da' pe urmă și-a adus aminte cine i-a furat cheia: trăise și el, o vreme, cu cuconița aceea. Și așa a ajuns și ea prigonită. Îi ascund însă cu ușurință, că știu cuiburi tănuite și oameni de omenie în toate orașele României. Pentru un sutar ori pentru un pol, unde gazda-i mai săracă, îi pui în siguranță, și polițiștii aleargă zadarnic cu limbile scoase.

Aici diavolul râse ciudat, cât se miră poruncitorul.

— De ce te strâmbi, împielițatul?

— Să fie cu iertare, de-o minciună. Vorba vine că polițiștii din România aleargă cu limbile scoase. Se mai plimbă ei când n-au ce face, mai fluieră din țigăne. Da' tot mai bucuros rămâne omul într-o bodegă! Adevărat este că și țuică bună ca aici mai rar!

— Nu-i vremea de glume, pârlitule, se strâmbă Blebu. Altul la rând.

— Eu, începu un drac pipernicit și slut, să nu-l viecezi! vin tocmai de la granița apuseană, din oraș din Satu-Mare. Am avut de furcă cu alegerile comunale. Mare primejdie să se-nțeleagă românii din toate partidele politice! S-au adunat la o berărie, și mult m-am mirat: băutura, în loc să-i învrăjbească, le potolea patimile politice, și unde nu s-apucară de discursuri! La-nceput mă tăvăleam de răs, că vorbesc o românească tare pocită, dar când i-am văzut că de la discursuri trec la pupăciuni și îmbrățișări, un gând mi-a fulgerat prin cap: să-i vezi că se împacă! Și atunci zadarnic mai vin bani din Ciuntita, și-n deșert își mai primejduiesc viața atâția care trec clandestin granița. Și, de-a doua zi dimineață, de cum le-a trecut aburul beției, m-am pus pe lucru. Adică am înțeles că fiind vorba de chestia națională, cu românul beat n-ai ce face: e pentru solidaritate. Dar cu cel treaz, lucrezi de minune. Unde mai pui ajutorul neprețuit al femeilor, care toate vor să ajungă

ceva mare! Nici nu-i mirare după atâtea veacuri de robie. A fost de ajuns să spun la trei cucoane din trei partide adverse că bărbatul lor va fi cap de listă, ca până sara înțelegerea să se spargă și românii să se învrăjbească mai rău ca înainte.

— Eu, se închină al treilea, m-am zbatut de moarte pentru numirea unui prefect. Nu-l voia orașul, nu-l voia județul, nu-l voia partidul. Dretpt să spun, rămăsese cam deocheat din guvernarea trecută. Dar ce s-ar fi ales de samsarii din județ fără el? L-am călărit ca pe-o babă o lună de zile, și nu l-am lăsat până n-a biruit toate piedicile. Și acum murmură o lume întreagă împotriva lui: ba că-i tâlhar și că trebuie să înfunde pușcăria, nu să stea în fruntea unui județ; ba că-i venetic - ei spun barbar: răgătan - și nu cunoaște nevoile județului; ba că-i șperțar de mâna-ntâia, care dijmuește prăvăliile și măcelăriile și îi face de rușine înaintea minorităților; ba că are numai patru clase secundare...

Iar membrii localnici ai partidului de la putere umblă să-și dea demisiile și să porceadă la o nouă reorganizare a forțelor politice din județ. Întunecimea Ta știi ce va să zică o nouă reorganizare a forțelor politice în România! Cu cât mai des, cu atât mai bine! Rodul, e numai zăpăceală, și cuiburi nouă de ură și patimi.

Blebu ridică laba în semn de oprire:

— Cine te-a pus să ne faci teorii? Noi suntem ghiavoli de acțiune. Altul la rând!

— Suntem aici zece, începu al cincilea, care avem un singur raport de făcut: am fost cu toții în aceeași slujbă. Venim din zece castele grofești. Am fost încredințați să le arătăm cum își pot păstra partea mai mare din moșii. La început, nici nu voiau să audă! «Cum? Să mă duc să mă rog, umilindu-mi numele și trecutul de slavă? Mai bine să pierd întreaga moșie! Nu recunoaștem legea! De altfel, au să se-ntoarcă, nu peste mult, ai noștri. Le vom arăta noi reforma agrară sărântocilor de valahi. Mai înțeleg să-și ia cineva nasu' la purtare, da' până-ntr-atâta nu!» Acestea și alte asemenea prăpăstii spuneau la început. Dar, încetul cu

înceții! se face oțetul! în câteva luni i-am muiat, mai ales că nime nu s-arăta dinspre Tisa! Și unde nu i-am pornit pe drumul Bucureștilor, mai întâi pe ei, apoi și pe neveste, și-au intrat cu toții-n rânduiala lumii, și au scăpat de la împărțeală ce au mai putut. Ba și hotărâri vechi de-ale Comitetului Agrar au stricat, și-au luat îndărăpt de la sărântoci multe hectare, în temeiul unor p. acturi electorale cu partidele românești. Trebuie, să știi, poruncitorule, că de nimic nu-i mai mândru românul, în țara lui, ca de succesul electoral. Of! la ce munci ne pun toate guvernele pentru această fală goală!...

— Oprește-l, întunecimea Ta! țipă striident un drac cu cornițe de țap, oprește-l că intră în sfera noastră de activitate. Noi suntem șapte sute, pare-mi-se zece de județ, în România, care facem toate alegerile. Și e nevoie s-auzi din fir în păr tot ce-am pus la cale, să încrestezi pe răboj pentru a putea raporta fidel Stăpânului celui întunecat, pentru a ne răsplăti după merit. Premiul întâi pentru activitatea în România, nouă ni se cuvine.

Și spiridușul cel cu cornițe de țap începu o litanie nesfârșită despre uneltirile tagmei din care făcea parte. De la o vreme, Blebu își pierdu răbdarea și zise:

— Ajunge! O să vă propun pentru premiu, că tare-mi place cum puneți coarne legii și dreptății. Da' să nu gândiți că ați isprăvit! Sparge-ți-vă capul și iscodiți nouă uneltiri, că mai aveți de furcă. Și acum, să te-aud pe tine, boșorog bătrân, zise Blebu către un ghiavol încăruntit, știrb și cu buzele dăbălate, care se tot îndesa printre frați s-ajungă la rând.

— Dacă e vorba să raporteze șefii de echipă, încep acela, ieșind în frunte, apoi mi se cade și mie îngăduială. Sunt și eu! Și, cu tovarășii, venim de la munca cea mai primejdioasă, dacă nu și de la cea mai grea. Că nouă ni s-a dat s-avem de lucru tot cu fețe bisericești, bărbați și femei. Iar prin mănăstiri și prin biserici știți că fumul de tămâie nu te cruță, nici închinăciunile, nici sămnul care ne alungă și al cărui nume nu mi-e dat să-l rostim. S-a pornit o mișcare de primenire, întunecimea Ta, în țara asta nouă,

primenire prin biserică. O seamă de preoți tineri, insuflați de duh, nu mai tac din gură și din condei. Că Biserica așa și pe dincolo, că ea trebuie să fie vie, să crească suflete nouă, să înceapă adicăteala ofensiva împotriva necredinței și a stricăciunii din țară. Să dea caractere creștine, oameni noi în țară nouă. Și nu numai ei, da' nu-i om care să nu fi trecut prin școli și să nu strige că Biserica trebuie să facă începutul, să rupă gheata, să iasă din tipic și să intre în viață. Și dă-i cu articole la gazete și la reviste, și cu proipovedanii în biserici, dă-i cu ofensiva credinței, încât popii și vlădicii cei bătrâni își astupă urechile de atâta larmă. Este un cuvânt, «reorganizare», care iasă deasupra din toate discuțiile, ca untdelemnul din apă, reorganizarea Bisericii, reorganizarea clerului, reorganizarea cinurilor de călugări și călugărițe, și alte o sută de feluri.

Avem noroc cu înțepeneala celor bătrâni, care zâmbesc în bărbi, știind ce se poate și ce nu se poate, că după iureșul celor tineri, în grabă ne-ar înghiți smârcurile. Popii și vlădicii cei bătrâni sunt conservatori cu toții, dar înțelepți ca șerpii și blânzi ca porumbii, nu pun piedici avântului celor tineri: «Las să răsuflă și ei», zic, și-și văd de treburi. Și-aici e grija noastră cea mare: să le dăm mereu de lucru celor bătrâni, nu cumva, tot auzindu-i pe ceilalți, să se lase luați de avânt: la ei e porunca și puterea. Fără ei, ceilalți latră la lună, până când vom avea noi grijă să răgușească. Le punem piedici, îi descurajăm, îi certăm cu protopopii și vlădicii, dându-le tărie să atace pe cei mari și să le descopere păcatele – până când îi vedem caterisiți, adică dați pe mâna noastră. Nu-nțeleg decât o singură reorganizare a Bisericii, întunecimea Ta, în deplin acord cu partidele politice și guvernele din România: reorganizarea ei prin politică. Biserica trebuie să ajungă un factor lumesc, pentru trebuințele lumii, nu unul spiritual, pentru trebuințele sufletului. Așa am lucrat până acum, ajutați de tot clirosul de la protopop în sus, de igumeni și de stareți, de partidele românești, având potrivnic pe unii preoți de rând, pe cei mai tineri, și întreg norodul, care strigă: popa să rămână în biserică. Adevărat e, poruncitorule, că vorba

e mai mult așa, o vorbă de clacă. Și dacă-i în biserică popa, parcă ce, poporul se-mbulzește? îi ținem noi de urât, în altă parte! Dacă încuviințezi metoda noastră, fă un sămn din cap, întunecimea Ta, dacă nu, descopere-ne alte căi.

Blebu făcu semnul dorit, și diavolul cel cărunt se trase deoparte, lingându-și mulțumit buzele dăbălate, vinete.

— Să vie cele șapte duhuri ale furniturilor de Stat! strigă dracul cel schiop, sculându-se în picioare și fâlfâind din aripile spintecate. Aici e vorba de contracte-n toată legea, de câștig sigur pentru Iad, de șapte suflete vândute nouă după toate formele. Până vom strica un neatai întreg, va mai trece apă pe Dunăre. Da' cele șapte suflete-s în laț. Vorba e: ne-am ținut noi de cuvânt >. Că-i parte de contract să ne ținem de cuvânt. Ei, le-ați împlinit milioanele cu care ne-am legat?

— Eu mai am să-i dau omului meu douăzeci și cinci de milioane.

— Eu zece.

— Eu cincisprezece.

Șase mai aveau de dat câștig între cinci și treizeci de milioane. Al șaptelea zise:

— Eu am împlinit, poruncitorule.

— Și cui ai slujit tu, în care secție?

— Furnizor pentru apărarea țării, întunecimea Ta!

Blebu prinse pe duh de ureche și i-o întinse până la ceafă, mângâindu-l.

— Bine te-ai purtat, flăcăule. O să-i spun Stăpânului să te înainteze c-un grad.

Apoi continuă rapoartele. Blebu le scurta din ce în ce. De la o vreme-i era destul să-l privească pe slujitor în ochi că știa ce-a isprăvit. Săreau acum diavolii pe dinaintea lui, cum sar caprele din țarc, pe ușa deschisă. Se grăbea dracul cel schiop: îi părea că simte o putere străină apropiindu-se. Și el avea porunci nouă de dat.

Tocmai își dresese glasul să înceapă poruncile, când ghiavolii din peșteră se răsturnară pe-o dungă, ca luați de vânt, iar în clipa următoare Blebu căzu în creștet. Noroc

de coarne, că altfel își spărgea capul de stâncă. Și iată, pân' ai bate în palme, se mistuiră-ncomorații cu Blebu în frunte, ca și când i-ar fi înghițit adâncurile.

În gura peșterii se ivi Sfântu Petru cu cheile Raiului în mână, tăind cruci largi în aer.

— Așa, nelegiuitorilor! Să umble Blebu să v-adune din cele patru vânturi, ori să-l caute pe fiecare să-i dea porunci. Prea sunteți organizați, cu sobor, cu echipe, cu șefi, pe companii!

În ziua aceea, după ce Caliopi obținuse, cu toată paza lui, aprobarea, Sfântu Petru se plimbasese trist pe ulițele Bucureștilor. Dar cum îi părea că și ghiavolii mai mici râd la el din ochii trecătorilor, se duse în Cișmigiu și șezu pe-un scaun, să se liniștească între copiii nevinovați pe care îi duceau de mână sau în cărucioare săcuiențele și nemțoaicele. Ce bine era aici la răcoare, sub castanii și frasinii bătrâni, în ciripitul pasărilor și-al copiilor, frați cu Îngerii Raiului! Și cum râdeau florile în pâlcuri armonioase! Oameni singurateci ședeau ici-colo pe bănci. Sfântu îi privi de-aproape și-i păru că-s triști și părășiți. Vreo doi, mai bătrâni, își mâncau aici, c-un fel de teamă, felia de pâine. Un domn foarte palid, tânăr încă, ședea într-un colț, pe-un trunchi, și privea fix în țărână. Sfântului i se făcu milă, și, în chip de călugăr bătrân, se apropie de el. Cum acela se părea că nu-l vede, șezu pe trunchi, mai la o parte, și începu a tuși. Străinul se trezi ca din vis și-l privi pe călugăr. Avea în ochi o nesfârșita tristețe.

Intrară greu în vorbă, și portarul Raiului ascultă uimit, după ce străinul se mai încălzi și porni să i se destăinuiască. Era un secretar comunal din părțile Banatului. Îl transferau, în interes de serviciu, a șaptea oară în trei ani. Venise până la minister să spună că nu mai poate. Și-a ruinat gospodăria, a mâncat zestrea femeii cu mutatul, dar acum și nevasta și copiii țină că nu mai merg nicăiri. Să-i îngroape aci!

— Și ai vorbit ou ministrul? întrebă înduioșat Sfântu.

— Cu secretarul general da. Cum să ajungi până la ministru?

— Și ce ți-a spus?

— Că trebuie să plec. Interes de serviciu. Dă-i tot vechea bubă: oamenii din sat n-au votat cu guvernul.

Parcă eu sunt vinovat! Parcă n-am eu năcazuri destule! Ce-mi trebuie să mă amestec în politică. Zice și nevasta: mai bine să muțești. Parcă de trei ani nu-s mut?

— O să vorbesc eu cu ministrul. Îl cunosc. Trebuie să te lase pe loc.

Străinul îl privi cu neîncredere.

— Dar, părințele, cine să te asculte? Prefectul îi asmuță împotriva mea.

— N-avea grijă! Și de nu ești grăbit, așteaptă-mă aici.

Și, în clipa următoare, luând chipul prefectului aceluia, Sfântu se înfățișă ministrului.

— Un cuvânt, în chestia amărâtului aceluia de secretar. M-am înșălat, și eu sunt om. N-a fost el de vină, n-a făcut propagandă nici de leac. A fost mut ca un pește. Să-l lăsăm în plata Domnului, să nu-l mai mutăm!

— Dacă spui dumneata... Dar parcă tocmai...

— Da, eu, însă am greșit. Și are familie, e plin de copii, ar fi păcat.

— Bine! zise ministrul, și iscăli revocarea ordinului de permutare, dându-i-l în mână Sfântului.

În clipa următoare era în Cișmigiu, înaintea trunchiului. Străinul nu-și crezu ochilor când văzu hârtia. Dar se gândi: cum a mers și a venit într-o clipă, a putut îndupleca și pe ministru. Că omul năcăjit e plin de credință ca stupul de miere.

Și s-a pornit sfinția-sa călugărul pe cărările Cișmigiului, și a mai găsit o mulțime de oameni supărați și flămânziți, pentru alinarea căroră a alergat mereu, până-n fapt de sară. Și se mira că-i merg toate-e plin, că nu mai întâmpină piedici. Și după înfrângerea cu Caliopei, Sfântului îi căzură bine biruințele de-acum.

Tocmai se pregătea să se odihnească pe o buturugă subt o salcie plângătoare, când începură a răsări stelele. Înainte de-a ațipi, Sfântu trase cu urechea scrutând văzduhul, și simți numaidecât vâjâitul diavolilor care

treceau spre peșteră.

— Of! afurisiții! oftă portarul Raiului. Un ceas n-am hodină.

Și-ndată iară se schimbă în duh, și luă și el drumul peșterii.

Astfel auzise de-aproape rapoartele slujitorilor întunericului, făcându-și însemnări pe răboj, pentru a putea propune Atotputernicului măsuri de contrapropagandă în România.

«Of! Of! ofta Sfrântu ascultându-i. Sunt mulți ca nisipul mării. Ne va trebui și nouă baremi o legiune de duhuri bune. Și ce organizație! Lucrează de mult, împielitații!»

Și când auzi că Blebu vrea să-nceapă cu poruncile, nu-i mai putu răbda, și cu puterea crucii îi împrăștie în cele patru vânturi.

VII

Porni apoi și nu se opri până-ntr-un sat mare și puternic, departe, pe câmpie. Luminile erau stinse: creștinii se odihneau de munca zilei, vremea era târzie. Dar sus pe cer luminau stelele toate, și peste liniștea grădinilor plutea mireasma florilor. Sfântu Petru intră în grădina unui rumân și se culcă lâng-un strat de calapăr. Multă vreme nu putu așipi. Se gândea la oamenii năcăjiți pe care-i întâlnise și-l ajutase în ziua aceea. Ce oameni de omenie, ce oameni drepți, ce rumâni năcăjiți, și cum rămân mulți fără de lucru, muritori de foame! îi scot din rând, îi înlocuiesc în slujbe cei care cochetează cu Necuratul, cei leneși și îmbulzitori, cei obraznici, cei nerușinați, cei meșteri la învârteală, cei nepregătiți dar nepotoliți în râvna pentru partide. Cei buni, cei harnici, rămân la o parte. Trag pe dracu' de coadă, dacă nu vor să-l încalece, când li se pune în patru labe dinainte și-i îmbie să-l călărească.

Portarul Raiului asculta murmurul depărtat al iazului, inspira adânc mireasma calapărului, în vreme ce se gândea la toți oamenii aceia buni, pe care-i ajutase în ziua aceea. Nu-i ieșea din minte mai ales chipul unui bărbat de vreo treizeci și cinci de ani, înalt, frumos, c-o frunte de gânditor,

cu ochi arși de durere, cu mâinile albe, cu haine vechi dar curate. Sfântu se opri se în fața lui ca înaintea deznădejdiei întrupate, și intrase cu străinul în vorbă.

Era unul care nu găsisese nimic de lucru în România. Avea un nume cunoscut, se distinsese înainte de Unire în viața culturală a țării, iar acum nu putea câștiga nici atât cât să-și poată înnoda sărăcia de azi pe mâne. Toată lumea îl cunoștea, îl aprecia, dar nime nu-l punea la lucru. Era primit cu încântare de prefecți, de bărbații politici, de miniștri. Le spunea cum s-ar putea lucra pentru întărirea țării și mulțumirea poporului, ce-ar putea face el. Cei mari îl încărcau de făgăduieli, încât abia putea ieși cu ele pe ușă, deși sufletul îi ardea la gândul muncii sale viitoare. Dar nime nu s-a ținut de cuvânt.

Sfântu Petru, după ce-l ascultase, îi zisese:

— Fiule, greu îmi cade să aud ce-mi spui. Și mai adâncă mi-e durerea când mă gândesc că o țară în care nu sunt puși la muncă cei buni, o să se destrame, cu toată protecția ce-ar avea-o la cel ce cârmuiește lumile. Oricât aș fi de pașnic și de bătrân, parcă tot îmi vine să blăstăm **f**

— Să nu faci, părinte, una ca asta, zisese străinul îngrozit, ridicând brațul. Să nu faci! Sunt răutăți trecătoare, dar nația e bună și va birui aleșuirile Celui Rău. Și se vor scula oameni din viața noastră și vor îndrepta lucrurile.

Și unde nu se pusese bărbatul acela ciudat să cânte laudele neamului și să-i proslăvească frumusețile cele sufletești! Vreme îndelungată nu s-a mai oprit: obraji i se împurpuraseră, pieptu-i creștea, ochii-i străluceau – părea că vede în viitor măreția poporului și a României.

Sfântu Petru la început se temuse că și-a făcut de lucru cu un nebun; dar ascultându-l vorbind, își aduse aminte de propovedaniile apostolilor celor tineri, în pământul Iudeii, după pogorârea Duhului Sfânt. Își aduse aminte de soarta lor, își întoarse, fața de la străin și-și șterse o lacrămă.

Iar acum, în grădină, lângă stratul de calapăr, văzându-l iar cu sufletul, zise, cu mâinile înălțate spre

rugăciune:

— Doamne, nu crezi că a sosit vremea să schimbi soarta dreptului pe pământ? Până când să biruie Necuratul? Când fiecare din cei aleși ai tăi ar putea să se lupte cu lumea și cu stăpânul ei, ei sunt lăsați la o parte, veștejesc în umbră, și nu-i cine să vestească dreptatea. Iar în frunte se îndeasă mereu cei ce omoară pe proroci cu pietre!

Și Sfântu se rugă multă vreme.

Oftând, portarul Raiului scoase de la brâu răbojul și făcu pe el însemnarea aceasta:

«Și vei griji, pe viitor, să dai îndrăzneală celor buni și cinstiți din România. Să cuteze! Să calce peste vasilisc și peste bălaur. Că pe cât sunt de cutezători cei răi în țara românească, pe-atât au inima de ceară cei aleși ai tăi. Meteahna asta se pare că e moștenire de pe vremea când erau legați în obezi. Dar acum sunt slobozi. Nu-i mai lăsa să trăiască viață de robi!»

Iar îi veni în minte străinul din Cișmigiu, și după ce se gândi un răstimp, mai adaose pe răboj:

«În țara asta toți vorbesc bine, sunt meșteri în cuvânt. Toți vorbesc frumos, așa că, după ureche, nu-i poți deosebi pe cei buni de cei răi. Dă-le, Doamne, celor buni curajul să treacă de la vorbă la faptă, să se poată deschilini de cei răi, să-i cunoască lumea că sunt ai tăi și să-i urmeze!»

După ce isprăvi de încrestat, Sfântu se lăsă pe spate și adormi lângă stratul de calapăr, în aromeala grădinii. Și stropi de rouă îi împodobiră barba lui albă, și în blinda lumină a stelelor stropii oglindeau nestemate.

VIII

Dimineață se trezi în larma din ogradă. Cineva striga, cu putere tot mai mare:

— Vasile! Măi Vasile! Unde ești, ticălosule?

Și se auzeau uși trâncite, porți izbite, și alte glasuri:

— Unde să fie?

— Doarme-n fân, ticala!

— Când a mai dormit până pe vremea asta?

— Dar bine, l-a înghițit pământul?

Și bărbatul, femeia, copiii, îl căutau ca pe un ac prin șură, prin șopron, prin fân.

Crezură că poate-a plecat la coasă, dar coasa lui o găsiră atârnată la locul ei.

— Ce să-l mai căutăm!? se auzi glasul bărbatului. Ne-a lăsat și ăsta. Mă miram eu pentru ce mi-a cerut duminică simbria care-o mai avea.

Femeia se strecură repede în cămară: hainele lui Vasile nu mai erau acolo.

— S-a dus! zise ea oftând.

— Iată-ne rămași iar fără slugă, în toiul lucrului!

Și bărbatul începu să-njure de cele sfinte, încât Sfântu Petru sări ca ars de lângă stratul de calapăr.

Văzu că soarele era de-o suliță pe cer. Se gândi că oamenii au rămas prea năcăjiți, în toiul lucrului, fără slugă mare, și se hotărî să le vină în ajutor. Se schimbă în voinic drumeț, și, prin porțița curții, intră, dând binețe creștinilor. Se grăbi să nu le lase prilej de ceartă, vreme să se amestece ghiavolul și în treburile unor gospodari de omenie, țărani de la roată, talpa țării acesteia. Și nu se înșelă, căci înainte de-a deschide porțița, cei doi soți și începură să pună vina unul pe altul, pentru plecarea slugii.

— Dac-ai fost scump la făină! zicea femeia. Cum ai crezut tu că un voinic ca el putea sluji cu o simbrie așa de mică?

— Ba tu l-ai alungat, fire-ai a dracului! Că tot cu gura pe el! Ți-am spus să nu te mai amesteci în trebile mele!

Ei se înverșunau tot mai tare, când Sfântu Petru deschise porțița și le dăde binețe.

— Bună să-ți fie inima, voinice, răspunse femeia.

Bărbatul o privi chiorâș și-și zise în gând: «Haida, drace hai!»

— Treceam pe drum, zise Sfântu Petru, și am înțeles că vi s-a dus sluga, acum, în toiul lucrului. Eu după stăpân umblu. Poate ne ajungem din tocmeală.

— Dacă-i așa, Dumnezeu te-a adus voinice, zise bărbatul. Din partea simbriei, nicio greutate: cât îmi ceri

atâta-ți dau, că-mi crapă măsaua! Ai nimerit la vreme potrivită, drept să-ți spun.

— Dar dacă sluga celălalt va fi acasă, aici în sat, și se va fi dus numai pentru primeneli?

— Da' nu-i din sat, voinice, cum nu te știu nici pe tine să fii! Crezi că la noi în sat mai găsim slugi?

— Cum se poate una ca asta? Întrebă Sfântu. Iată, de la noi am pornit mulți la slujit.

— Ei, se poate! De aind s-a împărțit pământul și orice sărântoc a căpătat trei pogoane, nime nu se mai bagă slugă. Ori, dacă găsești vreun necioplit, îți mănâncă pita de la Crăciun până dă frunza, și te lasă când ai avea mai mare nevoie de el. Împărțirea asta de pământ a stricat lumea, voinice! Fiecare e stăpân acum! Rabdă de foame, dar nu se bagă slugă!

Din trei vorbe căzură la învoială. Sfântu nu ceru mult.

— Văd că ești om de omenie, zise stăpânul. Din care sat?

— Of! de departe!

— Nu vei fi din Mălinești?

— De mai departe. Pe la noi n-a fost pământ de împărțit, și ficii mai săraci, pană la-nsurat, intră la stăpân, ca și mai înainte.

— Ai ceva scrisori?

— Cum de nu!

Și Sfântu Petru scoase din buzunar o carte de slujit.

Stăpânul o deschise și sloveni multă vreme.

— Dumitru Păsculeț!

— Așa mă cheamă!

— Bine, Dumitre! Să fie într-un ceas bun!

Și stăpânul și sluga bătură palma.

— Arvună dorești?

— Ce arvună? Vorba nu-i destul?

— Poate ai nevoie de bani pentru tabac?

— Nu duhănesc!

— Pentru un rachiuș?

— Nu beau!

— Bine, D.umitraș! Dumnezeu să-ți țină năravul! Vom intra în casă să prânzim, și apoi – la drum. Azi avem zi de coasă.

Când ajunse înaintea pridvorului, rumânul se opri, se uită la soare, și zise:

— E cam târziu! Nu știu ce-am avut în dimineața asta! Toată casa ne-am trezit târziu. Somnul ne-a fost mai greu ca plumbul.

Tăcu și se uită cu un fel de sfială la străin. Era un flăcău cam tomnatec dar bine legat, din fața lui se desprindea ceva liniștitor și blând, și vorba-i era domoală ca de duhovnic.

Când văzu că prânzul încă nu era gata, voi să-l pornească pe Dumitru la drum pe nemâncate – îi vor aduce merindea în luncă – dar când se uită la fața lui, vorba i se opri în gât. Prea părea deștept și om de omenie! Dar când îl văzu că pune mâna pe călindarul acățat în cui și începe a citi ca un diac!

Pe rumân îl chema Gheorghe Pușcașu, iar pe nevastă-sa Vironica. Și aveau patru copii mărunței și doi mai răsăriți. Era gazdă bună Pușcașu, avea casă de piatră, patru boi, și moșie moștenită. La împărțirea pământului nu-i venise parte, că avea destul și nu fusese în război – dar ținea cu arândă, pe sub mână, eu agronomul, o rezervă de Stat de patruzeci de iugăre. Fusese primar în sat tocmai în anii când se făcuse aici reforma, se îndușmănise cu multă lume, și la noile alegeri căzuse. Nu-i părea rău, că slujba-l opăcea de la trebile lui, iar Vironica aprindea casa în fiecare sară când primarul venea târziu, cât din slujbă, cât mai ales de la crâsmă.

Acum muncea întins, și blăstema leneșii care nici pe bani buni nu mai intrau la muncă străină.

Sfântu Petru se gândi la început că aceste-s clevetiri de om pornit, dar se încredință în grabă că Pușcașu spunea adevărul. În toată sara bătea satul de-a lungul și de-a latul să afle lucrători pentru ziua următoare pe pământul stăpânului: la coasă, la prășit, la fân, mai târziu la seceră. Și mare lucru dacă dimineața se trezeau în curte cu doi-

trei copilandri.

Rezerva de Stat, moșia lui Pușcașu, cereau lucrători, singuri nu răzbeau, și adeseori îl vedeai pe sluga Dumitru, în fapt de sară, călare pe deșălatele, și alergând prin satele vecine după muncitori. Sfântu nu știa nimic de rezervă, credea că e tot moșie de-a Pușcașului, și se hărnicia minune mare!

Stăpânii îl pierdeau din ochi de drag: «Așa slugă! Și nici nu-i măcar pământul lui! Ar putea să ia pildă leneșii și sărântocii satului.»

Și unde punea Sfântu Petru mâna, punea și Dumnezeu mila!

Și creștea porumbul ca din apă, plin de must și cu frunzele grase, de-un verde-negriu. Iar griul – potop! Se opreau creștinii în drum și se minunau. Că era la pat des ca peria, în spic ca vrabia, și revărsat cât bătea ochiul. Patruzeci de iugăre nu-i glumă!

Portarul Raiului, cât umblă prin sat după muncitori, și prin satele vecine, cunoscuseră traiul rumânului, și se întrista cu sufletul de ce văzu! Intră prin casele oamenilor, cercetă ogrăzile, grădinile, cum lucrează pământul, intră în biserică duminicile și în sărbători, în primărie, mergea la horă și la birt. Voia să cunoască tot, din fir în păr.

Rare case cu odăi curate și aer primenit; rar ogor lucrat după toată rânduiala; rar ogradă bine îngrijită: unde nu te înglodai, năvăleau buruienile; și pluguri vechi de lemn, și soi prost de vite – îmbătrâneau viței – și biserici goale, și crâșme pline! Zarvă și certe, bătaia la primărie; cântece pe ulițe cât ținea noaptea; hârjoneli prin șezători și batjocori în strigăturile de la țară!

«Neam înapoiat! Își zise Sfântu, popor fără carte. Cu cât are, ar putea trăi de zece ori mai bine, numai să știe cum! Dar orbecăiește într-o neștiință! Și nici nu-i de mirare! Când să învețe?»

Neștiința rumânilor o putea înțelege Sfântu, și își zise că ea are leac. Dar mult se mira de nepăsarea lor, de nesimțirea la rău ca și la bine, de ușurința cu care părea că privesc viața. Îi părea că nu pun niciun preț pe lumea asta

și pe bunătățile ei, ca și când le-ar ști, din moți-strămoși, deșertăciuni. Până la un punct era creștinește așa, și Sfântului nu-i părea rău că-i vedea nepăsători la lucrurile lumii, care robesc sufletul altorpopoare. Dar, iarăși, nu era bine ca nepăsarea lor să-ntreacă măsura! Că țările și neamurile se întăresc și prin bunătățile lumii acesteia, și dacă orice străin, orice vântură-țară, mai râvnitor ca rumânul, le ia smântâna de pe lapte, rumânii nu mai fac brânză până-i lumea. Și e nevoie să închege și ei laptele, dacă vor să păstreze ce le-a dăruit Dumnezeu...

Sfântu se gândea cu teamă nu cumva traiul rău din trecut și suferințele să-i fi făcut pe rumâni să nu mai pună niciun preț pe lumea asta și să fie cu neputință să-i urnești către luminiș. Și teama asta i se strecură în suflet, tot auzindu-i pe rumâni cum se porecleau unii pe alții, bătându-și joc de ei înșiși ca și de aproapele lor. Sfântu Petru știa că unii mucenici din vechime căzuseră în meteahna asta din prea mult post, din ajunare fără chibzuință, din chinuirea trupului lor, și că, alunecând la patima asta a batjocorii, suferințele și chinurile nu le-au mai fost de niciun folos: tot în Iad au ajuns și în lumea cealaltă. Prea s-au sumețit cutezând nu numai să rabde chinurile și năcazurile, ci să-și bată și joc de ele, și să facă de ocară, cu bună știință, lucrurile mâinilor lui Dumnezeu.

Așa-i părea Sfântului că sunt și românii de la sate, talpa țării. La multe nu se vor fi pricepând, dar să se batjocorească unul pe altul, la asta se pricep ca niciun alt neam! Nu era om fără poreclă în sat, și nu era strigătură la horă fără înțepătură, fără batjocoră. Își băteau joc de popă, de dascăl, de diac și de primar, și de fiecare sătean în parte, avut ori sărac, tânăr sau bătrân. Batjocoreau sarăcia ca și bogăția, semn vădit că nu dădeau nici două parale nici pe una, nici pe alta. Iar Sfântu știa că oamenii care rid de toată lumea, ca și de ei înșiși, sunt cei mai mâncați de năcazuri, și că greu pot fi tămăduiți, fiindcă nu mai cred în niciun bine în viață. «Dacă nu lipsa de învățătură, ci slăbiciunea asta din naștere îi face să trăiască într-o astfel de părăsire și nepăsare, greu se va păstra minunea

săvârșită de Dumnezeu cu nația asta», își zicea Sfântu Petru.

Într-o duminică, la horă, asculta încremenit niște strigături, strigate pe rând, din roata jocului, de patru feciori, în hohotele de râs ale bărbaților și bătrânilor de pe de laturi. Fiecare fecior striga câte-un vers și răspundea altul.

Saie-ți ochii tăi, nănaș! Cu cine mă cununași? Ou propteaua gardului cu urâta satului.

Cu ciuha dintre hotare cu căpița de săcară Sara, când se suie-n pat, Parcă-i ursu-mpiedicat!

Dimineața când se scoală Parcă-i piatra de la moară, Pe la prânz când e gătată Parcă-i claie negreblată.

Când o văd în stâlpul porții Parcă-mi văd păharul morții;

31 - Opere, vol. 5 - Ag & rbiceanu

Când o văd în gura șurii, Jur că e Muma Pădurii!

Stau să iau muchia săcurii, S-o lovesc în cerul gurii. Când o văd în capul gol Fug vacile din obor și vițeei până mor.

Și-a rămas Băran legat, și-a rupt ștreangu' și-a scăpat! Ho, ho, ho! Băran! Na! Na! Stai, că nu e boala ta, Că e nevăstuța mea!

Așa batjocoră nu mai auzise Sfântu Petru câtă lume și pământ umblase în vremile cele bătrâne. Se întristase greu și se gândise cum ar putea ști dacă nepăsarea lor de viață - ajungând până la a-și bate joc de ei înșiși - venea din neștiință, ori era din născare, urmarea unei prea grele mucenicii din trecut.

Se gândi la stăpânul lui, la Pușcașu, și la alți zece - doisprezece rumâni, care nu melitau atâta din gură, nu înfundau crâșmele și erau cei mai avuți din sat. În casele acestora era curat ca paharul; aveau plugul de fier și vaci șvaitere. Lor le plăcea să trăiască bine. Aceștia știau și carte, aveau ceas de părete și călindar în cui.

«Poate tot lipsa de învățătură e de vină», își zise Sfântu Petru, și repede se hotărî să înceapă cu luminarea celor întunecați.

Și unde nu se schimba duminica și în sărbători în duh, și intră în popa Costan, parohul satului, și-l aprindea pe bătrân de-i scăpărau ochii și-i tremura barba, așa propovedanii spunea! Și tot cazanii despre lucrarea pământului, despre creșterea vitelor, igiena locuințelor și a trupului, despre plugul de fier și mașini agricole, despre primejdia alcoolului și a boalelor celor urâte. Și însuflețește-l pe bătrân, și dă-i, câte-un ceas și mai bine, încât, ajungând acasă, nu mai putea bea nici obișnuitul păhărel de drojdie, că zise mira preuteasa foarte.

— Doamne, Costane, ce te-o fi apucat?

— Știu eu?! ofta bătrânul ca trezit din vis, și privind mirat în jurul lui. Nici în tinerețe nu propovăduise cu atâta foc.

— Las-o mai rar, pentru Dumnezeu! O dată pe lună! Ai putea să te îneci, că vorbele năvălesc din tine fără frâu.

Se temea și părintele, mai ales că era astmatic, și se lega să nu mai țină cazanie duminica viitoare. Dar, ți-ai găsit! Duhul intră în el cât ce isprăvea liturgia, și-l scotea în ușile împărătești.

— Cel puțin, dacă ar fi de vreun folos! suspina preuteasa. Dar tu n-ai ochi să vezi? N-ai urechi să auzi? Oamenii își bat joc de învățătura ta! Pagubă e, că, drept să spun, frumos mai vorbești și bune învățături mai dai! Da' din coadă de câne sită de mătase. cine-a mai văzut?

Părintele Costan căzu pe gânduri. Nu-și putea nicidecum tâlcui râvna ce-l cuprinsese acum la bătrânețe. Că râvnă era! Din inimă vorbea! Sufletul i se încălzea! Dar de unde știa atâtea lucruri nouă? Începu să se teamă, începu să citească psaltirea, ceasurile - ce nu mai făcuse de pe când era în seminar. îl ispitește cineva! Dumnezeu... sau celălalt! Că începu să fie mândru de propovedaniile lui, și se temea, în aceeași vreme.

Dar în duminica următoare zadarnic se înțepeni lângă masa proscomidiei să se împotrivească duhului. Nu mai simți niciun îndemn, nicio căldură! în schimb, diacul veni și-i șopti la ureche.

— Părinte, a sosit domnu' pătrupop și vrea să țină

cazanie.

Părintele Costan acum mai vârtos ar fi voit să cuvinteze, să-i arate protopopului ce plătește. Îi cam purta sâmbetele protopopul, și tot voia să-l treacă la pensie. Dar capu-i era gol. Să-l fi ars cu luminarea nu i-ar fi venit un subiect de predică.

— Să predice, diece, dacă are plăcerea.

Și protopopul își începu vorbirea.

— Am auzit, oameni buni, de inimoasele învățături pe care vi le dă părintele Costan. I-a mers vestea pân' la vlădicie. Eu vin să întăresc din partea mea că-i adevărat și creștinesc lucru tot ce v-a spus sfinția-sa.

Și începu o cazanie arzătoare ca o flacăra, iar popa Costan, în altar, se umfla în pene: protopopul nu propovăduia mai frumos ca el.

Preuteasa părintelui Costan avusese dreptate: învățătura părintelui pentru oameni era nucă-n părete. Sfântu Petru văzuse, după a cincea cazanie, că oamenii îi luau învățătura în glumă.

După biserică, schimbându-se iarăși în argatul Pușcașului, intră printre oameni și trăgea cu urechea.

— Să știți că-i coada veacului și sfârșitul pământului!

— Măi, să știți că s-a molipsit de la agronomu'!

— Poate: plătit de prefectu' și de cei mari. Nu ne bat aceia mereu capul că nu lucrăm cum se cade pământul?

Că nu se mai fac atâtea bucate ca mai de mult?

— Popa Costam și plug de fier! Da' nu știm noi ce ribădeală are sub șopron?

— Și când a fost eclegia lui mai bine lucrată decât moșia noastră?

— Părintele Costan și vite bune! Dar vacile lui nu-s vițele bătrâne, iar cal mai deșălat ca dumnealui cine mai are în sat?

— Cine știe ce poruncă de la cârmuire!

— Da, însă vorbește cu foo!

— N-o face de-a geaba, n-avea teamă!

Aceste și alte vorbe schimbau oamenii după ce ieșeau din biserică. Sfântu Petru asculta mâhnit. «Greu îi urnești

din loc», își zicea, și îl dureau sufletul, căci nu vedea răutate în ei, ci o neîncredere cumulată.

La horă feciorii începură să facă strigături pe sama cazaniilor părintelui Costan. Sfântu Petru auzi vreo câteva:

Dragă mi-e duminica când pornește predica! Că rodesc ogoarele, Se-ngrașă mioarele!

Doamne, ce mai arătură Pe la popa pe la șură I
Doamne, ce mai seceriș Pe la popa prin păiș!

Câte zile ține post Murgulețul popii nost?

Da' el ține multișoare Vântuleț să ni>1 doboare, De-
atâta sfințenie Căzu în slujenie!

Portarul Raiului își astupă urechile: veșnic aceeași bătaie de joc. Și într-o duminică dimineața își aduse aminte de cuvintele Scripturii: «Niciun proroc pa tria lui».

«Așa este, își zise Sfântu, trebuia să le vorbesc îrchip de popă străin. Cu părintele Costan s-au obișnuit dea tâția ani. Mai are și sfinția-sa slăbiciunile lui, că Cie om trăiește în lume și nu păcătuiește? Ia să vedem c-q jîta nouă.»

Și în duminica aceea luă chipul protopopului și cuvântoj și tot așa făcu trei duminici în șir, și-i păru că oamenii ascultă mai cu băgare de seamă. Nu-și mai dădeau coate ca înainte, în vremea predicii. Ba, după biserică, ape unii vorbind cu interes de învățăturile lui. Totușmaj mulți erau cei care glumeau și acum. Era mai ațes un bătrânel cu barbă albă și cu nasul roșu, grozav de sceptic I se vedea din ochi că nu crede nimic și că se scâmpăra să nu-i întoarcă vorba în vremea propovăduieșej iar după ce ieșea din biserică, s-apuca să scarmene învățătura de-i curgeau câlții.

În duminica a treia le vorbi despre patimile te -; și bolile urâte aduse din război, și-i îndemna cum să se apere de ele, trăind viață curată în frica lui Dum, jlezeil iar dacă au boala, cum să se arate doctorilor. Îi învăța că sănătatea trupului trebuie păstrată pentru a puteavea urmași sănătoși, să ajungă neamul întreg tare. Le Anunți că lucrurile aceste le propovăduiește o știință nouă, de-i zice biopolitică și eugenie.

Erau în biserică vreo patru fete mari pe care le

chema Eugenia - nume dat de părintele Gostan pe vremuri, pentru a nu putea fi maghiarizate. Ele se albiră ca varul: Multe părechi de ochi se uitau la ele zâmbind, iar feciorii, în biserică, se coteau. Însă numai pe-o clipă, că se sfiau de protopop, om mai bătrân ca părintele Costan.

Dar încă în după-amiaza acelei duminici, Sfântu Petru, schimbat iar în argat, trecu pe la horă și rămase zdruncinat cu totul în credință. Blăstămații de feciori făcură strigături și pentru protopop. Oricât își astupa urechile, câteva vorbe pătrunseră până la auzul lui:

Cătu-i moșu' de bătrân și-ar mânca mere din sân. Pătrupop că-i pătrupop și-ncă are câte opt!

Sfântu se duse acasă și căzu pe gânduri. «Se vede că năravul e din fire, nu din neștiință. Și știm că ce-i din fire n-are lecuire.»

Totuși mai făcu o încercare. «Dacă nu ascultă de cei cu carte, poate ascultă de semenii lor», își zise Sfântu Petru. Și de-aci încolo, cu vreme și fără vreme, intră în vorba cu oamenii și le dădea sfaturi bune cum să iasă din nepăsare și să ducă o viață mai omenească.

Dumitru, argatul Pușcașului, era cunoscut de mai înainte în sat ca știutor de carte. Oamenii nu se miraseră auzindu-l citind în călindar și din gazete, dar acum își întorceau capetele. Începutul îl făcu bătrânelul cu barba albă și cu nasul roșu:

— Să știți că-i coada veacului! Puiul învață vrabia să zboare.

Și vorbele porniră:

— Dacă-i așa de învățat de ce nu se face popă?

— Cum de nu-și lucrează moșia lui și se bagă slugă?

— Iacă, un tura-vura! Poate-ar vrea să-l alegem deputat?

— Se face că ține la noi, și slujește pe Pușcașu.

Întristat, cu sufletul greu, Sfântu Petru multă vreme nu le mai purtă grija. Drept că avea și mult de lucru, la stăpân. Holdele erau coapte, și mai era încă multă treabă la căratul finului. Lucra cu râvnă, că-l vedea pe Pușcașu om harnic și cruțător. Și se gândea: «Pentru câțiva aleși

poate fi mântuit un neam. Dumnezeu nu era gata să cruțe Sodoma și Gomora pentru șapte drepti? Să-i ajutăm pe cei harnici, poate de la ei să ia și alții pildă.»

Portarul Raiului înțelese din vorbele oamenilor că ei nu erau bucuroși văzându-l în slujba lui Pușcașu. Dar nu știa pricina, până când într-o zi se rupse un nor greu tocmai deasupra satului. Porniră părăiele vâjâind și clocotind, și-n grabă schimbă ulițele satului în Dunăre turbată.

Pușcașu, în pridvor, se luă cu mlânile de păr:

— Fânul din luncă!

Și blăstăma și urla.

Sfântului i se făcu milă. Știa cu câtă trudă a adunat finul în căpițe, că fuseseră ploi dese.

— Iasă apele și acolo? Îl întrebă Dumitru pe stăpân.

— Jilip!

Sfântu ieși în ploaie, trecu în șură, se schimbă în duh, și porni în lunca. Voia să adune finul pe-un deal, deoparte, să arate oamenilor că ajutorul lui Dumnezeu nu lipsește unde omul și-a făcut partea lui. Lunca se ținea de rezerva de Stat pe care Pușcașu o ținea în arândă, pe sub mânt, cu agronomul.

Sfântu, îngrozit, văzu că n-are nicio putere. Apele creșteau și duceau căpiță după căpiță. Opintiri, rugăciuni – zadarnică orice încercare. Așa ceva nu mai pățise! Nu mai era bun la Dumnezeu? Greșise de când cerca să-i urnească din loc pe oamenii de-aici? Deodată-și aduse aminte că rumânii nu-l vedeau cu ochi buni slujind pe Pușcașu. Nu cumva?... Și într-o clipă fu lângă bătrânelul cel cu nasul roșu.

— Bădiță Ionaș, te-aș întreba o vorbă.

— Slobod!

— Moșia, cât o lucrează, nu-i toată a stăpânului?

— Ar vrea să fie!

— Dar a cui e?

— A satului, ar trebui, cele patruzeci de iugăre **d: n** rezerva de Stat.

— Și o ține în arândă?

— O ține cu agronomu'. Ei știu ce plătesc. Destulu-ți-e că n-a vrut agronomu] s-o dea obștei.

Sfântu Petru simți că se răcește. Cum a intrat în slujba unui nelegiuit? «Blebu, dracul cel șchiop, a cutezat să-și bată joc de mine.»

Și cum mergea spre casă, a ridicat brațul drept, și furtuna, care se potolise, începu să bubuie din nou. Și fierbea și vâjâia în depărtări, tocmai deasupra rezervei de Stat în care se legăna marea griului copt: cât nucile izbeau firele de grindină. Niciun spic n-a rămas neîmbilit.

Oamenii, auzind vâjâitul, împlântară săourile în curte, aprinseră tămâie și începură să bată mătânii. Dar, minune! Grindina nu căzu decât pe rezerva de Stat. Chiar și holdele lui Pușcașu de pe moșia lui cea dreaptă scăpară.

Acasă, în păcel, stăpânul boala să moară.

— Mare minune! zise argatul intrând.

— Minune? Blăstăm!

— Ba-i minune, stăpâne!

Dumitru tuși, învârtindu-și pălăria în mână.

— De-acum mă plătești de-a geaba. Eu zic că mai bine ar fi să plec. Nu mai am de lucru.

— Să pleci, dar de unde să-ți dau simbria? Dup-așa nenorocire, ai putea să mai lași și tu din bani. N-o să plătesc toată arânda pe de-a geaba?

— Jumătate o plătești stăpâne. Nu ești tovarăș cu agronomul?

Omul începu să pomenească de sfinți și de arhangheli.

— Eu o plătesc toată, el ia jumătate din rod.

— Ți-am spus să nu te întovărășești cu el, că agronomu-i omul dracului. Anul trecut rugină-n holde, acum gheață... zise, zbicindu-și lacrămile, nevasta lui Pușcașu.

— Drept să vă spun, începu argatul, nu știam că într-o slugă la un om care calcă legea, păgubind pe săteni. Și iarăși, nu înțeleg cum de v-au răbdat oamenii. Iată, eu, de azi, n-aș mai putea rămâne subț un acoperiș cu dumneavoastră

Puşcaşu se înfurie deodată, se ridică din pat, puse mâna pe o uscătură.

— Ce? veneticule, golanule! Tu să mă-nveţi pe mine?

Şi vâj... Dar uscătura se învârti prin casă, se întoarse şi-l izbi pe stăpân drept în numele tatălui. Puşcaşu căzu pe păcel, femeia sări tulăind, în vreme ce Sfântu Petru ieşi plin de scârbă. În curte-l întâlni pe agronom călare: până-n pân-tece-i era plină iapa de nămol şi bălării, cum trecuse prin potop. Dintr-o ochire Sfântu zări în ochii lui mici privirile unui drac, îl alungă cu semnul crucii şi, schimbându-se în consilierul agricol al judeţului, îi

— Îţi cunosc cărările. Încă azi să faci contract cu obştea pentru rezerva aceea de Stat. Altfel, mâne eşti la puşcărie.

— Săru' mâna! Am înţeles! zise agronomul ploconindu-se, şi făcu cale-ntoarsă, pornind spre primărie să împlinească porunca.

Era ca fiert, bleg şi fără voinţă, de cum ieşise din el ghiavolul alungat de Sfântu Petru.

IX

Portarul Raiului nu mai aşteptă să-şi ia simbria. Ieşi din sat şi se lăsă pe-o dungă la umbra unui nuc, la poalele viilor. Pe aici nici nu picase. Şi cum se luminase şi peste sat, şi vremea era pe la ojina cea bună, mierle galbene fluierau în vii, şi bondarii în catifea neagră, stropiţi cu aur, treceau din floare în floare, aplecându-le, iar rândunicile treceau ca nişte suveici negre prin văzduh.

Sfântu Petru nu se mai sătura de aerul proaspăt şi aromat. Se uita prin vii şi le vedea încărcate de struguri. Jos la poale, pruni şi meri cu crengile încovoiate, bătucite de roadă.

«Pământ îmbelşugat, zise Sfântu. Dacă ar pune şi rumânii osul, ce mai ţară blagoslovită ar ieşi!» Şi iar se gândi la nepăsarea oamenilor şi la înclinarea lor spre tot felul de batjocoră, până la batjocora de ei înşişi, de viaţa lor. Şi zise: «Unde vezi hărnicie şi agoniseala la rumâni, trebuie să fii cu ochii în patru, de nu cumva şi-a vârât Michiduţă coada.»

Apoi căzu pe gânduri, făcând teorii peste teorii. Concluzia cea adevărată se năştea greu, căci ea trebuia să pornească din două premize care se băteau în cap: Nepăsarea de cele lumeşti e cuminţenie şi semn de creştinătate. Nepăsarea de cele lumeşti merge mână-n mână cu lenea şi cu sărăcia.

Stelele răsărâră toate pe cer, şi Sfântu Petru se pândeă încă. Nu vedea limpede însemnarea pe care trebuia s-o treacă la răboj pentru a raporta în cer Atotputernicului. Şi simţea că, dacă nu se desluşeşte, misiunea lui e zadarnică, ţărănimea fiind viitorul României, cum aceasta este încă «o ţară eminentemente agricolă».

Vedea şi Sfântu ca problema e greu de dezlegat. «Nu-i mirare, îşi zicea, că guvernele trec pe lângă ea, fără s-o dezleee, după ce au t>us-o odată cu reforma agrară.»

Răsări şi luna de după măgură; albă şi argintie, lumina întinderile presărâm! pe lucruri bură mai fină ca făina cernută prin sită de mătase. Greieri cântau neadormiţi - un răsuflăt scurt, ca ciripirile unor pui minusculi de pasăre pitică - o gânganie. Tar Sfântu Petru se frământa cu gândul. «Altă naţie, îşi zicea, lucrează după poruncă. Trage ca boul în juc şi nu se întreabă. Alta, iarăşi, ascultă de învăţătură. Ti dai carte, îi dai parte. Iar a treia urmează pilda altora: vede ce-i bun şi calcă pe urmă. Românii nu-s dintre astfel de popoare, după det bag de seamă. Ei îşi bat joc şi de poruncă, şi de învăţătură, şi de pildă. Proşti nu-s, ba dimpotrivă, sunt mai deştepti decât alte neamuri; trebuie să fie o pricină...»

Şi iar se cufundă în teorii şi filosofă după toate regulile silogismului scolastic. Dar tot nu reuşea să ajungă la tâlc.

După răsăritul găinuşii, liniştea crescuse, şi Sfântu Petru înţelese deodată că trebuie să se coboare în trecutul îndepărtat al naţiei acesteia, pentru a o înţelege. Şi după ce trecu în revistă suferinţele şi luptele de veacuri ale românilor, începând cu strămoşii daci şi până la Unire, îşi zise: «Poporul ăsta nu-i neiubitor de bunătăţile lumii, dar nu le crede statornice nici pentru o viaţă de om. Generaţie

după generație a agonisit în zadar. Vremurile de bejenie s-au ținut lanț. Nu și-a clădit palate fiindcă nici colibele nu-i scăpau nearse. Astfel au ajuns neîncrezători în toate câte sunt și în toate la câte râvnesc inima și ochii. Își bat joc de ele, tocmai fiindcă s-au deprins să știe că nu le pot avea. Gând vii cu învățătura, românulse-ncloiește. Știe că nu-i aur tot ce lucește, și pentru o zădărniciu nu se-apucă el de lucru. Mai bine visează...» Deodată gândul i se luminează deplin și puse această însemnare pe răboj: «Cât privește poporul de la țară, el are nevoie de o pace îndelungată, pentru ca însuși să se poată convinge că se plătește să s-apuce de lucru, că nu-i o deșertăciune ce-i râvnește inima și ochii. Își bat joc de bunurile lumii fiindcă nu le văd statornice, și de aceea nu cred în nimeni și-n nimic, decât în tine, Stăpâne, și-n răsplata de dincolo. E un popor de filosofi, Atotputernice, dar nădejdea în tine e parcă copleșită de scepticismul față de lume, că prea mult au suferit pe pământ! în vremuri îndelungate de pace așezată ei se vor mișca - azi unul, mâine altul - și în grabă vor umplea țara, ca niște furnici harnice. E nevoie să experimenteze, să se convingă fiecare că zdroaba lui nu e zadarnică. Și atunci, fără îndemn, fără învățătură, fără pilda - o să fie un neam fruntaș, căci sunt deștepți minune mare, blânzi și buni de inimă. Și să mă ierți, Stăpâne, îmi pare că și eu le dau dreptate: Pentru ce s-ar înverșuna la muncă, dacă peste un an, peste zece, un nou pârjol ar mistui toată agoniseala lor? De-aceea dă, Doamne, pace la hotarele tuturor țărilor, dar mai ales la hotarele României!»

Sfântu Petru își sfârși mulțumit însemnarea, când îi veni în minte că însărcinarea ce o primise de la Domnul era chiar asta: «Să urnească pe oameni la muncă, la hărnicie»... Se întrista văzând ce știre-i putea duce, dar, apoi, își întări inima și adormi, spunându-și «Va înțelege Atotștiutorul că-i nevoie de vremuri de pace pentru a se pune și românul la treabă». Adormi în grabă și începu să sforăie subț povara veacurilor.

Cât fusese slugă la Pușcașu, nu prea întâlnise diavoli, nici în satul acela, nici în satele vecine. Câțiva doară: cel pe care-l alungase din agronom, vreo cinci sfrijiți în butoaiele cu spirt din crâșme; pe unul, mai dezghețat, într-un țăran bogat care-și silea fata să se mărite cu un flăcău tomnatec și beteag, dar putred de avut; vreo șapte piperniciți și jigăriți, ascunși în niște jandarmi rurali petecoși și flămânzi, care-i băteau pe țărani la tălpi; unul, ou buze unsuroase, adăpostit într-un primar care furase banii Statului; altul, isteț minune mare, sălășluit într-o țigancă bătrână care șterpelea francii femeilor dând din bobi; și iarăși altul care tocmai voia să se apropie de un popă să-l învețe slujba țigăncii, și pe care îl alungase Sfântu Petru, cumu-i alungase, pe pustii locuri, și pe toți ceilalți.

Se miră Sfântu și-i păru bine când văzu că la țară dracii-s puțini. «Și cum ar putea fi mulți, își zicea cu bucurie tot sfinția-sa, când aproape nu-i casă țărănească în care să nu atârne crucea de părete, nu-i prânz sau cină să nu se rostească Tatăl Nostru, și când românul de la sate cu semnul crucii pornește la lucru și cu el se culcă?»

Sfântu Petru se hotărî să se întoarcă iarăși la oraș, încredințat că țărănimea, așa, la repezeală, nu poate fi nici stricată, nici pornită cu avânt pe drumul îndreptării, că și pentru una și pentru alta trebuie vreme. Înțelese că ghiavolul descoperise și el acest adevăr, și de aceea lucrează mai ales la orașe.

Tocmai se apropia de niște mahalale îngropate în praf ale unui oraș, când îi păru că cineva tot sare și se-asounde înaintea sa, pe huditele strâmte și întortocheate. Vreun tâlhar pe care l-a stârnit din locul de pândă? Sfântu se uită la căsuțele pitite, la colibele cu coperișul spart și putred, și îndoiala dintâi îl părăsi: era iarăși în capitală. Când ajunse la o cotitură, țop! tocmai dinaintea lui, sare ca un țap – arătarea ceea – și se-nfundă în întuneric. Sfântu îi zări cornițele și zise:

— Abia am intrat în oraș, și iacă-tă-vă, încornoraților!
Și nu-l mai slăbi pe diavol din urmă. Voia să vadă ce

ispravă mai pune la cale.

Diavolul își țesea drumul ca ițele; la luminiș, își trăgea subt piele cornițele ca mîța ghearele, și părea un tânăr bine crescut, cam oacheș, nu-i vorbă, dar frumușel. Tot urmărindu-l, Sfântu văzu că și de ici și de colo țâșnesc tot mai mulți diavoli și își iau drumul către străzile principale și localurile de petrecere. Cum sfinția-sa își pusese ochii pe cel dintâi, voia să-l urmărească pe-acela, și pentru ceilalți se mulțumea să ridice cheile Raiului, făcând semnul crucii. Li se încrâncena pielea pe spate și se încârliga codița de-i strîngea, și țâșneau în întuneric să scape de arsura din spate, simțind primejdia.

Diavolul pe care îl urmărea, intră într-o casă dintr-o stradă dosnică, și cât ce fu înaintea întâiei uși de la etajul al doilea, se schimbă în fum și intră pe gaura cheii. Sfântu se opri la ușă și citi numele de pe carta de vizită, punctată de muște, prinsă de lemnul cafeniu.

Numele nu-i păru necunoscut. Gândindu-se puțin, își aduse aminte că era un poet care scrisese înainte de război versuri curate și care slăvea frumusețile naturii, patria, ba chiar pe Dumnezeu. Sfântu își aducea aminte de nume fiindcă fusese, pe vremuri, și în cer o discuție asupra literaturii române, care părea că încearcă să trezească nația, și auzise atunci și numele de pe carta de vizită.

Nu stătu pe gânduri și, schimbat în duh, intră și el pe gaura cheii. Ghiavolul nu mai era nicăiri; în schimb, poetul, la masă, scria înfrigurat. Țigara se stingea în scrumieră. De două ceasuri se căznise în zadar să continue pagina de unde o lăsase noaptea trecută, când, cu o clipă înainte, îi venise, pe neașteptate, inspirația, și nu voia s-o piardă! De un șir de sări pătea așa! Scrumiera-i era plină cu mucuri de țigări.

Sfîncu Petru înțelese de unde-i venea inspirația, și se aplecă peste umărul poetului să vadă ce scrie. Condeiu! aceluia zbură, și pe hîrtie rămâneali șire scurte, strofe puzderie, părea că le scutură din mîneacă. Portarul Raiului citi și rămase scandalizat: picanterii, vorbe cu două înțelesuri, în fiecare vers batjocori cu nemiluita, tablouri

decoltate, cuvinte care numeau sau făceau aluzie tot la trupul omului și mai ales al femeii de la brâu în jos. Poetul scria, și în loc să se gândească, fluiera tot alte și alte arii. Sfântu se gândi la numele lui, își aduse aminte de laudele ce i se aduseseră în disputa aceea din cer pentru poeziile de dinainte de război, și nu se putu opri să nu spună tare:

— Ce decadență!

În aceeași clipă poetul simți o mână pe umăr, întoarse capul și-l văzu pe protectorul său de pe vremuri, acela care-i remarcase versurile descriptive și lirice – chipul căruia îl luase Sfântu Petru.

— Ce decadență, zise criticul din nou.

Poetul îl privea uimit. După cât își aducea aminte, criticul acesta murise. Dar, plin de mustul inspirației, capul îi era tulbure și n-ar fi jurat dacă-și aduce bine aminte.

— Dumneata, maestre?! întrebă el, ridicându-se încet de pe scaun. Când ai venit? Cum ai intrat? N-am auzit nimic!

— Ce să auzi, cufundat cum ești în porcăria asta.

— Maestre!

— Nu ți-e rușine să pui astea pe hârtie? Asta e artă? Pentru aceea ți-a dat Dumnezeu talent? N-aș fi crezut I

32 – Opere, vol. 5 – Agârbiceanu.

El ridică o filă și citi câteva strofe.

— Pfui! Ce mai literatură pentru țișănime!

Poetul își duse degetele îngălbenite de tutun prin pletele rare, oftă și zise:

— E nevoie să trăim din ceva, maestre.

— Din putregai?

— Dacă cere publicul! Nu pot digera altceva, maestre! Cu literatura murim de foame în România. Dar astea se caută! Să vezi grădinile publice ce ticsite-s, «Cărăbușul» și toate celelalte. Publicul de azi cere spectacol și frivolitate. Se poate ca dumneata să nu știi?

— E nevoie de scandal în lume, dar vai de acela prin care vine scandalul! mai ales vai de el, dacă Dumnezeu l-a dăruit cu talent. Acestea-s lucruri pentru cârpaci, iubite! Unde te-ai pogorât!

— Dar cine mai citește azi poezii descriptive ori lirice, cum scriam odată? Nu mai sunt la modă! Câțiva ani după Unire am încercat, dar am tras pe dracul de coadă!

— Și-acum te trage el de limbă, crede-mă, tinere.

— Nu mai 9 Înt tânăr, maestre, zise poetul, uitându-se cu băgare de seamă la străin. Iar îi veni gândul: omul ăsta parc-a murit, cum de-l văd? Se frecă la ochi, dar nu se putu deștepta; îi părea că visează.

— Drept că nu mai ești tânăr! Ai început coborâșul. Mă gândeam la dumneata cel de altă dată. Sunt ani de-atunci... Nu-ți pare? Nu te miri că nu imai văzut de-atâta vreme? Și totuși am ieșit din neguri și am venit să te 9 cap...

Diavolul zvâcni în poet și-l zgudui.

— Ce vrei cu mine? Întrebă îngrozit poetul, încredințat acum că are de lucru cu o nălucă.

— Să te scap de inspirația asta nouă.

— Să nu faci una ca asta, maestre! Te conjur! Nu-mi lua bucațica de la gură!

Și poetul începu să plângă cu lacrimi amare.

— Nu-s de vină eu, ci publicul ăsta afurisit și libidinos! Dacă nu mă crezi, du-te, rogu-te, până la Valeriu, și vezi-l cum trăiește!

— Care Valeriu?

— Colegul meu, Valeriu Tunaru. Deodată ne-am ridicat, în același număr de revistă ne-ai remarcat.

— Aha! Și ce-i cu el?

— Te rog să-l vezi! El a rămas la literatură, la inspirația cea nobilă. Curg zdrențele de pe el și de pe copii. Nu găsește editori, nime nu-l mai citește. Dar eu, cu o piesă de astea, ușoară, încasez într-o sară câteva zeci de mii.

— Da-s banii ghiavolului, băiete!

— Banii n-au miros, maestre. Dacă ne luăm nasu' la purtare și căutăm originea, ajungem cerșitori prin redacțiile gazetelor.

Sfântu Petru nu-l mai ascultă. Făcu un semn mic, nevăzut, deasupra capului poetului, și ghiavolul ieși

strigând două versuri obscene din noua lucrare. Dispăru și Sfântu.

Poetul se spală cu apă rece ca să se deștepte. Fusesse, desigur, un vis. Simbolic poate... Cercă ușa: încuiată. Șezu la masă fără pic de remușcare și voi să continue. Avea termen. Și de lucrarea asta erau legate multe, între altele vilegiatura lui cu o actriță abia ieșită din Conservator, și dornică de lume, de petreceri. Dar zadarnic se trudi: să case izvorul. Noroc că era către sfârșit. După câteva nopți de chin zadarnic, se folosi, ca încheiere, de niște piese străine. Traduse, înnădi, dar ieși prost. Se vedea de-o poștă că-i lipsise inspirația. Și, după al treilea spectacol, revista fu scoasă de pe afiș. Adio vilegiatură!

Iar poetul se izbea cu capul de pereți și nu cuteza să-și descarce sufletul înaintea nimănui. Îi era rușine să spună cum i-a săcat inspirația.

XI

Sfântu Petru rămase intrigat de vorbele poetului: voia să-l vadă pe Valeriu Tunaru, care rămăsese la inspirația nobilă. O ducea, într-adevăr, așa de greu?

Îl întâlni trecând agale pe-o uliță puțin luminată. Când fu în fața bodegii lui Niță, se opri, își numără leii rotunzi în buzunarul pantalonului, și plecă oftând mai departe. O clipă ținu numărarea. Și în tâsnirea de lumină care năvălea prin geamul murdar, Sfântu Petru îl văzu bine. Cu obrazul căzut și plin de pârâiașe; cu părul mișos, sur, adus într-o parte, părea mai degrabă un vagabond de pe uliță. Numai ochii blânzi și mari mai aminteau de poetul de-odinioară.

Când îl văzu în ce cocioabă intră, Sfântu nu-l mai urmări. Suspină și făcu calea întoarsă. Și gândindu-se un răstimp, aproape că-i părea rău c-a alungat pe dracul din celălalt! Portarul Raiului își simți sufletul înduișat: «Să nu aibă el cu ce-și cumpăra un pahar de vin! Și cine sunt vrednici să bea, dacă nu poeții? Că numai în ei se pogoară duhul creației când sorb un pahar, numai lor le crește sufletul încât ar îmbrățișa lumea întreagă. Când beau li se nasc ideile cele mai frumoase și sentimentele cele mai

generoase, pe care le cântă înnobilând pe alții! Of, Doamne! Stăpâne! Ce mai lume, ce mai țară pe-aici! Măcelarii și șoferii beau șampanie, iar inspirații tăi n-au de-un păhar de vin, de-o țuică n-au!»

Vorbele din urmă le spuse tare, căci de după un zid, din întuneric auzi:

— Destulă le este lauda de după moarte, și numele pomenit din neam în neam!

Sfântu simți miros de pucioasă, ridică cheile, și îndată se auzi după zid un tropot și-un foșnet ca de-o turmă de mistreți alungată.

Portarul Raiului se oțărî: voia să-i vină în ajutor poetului. Se schimbă iarăși în duh și pătrunse în locuința scriitorului să vadă ce manuscrise avea gata de tipar.

Omul era la masă, cu nevasta și cu doi copii. Cinau pâne cu ceai - blagoslovita băutură rămasa de la ruși - și nevasta avea ochii plânși.

— Ar trebui să încerci și tu în alte direcții. Iată, unii câștigă binișor, alții chiar foarte bine, cu piese de teatru, cu romane.

— Am încercat, știi bine! Nu-i genul meu!

— Dar lasă pretențiile la o parte, dragă! Scrie pentru grădinile de vară. Ce Dumnezeu, nu ești mai slab ca atâția alții. Încă știu că ar fi versuri impecabile.

— Nu pot. Ceva nu mă lasă. Nu-mi pot terfeli talentul. Este ceva în mine care nu mă lasă. Ce vrei, inspirația e lucru sfânt.

Când auzi așa, lui Sfântu Petru i se topi inima.

«Mai este nădejde pentru țara asta» își zise el. Și după ce văzu manuscrisele gata de tipar, ieși repede, căci prea îl impresionase sărăcia din casă.

Iar în ziua următoare, luând chipul unui critic cunoscut, trecu pe la principalele edituri din capitală. Primi, aproape pretutindenea, același răspuns.

— Nu mai tipărim literatură. Mai ales versuri, nu!

— Înțeleg, versuri rele. Dar pe care vi le recomand eu! Mă cunoașteți doară.

— Ne iertați, nu putem. Pierdere sigură!

— Vă asigur de contrariul!

— Suntem pățiți. Numai manualul de școală e câștig sigur.

— Dar trebuie să mai încercați! Ce Dumnezeu! Marile noastre talente să rămână necunoscute?

— Credeți-mă, domnule profesor, chiar dacă le-am tipări, tot necunoscute rămân.

— Aș, vorbe!

— Pe onoare!

— Avem atâția cititori azi în România. Și nu se poate spune că nu se vând cărțile. Lumea citește. Avem societatea bună, dornică de carte nouă...

— Dacă e franțuzească!

— Bine, dar acum, după Unire, populația țării a crescut, și odată ou populația a crescut și numărul cititorilor.

— Cum, domnule profesor, dumneata care te ocupi cu critica, nu știi în ce criză a cărții românești trăim? Îmi pare rău!

Sfântu Petru ieși opărit. Nu știa, într-adevăr, ceea ce-i spuneau editorii. Și nici nu-i venea să creadă! De când umbla el pe pământ, niciodată nu-i păruse rău ca acum că nu poate lucra cu bani, cum lucra potrivit lui său. Ar fi editat el cele trei manuscrise ale poetului! Știa că n-ar mai fi cinat numai cu ceai! Și cum i-ar crește inspirația cea nobilă, văzând că poate trăi de pe urma muncii cinstate! Zadarnic însă! În Rai stăpânește vechea convingere că banu-i ochiul dracului. Și s-a coborât fără lețcaie în buzunar. Zadarnic ași zicea Sfântu că părerea dominantă în înălțimi cam suferă de anchiloză, că poate-i primejdioasă, aplicată celor buni din lume. Pentru mulți, chiar dintre cei buni, sărăcia e prilej de ispitire. Zadarnic! Legile veșnice nu le putea el schimba!

Se strecura prin forfoteala străzilor cu inima întristată, și mergea fără nicio țintă. Uitase să-și lepede chipul cunoscutului critic și astfel se mira văzând că unii trecători îl salută, iar alții, văzându-l, bufnesc de râs. De pe vremea când încrucișa drumurile Caliopei, cunoștea vreo

câțiva capitaliști despre care auzise că au inima milostivă, și că, mai ales, sunt gata de jertfă pentru neam. Se gândi să mai facă o încercare. Îi veneau în minte fragmente din manuscrisele poetului, deși le frunzărise la repezeală, și își zicea: «Păcat să nu rodească în sufletele românilor».

Dar oamenii aceia cu avere, când auziră despre ce e vorba, îi râseră în nas:

— Domnule profesor!...

Nici nu auziseră vreodată de numele lui Valeriu.

Sfântu se încapătănă și le țină câte o dizertație în care le arată pe rând foloasele naționale ale unei literaturi sănătoase.

— Domnule profesor! Nu știi în ce partid politic ești înscris, că nu cunosc un asemenea program. Dar indiferent de asta, să-mi dai voie să-ți spun că ai un punct de vedere greșit. Ce are nația cu însărcinările poeților? Parcă poporul a citit pe Eminescu, pe Alecsandri și pe ceilalți?! Parcă simte nevoie i! Și totuși trăim și înaintăm. De două mii de ani trăim fără literatură cunoscută de mase. Vom mai trăi patru! Nația, domnule, să aibă mălai și slujbași cinstiți, și nu-i mai trebuie alta. Se sporește și se întărește și fără literatură! Scapă-mă dumneata de slujbași hoți, de jandarmi care îți pun oul fiert subsuoară, scapă-mă de ilegalitățile din alegeri, și-ți fac eu o Românie Mare puternică, și fără poezie ori proză. Parcă eu am citit literatură! Și iată, sunt cineva în țara asta! De mult mă gândesc, domnule profesor, că bine-ai face s-o mai lași și dumneata cu critica cărților, și să te-apuci de critica societății și a stărilor politice de la noi. Iată, de pildă, în partidul nostru sunt mulți oameni învățați.

Și-i îndruga mai departe, folosindu-se de prilej pentru a-l atrage pe profesor fiecare în partidul lui politic.

— Spui dumneata că poezia consolidează țara, că trezește sufletele, le înalță, și crește nădejdea? Fleacuri! Ascultă-mă pe mine! Ce-aș folosi dacă aș răspândi un milion de exemplare din poeziile ce-mi recomanzi, dacă ticăloșii ăștia din opoziție cutreieră satele și strigă în gura mare, ori șoptesc la urechea țăranului că ne ducem pe

copcă? Dumneata vrei să pui temelii cu slova scrisă, cu versuri în care se laudă luna și stelele, iar pezevenchii din opoziție sapă la temelii, vorbindu-i țăranului despre năcazurile lui zilnice. De mult mă gândesc că dumneata mai mare folos ai aduce țării dacă ai face politică și te-ai înscrie...

Sfântu nu-l mai ascultă și ieși scârbit de atâta neînțelegere.

Își zicea că, deși nu putuse descoperi niciun ghiavol în oamenii ăștia, judecata lor tot trebuia să fie pervertită de miasmele depărtate ale Iadului. Nu voia să se dea bătut, și porni la un minister unde cunoștea pe unul mare, să ceară o slujbă pentru Valeriu.

«Cel puțin să câștige și el o pâne! într-o țară în care trăiesc bine cei lipsiți de talent, dar plini de șmecherie, baremi atât să aibă și Valeriu. Altfel, cei înzestrați de Dumnezeu vor ajunge să blăstăme darul ce li s-a dat, și vor crede că-s înfierăți pentru cine știe ce păcate.»

Așa își zicea Sfântu, urcând, plin de nădejde ca fagurul de miere, treptele ministerului.

Când auzi domnul cel puternic despre ce e vorba, râse cu lacrimi și zise:

— Mucalit mai ești, monșer! De dimineață ai pornit-o cu glumele.

— Dar, te rog, nu glumesc deloc! răspunse criticul» sărindu-i țandăra.

— Ba să mă ierți! Glumești dacă vii cu astfel de propunere. Poetii ăștia or fi buni ei să latre la lună, dar să-i pui la treabă, ferească simțul! Sunt niște leneși numără' unu! Unde mai pui că nu se pricep la nimic! N-au nicio diplomă, nicio calificare de Stat! Știm noi! Am mai avut și ni-i destul.

Criticul stărui și arătă valoarea poetului.

— Ei, nu! Credeam că glumești! Da' ce crezi dumneata, slujbele de Stat sunt pentru trântori? De aceea punem biruri pe nație? Noi, aici, muncim, domnule! Organizăm și muncim! Ce să facă aici omul dumitale? Să prindă muște? Las că-i știm noi! Umplu cafenelele și

berăriile și critică pe toată lumea care muncește. Soi rău – să știi de la mine!

Sfântu Petru văzu în privirile lui licărind ochii ghiavolului și nu voi să se dea bătut.

— Ascultă, zise el, nu-i bine să te grăbești așa. Omul meu are un nume. M-am gândit că partidul ar câștiga a vin du-l între membrii săi. Ei bine, el mi-a arătat dorința de-a se înscrie; spune că e singurul partid care are un program cultural.

— Apoi da, asta e adevărat. Suntem singurul!

Într-un sfert de ceas, Valeriu fu numit într-o slujbă la minister.

Cu patalamaua în buzunar, Sfântu Petru ieși în stradă. Cu ochii la cer începu a se ruga: «Iartă-mă, Doamne, că am mințit, dar prea mi-a fost milă de om». Și, bucuros, luând chipul unui prieten al lui Valeriu, îi duse decretul de numire.

Valeriu rămase uimit.

— Cum se poate? Fără știrea mea?!

— Ei, m-am folosit de un prilej, Valerie.

— Dar nu-s înscris în partid!

— Te vei înscrie!

— Te rog, nu mă ofensa fără motiv!

— Ce ofensă, dragă! se amestecă în vorbă nevasta. Să-ți pară bine că ai găsit și tu o ocupație.

— Dar nu-mi pare defel! Și, cu condiții, nu primesc. Cum? Să mă înscriu în partidul lor? Dar știți voi cine ne nenorocește țara asta de la Unire?

Și dă-i, și nu te mai opri!

«Hm! Avea dreptate omul cel mare de la minister. Sunt răi de gură poeții ăștia. Și ce limbă ascuțită! îl las în plata Domnului. Poate, până la urmă, tot o să se domolească!» Așa-și zise Sfântu, părăsindu-l pe poet. În stradă se gândi adânc ce să încrasteze pe răboj. Vedea că sărăcia poezilor e mare în România, că nu pot trăi din munca la care se pricep, cu darul dat de Dumnezeu.

Își aduse iarăși aminte de doi-trei care apucaseră deasupra năcazurilor, dar aceștia nu mai scriau: făceau

politică... Vedea că chestiunea e greu de rezolvat, și mai amână însemnarea pe răboj. Dar înainte de a se culca, se gândi din nou și-i păru că așa ar fi mai bine să raporteze:

«Cât privește pe cei inspirați de tine, ei se zbat ca peștele pe uscat în România. Cred că e o singură soluție potrivită pentru vremurile de azi, pentru ca darul ce-l dai să nu rămână fără de rod, să nu se îngroape talentul în pământ. Pe viitor nu mai coborî duhul creației decât în băieți avuți, Stăpâne, căci poetul nu poate trăi și produce decât păstrându-și independența. Și, fără avere, în România independența e un moft. Coborând inspirația în odraslele celor avuți, vei mai ținea sama, Atotștiutorule, să-i legi tare de pământul țării, că altfel se-ntorc din petreceri îndelungate în cele străinătăți însuflețiți de mode literare nepricepute în România, și bat apa-n piuă!»

XII

Sfântu Petru dormi puțin în noaptea aceea. Se culcase pe o bancă în Cișmiigiu, că tare-i plăcea grădina, și aerul era domol și răcoarea umedă, plină de miros de verdeață. Dar nu apucă să se-ntoarcă pe latura cealaltă, când iar îl trezi vâjâitul din văzduh. Trase cu urechea: De departe vâjâitul nu era tare, dar când trecu pe deasupra lui, părea ca scăpat din praștie. Îl simțeau dimonii și își luau avânt. Tot spre miazănoapte, către munți.

— Olio! De mult nu i-am mai iscodit! oftă sfinția-9 a. Ia să vedem pe unde și-au mai vârât coada!

Și se sculă cu părere de rău pentru grădină, și, schimbat în duh, luă și el drumul munților.

De astă dată ghiavolii se adunau într-o poiană – părea cam pe deasupra Brașovului – că nu se vedea bine: luna nu răsărise încă.

Blebu, dracul cel șchiop, ședea în marginea poienii, pe-un ciot de brad aşchios, care-l împungea. Limba-i atârna, roșie și lungă, și sufla din greu. Slugile lui, care cum se lăsa din văzduh, făcea o închinăciune și amuțea, își spărgeau capul să priceapă osteneala poruncitorului.

Poiana, încetul cu încetul, se bătuci ou Necurați, cum e bătucit cu mușchi acoperişulvechi de țiglă. Blebu răsuflă

din adânc; i se sugeau flămânzările ca la un căpău care-a gonit, ceasuri, iepurele.

Întru târziu își trase limba, sări în coadă și urlă:

— Unde-i Michiduță?

Diavoli se priviră cutremurați. Nu era nicăiri.

— Poate sosește acum, zise un drac sfrijit, răzimat în coadă, uitându-se în văzduh. Văjâie.

Nu sfârși vorba, și Michiduță, căzând ca un glonț, se izbi, să-i deșăle, de spinările alor doi dimoni.

— Aici, poruncitorule! gemu Michiduță, dându-și duhul. Ochii-i ieșeau din cap. Părea mai ostenit ca Blebu.

— Așa s-asculță porunca? răcni șchiopul, ridicându-se în unghii să-l vadă, că se pitise între frați. Ai auzit când te-am chemat din văzduh?

— Auzit, poruncitorule!

— Și nu-ți știai datoria? Nu ți-am spus, cu o zi înainte, să fii gata, și, când vei auzi chemarea, să vii să-mi ajuți? Nu știai ce povară duc?

— Știam!

— Vreți să grăbiți sfârșitul împărăției, mișeilor! urlă Blabu, cât răsunară munții până departe în noapte. Știi și nu asculți! Ian apropie-te, finuțule, să te mai întăresc prin botez. Întinse o labă care se lungi până deasupra finuțului, îl înhăță de spate și-l zvârli în înălțimi. Căzând, dracul despuie de crengi un brad secular.

— Mă lași să zbier în văzduh sub cumplita povară? Să-l scap și să fug poștii după el? Că alerga mai dihai ca un prepelicar. Voia să scape de contract, și să se întoarcă la câștig nou, nelegiuit. Când era gata să-l apuc din nou, se rugă îngrozit: «Mai lasă-mă numai un ceas; iscălesc cel din urmă contract pentru furnizări de avioane aviației militare. Nu pentru mine, pentru frate-meu. Știi că-i sărac pârlit.» Și așa râvnă avea pentru frate-său, încât, coborând cu el spre smârcuri, mi se zmânci din nou din gheare. Noroc că eram deasupra adâncului, și nenorocitul, scăpând de mine, a dat de bunică-mea: s-a înfundat în smoală până-n inima pământului. Ci unde pun rușinea să nu-l duc de mână și să-l prezint Stăpânului? Amândoi, nu-l scăpăm!

— Iertare, șefule! Îmi știu datoria. Neputința m-a oprit. Ți-am auzit strigarea și tocmai voiam să zbor, când îmi ieși în drum o babă, doamnă mare, putredă de bogată. «De șapte zile te caut, mi-a zis, și acum, că te găsesc, nu te mai las.» Și dintr-un avânt mă încălecă, și unde nu începu să-mi dea pintenii din călcâie ascuțite! Alerga după dragostea unui tânăr, inginer mi se pare, și, în goană, mi-a jurat să fie a noastră dacă-i voi ajuta. «Așteaptă, cucoană, un ceas, că ai vreme de măritat, o să lungesc noaptea» i-am zis. Dar ea mă ținea de chică și-mi împlânta călcâiele în coaste. Ce să-ți mai spun, poruncitorule, tu știi ce-nsamnă să te încălece o babă.

Michiduță sughița și se îneca.

— Așa mai înțeleg, zise Blebu, înveselit deodată. Ai fost tot subț porunca noastră. Și avea călcâie ascuțite, ai?

— El râse și însenină fețele înfricate ale demonilor.

— Dintre toate, aș vrea să aud, mai întâi, reîncepu Blebu, raportul celor trimiși pentru minorități. Guvernul pregătește legea care le-ar putea închide gura, dându-le și în soris ceea ce au, fără scrisoare, de la Unire încoace. N-ar mai putea striga în străinătate că nu au drepturi. Că românii ar dovedi cu legea scrisă minciunile lor. Primejdie-i să se potolească, să lucreze și ei la întărirea țării. Ei, să v-aud, șopârle verzi!

— Noi trei venim din Cluj, din Timișoara și din Târgul Murașului, își începu raportul un diavol cu capelă roșie de husar. Am lucrat în mijlocul minorității maghiare și ne-ntoarcem cu temeri serioase: elementul acesta minoritar n-are rezistența pe care am așteptat-o. Cei mari, pătura conducătoare, e-adevărat, sunt gata la tranzacții cu românii, mai ales cu guvernele românești. Știi, poruncitorule, vechea poveste: corb la corb nu-și scoate ochii! Oameni sunt, și obișnuiți cu traiul bun. Dar primejdie de împăcare nu este, că-și aduc mereu aminte de bunul lor trai în imperiu, și-abia așteaptă să le vină cumva apa la moară, ca să-ntoarcă foaia. Și noi îi ajutăm, că avem presa în mina alor noștri. Prin gazete vărsăm duh de învrăjbire, ca și înainte de război, în sufletele lor fudule.

Cât despre popor, despre masele țărănești, ce să mai lungim vorba! Ele nu numără, cum n-au tras în cumpănă niciodată. Masele sunt pentru pace. De pe partea lor, înfrățirea e ca și făcută, și colaborarea la întărirea țării poate începe mâine. De-aici vine primejdia pentru noi.

— Eu am cutreierat orașele săsești, începu alt drac, și am semănat discordia. Aici nu-i mult de lucru, că domnii sașilor au știut întotdeauna să umble cu doi bani în trei pungi. Dar se tem grozav de românizare. Acest gând singur ar fi destul să-i oprească de la o colaborare la consolidarea Statului. Și-mi pare că nu se tem de-a geaba, sfârși diavolul, alipind șiret din ochi.

Sfântu Petru asculta pitit după un trunchi de brad.

«Cum se poate? se întreabă sfinția-sa. Cum să-i românezeze? Ar fi o mare greșală, care le-ar strica în primul rând românilor. Limba fiecărui popor e dată de Dumnezeu, și nu-i slobod să fie răpită. Trebuie să mă interesez să văd care-i adevărul. Propaganda, subvențiile, spionajul – toate sunt lucruri trecătoare, de care n-are să se teamă România. Dar a româniiza cu forța, asta poate fi mare primejdie pentru viitor.»

Și după ce ascultă până la capăt rapoartele și poruncile cele noi – socotise că e bine să nu-i mai împrăstie înainte de a le da Blebu poruncile, ca să știe unde sunt trimiși cei mai isteți – Sfântu Petru, cum era aproape de Brașov și se zărea, în luna care tocmai răsărise, Biserica Neagră, porni spre cetate.

Portarul Raiului trecu în noaptea aceea prin toate orașele săsești din Ardeal. Schimbat în duh, zbură din Brașov în Sibiu și din Sibiu în Sighișoara. Luna lumina ca ziua, și sfinția-isa se convinse că orașele acelea erau aproape neschimbate, ca și înainte cu sute de ani. Schimbările erau floare la ureche: numele străzilor în românește, firmele în două limbi, un steag tricolor la primării. Da-i-icolo, aceleași clădiri greoaie ca cetățile, prin birturi aceleași torocăneală, aceiași băutori de bere, și chiar o înteele chefliilor erau tot cele vechi săsești.

În ziua următoare Sfântu cercetă școlile, bisericile,

bibliotecile, muzeele, și iarăși nu văzu nicio schimbare. Învățau și predicau în limba lor aspră și ruptă, copiii bălani, în recreație, se jucau vorbind ca și cei de-acum patru veacuri; frâuele ieșeau din biserici gătite în același port național. Unde era românizarea cu forța?

Sfântu se liniști și se bucură cu sufletul, deși sașii nu-l mai pomeneau de mult și nu-l mai ascultau în urmașul său de la Roma: erau nu numai schismatici, dar și eretici.

Intrase tocmai la primăria unuia dintre orașele săsești, să arunce o privire și prin registre, când sosi la primar un domn respectabil, om avut și cu vază în oraș. Părea foarte trist și greu de gânduri.

«Poate o să aflu adevărul dintr-o convorbire particulară», își zise sfinția-sa. Și, ca o adiere, intră și el în cabinetul primarului.

Sfrântu Petru văzuse pe coridoare, prin birouri, aceeași inscripție: «Vorbiți numai românește». Era una și în cabinetul primarului.

— Prostii! zise domnul acela, după ce strânse mâna primarului, făcând un semn cu capul spre inscripție.

— Prostii, cred și eu, dar ce să facem? Dacă-i ordin...

— Și crede Statul că ne românizează cu inscripții, schimbând numele străzilor, scriind firmele și în românește, obligându-ne să arborăm tricolorul?

— Fost! mai încet, prietene, zise primarul privind în laturi și cercând să tempereze agitația celuiilalt. Ei își văd de trebile lor, noi de-ale noastre. Nu-i adevărat? Și primarul zâmbi ou înțeleș.

— Și cu toate aceste, prietene, începu domnul cel respectabil, pe-un ton tragic, românii ăștia au un noroc porcesc. Ungurii nu ne-au putut deznaționaliza. ăștia ne-nghit.

— Vorbe!

— Ascultă-mă pe mine. Nu cu prostiile astea, și el arată din nou inscripția. Nu cu puterea de Stat, nu cu industria ori comerțul. Au ei un mijloc cu mult mai eficace!

Primarului îi păru c-ar înțelege pesimismul prietenului: de trei săptămâni se vorbea în oraș de

aventura fetei lui cu un ofițer român. Dar nu voi să-l jignească, și zise:

— Afară de număr, le suntem întru toate superiori. N-avem de ce ne teme.

Interlocutorul lui oftă, privi cu ochi triști prin cabinetul primarului, și zise:

— Superiori! La ce ne folosește superioritatea? Iată, am venit să-mi descarc inima înaintea celui mai bun prieten. Mare nenorocire pe noi, cu ofițerii ăștia! Ți-ai putea închipui? Azi am prins-o și pe nevastă-mea cu unul!

— Nu mai spune!

— Ce să spun! Mi-a venit să mă spânzur! Cu fata, de! ce să fac? Mi-am zis: e tânără și proastă, și ofițerii ăștia sunt plini de draci. Dar bătrâna - că-i trecută de patruzeci și cinci! Iată pierirea noastră, stimate domnule primar! Și crezi că numai la mine e așa? E grozăvie ce se-ntâmplă! Se prăbușesc moravurile noastre seculare! Educația familială, principiile de morală, de care am lost așa de mândri în trecut, se clatină. Românii răstoarnă tot. Au o trecere primejdioasă la femei, la femeile noastre. Iată prin ce mijloace au să ne românizeze! într-o sută de ani, praf și pulbere!

— Prea ești pesimist azi, dragă prietene, zise primarul, căzut pe gânduri.

— Pesimist? Disperat, domnule! E glumă? Cum cum protesta? E singurul teren unde-s mai tari decât noi, și-i o chestiune pe care n-o putem duce la Liga Națiunilor. Nu-ți vine să te spânzuri?

El oftă din nou și, iritat foarte, se ridică și, în loc să iasă pe ușă, intră în oglinda mare din părete.

Sfântu Petru ascultă uimit și scandalizat în aceeași vreme. Așadar, aceasta era românizarea de care se temeau sașii? De aceea clipea din ochi dracul care raporta? Mijloacele de deznaționalizare a altor neamuri, oricare ar fi ele, nu pot fi îngăduite, că și Duhul Sfânt a dat darul limbilor, și Mântuitorul a poruncit apostolilor: «Mergeți, învățați toate neamurile». Deci mijlocul pomenit numai dracul l-a putut iscodi!

Și, după ce ieși pe coridor, puse aceste rânduri la răboj:

«Minoritățile etnice n-o duc rău în România. Diavolul asudă să le ațâțe - dar toate nemulțămirea sunt primejdii trecătoare. Nimeni nu le oprește nici limba, nici cartea, nici slujba din biserici. O singură primejdie reală de românizare îi paște pe străini, îndeosebi pe sași, pentru înlăturarea căreia va fi nevoie ca pe viitor, în orașele unde s ei mai mulți, să nu mai fie grămadire mare de ofițeri români necăsătoriți. Fac propunerea, deși cei ce se plâng sunt eretici cu toții, și de la Luther până azi ar fi avut destulă vreme să revină în 9 Înul bisericii. Dar scris e în lege că tu nu voiești moartea păcătosului.»

XIII

Sfântu Petru își aduse aminte că de mult nu mai ascultase sfaturile și dările de seamă din adunările lui Blebu. Nu mai știa pe unde își au, acum, dimonii, locul de întâlnire. Le căută culcușul până târziu în noapte. Uneori se oprea în drum și trăgea cu urechea: era liniște deplină în văzduh. Stelele luminau limpede în adâncimile cerului, și Sfântu, ostenit de alergătură, se gândea cu tristețe la hodina lui de lângă poarta Raiului. Îi era milă și de români și de țara românească, văzând-o năpădită de dirnoni, dar ar fi dorit și să se întoarcă la slujba lui cea adevărată. Își zicea de multe ori: «Fac eu ce pot, da' sunt unul singur, iar ghiavolii sunt puzderie. O să mă duc la cer, să-mi fac raportul însoțit de propuneri, și o să-l rog în genunchi pe Domnul, ori să cruțe țara asta de slugile lui Blebu, ori să trimită mai multe puteri cerești, să poată da lupta cu toți sorții de Țibândă. Altfel, românii, cum sunt ușor de ispitit, cu greu vor putea să-și întărească țara care a aflat mila și dragostea Atotputernicului.»

Se dorea la Rai, cum se dorește oricare om la vatra lui, iar dulcea lumină a stelelor îi sporea și mai mult nostalgia. Simțea însă că mai are de lucru, și, slugă bună și credincioasă fiind, își călcă pe inimă.

Îl frământa de mult un gând: cât umblase prin țară, și o străbătuse în lung și-n lat, se tot mirase de ceea ce vedea

și auzea. Dacă s-ar fi luat după gazete, după cuvântările din Parlament, după discursurile din adunările publice, după agitația și hărmălaia din cluburile politice, trebuia să creadă că în România stă gata să izbucnească o revoluție – frământări de patimi, vorbe grele, amenințări – de parcă țara ar fi fost împărțită în tabere dușmane, gata să se încaiere. Dar dacă nu citea gazetele, nu asculta oratoria bărbaților politici, ci stătea de vorbă cu oamenii de rând și de toate vârstele, Sfântu rămânea mirat: numai înțelepciune, și, îndeosebi la țară, o înțelepciune fatalistă, pe care țărănimea o deprinsese din veacurile de împilare și cu care trecea mai ușor peste greutățile vieții. La țară Sfântu nu întâlnea nici clocot de patimi gata să izbucnească, nici pălăvrăgeală, ci numai vechea melancolie românească, convingerea că lumea și viața sunt mai mult rele decât bune, și neîncrederea că ar putea cineva să schimbe vreodată rosturile întemeiate. De aceea țaranii nici nu se leagă de făgăduielile unora, de almenințările altora, ci-i lasă pe toți să vorbească, știind că de la vorbă la faptă e mare prăpastie. Portarul Raiului vedea o mare deosebire între liniștea de românească omenie a țăranilor, care fac pâinea și țara, și între cei care spun că vorbesc în numele lor, agitându-se ca-n pragul unei

Se gândea uneori: poate că stratul social din sufletul căruia ies politicienii e negustorimea! Și cercetă cu de-amăruntul orașele și breslele de negustori și meseriași. Și văzu cu mirare că și aici domnea aceeași nepăsare față de certurile dintre cei mari – numai negoțul să meargă!

«În numele cui se agită atât de cumplit oamenii aceștia? se întrebă atunci Sfântu Petru. Dacă vorbesc în numele poporului, ar trebui să folosească și mijloacele de luptă potrivite cu sufletul nației. Ar trebui să vedem și în presă, și în Parlament, și la adunări, cuminenția și seriozitatea nației, cuviința ei, răbdarea și trăinicia sufletului popular. După cât cunosc eu, sătenii din

România numai isterici nu-s! Și ei nu se știu încăiera de paradă, pentru teatru! Când se încaieră, dau la mir, nu știu de glumă! Iar dacă politicienii vorbesc în numele

târgoveților, ar trebui cel puțin aceștia să facă zid în jurul lor.»

Sfântu simțea că prăpastia dintre agitația unora și liniștea altora nu e firească, și că, pentru țară, e primejdioasă. Și Sfântu Petru se hotărî să cerceteze cu mai mare luare-aminte pricinile care-i țineau pe unii mereu în neastâmpăr. Vedea el că de năcazuri și de aleșuirile Celui Rău e plină țara, că viața e grea, cum a fost totdeauna. Dar mai înțelegea că cei mai năcăjiți sunt și cei mai mulți și cei mai răbdători. Iar alții, buieci, ori dau din mână și din picioare să păstreze puterea, ori se zvârcolesc s-o apuce, făcând mereu larmă neadormită, care se răspândește peste țară. Și Sfântu știa că așa ceva nu-i în firea de veacuri a românului, care spune: «Schimbarea domnilor – bucuria nebunilor».

Sfântu își amână, deci, întoarcerea la Rai, și caută, până noaptea târziu să afle cuibul ghiavolilor de sub căpitănia lui Blebu. Îl caută zadarnic: nu-l găsi mici la munte, mici la șes, nici în peșteri, nici în turnurile ereticilor. Ostenit de alergare, un gând îi luminează mintea: «Să-i caut la cluburile politice».

Își aduse aminte că tocmai atunci era zarvă mare prin gazete: se striga că a bătut ceasul al doisprezecelea, când toți oamenii de omenie trebuie să se adune într-o singură tabără, să pornească lupta din urmă împotriva «necinstiților și a ticăloșilor care sug sângele nației». Și, în fruntea celor ce zbierau pentru democrație, mergeau, cu vorba și cu condeiul, tot felul de oameni.

Schimbă în duh, portarul Raiului cercetă pe rând cluburile politice din capitală. Pretutindenea: larmă să răstoarne păreții; un fum gros pe care pluteau, fără nicio efortare, puzderie de diavoli, și în care se puteau ascunde cu ușurință; fețe crispate de neliniște, de groază, de speranță; ochi bulbucați să iasă din orbite, cât cepele – la oratori; frunți încruntate, priviri tulburi – la șefi; patimă aprinsă la jucătorii de cărți; mare, gravă importanță la servitori; îmbulzeală la înscrierea pentru a lua cuvântul; priviri piezișe spre cei care veneau mai târziu și trebuiau

să şadă la coadă; în vestiare, servitorii nu mai răzbeau de treabă, făcuseră clăi întregi de pardesiuri şi paltoane, căpiţe de pălării. Şi pretutindeni atmosferă aprinsă!... Şi un năduf!... Dar tot mai mare era năduful din sufletele patrioţilor. Fiecare venise cu gândul să salveze ţara, şi se sufocau aşteptând să le vină rândul pentru a lua cuvântul.

Sfântu Petru oftă şi zise în sine: «Nu-i mirare că nu i-am aflat nicăiri în sobor pe slujitorii lui Blebu! Sunt cu toţii pe-aici. Sunt mulţi cei ce se văd în fum, dar tot mai mulţi sunt cei ascunşi în oamenii aceştia neliniştiţi. Iată cum îi agită, cum le încleştează pumnii, şi cum li se uită de turbure din ochi!»

S'fântul cunoştea pe unii din cei ce umpleau cluburile politice. Îi ştia oameni sănătoşi, cu scaun la cap, unii dintre ei harnici, părinţi de familie, oameni cu năcazurile lor, dar pe care niciodată nu-i văzuse aşa de ieşiţi din fire pentru greutăţile vieţii lor, cum îi vedea acum pentru acele ale «poporului».

«Mă gândeam eu că aici e buba, îşi zise Sfântu văzându-i agitaţi de duhurile cele văzute şi nevăzute. Mă gândeam eu că numai ghiavolul poate săpa prăpastia dintre cuminţenia şi liniştea poporului, şi isteria de care sunt cuprinşi aceşti bieţi oameni, porniţi din bun senin să mântuiască naţia.»

El trecu de la un club politic la altul, şi pe urmă, pentru a şti tot, se întoarse de unde plecase. Pretutindeni diavolii îi zguduiau pe oameni cu un singur gând, cu o singură dorinţă: puterea! Unii să n-o lase, alţii s-o apuce. Şi cu toţii erau arşi de-o singură țință; să salveze naţia.

«Aim fost şi eu un pământean, îşi zise Sfântu, m-am însufleţit şi eu pentru dreptate, pentru binele altora, mai ales pentru biruinţa Domnului, dar ştiu şi slăbiciunile omeneşti. M-au încercat, şi adeseori m-au copleşit, biruindu-mă. Ştiu iarăşi că, spre orice desăvârşire ai ținți, tot e mai aproape de om cămaşa decât paltonul. Iar aceştia se agită toţi pentru binele altora, ca şi când s-ar fi uitat cu totul pe ei înşişi. Să fie eu toţi apostoli, să fie proroci, să fie mai mari decât Moise şi Ilie, decât mine şi Pavel? Nu-mi

miroase a sinceritate, și de bunăsamă că dimonii le dau ghes!»

Și Sfântu începu să tragă cu urechea, nu la vorbele oratorilor, ci la ceea ce-și șopteau oamenii.

Într-un club, al partidului de la putere, retrași într-un colț, doi dintre cei mari vorbeau:

— Ți-am spus eu că o să ajungem aici, că șeful, prin atitudinea lui, o să ne scoale toată lumea în cap. Mă rog, cu cine s-a înconjurat? Pe cine-a făcut miniștri? Pleava partidului! Mincinoși și hrăpăreți, farisei primejdioși și proști ca gardul. De câte ori n-am sugerat o remaniere largă! Să fi intrat dumneata și eu, și doi-trei ca noi! În douăzeci și patru de ceasuri am fi pus opoziția cu botul pe labe. Acum, unde am ajuns? Se face zid, se face coalitie mare împotriva noastră. Cu orbi, cum să conduci o țară?

— Da, ai dreptate! Numai cât orbii ăștia sunt oamenii de casă ai șefului. Fură de sting, și nimeni nu-i ia de guler. Ascultă-mă pe mine: peștele de la cap se-mpute. Ne trebuie alt șef! Am spus-o și o mai spun: șef nou și reorganizare; la vreme nouă, oameni noi, ca dumneata și ca mine. Oameni cinstiți, în primul rând, caractere... Da, domnul meu, caractere! Altfel, vai de capul nației!

— Pentru schimbarea șefiei trebuie oameni, trebuie voturi. Nu-i lucru ușor. O remaniere e altceva! Crezi că te urmează, la noi, cineva, într-o luptă de care pe care? Hm!

— Mai sunt oameni în partid!

— Sunt, până vine vorba de faptă! Îi cunosc eu! Niște interesați, care nu se mai satură nici de situații nici de câștig. Pentru un blid de linte își vând independența.

— Vor fi și de aceștia, dar nu sunt toți.

— Ba toți! Și dacă te gândești că ai cu cine porni la drum, te înșăli.

— La ce drum?

În loc de răspuns, celălalt se învârti, încruntat, pe călcâie și se amestecă în forfoteala clubului. Încruntat rămase și cel ce vorbise ultimul. Zâmbi disprețuitor și zise:

— Secătura! Se gândește la un fotoliu! Ba, ce-i mai cu coarne, se gândește la șefie! Are dreptate: pe el nu l-ar

urma nimeni!

Și Sfântu Petru, trăgând mereu cu urechea, se convinge, din zeci de șoapte, că pe toți îi mână aceleași nemulțumiri, ambiții și lăcomii. Unii, mai mici, erau mulțumiți cu șeful, dar nu cu ceilalți miniștri. Alții îi criticau pe secretarii generali, alții pe directorii din ministere, și iarăși, alții, pe senatori și pe deputați, pe prefecți și pe primari. Fiecare își vărsa veninul împotriva celui al cărui loc îl râvnea. Și, pentru fiecare, guvernul «se clătina», opoziția «își strângea rândurile», fiindcă nu el fusese pus la locul râvnit. Toți acești oameni, plini de patimi și pe care numai de țară nu-a durea capul în șoaptele lor intime, când le venea rândul să ia cuvântul se schimbau în apostoli și proroci, biciuind cu mai multă asprime slăbiciunile altora și vorbind mai arzător despre - mântuire decât pe vremuri Sfântu Petru și tovarășii lui de apostolat. Fiecare se congestiona de propriile-i năzuințe, dar vorbea cu înverșunare numai despre mântuirea patriei și a neamului.

— Front comun, da! Unire deplină, pentru toată lumea, șoptea un fel de subșef politic altuia. Dar parcă nu știm cine-s cei ce vor să se întovărășească cu noi? Niște farsori, niște pârliti! Au popularitate? Au, nu zic ba, că nația-i proastă, ce poate alege? Dar dă-mi un om dintre ei, un om de absolută cinste și încredere! Sunt tărâte, credemă pe mine. Dar când o fi la ciolan, crezi că vei mai încăpea de ei? Se îmbulzesc ca nerușinații! Ce vrei, oameni incuți, plini de lăcomie, săraci toți, lipiți pământului. Nu! Trebuie să manevrăm așa încât, dacă o fi cu puțință, să luăm singuri puterea. De aceea zic: front comun, da! Unire deplină, niciodată!

— Sunt cu totul de părerile tale. Unde mai pui că, uniți într-o singură tabără, ar trebui să le cedăm locuri la conducere. Să mă ierte dumnealor, dar nu pot pune un bou să mă conducă! Să învețe întâi, să se subțieze.

— Da, însă îmi pare că șeful e gata să jertfească pe câțiva dintre noi. O să cedeze insistențelor, amenințărilor...

Sfântu trecu de la un grup la altul, trăgând

pretutindeni cu urechea. Ambiții, ură, lăcomie, dușmănie, iată ce-i agita pe toți oamenii din furnicarul acesta. Unii, gata să plesnească de dorinți nesatisfăcute, vorbeau înecându-se despre mijloacele cu care trebuie doborât guvernul, «pentru eliberarea nației». Alții complotau împotriva celor din frunte, făcându-i de două parale, cu ou și cu oțet, alții alcătuiau lista prefectilor, a deputaților, a senatorilor – fiecare neuitându-se pe sine, neuitându-și rudele și prietenii, toți «adevărați, cinstiți și intransigenți apărători ai nației», toți «cele mai bune valori capabile să lupte pentru interesele țării».

Iar de la tribună, oratorii nu mai sfârșeau, deși aproape nimeni nu-i mai asculta.

— Bieții oameni! suspină Sfântu Petru. Iată cum îi muncește Necuratul! Iată cum îi îmbată cu gânduri de mărire și ambiții deșarte! Mirare e, cu atâta puzderie de dimoni în inimă și deasupra calpului, că-i fac pe cei neștiutori să creadă că România e mereu în pragul revoluției?

Și, ca gândul, trecu în puterea duhului prin cluburile politice ale tuturor orașelor din provincie. Pretutindenea află același zbucium, ba și mai mare. Aici lupta se dădea și pe partide, dar și pe familii. Și rudeniile dintr-un partid apărau și sprijineau neamurile dintr-alt partid. Se dezlegau și se înnodau prietenii, se uitau un vechi și se aprindeau altele, nouă. Îi încurcase dracul atât de cumplit, încât Sfântu fugi cu deznădejde din mijlocul lor.

Sfântu Petru văzuse bine: slugilor pocite ale lui Bllebu le scăpărau ochii de bucurie. Gazdele apăreau în ediții speciale: două-trei pe zi. Țigănușii răcneau, cu gura după urechi, noutățile zilei, fluturând «spiciala». Negustorii își vedeau de treburi. La sate țăranii munceau întins. Dar câteva mii de oameni se zbăteau, alergau, asudau, făceau planuri, combinații de unire și despărțire, se aleșuiau, se înșelau, mințeau cu seninătate, se urau și se prigoneau, pentru «mântuirea nației», având credința că ei sunt țâțâna țării, și convingerea că sunt cei mai mari muncitori, singurii creatori de avuții și valori naționale.

— Sărmanii! oftă Sfântu, cum își bate dracul cel schiop joc de ei! îi face să creadă că, pierzând vremea cu vorbe, muncesc, și că nu-i pricepe nimeni când se pun pe ei înșiși, cu patimile și interesele lor, în locul țării! Așa bătaie de joc mai rar! Trebuie să-i dăm lui Blebu peste gheare! Trebuie să-i rătezăm codița! Unde s-a mai pomenit asemenea ofensivă împotriva slăbiciunii omenești? Cum de le-au luat slugile lui Blebu mințile unor oameni așa de modești altă dată, în țărânia lor cuminte?

«E lașitate din partea lui Blebu, își zicea portarul Raiului, să-și bată joc de neamul ăsta de oameni detreabă. Nu! Trebuie leac grabnic!»

Și, ținând în dreapta cheile de la poarta Raiului, începu să alerge de la un club la altul, și să-i blagoslovească cu semnul crucii pe cei ce se agitau ca ieșiții din fire. Și... O, minune! Ce potolire! Cuvântul cel mai înaripat murea pe limba oratorului! Ochii se luminau; frunțile se descrețeau; șoaptele încetau; șefii și subșefii uitau pentru ce se întruniseră, iar cetățenii se luau de braț și, ridiciându-se de pe scaune, își spuneau: «Haide, dragă, acasă. Am pierdut atâta vreme!» Și localul clubului se golea. Dar dracii alungați dintr-un club zburau în altul, înverșunându-i din nou pe oameni; dacă aflau clubul gol, intrau în oamenii pașnici de pe uliță și-i minau, îi îngrămădeau ca pe-o turmă, aprinzându-i și schimbându-i într-o clipă în «luptători pentru binele nației».

Sfântu se luă cu mâinile de părul alb colilie; când revenea la un club pe care-l deșertase de dimoni, îl afla iarăși plin și în fierbere, >ca pe-un stup înainte de roire.

Dimonii erau înverșunați lucru mare. Blebu plesnea în văzduh cu biciul de foc și-i comanda. Și se supuneau diavolii cu plăcere, căci politica era tocmai slăbiciunea lor cea mai mare: gânduri de mărire, ambiții, răsturnări, intrigi, răzbunări, dezbinări – era tot ceea ce le plăcea mai mult.

Sfântu Petru își dădu seamă că intrase în capcană: prea erau multe cluburile și prea înverșunați dimonii. Înțelese că singur nu va izbuti: dușmanii erau cu miile, și

locașurile de întrunire săimănate pe toată întinderea țării.

Ieși asudat din horă, se adăposti pe-o buturugă în Cișmigiu, și-și scoase răbojul de la brâu. Își zicea: «Primejdie mare nu-i, căci dracul nu frământă decât câteva mii de români. Dar și ei trebuie scăpați din ghearele slujitorilor lui Blebu. Fac prea mare larmă, de s-aude până peste hotare, ba pun la încercare și pe năcăjiții români de la sate, tocându-le cu toți la ureche că ei le vor binele, iar fapta adevărată de la care poate porni o ușurare, nu o face nimeni. Iată ce voi propune Stăpânului.» Și el începu să încresteze pe răboj: «Dintre relele care bântuie în România, cel mai greu de stârpit îmi pare că-i îndeletnicirea cu politica. Răul acesta are prea multe cuiburi în țară. Unde sunt trei-patru din același partid, răsare și clubul - local mai mult pustiu, e adevărat, câtă vreme nu se iscă vreo încurcătură în conducsrea țării, ori o încercare de regroupare politică. Atunci cluburile se umplu ea stupii înainte de roire. Dar după câte am văzut, oamenii ar fi cu mult mai liniștiți chiar atunci, dacă diavolii nu și-ar vârî oada. Când e vorba de dezbinare și de ceartă, de răzvrătire și de poftă de mărire, cine să meargă în frunte dacă nu Lucifer, cel căzut din Rai tocmai din pricina acestor patimi? Și cum ghiavolii sunt mulți în România, când e vorba de slujba asta, lucrează c. u aceeași râvnă pe care-au avut-o când își pregăteau prăbușirea din cer. De aceea, Stăpâne milostiv, nu mă rușinez să spun că singur eu nu-s de-ajuns să-i dezvăț pe români de patima politicii. E nevoie să se coboare și Sfântu Ilie Teseiteanu cu biciul lui cel de foc, să curețe văzduhul României de slugile lui Blebu. dracul cel șchiop. Și cu adâncă umilință mă rog să dai poruncă aspră lui Scaraoțchi să nu-și mai lase slugile, sub niciun cuvânt, să-și facă cuib în cluburile politice, ori să intre în politicieni, nici pe aceia să nu-i lase, care, din rânduiala ta, vor mai rămânea în țară, în urma biciului Sfântului Ilie. Că, după socoteala mea, românilor, dacă nu le-ar zgândări Necuratul patimile, puțin le-ar păsa de politică. Oameni de omenie și de încredere fiind, și iubitori de libertate și de dreptate, ei un singur lucru așteaptă: o

cârmuire care să apere omenia și dreptatea, și legea să fie una pentru toți, și mari și mici. Și-mi pare că și într-asta ei dau dovadă tot de înțelepciunea pe care am întâlnit-o și în alte laturi ale vieții lor. Românul, așa cum a ieșit din mâinile tale, e cel mai ușor de cârmuit, și cred că ar fi și bun conducător. Dar românul în care a intrat ghiavolul politicii, e speța cea mai rea din lume, și-l joacă dracul cum îi place.»

Și Sfântu Petru, după ce sfârși înisemnarea, se gândi cum va stăruia și cu graiul pe lângă Atotputernicul. Își aduse aminte că atunci când l-a trimis în România, Cel Veșnic se plângea tocmai de ampărăcherile dintre români, și-i poruncise să le caute pricina. Pricina, iată, era descoperită: diavoli prea mulți, și oodițe prea lungi – iar românii, oameni slabi la ispită, dar mai ales la aceea a sumeției și-a împărecherii. Însă îi va arăta Ziditorului că zarva de la suprafață acolo rămâne. Valurile nu răscolesc adâncimile; nația își vede de năcazurile ei, și așteaptă un singur lucru: legi cinstite. Dar că nația asta călită de suferințele trecutelor veacuri prea e îndelung răbdătoare. Ea așteaptă, are putere să aștepte și nădăjduiește.

Aceste și altele încă avea de gând să le spună cu graiul, când zise va întoarce înaintea tronului ceresc.

Și întru acestea, amplinindu-se sorocul petrecerii pe pământ, Sfântu Petru se urcă pe Ceahlău, cu răbojul plin de însemnări; și de-acolo, cu brațele ridicate, fu înghițit de văzduhul limpede. Se înălța la cer pătruns de-o mare convingere: dacă Atotputernicul nu trimite cu degrabă pe Sfântu Ilie cu biciul de foc, să alunge din România pe Blabu, dracul cel șchiop, și pe slugile lui, cu greu se va întări țara de plaiuri frumoase a oamenilor acestora buni de inimă dar slabi în ispită.

Nu se știe dacă Stăpânul cerului l-a trimis sau nu până azi pe Ilie. Unii spun că a venit și a luat în plează de mătase pe demoni, fugărindu-i în smârcurile Iadului, pe când alții îl așteaptă să vină. 1931

CUPRINS

5 Două iubiri

57. Popa Man – Povestire după o legendă

153 Stana

257. Dolor – Zbuciumul lui Ilarie Bogdan

345... Slab de înger

407. Răbojul lui Sfântu Petro

Redactor responsabil: GHEORGHE PIENESCU

Tehnoredactor: IONEL GHEORGHIU

*Dat la cules 05.11.1957. Bun de tipar BS.05.1965.
Apărut 1963. Tiraj 7150 ex. legate Hi. Hârtie scris I A de
63 g/m². Format 540 X 840/16. Coli ed. 21, 72. Coli tipar
33. A. nr. 13952/1967. C.Z. pentru bibliotecile mari și mici
559-O.*

Tiparul executat sub comanda nr. 80.153 la
Combinatul Poligrafic „Casa Scânteii”, Piața Scânteii nr. 1,
București – Republica Socialistă România